

Till statsrådet Ingegerd Wärnersson

Genom beslut den 14 mars 1996 bemyndigade regeringen dåvarande statsrådet Ylva Johansson att tillkalla en organisationskommitté för att förbereda den försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning som skulle inledas under året under förutsättning att riksdagen godkände förslagen i propositionen 1995/96:145 Kvalificerad yrkesutbildning m.m. (U1996:02). Direktiven (dir. 1996:41) bifogas, se bilaga 1. Vid sammanträde den 15 maj 1996 beslutade regeringen om tilläggsdirektiv (dir. 1996:41), se bilaga 2, enligt vilka kommittén skulle fortsätta sitt arbete med att leda försöksverksamheten.

Som ledamöter förordnades riksdagsledamoten Majléne Westerlund Panke (ordförande) rektorn Per Eriksson, ombudsmannen Mats Essemyr, ombudsmannen Lars-Åke Henriksson, direktören Jan Hyttring, riksdagsledamoten Agneta Lundberg, civilingenjören Torsten Lundgren, fil. kand. Christina Lundh (fr.o.m. den 24 juni 1996) dåvarande riksdagsledamoten numera kanslichefen Ulf Melin, småföretagaren Merit Wager (t.o.m. den 1 maj 1996) och sekreteraren Marianne Wedin.

Som kanslichef förordnades Sven-Erik Wallin (fr.o.m. den 9 april 1996), som sekreterare Per Byström (fr.o.m. den 1 oktober 1998), Dan Fagerlund (fr.o.m. den 1 juni 1996 t.o.m. den 13 oktober 1996), Rune Nordahl (fr.o.m. den 2 maj 1997 t.o.m. den 30 juni 1998), Mikaela Sigander (fr.o.m. den 9 april 1996), Elisabet Sundén Ingeström (fr.o.m. den 1 juni 1996) och Anna Rudérus (fr.o.m. den 1 juni 1999, bitr. fr.o.m. den 1 augusti 1997), som bitr. sekreterare Inger Borgenheim (fr.o.m. den 7 oktober 1998) och som bitr. sekreterare och assistent Inger Leckström (fr.o.m. den 1 juni 1996 t.o.m. den 31 augusti 1998).

Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning får härmed överlämna sitt slutbetänkande KY Kvalificerad yrkesutbildning samt, som delbetänkande, den av Luleå tekniska universitet genomförda utvärderingen av försöksverksamheten.

Efter kommitténs slutjustering av betänkandet har ledamoten Per Eriksson inkommit med en skrivelse, bilaga 7.

Stockholm i oktober 1999

Majléne Westerlund Panke

Per Eriksson

Mats Essemyr

Lars-Åke Henriksson

Jan Hyttring

Agneta Lundberg

Torsten Lundgren

Christina Lundh

Ulf Melin

Marianne Wedin

/ Sven-Erik Wallin

Inger Borgenheim

Per Byström

Anna Rudéus

Mikaela Sigander

Till statsrådet Ingegerd Wärnersson

Genom beslut den 14 mars 1996 bemyndigade regeringen dåvarande statsrådet Ylva Johansson att tillkalla en organisationskommitté för att förbereda den försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning som skulle inledas under året under förutsättning att riksdagen godkände förslagen i propositionen 1995/96:145 Kvalificerad yrkesutbildning m.m. (U1996:02). Direktiven (dir. 1996:41) bifogas, se bilaga 1. Vid sammanträde den 15 maj 1996 beslutade regeringen om tilläggsdirektiv (dir. 1996:41), se bilaga 2, enligt vilka kommittén skulle fortsätta sitt arbete med att leda försöksverksamheten.

Som ledamöter förordnades riksdagsledamoten Majléne Westerlund Panke (ordförande) rektorn Per Eriksson, ombudsmannen Mats Essemyr, ombudsmannen Lars-Åke Henriksson, direktören Jan Hyttring, riksdagsledamoten Agneta Lundberg, civilingenjören Torsten Lundgren, fil. kand. Christina Lundh (fr.o.m. den 24 juni 1996) dåvarande riksdagsledamoten numera kanslichefen Ulf Melin, småföretagaren Merit Wager (t.o.m. den 1 maj 1996) och sekreteraren Marianne Wedin.

Som kanslichef förordnades Sven-Erik Wallin (fr.o.m. den 9 april 1996), som sekreterare Per Byström (fr.o.m. den 1 oktober 1998), Dan Fagerlund (fr.o.m. den 1 juni 1996 t.o.m. den 13 oktober 1996), Rune Nordahl (fr.o.m. den 2 maj 1997 t.o.m. den 30 juni 1998), Mikaela Sigander (fr.o.m. den 9 april 1996), Elisabet Sundén Ingeström (fr.o.m. den 1 juni 1996) och Anna Rudérus (fr.o.m. den 1 juni 1999, bitr. fr.o.m. den 1 augusti 1997), som bitr. sekreterare Inger Borgenheim (fr.o.m. den 7 oktober 1998) och som bitr. sekreterare och assistent Inger Leckström (fr.o.m. den 1 juni 1996 t.o.m. den 31 augusti 1998).

Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning får härmed överlämna sitt slutbetänkande KY Kvalificerad yrkesutbildning samt, som delbetänkande, den av Luleå tekniska universitet genomförda utvärderingen av försöksverksamheten.

Efter kommitténs slutjustering av betänkandet har ledamoten Per Eriksson inkommit med en skrivelse, bilaga 7.

Stockholm i oktober 1999

Majléne Westerlund Panke

Per Eriksson

Mats Essemyr

Lars-Åke Henriksson

Jan Hyttring

Agneta Lundberg

Torsten Lundgren

Christina Lundh

Ulf Melin

Marianne Wedin

/ Sven-Erik Wallin

Inger Borgenheim

Per Byström

Anna Rudérus

Mikaela Sigander

Elisabet Sundén Ingeström

Anm: Rättelsen innebär att ett namn har tillkommit.

Innehåll

Sammanfattning	9
Bakgrund	19
1 Överväganden och förslag	25
1.1 Mål för KY.....	25
1.1.1 Mål för kvalificerad yrkesutbildning.....	27
1.2 Utbildningarnas innehåll.....	30
1.2.1 Kunskaper från högskola.....	31
1.2.2 Kunskaper från gymnasieskolan.....	32
1.2.3 Kunskaper från arbetslivet	33
1.2.4 Bemötandet av de studerande, pedagogisk inriktning.....	34
1.2.5 LIA – kvalitet, betydelse och omfattning.....	35
1.2.6 Nationella eller lokala mål.....	37
1.2.7 Certifiering	38
1.3 KY och arbetslivet	38
1.3.1 Den nationella planeringen	39
1.3.2 När en utbildning planeras	42
1.3.3 Under utbildningens gång.....	43
1.4 Kvaliteten i utbildningarna	44
1.4.1 Samhällets uppföljning, utvärdering, tillsyn	44
1.4.2 Utbildarens eget kvalitetsarbete.....	51
1.5 KY och andra utbildningsformer	56
1.5.1 En kompletterande utbildningsform	57
1.5.2 Samordning med påbyggnadsutbildningarna i komvux	58
1.5.3 KY och det kommunala skolväsendet.....	59
1.5.4 KY och de kompletterande skolorna	61
1.5.5 KY, YTH och arbetsmarknadsutbildningen	62
1.5.6 KY och högskolan.....	63
1.5.7 Internationella jämförelser.....	66

1.6	Utbildningarnas organisation och ekonomi.....	68
1.6.1	Omfattning i tid	68
1.6.2	Heltid-deltid.....	69
1.6.3	Behörighet och urval.....	70
1.6.4	Jämställdhet – att bryta traditioner i fråga om könsbundna utbildnings- och yrkesval.....	73
1.6.5	Tidsbegränsade utbildningsmedgivanden	74
1.6.6	Utbildningsanordnare	75
1.6.7	Ekonomi	75
1.7	Styrning av KY.....	80
1.8	Utvärderingen av KY	89
2	Försöksverksamheten med KY, en beskrivning.....	99
2.1	Utbildningarna	99
2.1.1	Prioriteringsgrunder vid urval.....	99
2.1.2	Sökta och beviljade utbildningsplatser	101
2.1.3	Platser per utbildning	102
2.1.4	Utbildningarnas längd	103
2.1.5	Utbildningarnas geografiska spridning	103
2.1.6	Studierandeefterfrågan på KY	104
2.1.7	De studerandes uppfattning om utbildningarnas kvalitet	104
2.2	De studerande	106
2.2.1	Könsfördelning	106
2.2.2	Åldersstruktur.....	107
2.2.3	Riksrekrytering	108
2.2.4	Behörighet	109
2.2.5	Sysselsättningsbakgrund – sysselsatta och arbetssökande.....	110
2.2.6	Födda i Sverige och utomlands.....	113
2.2.7	Studiebakgrund.....	113
2.2.8	Social bakgrund.....	115
2.2.9	Studiefinansiering	116
2.2.10	Examinerade.....	116
2.2.11	Efter KY – arbete eller studier.....	118
2.3	Anordnarna.....	119
2.3.1	Olika ansvariga utbildningsanordnare – kommun, högskola eller privat.....	119
2.4	Arbetslivet	120
2.4.1	Ledningsgrupperna	120

2.5	Administration.....	123
2.5.1	Beslutsordning/Handläggningsordning.....	123
2.5.2	Allmänna råd.....	125
2.5.3	Information.....	125
2.5.4	Bidragshantering.....	127
2.5.5	Tillsyn.....	127
2.5.6	Uppföljning	130
2.5.7	Utvärdering	130
 Bilagor		
<i>Bilaga 1: Kommittédirektiv Dir. 1996:26</i>		135
<i>Bilaga 2: Tilläggsdirektiv Dir. 1996:41</i>		139
<i>Bilaga 3: Lag om kvalificerad yrkesutbildning.....</i>		143
<i>Bilaga 4: Förordning om kvalificerad yrkesutbildning.....</i>		145
<i>Bilaga 5: Beskrivning av utbildningssystemen i fyra europeiska länder.....</i>		157
<i>Bilaga 6: Social bakgrund för nybörjare i kvalificerad yrkesutbildning 1996–1998.....</i>		183
<i>Bilaga 7: Skrivelse från ledamoten Per Eriksson.....</i>		213
 Tabellbilaga		217

Sammanfattning

Sammanfattningen innehåller en mycket kort beskrivning av innehållet i respektive kapitel och de synpunkter och förslag vi har.

Bakgrund

I det här kapitlet redogör vi för den tidigare utredning och den proposition som ligger till grund för försöksverksamheten med kvalificerad yrkesutbildning samt direktiv och kortfattat om verksamheten.

Mål för KY

I det här kapitlet behandlar vi övergripande den fortsatta verksamheten med KY. Vi diskuterar mål för verksamheten ur ett samhälleligt, ett individuellt och arbetslivets perspektiv. Vi har följande förslag och synpunkter;

- KY kan producera god utbildning i former och av ett slag som normalt inte tillhandahålls inom det reguljära utbildningsväsendet.
- Försöksverksamheten har visat ett starkt engagemang från arbetslivets sida, ett stort intresse att få starta utbildningar, ett oftast gott studerandeintresse och hög grad av anställningsbarhet hos dem som genomgått utbildningen.
- Resultaten av försöksverksamheten är så goda att KY bör ges en reguljär form i det svenska utbildningsväsendet.
- Förutsättningarna för en fortsatt utbyggnad av KY är goda, men på vissa områden har man rekryteringsproblem.
- Man bör tydligare markera att KY är en utbildningsform där, renodlat, arbetslivet aktivt medverkar redan vid utbildningarnas tillkomst både genom initiativ och vid utformningen av utbildningarna.
- De operationella målen för KY kan t.ex. ange hur många studerande som bör få jobb, fördelningen på branscher eller prioriteringsinriktningar på annat sätt.

- De övergripande målen för KY bör i huvudsak vara de samma som för försöksverksamheten, d.v.s. att KY skall ge fördjupade teoretiska och praktiska kunskaper samt präglas av såväl ämnesteoretiskt djup som en stark arbetsplatsintegrering.
- Jämställdheten bör markeras tydligare.

Utbildningarnas innehåll

I det här kapitlet diskuterar vi olika aktörers medverkan i utbildningen, vilka ämnesmässiga nivåer som bör prägla kursmomenten, deras omfattning, utbildningens pedagogiska inriktning samt uppläggnings av lärandet i arbete och dess betydelse för utbildningen. Vi har följande förslag och synpunkter;

- Det är inte görligt och inte heller lämpligt att centralt och generellt reglera sammansättningen av de kvalificerade yrkesutbildningarna annat än i fråga om omfattningen av lärandet i arbetet.
- Inslag av högskolekurser bör ha en utformning och en omfattning som är adekvat i förhållande till respektive utbildnings mål, syfte och allmänna uppläggnings.
- Anordnare av kvalificerad yrkesutbildning skall kunna arrangera ingående kurser så att de får ett innehåll som gör certifiering eller gesällprov möjligt. Det skall emellertid inte vara ett villkor att genomgå sådant prov för att få ut en examen eller ett intyg från den kvalificerade yrkesutbildningen.
- Ren högskoleutbildning bör inte finansieras via KY. Utbildningar som endast består av ett montage av högskolekurser bör därför inte få förekomma.
- För att vidga rekryteringen till utbildningar som leder till arbete inom de områden där arbetskraftsbehovet är stort, bör kurser på gymnasial nivå i karaktärsämnena kunna integreras i kvalificerade yrkesutbildningar.
- En problembaserad inlärningsmodell är mycket lämplig inom den kvalificerade yrkesutbildningen. En sådan uppläggnings bidrar också till att utveckla det egna ansvarstagandet i såväl pågående utbildning som i kommande verksamhet i arbetslivet.
- När det gäller utläggningen av LIA-perioder bör en kortare period normalt ligga tidigt i utbildningen.
- Utbildningstiden skall innefatta minst två block med LIA.
- Studerande skall, om inget särskilt förhållande talar för något annat, ha LIA på minst två olika arbetsplatser under sin studietid.

- Eftersom LIA är ett lärande i arbetet skall renodlat ensamarbete inte få förekomma.
- Det är under inga omständigheter acceptabelt att LIA förläggs till skolan på grund av svårigheter att skaffa arbetsplatser. Det skulle dessutom motverka syftet med KY: att åstadkomma utbildningar med en stark och aktuell arbetslivsförankring stadda i ständig förändring.
- Utbildning till yrken som är kopplade till särskilda legitimationskrav i någon form, t.ex. lärare och sjuksköterskor, bör inte bedrivas inom ramen för kvalificerad yrkesutbildning.

KY och arbetslivet

I det här kapitlet behandlar vi arbetslivets medverkan för utbildningarna både vid planeringen och genomförandet. Vi föreslår följande;

- En referensgrupp till KY-styrelsen bildas med expertis på arbetsmarknadens personal- och kompetensbehov.
- Ledningsgrupperna bör innehålla representation från de grupper av anställda som medverkar i utbildningen. Det är också viktigt att det konkreta arbetslivet finns med i ledningsgrupperna och inte enbart representanter för branschorganisationer.
- Det bör i ansökan om att få starta utbildning framgå hur arbetslivet varit med redan från början då utbildningen vuxit fram.

Kvaliteten i utbildningarna

I det här kapitlet tar vi upp samhällets uppföljning, utvärdering och tillsyn av KY. Vi behandlar också FoU inom KY. Vi diskuterar hur utbildarens eget kvalitetsarbete kan bedrivas. Vi har följande förslag och synpunkter;

- Både utvärdering, uppföljning och tillsyn måste utformas så att de bidrar till att säkerställa att utbildningarna bedrivs med rätt kvalitet, har en god arbetslivsförankring och för individen lägger grunden till framgångar i arbetslivet och god utvecklingsförmåga.
- En oberoende utvärdering av KY bör bedrivas. Utvärderingen bör ses som ett instrument för verksamhetsutveckling snarare än som en beskrivning. Utvärderingsuppdragen bör också innefatta återkoppling.
- Ansvaret för finansiering och beställning bör även fortsättningsvis ligga på KY-styrelsen (nu kommittén). Detta bör också innefatta att säkerställa att relevant samordning kommer till stånd.

- Områdena för utvärderingen kan variera över tiden, men kontinuerligt innefatta utbildningarnas kvalitet, ekonomi och organisation samt påverkan på samhälle och arbetsliv.
- Eftersom KY är så föränderlig över tiden bör uppföljningen vara relativt omfattande.
- Uppföljningen skall kartlägga i vad mån KY uppfyller även sekundära mål.
- Uppföljningen bör knyta an till högskolans uppföljning.
- Uppföljningen kan inte avse centralt fastställda mål och kriterier i kunskaphänseende, men väl examinationsfrekvens och övergång till andra studier. Den viktigaste resultatuppföljningen är dock de studerandes framgångar på arbetsmarknaden.
- Det är mindre meningsfullt att etablera en ekonomisk uppföljning. Däremot bör utvärderingen ge underlag för ekonomiska överväganden.
- Tillsynen bör liksom hittills, ha två huvudsakliga syften: dels att vidga kunskapen om den kvalificerade yrkesutbildningen, dels att, som ett led i en verksamhetsutveckling, föra en dialog med huvudsakligen studerande och utbildningsanordnare om utbildningarnas kvalitet i vid mening.
- Tillsynen bör i stor utsträckning ha karaktären av utvecklingssamtal om utbildningen i fråga, även om besöken alltid skall resultera i en rapport.
- Vi anser att tillsynen bör skärpas i ett avseende och det är i fråga om utbildningarnas eget kvalitetsarbete.
- Tillsynen bör ha en sådan omfattning att alla utbildningar någon gång under sin existens blir föremål för tillsyn. Man bör överväga att ta in även extern medverkan i tillsynen.
- Kvalitetsarbetet måste innefatta både arbetslivet och de studerande.
- En redovisning av det egna kvalitetsarbetet skall alltid finnas med i en ansökan om att få anordna en kvalificerad yrkesutbildning. Kvalitetsarbetet är så väsentligt att redovisningen bör ingå i utbildningsplanen och därmed fastställas av KY-styrelsen.
- Det lokala kvalitetsarbetet bör bl.a. inriktas på utbildningarnas nivå, yrkesrelevansen, de studerandes medverkan och utvecklingen av det egna kvalitetsarbetet.

KY och andra utbildningsformer, internationella jämförelser

I det här kapitlet försöker vi sätta in KY i sammanhang med andra utbildningsformer. Vi tar också upp samverkan och samordning med andra utbildningsformer och diskuterar KY som en kompletterande utbildningsform. Vi har också försökt att göra en jämförelse mellan KY och eftergymnasial yrkesutbildning i några andra länder. Vi har följande förslag och synpunkter;

- KY har inte utvecklat någon tydlig gräns mot andra utbildningsformer, utan hämtar sitt innehåll från arbetslivet, gymnasieskolan, påbyggnadsutbildningar i komvux och högskolan. Att göra en tydlig gränsdragning vore meningslöst.
- KY är och bör vara en kompletterande utbildningsform genom att producera eftergymnasial utbildning som inte kommer till stånd i resten av utbildningsväsendet.
- Med tillämpning av finansieringsprincipen bör staten och kommunerna komma överens om att de medel som kommunerna använder för påbyggnadsutbildningar förs över till ett nytt KY-anslag och att påbyggnadsutbildningarna och KY hanteras inom samma administrativa funktion och inom en gemensam ekonomisk ram.
- Den snabba utbyggnaden av KY hade inte varit möjlig utan medverkan från det kommunala skolväsendet och dess bidrag till kunskapsuppbyggnaden är viktig.
- Det är angeläget att KY och komvux samarbetar om rekryteringen.
- De statsbidragsberättigade kompletterande utbildningarna bör framgent hanteras inom samma organisatoriska ram som KY, med ett regelverk som gör det möjligt att behålla de kompletterande utbildningarnas särart.
- YTH och KY har så olika funktioner att en sammanläggning inte skulle ge påtagliga mervärden, däremot finns det goda förutsättningar för utbyte mellan utbildningsformerna. På samma sätt är det med arbetsmarknadsutbildningen.
- Högskolan kan lämna stora bidrag till kvalitetsarbetet inom KY och som direkt leverantör av utbildning. P.g.a. kostnaderna är det emellertid inte möjligt att anlita högskolan så ofta som vore önskvärt.
- Den koppling som finns nu, att högskolan skall vara företräd i ledningsgruppen, bör behållas.
- För att öka tydligheten bör begreppet poäng förtydligas så att man i bestämmelser och annat konsekvent använder uttrycket "KY-poäng".
- I fråga om tillgodoräkning i högskolan skall samma regler tillämpas som i fråga om tillgodoräkning av annan utbildning än KY. Vi före-

slår också att det i utbildningsplanen inte längre skall vara nödvändigt att ange om utbildningen i någon del är tillgodoräkningsbar. KY bör kunna utgöra särskild behörighet för en del studier i högskolan.

Utbildningarnas organisation och ekonomi

I det här kapitlet behandlas olika aspekter av utbildningarnas organisation och ekonomi. Vi tar upp frågor rörande omfattning, behörighet och urval, jämställdhet och utbildningsanordnare. Vidare behandlar vi hanteringen av statsbidrag till utbildningsanordnare och studiefinansiering för de studerande. Vi har följande synpunkter och förslag;

- Kompetensbehovet i arbetslivet skall styra utbildningarnas längd. Vi ser dock en fördel i att utbildningarna inte blir alltför långa.
- Det är heller inte önskvärt att utbildningstiden blir för kort. Enligt vår bedömning är det svårt att åstadkomma en kvalificerad yrkesutbildning, med LIA som ett kännetecknande och väsentlig inslag, av god kvalitet under en kortare tid än ett år.
- Man bör kunna bedriva KY även på deltid.
- Man bör kunna använda KY som en vidareutbildningsform för dem som gått en KY. Det bör därför i förordningen öppnas en möjlighet att kräva genomgången KY eller motsvarande kunskaper som förkunskapskrav för tillträde till en KY.
- Den statliga finansieringen vad KY beträffar, skall endast avse hela utbildningar, men en utbildningsanordnare kan sälja delar av en KY som uppdragsutbildning.
- Man bör även i fortsättningen undvika höga behörighetskrav i framförallt matematik och naturvetenskapliga ämnen som utestänger studerande från yrkesinriktade gymnasieprogram och innebär konkurrens om studerande med högskolans tekniska och naturvetenskapliga utbildningar.
- I princip bör det vara upp till varje utbildningsanordnare att bedöma vilken urvalsprocess som passar bäst för varje enskild utbildning. Tydlighet i urvalsprocessen är dock viktig.
- Könsfördelningen i ledningsgrupperna kan uppmärksammas mer, inte minst från arbetslivets och högskolans sida.
- Det är viktigt att alltid se till att könsskillnader uppmärksammas i såväl utbildningsanordnarnas kvalitetsarbete som i centralt initierad uppföljning och utvärdering.
- För att få mer variation och djup i åtgärder för att motverka könsmissigt traditionella val kan en metod vara att arbeta fram en handledning där konkreta åtgärder beskrivs. Den skulle t.ex. kunna bifo-

gas anvisningarna för ansökan och vara utgångspunkt för tillsynens samtal kring frågan.

- En tidsbegränsning är nödvändig för att kunna skapa ett flexibelt och dynamiskt system där en reell prövning av utbildningarnas aktualitet faktiskt kan genomföras. Ett medgivande om att starta en utbildning bör inte få omfatta mer än fem starter.
- Framgent bör man ange ett minimiantal studerande för start då erfarenheterna visar att kvaliteten i utbildningarna försämras när det är för få studerande.
- Det är positivt att flera intressenter vill bedriva KY liksom att olika intressenter går samman och skapar en utbildning tillsammans. Det bör dock alltid liksom hittills finnas en ansvarig utbildningsanordnare så att det inte råder några tvivel om vem som bär det yttersta ansvaret för verksamheten.
- Vår bedömning är att ett upphandlingsförfarande med dess relativt formalistiska utformning och begränsade möjligheter att förhandla om priset i efterhand inte kunnat fungera lika smidigt som en bidragsmodell.
- Utbetalning av bidrag månadsvis i efterskott med periodiserade avstämningar mot studerandeantalet ger utbildningsanordnaren ett starkt incitament att inte starta med färre studerande än antalet platser och att vara angelägna om att behålla de studerande tiden ut. Anordnare med svag ekonomi avskräcks från att starta en KY eftersom initialkostnaderna är stora och utbetalningarna sker i efterskott.
- I dagsläget behövs det inte något ekonomiskt incitament för utbildningsanordnaren för att se till att de studerande fullföljer utbildningen.
- Det finns anledning att forska ytterligare i vad som påverkar kostnaderna för att i framtiden kunna bli mer strukturerad i förhandlingarna med anordnarna i fråga om rimligheten i olika kostnader.
- Studiestödssystemet med dess anpassning till "vanliga" utbildningstider medför en del problem för KY-studerande.

Styrning av KY

I kapitlet lämnar vi förslag om KY:s organisationsformer och regler för KY. Vi har följande förslag och synpunkter;

- KY bör vara en egen utbildningsform med en samlad nationell administration i huvudsak som den nuvarande försöksverksamheten. Det innebär att den politiska nivån lägger fast mål, ställer upp verksamhetskrav och anger volymer, medan den närmre administrationen,

- uppföljningen, utvärderingen och tillsynen handhas av en instans under regeringen.
- Prioriteringsgrunderna vid urval mellan ansökningarna om att få starta KY bör anges i regleringsbrev eller som regeringsuppdrag och inte som nu, i förordningen.
 - En KY-styrelse med allsidig förankring bör ansvara för hanteringen av KY.
 - Beviljandefunktionen och tillsynsfunktionen bör hållas samman.
 - Vi föreslår att LIA:s omfattning får ett intervall på 25-35 procent. Vi förordar också att LIA ytterst undantagsvis skall kunna skolförläggas.
 - Utbildningsplanen bör fortsättningsvis fastställas av KY-styrelsen på förslag av ledningsgruppen enligt förordningen och ha följande innehåll
 1. Utbildningens namn/inriktning och omfattning
 2. Ansvarig utbildningsanordnare
 3. Utbildningens övergripande mål
 4. Huvudsaklig uppläggning och organisation av utbildningen och omfattningen av utbildningens olika delar
 5. Huvudsaklig uppläggning och organisation av lärandet i arbetet
 6. Kursplaner och mål för kurserna
 7. Inriktning av lärandet i arbetet
 8. Kompetenskrav på den personal som medverkar i utbildningen
 9. Kvalitetssäkring och egenutvärdering
 10. Förkunskapskrav och andra villkor för att få påbörja utbildningen
 11. Urvalsgrunder
 12. Principer för betygssättning och former för kunskapskontroll
 13. Examen och utbildningsbevis
 - Det skall inte vara tillåtet för en utbildningsanordnare att ta emot dubbla statsbidrag för en utbildning.
 - Det bör vara möjligt att lämna förhandsbesked om ytterligare utbildningsstarter liksom att kunna återkalla ett sådant besked.
 - Det bör finnas en sanktionsmöjlighet eller en sanktionstrappa i samband med tillsyn och förekommande kvalitetsbrister, där ett påpekande och kanske en rekommendation är den mildaste formen, ett åläggande att vidta någon åtgärd ett andra steg och det sista att dra in bidrag. KY-styrelsen bör också kunna meddela föreskrifter om ledningsgruppens sammansättning i en viss utbildning.

Utvärderingen av KY

I det här kapitlet kommenterar vi och reflekterar över Luleå tekniska universitets utvärdering av försöksverksamheten med kvalificerad yrkesutbildning. Vi har följande synpunkter;

- Den utvärdering Luleå tekniska universitet genomfört tar upp de områden beställningen avsåg. Utvärderingen ger sammantaget en positiv bild av försöksverksamheten.
- Utvärderarna är tveksamma till nivån i vissa utbildningar och menar att de snarare hör hemma i gymnasieskolan. Enligt vår mening definieras nivån på eftergymnasial utbildning av den avlämnande nivån. Därför kan man inte fixera en KY-nivå eller en nivå på annan eftergymnasial utbildning.
- Utvärderarna anser att en betydande del av utbildningarna är inriktade på arbetsledning eller eget företagande, utan att det nämnts i förarbetena. Vi menar att försöket avser hela arbetsmarknaden varit ledning ingår och att förarbetena knappast behandlar nivåfrågan över huvud taget. Inslag av företagande och ledning finns i många utbildningar, men dominerar bara några få.
- Utvärderarna menar att fördelningen av KY-platser inte stämmer med arbetsmarknadens sammansättning. Vi lyfter fram en del ytterligare aspekter på detta, bl.a. efterfrågestyrningen, tidsaspekten och sambandet med antalet sökta platser. Sett i ett bristyrkesperspektiv finner utvärderarna dock fördelningen rimligare.
- Utvärderarna påpekar att den lokala anknytningen hos KY kan motverka de notoriskt felvisande arbetskraftsprognoserna.
- KY har, enligt utvärderarna, lyckats hyggligt med att rekrytera otraditionella grupper. I fråga om att bryta traditionellt könsbundna val gäller dock inte detta. Vi anser att KY lyckats någorlunda väl även i det avseendet jämfört med fördelningen i gymnasieskolan och i arbetslivet.
- Utbildningarna har i allmänhet varit lyckade i fråga om utformningen av pedagogiken och LIA. Formerna uppmuntrar de studerandes aktiva medverkan. LIA fungerar oftast väl och stimulerar skolundervisningen och gör den mera konkret och påtaglig. LIA ger ofta också positiva tillskott till arbetsplatserna.
- Tillgodoräkningen av högskolepoäng är ett påtagligt problem, enligt utvärderarna.
- Sambandet mellan kostnader och andra förhållanden är obefintligt eller mycket svagt.

- De flesta som använt självvärderingsmodellen "Läroverket" är positiva. Vi anser att sådana instrument är värdefulla hjälpmedel för att lära känna sin verksamhet och analysera den.
- Utvärderarna redovisar och värderar fyra alternativ i fråga om KY:s framtid. Vi anser att de inte beaktat flera omständigheter i sin analys.

Bakgrund

Tidigare utredning

Utredningen om kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning lämnade i sitt betänkande Yrkeshögskolan Kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning (SOU 1995:38) förslag om en ny struktur, kallad yrkeshögskolan, för kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning.

Yrkeshögskolan skulle bestå av en fast organisation för utveckling, planering, prioritering, kvalitetssäkring, utvärdering och finansiering av utbildning som anordnas och genomförs av många olika existerande utbildningsanordnare och företag. Den föreslagna utbildningsformen skulle vara parallell till högskolan i avseende på fyra förhållanden: Den skulle vara eftergymnasial, den skulle utgöra ett alternativ till högskolan för dem som avslutat sin utbildning på ett nationellt program i gymnasieskolan, den skulle inte vara ett stadium mellan gymnasieskola och högskola och den skulle vara likvärdig men på viktiga punkter väsensskild.

Den pedagogiska ramen skulle vara arbetslivsanknytning, lärande i arbete och utvecklingsinriktad pedagogik. Arbetslivsanknytningen innebär att man lyfter fram kunskap som färdighet och förtrogenhet och anknyter till kunskap som vunnits i produktionen. Lärandet i arbetet innebär att fånga upp och tillgodogöra sig den kunskap som genereras i produktionen och utveckla sina färdigheter och personliga egenskaper. Ett utvecklingsinriktat lärande innebär att lära sig att ifrågasätta och pröva de givna förutsättningarna och att lära sig att formulera problem och inte bara att lösa givna problem.

Utredningen menade att tyngdpunkten låg på att skapa ny utbildningskapacitet. Att flytta befintlig utbildning från en sektor till en annan i syfte att renodla en systematik tillför ingen ny kapacitet, varför man valde handlingslinjen att utbildningar skulle flyttas endast om den nuvarande ordningen medför problem eller brister som skulle avhjälpas genom en ändring.

Utredningen föreslog att all yrkesinriktad utbildning inom gymnasieskolan och komvux som bygger på avslutad utbildning på nationellt program i gymnasieskolan eller på motsvarande förkunskaper och som

omfattar minst ett års heltidsstudier skulle föras över till yrkeshögskolan. Även fristående kompletterande gymnasieutbildning med statsbidrag borde föras över med undantag för konstskolorna.

Yrkeshögskolan skulle inte manifesteras genom ett antal fasta fysiskt avgränsbara enheter utan i stället definieras av

- en pedagogisk ram
- ett system för planering och resursfördelning och
- en ordning för examination och kvalitetssäkring.

Ansvar för utveckling, planering och resursfördelning borde föras ut så långt det är praktiskt möjligt. Många utbildningsanordnare skulle kunna komma i fråga och varje utbildningsuppdrag vara tidsbegränsat. Låsningarna i lokaler och fast anställd personal skulle minimeras.

Länen borde vara planeringsgrund och prioriteringar och val av anordnare göras regionalt. En yrkeshögskolestyrelse skulle finnas i varje län, administrativt knuten till och utsedd av länsstyrelsen men suverän i sina ställningstaganden. Styrelserna skulle ha en majoritet av arbetslivsföreträdare. De nationella uppgifterna borde fullgöras av högskoleverket förutsatt att man där kan skapa respekt för yrkeshögskolornas uppdrag och särart. Dessa nationella uppgifter skulle vara att planera och besluta om utbildningar som av någon anledning inte kan hanteras på regional nivå, att ta ansvar för ett balanserat utbildningsutbud och att svara för vissa frågor rörande examensordning, kvalitetssäkring, uppföljning och utvärdering.

Antagningsreglerna borde ansluta till vad som gäller i högskolan och utbildningarna berättiga till studiemedel.

Man menade att arbetslivsanknytningen skulle bli det främsta instrumentet för fortlöpande kvalitetssäkring. Växlingen mellan lärande i arbete och de skolliknande formerna skulle skapa ett kvalitetstryck på de inblandade parterna. Genom samverkan med arbetslivets företrädare under planering och utveckling av utbildningarna skulle aktualitet och relevans säkerställas.

Andra kvalitetsinstrument skulle vara mallar för utbildningsplanerna, krav på den fysiska och pedagogiska miljön och på den undervisande personalens kompetens och erfarenheter. En examensordning och examensfordringar skulle normera kraven på de studerande. Återkommande bransch- eller sektorsvisa granskningar skulle förekomma, regional och nationell uppföljning och utvärdering genomföras och erfarenhetsutbyte på nationell nivå främjas.

Regeringsförslag och riksdagsbeslut

I propositionen En politik för arbete, trygghet och utveckling (prop. 1995/96:25) betonades betydelsen av att bygga ut den kvalificerade yrkesutbildningen och i propositionen Förslag till tilläggsbudget till statsbudgeten för budgetåret 1995/96 (prop. 1995/96:105) begärde regeringen medel för en försöksverksamhet. I propositionen Kvalificerad yrkesutbildning m.m. (prop. 1995/96:145) lämnade regeringen närmare förslag om utformningen av en försöksverksamhet med kvalificerad yrkesutbildning.

Som en utgångspunkt angavs att den svenska utbildningspolitiken strävat mot en högskola präglad av både forskningens och den högre utbildningens villkor och yrkeslivets omedelbara krav, med en sammanhållen högskola som en bärande idé. Man pekade emellertid också på att all eftergymnasial utbildning inte är högskoleutbildning och nämnde komvux påbyggnadsutbildningar, folkhögskolorna och de kompletterande skolorna. Man noterade bredden i utbudet men konstaterade att både påbyggnadsutbildningarna och högskolans utbildningar oftast saknade en stark arbetslivsintegrering.

Regeringen menade att man behöver tillgodose behoven inom vissa branscher av en ny kvalificerad yrkesutbildning med stark arbetslivsanknytning som vänder sig till både redan yrkesverksamma och dem som kommer direkt från gymnasiet. Man föreslog en försöksverksamhet med syfte att på ett nytt sätt utnyttja den samlade kompetens som finns inom högskolan och kommunerna men även att engagera andra utbildningsanordnare främst inom arbetslivet. Försöket skulle pröva nya utbildningar, nya pedagogiska former och nya anordnare. Det skulle belysa arbetslivets och de studerandes intresse och ge underlag för ställningstaganden till hur utbildning av sådant slag kunde inordnas i utbildningssystemet.

Den nya kvalificerade yrkesutbildning på eftergymnasial nivå, vars utveckling man föreslog, skulle bidra till att tillgodose arbetslivets behov av kompetens för en modernt organiserad produktion av varor och tjänster och förena en praktisk inriktning med fördjupade teoretiska kunskaper. Den skulle därför ges formen av lärande i arbete på en arbetsplats under cirka en tredjedel av utbildningstiden.

Man pekade på att förändringarna i arbetslivet medför ökade krav på förändringsbenägenhet, kvalitetsmedvetande och förmågan att se helheter och processer. Också kraven på medarbetarnas sociala och personliga kompetens ökar. Detta tycks öka kraven både på kunskaper på vissa områden och på andra förmågor. Regeringen menade att det kan finnas ett behov av en ny kvalificerad yrkesutbildning som kan bidra till att tillgodose arbetslivets behov av arbetskraft med den kompetens som

krävs för att genomföra produktionen av varor och tjänster, en produktion där yrkesutbildning på gymnasial nivå varit tillräcklig, men där det idag ställs krav på högre kompetens.

En sådan utbildning, menade man, behöver förena en praktisk inriktning med fördjupade teoretiska kunskaper och lyfta fram sådana dimensioner av kunskap som färdighet och förtrogenhet. Den behöver innefatta både sådan teori som ingår i högskoleutbildning och påbyggnadsutbildning och sådan kunskap som vinnas direkt i produktionen. Samspelet mellan teori och arbetsliv skulle vara en förutsättning för att utbildningen håller hög kvalitet och svarar mot arbetslivets och de studerandes behov och ställer stora krav på den pedagogiska utformningen. Kritiskt och kreativt tänkande och att lära sig se helheter och processer skulle vara väsentliga inslag.

Man nämnde ett antal områden där det finns behov av den kompetens den nya formen avses ge och menade att det från tillväxtskympunkt är angeläget att flaskhalsar elimineras så snabbt som möjligt.

Regeringen ansåg att försöksverksamheten borde utformas så att den stimulerar kvinnors intresse för naturvetenskapligt och tekniskt inriktade arbeten och framhöll att de ökade kraven i ett modernt arbetsliv på språkkunskaper, på kreativitet och på arbete i platta organisationer talar för att kvinnors erfarenheter och kunskaper är än viktigare än hittills.

Försöksverksamheten skulle stå organisatoriskt fri från andra befintliga system. Det angelägna i att skapa en flexibel utbildningsorganisation påtalades med olika anordnare och samarbete dem emellan.

En kommitté skulle leda försöksverksamheten. Dess uppgift skulle vara att godkänna utbildningsplanen för varje utbildning och besluta om statsbidrag och dimensionering. Kommittén skulle också svara för tillsyn och uppföljning och för att en oberoende utvärdering skulle komma till stånd.

I sina prioriteringar skulle kommittén beakta arbetslivsefterfrågan och kvalitet, samarbete mellan kommun och högskola och eventuell annan utbildningsanordnare, om utbildningen kan bidra till att bryta traditionella könsbundna utbildnings- och yrkesval och att den nya kvalificerade yrkesutbildningens möjligheter inom hela arbetsmarknaden belyses. Genom försöket borde ny utbildning utvecklas och ny utbildningskapacitet tillföras.

I ledningsgrupperna för utbildningarna skulle det finnas företrädare för arbetslivet, högskolan och den kommunala vuxenutbildningen.

Riksdagen beslutade (bet. 1995/96:UbU8, rskr. 224) enligt regeringens förslag om en lag för försöksverksamheten och hade i övrigt inga erinringar mot vad som anfördes i propositionen.

Direktiv och kommitté

Den 14 mars 1996 beslutade regeringen om direktiv enligt vilka en organisationskommitté skulle förbereda den försöksverksamhet med kvalificerad yrkesutbildning som skulle inledas under förutsättning att riksdagen godkände förslagen i propositionen. Dess uppgift var att förbereda försöksverksamheten och arbetet i den kommitté som skulle leda försöksverksamheten, bjuda in utbildningsanordnare m.fl. att medverka i försöksverksamheten och att ta fram och redovisa riktlinjer som inledningsvis skulle gälla för de projekt som skulle kunna komma i fråga för försöksverksamheten.

Efter riksdagsbeslutet med anledning av prop. 1995/96:145 beslutade Regeringen den 15 maj 1996 om tilläggsdirektiv till kommittén. Enligt dessa skulle kommittén fortsätta och fullfölja sitt arbete med att leda försöksverksamheten.

Kommittén skulle svara för att en oberoende utvärdering kommer till stånd. Särskilt viktigt var att den skulle kartlägga om utbildningarna har en inriktning mot de kompetens- och kvalitetskrav som ställs på dagens arbetsmarknad. Den skulle vidare belysa platsernas fördelning mellan kvinnor och män och i vad mån försöket kan ha bidragit till att bryta traditionellt könsbundna utbildnings- och yrkesval. Utvärderingen skulle också ge underlag för bedömningar av den fortsatta verksamhetens inriktning och organisation ur ett regionalpolitiskt perspektiv. Den pedagogiska utformningen skulle uppmärksammas, inte minst avseende lärandet i arbete.

Kommittén skulle svara för uppföljning och tillsyn. Ett informationssystem skulle utvecklas.

Med utgångspunkt i vunna erfarenheter och resultat från utvärderingen skulle kommittén ta fram underlag och utarbeta förslag om hur utbildning av ifrågavarande slag kan inordnas i utbildningssystemet.

Kommittén gick redan tidigt ut med inbjudan att delta i försöksverksamheten till alla upptänkliga utbildningsanordnare och liknande. Detta instrument med anvisningar har successivt anpassats till förändrade behov och med hänsyn till vunna erfarenheter. Det samma gäller urvalet av utbildningar. Kommittén har efter anbudsförfarande upphandlat en oberoende utvärdering, utarbetat ett tillsynsprogram och genomfört ett stort antal tillsyner. Kommittén har upprättat databaser och tagit fram ett informationssystem, från början huvudsakligen grundade på egna framtagna data, så småningom allt mer baserade på statistiskt material från SCB. Kommittén har också ordnat olika former av informationssystem för studievägledningsbehov. Den närmare redovisningen av försöksverksamhetens förlopp gör vi i del 2. Resultatet av utvärderingen ges ut i särskild ordning.

1 Överväganden och förslag

1.1 Mål för KY

KY har tillkommit för att fylla ett behov som inte uppfylls inom andra delar av utbildningsväsendet – en utbildningsform som efterfrågestyrs i förhållande till arbetsmarknaden.

Enligt vår uppfattning har de förväntningarna i stort sett infriats. Det har varit möjligt att åstadkomma mycket yrkesnära utbildning som ger omedelbart användbara färdigheter i kombination med kunskaper som lägger en grund för fortsatt lärande och ger den enskilde goda möjligheter att utvecklas. Det har också varit möjligt att etablera utbildningar på områden där eftergymnasial utbildning inte förekommit eller gjort det i ringa omfattning, liksom utbildningar med annorlunda inriktningar.

Det som utmärker KY förutom den starka arbetslivsanknytningen är den flexibla produktionsformen. Enligt vår mening behövs det en snabbt förändringsbar utbildningsform som anpassas till arbetsmarknadens behov i fråga om lokalisering, inriktning och fördelning på branscher. KY har visat sig fullgöra denna uppgift. För att vidmakthålla detta ser vi det som utomordentligt angeläget att bibehålla de flexibla formerna. Det innebär att olika konstellationer av arbetsliv och utbildare skall ha möjligheter att skapa och bedriva utbildning, att utbildningarna skall kunna hämta sitt kunskapsinnehåll från hela utbildningsväsendet och arbetslivet och att en stark förankring i och inflytande för ett faktiskt arbetsliv bibehålls och formas efter förutsättningarna hos varje utbildning för sig. För att upprätthålla en maximal flexibilitet är det också viktigt att KY inte inordnas i en utbildningshierarki. KY är visserligen en eftergymnasial utbildningsform och bör förbli det. En KY skall emellertid definieras i förhållande till ett behov av kvalificerad kompetens i arbetslivet – inte som ett steg i en formaliserad trappa av utbildningar.

Vi anser att försöksverksamheten visat att en utbildningsform som KY kan producera god utbildning i former och av ett slag som normalt inte tillhandahålls inom ramen för det reguljära utbildningsväsendet. De kvalificerade yrkesutbildningarna synes oss tillmötesgå två väsentliga

krav: dels arbetslivets behov av kvalificerad arbetskraft som bidrar till utvecklingen av produktionen, dels de studerandes behov av utbildning som både leder till jobb och goda utvecklingsmöjligheter yrkesmässigt och personligt.

Intresset att starta KY har varit och är fortfarande stort. Intresset från arbetslivets sida är stort – både för att engagera sig i utbildningens olika processer och av att anställa dem som gått igenom en utbildning. Omkring 70 procent av de studerande vet redan när de slutar utbildningen att de kommer att påbörja en anställning senast tre månader efter utbildningens slut. Några utbildningar startar med färre studerande än vad tilldelningen medger och några få har ställts in, men på det hela taget är rekryteringen tillfredsställande. Utbildningarna håller i allmänhet god kvalitet. Försöksverksamheten har alltså visat ett starkt engagemang från arbetslivets sida, ett stort intresse att få starta utbildningar, ett oftast gott studerandeintresse och hög grad av anställningsbarhet hos de studerande.

Det är naturligtvis svårt att säkert värdera effekterna av KY på lite längre sikt, men mycket talar för att KY bidrar till att höja kompetensen och produktiviteten i arbetslivet, att de som gått igenom en KY har goda förutsättningar att få intressanta och utvecklande arbeten och att utbildningen lägger en god grund för och i sig utgör ett inslag i det livslånga lärandet.

Vi tror också att KY bidrar till att minska klyftorna och förbättra kommunikationen mellan utbildningsväsende och arbetsliv och därmed har gynnsamma effekter för arbetslivsanknytningen av andra delar av utbildningsväsendet. Därmed förbättras förutsättningarna för kompetensutveckling både i arbetslivet och i utbildningsväsendet, men detta förutsätter att KY-verksamheten präglas av flexibilitet och ömsesidigt beroende.

Vår entydiga slutsats är att resultaten av försöksverksamheten är så goda att KY bör ges en reguljär form i det svenska utbildningsväsendet.

Enligt vår bedömning finns det goda förutsättningar för en fortsatt utbyggnad av KY. Som nämnts är arbetslivets intresse av flera utbildningar fortsatt stort. Även på anordnarsidan föreligger ett stort intresse av att starta nya utbildningar. Om man går över till tidsbegränsade startmedgivanden enligt vårt förslag kommer årligen ungefär 1 500 av de befintliga platserna att frigöras för ny ansökan. Därmed kan en fortsatt expansion ske i ett lugnare tempo än hittills och det kommer ändå att finnas goda möjligheter att starta nya utbildningar. Även om sökandetrycket i allmänhet är gott vill vi erinra om de problem som vissa utbildningar, framför allt tekniskt inriktade, haft att rekrytera studerande. Som vi uppfattat det är detta ett generellt problem som borde bli föremål för samlade insatser från både utbildares och arbetslivets sida.

1.1.1 Mål för kvalificerad yrkesutbildning

När man diskuterar målen för den kvalificerade yrkesutbildningen är det klokt att hålla i minnet att det finns andra eftergymnasiala utbildningsformer med sina utbildningsuppdrag. Inte för att åstadkomma någon strikt gränsdragning, utan för att undvika att målen blir alltför allmänt hållna, alltför vittsyftande och urvattnade. Målen för KY bör ta sikte på KY som en komplementär utbildningsform till annan eftergymnasial utbildning.

För den kvalificerade yrkesutbildningen är det naturligt att hålla sig med centralt givna mål utifrån två aspekter; den ena tar sikte på utbildningsformen som sådan (övergripande mål) och den andra utgörs av mål för driften av verksamheten (operationella mål). Vi har funnit det rimligt att lämna förslag till mål för utbildningsformen som sådan, medan målen för driften av verksamheten naturligen läggs fast från tid till annan. I det senare avseendet för vi däremot en diskussion om möjligheterna att formulera operativa mål och formerna för dem. Vi lämnar också några synpunkter på vilka dessa mål skulle kunna vara just nu.

De för den enskilda verksamheten viktigaste målen är de som läggs fast i utbildningsplanen för varje utbildning. Utformningen av dem behandlar vi i kapitlet Styrning av KY under avsnittet Regler.

Måldiskussionen kan därtill struktureras med utgångspunkt i dels ett individuellt perspektiv, dels ett avnäm- eller arbetslivsperspektiv, dels ett samhälleligt perspektiv.

Samhälleliga mål

Det bör finnas ett övergripande mål för KY som ställer nivå- och kvalitetsanspråk. Det kan utformas som 2 § Lagen (1996:339) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning nämligen:

Utbildningen skall ge sådana fördjupade teoretiska och praktiska kunskaper som krävs för att självständigt och i arbetslag utföra kvalificerade uppgifter i en modernt organiserad produktion av varor och tjänster. Utbildningen skall präglas av såväl ämnesteoretiskt djup som en stark arbetsplatsintegrering.

Med denna formulering anges att alla KY skall vara långt gångna färdighetsutbildningar, att de skall ge förmågan att arbeta både självständigt och gemensamt med andra, att de skall ge goda teoretiska kunskaper och att lärandet i arbetet skall ha en framskjuten plats.

Vi anser vidare att man ännu tydligare bör markera att KY är en utbildningsform där, renodlat, arbetslivet aktivt medverkar redan vid

utbildningarnas tillkomst både genom initiativ och vid utformningen av utbildningarna. Detta både för att åstadkomma mycket arbetslivsnära utbildning och för att bidra till att kontaktvägarna mellan utbildning och arbetsliv utvecklas. Detta är själva kärnan i KY och bör därför vara ett övergripande mål.

Vi anser att betoningen på jämställdhetsaspekten bör behållas och införas bland de övergripande målen.

I fråga om de operationella målen för KY kan man tänka sig flera olika variabler som kan begagnas från samhällets sida. Mål kan avse i vad mån tidigare KY-studerande är yrkesverksamma inom området för utbildningen, liksom andelen som någon gång fortsätter sina studier i högskolan. Ett självklart mål för varje KY är givetvis att de som genomgått utbildningen verkligen får arbete. Detta mål bör tillmätas mycket stor betydelse när en anordnare ansöker om att få fortsätta att driva en utbildning.

Likaså kan operationella mål anges för utbildningarnas fördelning på olika yrkesområden antingen i mera exakta termer (andel nya utbildningar t.ex.) eller att man anger prioriteringsinriktningar som i vårpropositionen 1998. I en proposition har vidare angetts att KY skall initiera fortbildning och vidareutbildning för undersköterskor.

Man kan anlägga ett kompensatoriskt synsätt på den kvalificerade yrkesutbildningen innebärande att utbildningar som i första hand vänder sig till dem som inte har gått studieförberedande program prioriteras. Därmed markeras att det eftergymnasiala utbildningssystemet också innehåller alternativ för dem som normalt inte väljer traditionella högskoleutbildningar. Det innebär också att det blir lättare att uppnå högt ställda samhällseliga mål i fråga om hur många av en årskull som bör få eftergymnasial utbildning.

Också i förhållande till arbetslivet kan ett kompensatoriskt synsätt anläggas så att yrkesområden som inte har eftergymnasiala utbildningar i större utsträckning ges en högre prioritet förutsatt att reella utbildningsbehov föreligger.

Genom dessa kompensatoriska inriktningar, som ju i viss mån utgör två sidor av samma sak, kan utbildningarna bidra till att minska den sociala snedrekryteringen till eftergymnasial utbildning. KY kan därmed också spela en roll för att vidga rekryteringsbasen för eftergymnasial utbildning i högskolan.

Dessa kompensatoriska mål bör vara operationella mål. De baseras på föränderliga förhållanden, vilket över tiden kan minska deras angelägenhetsgrad. De kan också komma att strida mot andra väsentligare operationella mål och skulle därmed kunna strida mot en i andra avseenden önskvärd utveckling. Exempelvis strider den starka prioriteringen av IT-utbildningar åtminstone i någon mån mot de kompensatoriska

målen: De utbildningarna attraherar antagligen främst studerande från samhällsvetar- och naturvetarprogrammen.

Arbetslivets mål

Arbetslivets mål är att säkerställa tillgången på medarbetare med hög yrkesmässig kompetens. KY kan bidra till detta och kan därmed även bidra till ökad tillväxt och effektivitet också i ett kortare perspektiv, genom den starka betoningen på ny och aktuell kompetens.

Ytterligare ett mål för arbetslivet är att etablera förutsättningar för en kontinuerlig kompetensutveckling hos medarbetare. KY kan inte ensamt lösa detta problem, men kan – genom den unika kombinationen av hög teoretisk nivå och lärande i arbetet – medverka till att förbättra situationen på lång sikt. Med hänsyn till de nya krav som arbetslivet ställer bör utbildningarna därför utveckla social kompetens, kreativitet, förmåga till problemlösning och förhandlingsförmåga samt innehålla såväl yrkesämnen som allmänna ämnen.

Målen för varje utbildning bör därför vara yrkesnära och definieras i termer av färdighet och förmåga.

Från arbetslivets utgångspunkt är ett mål att kunna utöva ett påtagligt inflytande vid utbildningarnas tillkomst så väl som på deras kvalitet under tiden de pågår.

I rätt stor utsträckning kommer arbetslivets mål med utbildningen till uttryck redan i de övergripande målen vi varit inne på tidigare. Arbetslivets främsta intresse är antagligen kopplat till målen för varje utbildning för sig. Det är bl.a. därför det är så viktigt att i de övergripande målen lägga fast arbetslivets medverkan både i utvecklingen av varje utbildning och i genomförandet.

Individernas mål

Den enskilde vill ha en utbildning som med stor säkerhet leder till arbete.

Utbildningen skall också medföra goda möjligheter att utvecklas i arbetet mot specialist- eller verksamhetsledande befattningar och fortsatt lärande.

För att uppnå detta är det från individens perspektiv viktigt att arbetslivet medverkar i den skolförlagda delen av utbildningen både för att tillföra utbildningarna det kunskapsinnehåll som inte är tillgängligt inom det reguljära utbildningsväsendet och för att utbildningarna skall ha en hög grad av yrkesrelevans. Det förutsätter också att de studerande har tillgång till arbetsplatser där ett lärande i arbetet kan praktiseras.

Också från den enskildes utgångspunkt är kopplingen mellan utbildning och arbetsliv, det aktiva engagemanget från ett faktiskt konkret arbetsliv i varje utbildning ett betydelsefullt mål. Samtidigt är arbetslivets starka intresse också påtagligt motivationshöjande.

1.2 Utbildningarnas innehåll

I huvudsak måste kunskapsinnehållet i varje KY definieras i förhållande till arbetslivets behov, men enligt vår mening får det inte innebära att utbildningar på vilka nivåer som helst skall kunna rymmas inom KY. Detta markeras också av kravet på minst grundläggande behörighet för tillträde. Det är viktigt för de studerande likaväl som för arbetslivet att begreppet KY också innebär en nivåindikation, även om spännvidden mellan olika utbildningar i det avseendet måste vara mycket vid. På yrkesområden där utbildningsväsendet inte innehåller någon utbildning kommer en KY starta på en mycket lägre nivå än på områden där i förhållande till gymnasieskolans utbud relevanta krav på förkunskaper i yrket kan ställas. Likaså kan naturligtvis viss yrkeskunskap från gymnasieskolan ingå mera som en orientering i utbildningar vars tyngdpunkt inte ligger på yrkesfärdigheten i det yrket men där kunskaper på området ändå är en förutsättning.

Den kvalificerade yrkesutbildningen kan vara kvalificerad i flera avseenden. Dess innehåll präglas av ett större djup och ger till resultat ett mer avancerat kunnande än vad motsvarande grundläggande eller förberedande utbildningar syftar till. I fråga om yrkesutbildningar med en motsvarighet i gymnasieskolan leder de till en högre nivå än den gymnasiala. Den kan vara kvalificerad såtillvida att den innehåller kunskaper som hittills inte förekommit i utbildningsväsendet, men som finns i arbetslivet. Den kan också vara kvalificerad i den meningen att den kombinerar kunskaper från olika delar av utbildningsväsende och arbetsliv på ett nytt sätt. Den kan vara kvalificerad såtillvida att den ger en person med stora färdigheter inom ett yrke kompetens inom det egna yrkesområdet och på andra områden, för att möjliggöra en fortsatt utveckling för människan i arbetslivet.

Det nu sagda innebär enligt vår mening att det inte är görligt och inte heller lämpligt att centralt och generellt reglera sammansättningen av de kvalificerade yrkesutbildningarna annat än i fråga om omfattningen av lärandet i arbetet.

1.2.1 Kunskaper från högskola

KY skall hålla en hög teoretisk nivå, men samtidigt skall utbildningen innehålla en stark och konkret arbetslivsförankring när det gäller kursinnehållet. Den kompetens som den studerande behöver innefattar kännedom om och förmåga att tillgodogöra sig teoretiska resonemang, nyttja rön från forskning och utveckling samt att knyta ihop detta med den praktiska verksamheten i det yrkesområde eller den bransch inom vilket den studerande sedan skall arbeta. Stoff och kunskaper från högskolans utbildningar kan lämna väsentliga bidrag för att nå detta utbildningsmål. Att aktivt samarbeta med högskolan och inom KY nyttja dess kunskapsbas kan vara en väg att ge KY:s ämnesteoretiska nivå den eftergymnasiala prägel som är avsikten.

Erfarenheterna under försöksverksamheten visar också att högskolans medverkan bidrar till utbildningarnas kvalitet. Högskolans teoretiska kompetens medverkar både till att utbildningarna får en eftergymnasial prägel i ämnesteoretiskt avseende samtidigt som de studerandes självständiga analytiska kompetens förstärks. Högskolans medverkan uppskattas ofta av de studerande, inte minst dess respekt för individens egen förmåga och den tydliga markeringen av de studerandes eget ansvar för sitt lärande.

Det är väsentligt att kursstoff och kursmoment anpassas till det yrkesområde som det är fråga om liksom att genomförandet anpassas till den kvalificerade yrkesutbildningens förutsättningar och inte den akademiska världens. Den kvalificerade yrkesutbildningen är inte ett trappsteg i en akademisk karriär utan har som huvudsyfte att göra den studerande till en kompetent medarbetare, skolad inom ett yrkesområde, direkt användbar på arbetsplatsen och med en potential för kvalificerade arbetsuppgifter. Kursinlagen från högskolan behöver därför ofta skraddarsys, snarare än att lyftas över direkt från befintliga utbildningar. Högskolans bidrag är också ofta väl synkroniserade med utbildningarnas övergripande mål i termer av blivande yrkesverksamhet.

Som vi nämnt tidigare bedömer vi det inte ändamålsenligt att uttala några riktlinjer i fråga om att högskoleproducerade kurser skall ingå eller i vilken omfattning. Vi ser det emellertid som naturligt och önskvärt att så sker. Vi kan också konstatera att övriga medverkande i KY, såväl arbetslivets företrädare som olika utbildningsanordnare, är angelägna om högskolans medverkan. Däremot bör inte ren högskoleutbildning finansieras via KY. Utbildningar som endast består av ett montage av högskolekurser bör därför inte få förekomma.

Vanligen är högskolans medverkan av rätt begränsad omfattning. Det är den enskilda utbildningens karaktär som bör avgöra vad som är lämpligt. Det väsentliga är att inslagen av högskolekurser är utformade

och har en omfattning som är adekvat i förhållande till respektive utbildnings mål, syfte och allmänna uppläggning. Endast då finns förutsättningar att integrera högskolans kunskapsbas och ett starkt yrkesinriktat utbildningsinnehåll.

1.2.2 Kunskaper från gymnasieskolan

Generellt har under försöksverksamheten grundläggande behörighet för högskolestudier gällt som grundkrav, ofta kompletterat med krav på särskild behörighet i något avseende. Kraven har dock inte fått sättas allt för höga, eftersom syftet inte har varit att vare sig konkurrera med högskolornas utbildningar – framför allt inte på det naturvetenskapliga eller tekniska området – eller närma sig högskolornas nivå när det gäller särskild behörighet i t.ex. matematik och naturvetenskapliga ämnen. Även om den kvalificerade yrkesutbildningen således bygger på avslutad gymnasieutbildning, inryms vanligtvis ändå kunskapsområden och kursmoment som kan hämtas från gymnasieskolan eller från komvux. Det är naturligtvis inte konstigare än att den som gått igenom det naturvetenskapliga programmet i gymnasieskolan som ingenjörstuderande i högskolan tillägnat sig yrkeskunskaper som motsvarar delar av gymnasieskolans yrkesinriktade program.

I många av utbildningarna finns behov av att ge de studerande kompletterande kunskaper i såväl allmänna ämnen som naturvetenskapliga och/eller yrkesinriktade ämnen, mestadels motsvarande gymnasieskolans B-, C- eller D-kurser. I vilken utsträckning detta är behövligt beror både på den enskilda utbildningens inriktning och de förkunskapskrav eller rekryteringsambitioner som man bestämt sig för. Det är exempelvis inte ovanligt att man till industriella eller mer eller mindre tekniskt inriktade kvalificerade yrkesutbildningar vill bredda rekryteringsunderlaget till personer som har en helt annan studie- eller arbetslivsbakgrund än den som är traditionell inom yrket. För att öka sökandeströmmen till utbildningar som leder till arbete inom dessa områden där arbetskraftsbehovet är stort, anser vi att kurser på gymnasial nivå i karaktärsämnen skall kunna integreras i kvalificerade yrkesutbildningar. När ambitionen är att rekrytera underrepresenterat kön till vissa utbildningar kan man också vilja förfara på det sättet. Detta får dock inte innebära att KY tar över komvux uppgifter och bedriver rena gymnasieutbildningar för vuxna.

Utbildningar inom industriella och tekniska områden kräver ibland en maskinpark som disponeras av gymnasieskolan och är svår att få tillgång till på andra ställen i erforderlig utsträckning. I de fallen har

gymnasieskolorna en stor betydelse för att kurserna inom den kvalificerade yrkesutbildningen praktiskt skall kunna genomföras.

I hög grad avser gymnasieskolans medverkan kärnämnen och kanske framför allt matematik och främmande språk, men även kommunikation på svenska. Också i fråga om sådana inslag är det viktigt att innehållet styrs av de faktiska behov av kunskaper som arbetslivet uttrycker snarare än att man erbjuder fullständiga gymnasiekurser. Det är alltså viktigt att gymnasieskolans medverkan utformas så att den anknyter till de yrkesrelaterade målen för utbildningen. En annan sak är att fullständiga gymnasiekurser som t.ex. kompletta C-, D- och E-kurser i matematik kan erbjudas som kompletterande utbildning vid sidan om för den intresserade.

Under försöksverksamheten har det visat sig att det är viktigt för utbildningens kvalitet och anseende att kurserna verkligen är anpassade till respektive utbildnings behov, att undervisningssättet anpassas efter målgruppen och att den eftergymnasiala karaktären i sin helhet upprätthålls. Därför är det väsentligt att man når eftergymnasiala mål, genom ökad bredd eller större djup, i yrkesämnena i utbildningar som knyter an till befintliga gymnasieutbildningar. Detta förutsätter en bred samverkan mellan skolan och arbetslivet när utbildningens innehåll läggs upp. Det samma gäller också genomförandet. Exempel och projekt måste hämtas från arbetslivet och inte konstrueras enbart för att åskådliggöra teoretisk skolkunskap.

1.2.3 Kunskaper från arbetslivet

Arbetslivets medverkan i utbildningen skall innebära att aktuell yrkeskunskap från verkligheten inom yrkesområdet eller branschen reflekteras i den skolförlagda undervisningen. Lärandet i arbetet och arbetslivets medverkan i undervisningen skall vara ett integrerat komplement till den teoretiska kunskapsbas som högskola och gymnasieskola kan bidra med. Erfarenheterna från försöksverksamheten visar att detta inslag tillmäts stor betydelse av de studerande och bidrar till utbildningens trovärdighet och kvalitet. Den nära koppling till bransch och yrkesområde som skall genomsyra den teoretiska delen av en kvalificerad yrkesutbildning kan inte upprätthållas på ett bättre sätt.

Deltagandet kan ske genom att personal engageras som föreläsare och seminarie- eller övningsledare i vissa kursmoment eller genom att arbetslivet genomför delar av eller hela kurser. Enligt vår mening bör inte heller sådan medverkan vara ett formellt obligatorium, men det är ett av de säkraste tecknen på att en utbildning har en påtaglig yrkeskoppling och därmed närmast en förutsättning för att den över huvud taget får

komma till stånd. I de ämnen där undervisningen handhas av högskolan såväl som av gymnasieskolan är det önskvärt att också aktuell erfarenhet från arbetslivet tillförs genom faktisk medverkan.

Arbetslivets medverkan i vissa av försöksverksamhetens utbildningar kunde ha haft en större omfattning. I branscher som präglas av överhettning och stark arbetskraftsbrist har det å andra sidan redovisats svårigheter att engagera kompetenta medverkande till rimliga kostnader. Arbetslivets tidiga och aktiva medverkan i planeringen av utbildningarna är bland annat av detta skäl särskilt viktig, vilket bör beaktas i en fortsatt verksamhet. Det kan vara så att arbetslivets företrädare i ledningsgruppen behöver bistå med råd och dåd i en större utsträckning, för att denna medverkan skall få önskvärd omfattning.

1.2.4 Bemötandet av de studerande, pedagogisk inriktning

Den kvalificerade yrkesutbildningen är en eftergymnasial utbildningsform och rekryterar således studerande från åldern 19 år och uppåt, d.v.s. både unga vuxna och äldre. Omkring hälften av de studerande är 25 år eller äldre. De studerande skall bemötas utifrån dessa förutsättningar och kursuppläggning och pedagogik måste anpassas efter detta. Därför skall utbildningen bedrivas så att de studerande ges ett tydligt ansvar för sitt lärande, att de tillförsäkras ett stort inflytande över arbetet och att deras medverkan i kvalitetsarbetet säkerställs.

De studerande utbildas för att kunna verka på arbetsplatser som är eller utvecklas till lärande organisationer och skall själva kunna bidra till denna utveckling. Vi anser därför att en problembaserad inlärningsmodell är mycket lämplig inom den kvalificerade yrkesutbildningen. Härigenom grundläggs de studerandes förmåga att söka kunskaper för att lösa olika problem i samverkan med andra och genom att utnyttja olika kompetenser och kunskapskällor. Vi anser att en sådan uppläggning också bidrar till att utveckla det egna ansvarstagandet i såväl pågående utbildning som i kommande verksamhet i arbetslivet. Detta arbetssätt medverkar också till att överbrygga de rätt stora skillnaderna i bakgrund, såväl i fråga om ålder som utbildning och yrkeserfarenhet, som ofta råder mellan de studerande.

De studerande skall förväntas ta ett stort eget ansvar för sina studier i likhet med vad som gäller inom t.ex. högskoleutbildningarna. Det innebär emellertid inte att utbildningsanordnaren eller lärarna skall lämna över allt ansvar till de studerande när det gäller att ta till sig utbildningens innehåll. En kontinuerlig dialog och uppföljning till-

sammans med de studerande när det gäller mål och genomförande av utbildningen i sin helhet och av de enskilda kurserna är nödvändig.

1.2.5 LIA – kvalitet, betydelse och omfattning

Lärande i arbete (LIA) är det inslag som framför allt skall ge den integration av teori och praktisk tillämpning i arbetslivet som eftersträvas inom den kvalificerade yrkesutbildningen.

Genom LIA får man också ett mått på utbildningens grad av yrkesrelevans, eftersom det tydliggörs i vad mån arbetslivets krav och förväntningar på kunskaper stämmer överens med vad som åstadkoms inom den skolförlagda delen av utbildningen.

LIA innebär att den studerande under handledning på arbetsplats skall öva och utveckla sin förmåga att tillämpa och omsätta teoretiska kunskaper i praktisk verksamhet och att kunna bemästra problem i produktionen av olika varor och tjänster. LIA-perioderna utgör således fortsatt utbildning, fast lokaliserad till arbetslivet. Detta ställer krav på arbetsplatsen, på handledaren och på utbildningsanordnarens förmåga att vid respektive arbetsplats förankra utbildningens mål, syfte och uppläggning. På samma sätt måste den enskilde studerande vara medveten om gällande förutsättningar. Den skolförlagda teoriundervisningen och den arbetsplatsförlagda utbildningen måste ha ett tydligt samband för att bli meningsfulla. Den studerandes egna ambitioner och mål måste också beaktas vid planeringen av LIA-perioden. Det avgörande är att kvaliteten i LIA upprätthålls. LIA-företagen och utbildningsledningen, tillsammans med de studerande, måste tillse att de teoretiska momenten och den praktiska verksamheten verkligen ges ett innehåll som är integrerat och ansluter till de mål och syften som satts upp för utbildningen.

Detta säkerställs bättre om man utarbetar kursplaner för LIA på samma sätt som för de teoretiska kurserna, än om man bara ser LIA som ett påhäng av praktik. Det behövs alltså en genomtänkt analys av och en plan för LIA både relaterat till utbildningens övergripande mål och till de olika kursernas innehåll.

Försöksverksamheten har inte visat på några stora problem att rekrytera arbetsplatser för LIA. Praktiskt taget samtliga studerande har ograverat fått sin del av LIA. Kvaliteten har naturligtvis varierat också beträffande LIA, men genomgående är intrycket att de studerande upplever lärandet i arbetet som det enskilt viktigaste inslaget i utbildningen och, enligt Luleå tekniska universitets utvärdering, också det som anses mest lärorikt.

De studerandes omdömen visar att integreringen av skola och arbetsliv bidrar till ett bättre utbildningsresultat. LIA fungerar som motivationskapare för de teoretiska inslagen. Man har upptäckt att skolans undervisning är nödvändig för ett lärande i arbetslivet samtidigt som erfarenheterna från LIA-perioderna gör att skolundervisningen upplevs mer konkret och påtaglig. Många har valt KY just för att integreringen av skola och arbete uppfattats som en givande utbildningsform.

Under försöksverksamheten har gällt att LIA-perioderna sammantaget skall omfatta en tredjedel av hela utbildningstiden. De flesta utbildningar har haft en längd på 80 poäng (veckor) vilket innebär att LIA-perioderna i dessa fall har omfattat ca 26 veckor. Utbildningsanordnarna har haft möjlighet att fördela dessa perioder på olika sätt. Somliga har valt att ha LIA ett par dagar i veckan under hela utbildningstiden, andra att dela upp LIA i flera block om ett antal veckor och ett mindre antal har valt att hålla samman dem i endast ett par stora block. Valet av modell har i de flesta fall varit beroende av arbetslivets preferenser, där produktionscykler och andra verksamhetsmässiga förhållanden har påverkat.

Vi anser att den sammantagna omfattningen av LIA inte i någon större utsträckning bör öka tidsmässigt eftersom utrymmet för övriga utbildningsinslag då blir alltför begränsat. Det är viktigt att de teoretiska inslagen i utbildningen har en omfattning och kvalitet som säkerställer också en teoretisk kunskapsbas såväl för den enskildes förmåga i det aktuella yrket som för den fortsatta yrkesmässiga och personliga utvecklingen. Däremot kan det vara lämpligt att öppna för möjligheten att ha ett intervall som också medger något kortare tid. Förutsättningarna är olika för olika branscher och den under försöksverksamheten tillämpade regeln har ibland uppfattats som alltför rigid. Vi förordar ett intervall på 25-35 procent.

När det gäller utläggningen av LIA-perioder anser vi att en kortare period normalt bör ligga tidigt i utbildningen. Det ger de studerande möjlighet att lära känna det arbetsområde man utbildar sig inom, vilket är särskilt viktigt för de studerande som har ringa arbetslivserfarenhet. Vidare anser vi att den sista perioden inte bör förläggas till de sista veckorna av utbildningen, eftersom det är viktigt att de studerande och utbildningsanordnaren får tillfälle att återsamlas innan avslutningen för uppföljning av utbildningen.

Längden på varje LIA-period bör avgöras för var utbildning för sig. Yrkesområdena har sinsemellan olika karaktär när det gäller produktionsförutsättningar och moment som de studerande skall lära sig att tillämpa och handha. Vissa är t.ex. påfallande säsongbetonade såsom turismverksamhet medan andra präglas av system med kontinuerlig drift såsom processindustrin. Vi anser emellertid att utbildningstiden i det

närmaste undantagslöst skall innefatta minst två block med LIA för att möjliggöra reflexion, återföring och inhämtandet av ny kunskap som kan användas i en efterföljande LIA-period.

Under försöksverksamheten har somliga anordnare lagt upp LIA-verksamheten så att varje studerande är på en arbetsplats hela tiden, medan andra anordnare tillämpat principen att varje studerande skall vara på flera olika arbetsplatser. Vi anser att studerande, om inget särskilt förhållande talar för något annat, skall ha LIA på minst två olika arbetsplatser under sin studietid. Skälet är för det första att det är av vikt att den studerande får inblick i rutiner och förhållningssätt samt kunskaper om utrustning och handhavande som kan vara olika på arbetsplatserna, även om de är i samma bransch. För det andra undviks att LIA får karaktären av ren internutbildning som ger inskolning endast på den utrustning som finns på det aktuella företaget.

I det moderna arbetslivet kan det ibland vara svårt att identifiera en fysisk arbetsplats. Enligt vår mening måste LIA även kunna hanteras i sådana förhållanden. Eftersom LIA är ett lärande i arbetet anser vi dock att renodlat ensamarbete inte bör få förekomma. Det är viktigt att också utveckla sin sociala förmåga och sin samarbetsförmåga under LIA.

I undantagsfall förekommer det också av ekonomiska eller säkerhetsskäl att LIA inte kan äga rum under "skarpa" förhållanden. I så fall bör det vara möjligt att skolförlägga LIA, men det förutsätter att arbetslivet står för kostnaden och även för den handledande personalen. Vi anser det däremot under inga omständigheter acceptabelt att LIA förläggs till skolan på grund av svårigheter att skaffa arbetsplatser.

1.2.6 Nationella eller lokala mål

Inom gymnasieskolan uppställs nationella mål för varje utbildning. Inom högskolan är förhållandet det omvända, även om nog en rätt stor samsyn i praktiken råder om det huvudsakliga innehållet för olika nivåer i åtminstone de mer etablerade ämnena.

KY:s föränderlighet och omsättningen på olika utbildningar gör en ordning med nationella mål annat än i övergripande avseende åtminstone mycket svår att genomföra praktiskt. Vi anser dessutom att den skulle motverka syftet med KY: att åstadkomma utbildningar med en stark och aktuell arbetslivsförankring stadda i ständig förändring. Varje form av centrala mål eller centralt fastställt innehåll för en utbildning riskerar dessutom att verka återhållande eller låsande för utvecklingen av utbildningen. Vi tror också att det vore förödande för en viktig förutsättning för kvaliteten, nämligen att varje utbildning för sig har en stark anknytning till ett befintligt arbetsliv. Om man inskränker led-

ningsgruppernas utvecklingsansvar, riskerar man säkert deras engagemang i utbildningarna även i övrigt.

1.2.7 Certifiering

Vi anser att yrken som är kopplade till särskilda legitimationskrav i någon form, t.ex. lärare och sjuksköterskor, inte bör bedrivas inom ramen för kvalificerad yrkesutbildning. Dessa yrkesområden har redan sina etablerade utbildningsformer och fyller behov som med säkerhet alltid kommer att finnas.

Vissa av de utbildningar som förekommer inom försöksverksamheten har haft ett innehåll som lett fram till gesällprov eller möjligheten att utföra prov som leder till certifiering av någon organisation. Vi anser att en anordnare av kvalificerad yrkesutbildning skall kunna arrangera ingående kurser så att de får ett innehåll som gör detta möjligt. Genom att arbetslivet i förekommande fall har medverkat i utformningen av utbildningen och deltar i ledningen av den kan man utgå från att arbetslivet anser det vara betydelsefullt att den möjligheten finns. Det skall emellertid inte vara ett villkor att genomgå ett sådant prov för att få ut en examen eller ett intyg från den kvalificerade yrkesutbildningen. Ett gesällprov eller en certifiering skall vara frivilligt för den studerande.

1.3 KY och arbetslivet

Arbetslivet blir alltmer kunskapsintensivt och förändras allt snabbare. Förändringarna medför ökade krav på medarbetarnas kompetens och syftet med den kvalificerade yrkesutbildningen är att tillgodose en del av arbetslivets behov av denna kompetens. Det måste ske genom en aktiv medverkan från arbetslivet i en utbildning som till sin karaktär är flexibel och formas i samspel med arbetslivet.

Arbetslivets medverkan och engagemang är en grundbult i kvalificerad yrkesutbildning. KY är inte möjlig om inte anknytningen till arbetslivet utgör ett starkt inslag. Ett villkor för att utbildningen skall komma till stånd är således både att det finns ett verkligt behov i arbetslivet av den kompetens som utbildningen avser att ge och att arbetslivet engagerar sig i genomförandet av utbildningen.

När arbetslivet och utbildningsväsendet gemensamt planerar och bygger upp utbildning på det sätt som sker i KY möts arbetslivet med sin kultur och utbildningsväsendets företrädare med en delvis rätt annorlunda kultur. Uppgiften är att skapa bra utbildning med en stark förankring i arbetslivet i kombination med skolförlagd undervisning på

eftergymnasial nivå. Detta ömsesidiga beroende finns på ett helt annat sätt i KY än i andra utbildningar och det kan bidra till att samverkan etableras lättare även på andra områden än KY. Vi är övertygade om att detta samarbete måste fortsätta under utbildningens gång. För att genomföra denna form av utbildning med god kvalitet är det viktigt att arbetslivet medverkar både i LIA och i den skolförlagda delen av utbildningen.

1.3.1 Den nationella planeringen

Intresset för att anordna kvalificerad yrkesutbildning är stort och långt ifrån alla intresserade har kunnat komma ifråga för att genomföra utbildning. Det har därför varit nödvändigt att prioritera och välja ut de mest angelägna ansökningarna och också att prioritera somliga branscher mer än andra.

För att bl.a. få en tydligare bild har vi delat in ansökningarna i olika områden eller branscher. Samma indelning i branscher använder vi oss av genomgående i olika sammanhang. Flera branscher har utbildningar som lappar över varandra och ett antal utbildningar passar i flera branscher. Trots att indelningen kan uppfattas som något grov har den underlättat överblicken över ansökningarna och utbildningarna.

För att göra goda prioriteringar bland ansökningarna har vi varit angelägna om att få en så fullständig bild som möjligt av hur framtida behov i arbetslivet ser ut, och vi har därför haft olika former av branschkontakter. På somliga områden har de givit tydlig vägledning och på andra har de varit till mindre hjälp.

På IT-området har vi fått tydliga indikationer på vilka färdigheter och kompetenser man bedömer kommer att efterfrågas i arbetslivet, liksom på turismområdet där både Turistdelegationen och Mithögskolan givit oss bra underlag för våra bedömningar. På ekonomiområdet har det varit svårt att få vägledning annat än i mycket allmänna termer. Så har det också varit på tillverkningsområdet där en övergripande bedömning varit svår att åstadkomma, inte minst kanske eftersom området är så mångfacetterat och intressenterna så många. På vårdområdet däremot har bedömningarna varit mer självfallna och i ansökningarna har det tydligt kommit till uttryck att behovet av KY främst finns inom det kommunala området. Inom de s.k. legitimationsyrkena är inte kvalificerad yrkesutbildning aktuell.

Vi har även använt oss av AMS och NUTEK:s olika prognoser och bedömningar för att få vägledning i prioriterandet av utbildningar. AMS prognoser är mer detaljrika i fråga om yrken, men har betydligt kortare tidsperspektiv än NUTEK:s som behandlar trender på längre sikt och

pekar på arbetslivet i mer allmänna termer, såsom IT- och teknikområdet.

Vidare har kommittén en sammansättning i sig som underlättar arbetet med att bedöma ansökningar.

Vi föreslår att man som ett komplement till kommittén bildar en referensgrupp som ett forum för diskussion med expertis på arbetsmarknadens personal- och kompetensbehov. Avsikten är att få en bred bild av kommande behov av utbildning. Gruppen behöver antagligen inte sammanträda mer än två gånger per år för att ge ytterligare vägledning om vilka områden som kan vara mest angelägna att lyfta fram.

Vi försöker prioritera de ansökningar om utbildning som bäst svarar mot det behov som finns i arbetslivet. Utbildningar som bidrar till att motverka den s.k. flaskhalsproblematiken har, till följd av propositionsuttalanden, prioriterats ytterligare de senaste ansökningsomgångarna. Främst har det gällt inom IT och tillverkningsområdet. Planeringstiden är visserligen kort, men kvalificerad yrkesutbildning kan inte på samma sätt som arbetsmarknadsutbildning ställas om så snabbt att de mest akuta problemen på arbetsmarknaden kan lösas inom KY. Större delen av resurserna (med våra förslag 80 procent) är in-tecknade för längre tid och utbildningarna är i allmänhet relativt långa (f.n. omkring 80 veckor). KY har således bättre möjligheter att tillgodose behov som kan förutses lite längre tid i förväg.

Vi har också prioriterat utbildningar inom vårdområdet starkare de senaste två ansökningsomgångarna, främst inom primärvården i form av utbildning för undersköterskor. Ansökningar inom turismområdet har prioriterats i högre grad de första åren och lägre det senaste året. Där har vi också i ökad grad koncentrerat oss på några delområden, såsom restaurangområdet och utbildningar med natur- och miljöprofil. Ekonomiområdet har också prioriterats lägre i de senaste ansökningsomgångarna. Inom det området har framförallt utbildningar med inriktning mot entreprenörskap och säljyrken lyfts fram under senare tid. Byggbranschen har prioriterats något högre de senaste åren liksom utbildningar med inriktning mot miljöområdet. Jord, skog och trädgård, transport, livsmedel och träindustri har varit förhållandevis små branscher men relativt jämnt fördelade under de fyra ansökningsomgångarna. Utbildningar med inriktning främst mot kultur- och hantverksområdet har prioriterats lägre, framförallt för att efterfrågan i arbetslivet inte är lika påtaglig här och sannolikt också mera svårdokumenterad. Vi anser ändå att det är intressant att pröva om det fungerar att bedriva denna form av utbildning inom kultur- och hantverksområdet utan att för den skull ge avkall på kravet om efterfrågan i arbetslivet.

Ledningsgruppen

Vi anser att den kanske viktigaste uppgiften för ledningsgrupperna är att förankringen i arbetslivet kommer till stånd och vidmakthålls.

Vår erfarenhet är att utbildningens förankring i arbetslivet underlättas om det finns ett lyhört samspel med de grupper av anställda som medverkar i lärandet i arbetet. De som möter de studerande under utbildningens gång och finns i den verksamhet där de studerande senare kommer att medverka behöver därför vara representerade i ledningsgrupperna. På det sättet kan de bidra till utbildningens kvalitet samtidigt som de kan bedöma om utbildningen innehåller rätt moment i förhållande till de krav som ställs i arbetslivet. De kan med sin erfarenhet bidra till ledningsgruppens kvalitetsarbete inte minst när det handlar om utbildningens yrkesrelevans. Vår erfarenhet är samtidigt att människor högt upp i organisationen ofta fyller en viktig funktion som "dörröppnare" med god överblick och en värdefull koppling in i företagen.

Branschorganisationer medverkar i många utbildningar med samlad och värdefull kunskap från respektive bransch. Vi anser dock inte att branschorganisationer ensamma skall representera arbetslivet i ledningsgruppen för en utbildning, utan kompletteras med representanter som är direkt verksamma i arbetslivet.

Arbetslivets företrädare kan också bidra till att förbättra rekryteringen till utbildningarna. Det gäller att engagera dem som har arbeten som utbildningen i fråga siktar mot och att sträva efter att också underrepresenterat kön medverkar. När de möter presumtiva studerande kan de ge en konkret bild av hur en kvalificerad yrkesutbildning fungerar och är uppbyggd och framför allt en konkret bild av en kommande yrkesverksamhet. I den här formen av möten kan man också intressera en delvis ny målgrupp av studerande som av olika anledningar inte tänkt sig vidare studier. Det kan t.ex. vara människor som av tradition inte väljer en eftergymnasial utbildning eller som inte är intresserade av i huvudsak teoretiska studier. Genom samtal med studerande i KY har vi erfarenhet att just den omedelbara kopplingen till arbetslivet under utbildningen attraherar studerande att söka en kvalificerad yrkesutbildning, liksom möjligheterna till anställning efter avslutad utbildning.

1.3.2 När en utbildning planeras

Intresset för KY visar att det behövs en utbildningsform som tillgodoser relativt kortsiktiga och föränderliga behov på arbetsmarknaden.

Att i planerandet av utbildning finna en balans mellan arbetslivets behov och vikten av att de studerande får en tillräcklig kunskapsbredd kräver lyhördhet och samarbete hos samtliga inblandade. Den arbetsplatsförlagda utbildningen skall ge en hög grad av förtrogenhet med ett yrke eller ett yrkesområde, men den får inte vara så snävt företagsspecifik att den får karaktären av intern företagsutbildning och därmed endast blir användbar inom ett mycket smalt område eller rent av endast inom ett företag.

Erfarenheten visar att när arbetslivet initierat eller åtminstone tidigt engagerat sig i planeringen av en utbildning blir det ofta bra kvalitet. I de fall där en skola eller utbildningsanordnare däremot har utvecklat och planerat utbildningen i förväg och senare kopplat in arbetslivet för att förankra utbildningen visar det sig ofta att integrationen mellan de skolförlagda och arbetsplatsförlagda delarna av utbildningen har sämre förutsättningar att fungera bra. Inte sällan visar det sig dessutom att behovet av utbildningen i fråga är begränsat och arbetslivets vilja att engagera sig liten.

Vi rekommenderar att det i ansökan om att få starta utbildning skall framgå hur arbetslivet varit med när utbildningen vuxit fram. Det ska vara tydligt beskrivet hur man har arbetat fram ansökan om utbildningen och vilka som har deltagit. För att försäkra sig om att det finns ett verkligt behov av utbildningen är vår erfarenhet att det är av stor vikt att arbetslivsmedverkan är konkret och väl synlig. Därför är det inte tillräckligt med branschorganisationer utan vi anser att arbetslivsföreträdare från företag alltid skall medverka.

Det kan också finnas ett dilemma i att utbildning som svarar mot ett relativt begränsat behov på arbetsmarknaden blir alltför snäv och skapar en inlåsningseffekt eller får karaktären av internutbildning. Därför finns det anledning att se till att utbildningarna inte bara innehåller yrkesmässigt omedelbart tillämpliga kunskaper utan också innehåller allmänna kurser som ger generaliserbara kunskaper. För att försäkra sig om detta är det naturligt att utbildningarna har flera företag som medverkar i utbildningen med t.ex. LIA-platser. Så skall det se ut och så ser det också ut på de flesta håll.

På vissa orter kan det vara svårt att åstadkomma en bred förankring när det bara finns ett eller ett fåtal företag. Man kan då kompensera det genom att i den skolförlagda delen av utbildningen föra in moment så att utbildningen blir gångbar inom ett bredare område. För att försäkra sig om att utbildningen är gångbar kan utbildningsanordnaren få redovisa

yttranden från företrädare för arbetsliv på andra orter som kan behöva den kompetens som utbildningen avser att ge.

Utbildning som svarar mot trender på arbetsmarknaden som ännu inte hunnit förankras i arbetslivet kan sannolikt inte komma till stånd inom KY, detta eftersom en förutsättning för att genomföra KY är att det finns ett konkret och tydligt arbetsliv som har en verksamhet inriktad mot det som de studerande skall utbildas för. Utbildningen skall också vara väl förankrad och efterfrågad av arbetslivet med ett tillräckligt antal platser för LIA. KY utbildar för arbetslivet som ju är en form av uppdragsgivare och det måste därför finnas ett faktiskt arbetsliv. Vi tror därför att en stark förankring i arbetslivet är svår att kombinera med spjutspetsutbildningar som har ett mer oklart arbetsliv. Däremot skall KY naturligtvis inriktas mot ett modernt arbetsliv och, som nämnts tidigare, har vi också sett dess bidrag till utvecklingen av arbetslivet som en möjlig och lämplig prioriteringsgrund. Inom ramen för en KY kan man också kombinera och samordna olika kunskapsområden och på så sätt bidra till utvecklingen av yrken.

1.3.3 Under utbildningens gång

Ett starkt indicium på att en utbildning både behövs och har goda förutsättningar att bli bra är alltså att arbetslivet varit aktivt redan vid utbildningens planering och uppbyggnad och tänker sig att medverka vidare under utbildningens gång.

Betydelsen av lärandet i arbete kan inte heller överskattas utan det är säkert den enskilt viktigaste delen av varje utbildning. Den konkreta tillämpningen och ett lärande som utgår från praktiken är både effektivt och meningsfullt. LIA medför också att utbildningens yrkesrelevans prövas kontinuerligt.

Ett gott utbildningsresultat förutsätter en aktiv och positiv medverkan från alla som är verksamma på arbetsplatsen. Detta gör förankringen av utbildningarna i arbetslivet och på de medverkande arbetsplatserna så betydelsefull. För att driva och utveckla utbildningen är också mångfalden i arbetslivets medverkan i dessa processer av största vikt.

En stark koppling till arbetslivet är ett fortlevnadsvillkor också under den kvalificerade yrkesutbildningen. Denna koppling mellan arbetsliv och utbildningsanordnare bör etableras redan i tillblivelsefasen och övergå i att ledningsgrupperna aktivt följer utbildningarna och återkopplar både till dem som medverkar i utbildningen och dem som deltar i den. Inte minst de studerande känner ett starkt behov av att utbildningens kvalitet och relevans bekräftas av dem som verkar i arbetslivet. Kopplingen till arbetslivet utgör också en säkring för

bidragsgivaren av arbetslivets intresse för och behov av utbildningen. Arbetslivets aktiva medverkan i utbildningarna innebär att de är förankrade i arbetslivet vilket både ger dem legitimitet och utgör en form av kvalitetsgaranti. Om arbetslivet däremot inte är engagerat i utbildningen tidigt i processen riskerar man att få en tudelad utbildning, där skolan ansvarar helt för den skolförlagda delen och arbetslivet för den arbetsplatsförlagda.

De studerande skall efter utbildningen ha tillräckliga färdigheter för att kunna vara så förändringsbenägna som ett arbetsliv i ständigt utveckling förväntar sig. Det är kombinationen av allmänna ämnen och avancerade yrkeskunskaper parat med den praktiska och sociala träning som LIA innebär som gör att KY har förutsättningar att både ge yrkesfärdigheter och utvecklingsmöjligheter. För att åstadkomma detta är det viktigt att lärare som medverkar i den skolförlagda delen av utbildningen har en aktuell förankring i arbetslivet. De studerande sätter stort värde på att företrädare för arbetslivet medverkar i den skolförlagda delen av utbildningen. De berikar den därigenom med spetskompetens från arbetslivet där de studerande kommer i kontakt med det som sker i framkant av deras yrkesområde.

Det är inte meningen att de studerande skall fungera som anställda i företaget under LIA-perioderna även om de naturligtvis vid sidan om lärandet också kan vara nyttiga för produktionen genom de kunskaper de fått under utbildningen. Det ställer onekligen krav på engagemang och någon uppoffring för arbetslivet som medverkar i LIA. Ledningsgruppen för varje utbildning har i dessa sammanhang en övergripande bild av respektive utbildning och kan därför bidra till att finna balans i detta.

1.4 Kvaliteten i utbildningarna

1.4.1 Samhällets uppföljning, utvärdering, tillsyn

Uppföljning, utvärdering och tillsyn är relaterade till varandra och särskilt kanske man kan säga att uppföljningen förser både tillsynen och utvärderingen med underlag. Uppföljningsresultaten kan förse tillsynen med kunskaper om objektet för tillsynen, liksom den också, t.ex. genom resultatredovisning, kan föranleda att ett visst objekt blir föremål för tillsyn. Det analysmaterial utvärderingen arbetar med kan hämtas från uppföljningsdata. Liksom i fråga om tillsynen kan förhållanden som belyses av uppföljningen föranleda ett fördjupat studium inom utvärderingen. Samtidigt kan naturligtvis tillsynen påverka uppföljningens innehåll eller utvärderingens inriktning. Likaså kan utvär-

deringen peka på nya infallsvinklar eller områden för tillsyn och uppföljning.

Vi har försökt finna allmänt vedertagna definitioner på begreppen utvärdering, uppföljning och tillsyn. Det förefaller oss uppenbart att sådana inte finns utan att definitionerna i allmänhet anpassas till det område som avses. Några drag kan dock urskiljas:

Tillsynen tar sikte på efterlevnaden av lagar och regler. Den utgår således från att ett regelverk existerar och den ger svar på frågan om verksamheten uppfyller fastställda krav eller ej. Den avser snarare handlande än resultat. Den är i liten eller ingen utsträckning ifrågasättande.

Uppföljningen sker över tiden och utgör därmed en fortlöpande beskrivning av verksamheten. Oftast genomförs den som mätningar och omfattar helheten. Den ger svar på frågor som: Vad presteras? Vad kostar det? Vilka är de organisatoriska betingelserna? Underlaget för att besvara dessa frågor är ett insamlat faktamaterial.

Utvärderingen är en fördjupad analys inom valda områden som syftar till en djupare förståelse av utfall och förhållanden. Den utgör en bedömning av resultat och mera långsiktiga effekter av genomförda insatser e.d. Den är m.a.o. värderande.

Både utvärdering, uppföljning och tillsyn måste utformas så att de bidrar till att säkerställa att utbildningarna bedrivs med rätt kvalitet, har en god arbetslivsförankring och för individen lägger grunden till framgångar i arbetslivet och god utvecklingsförmåga. Verksamheten kommer alltid att vara både mångfacetterad och stadd i ständig förändring. Detta ger särskilda förutsättningar för utformningen av såväl utvärdering och uppföljning som tillsyn. Dessa förutsättningar är huvudsakligen

- att utbildningarna skall vara mycket aktuella i förhållande till arbetslivet och därmed stadda i ständig förändring,
- att de skall svara mot arbetslivets aktuella behov, varför inriktningen på verksamheten som sådan kommer att förändras rätt påtagligt över tiden,
- att de alltid kommer att ha en begränsad och inte särskilt lång existens i tiden, vilket innebär att en utbildning som vill fortsätta utöver sin utmätta tid måste konkurrera med andra på lika villkor,
- att varje utbildning kommer att ha sina unika mål, sina åtminstone i viss mån särskilda intressenter och att utbildningarna kommer att ha en rätt brokig skara anordnare: högskolor, universitet, folkhögskolor, bildningsförbund, företag och kommuner.

Eftersom utbildningarna förändras så snabbt, omsättningen av utbildningar skall vara hög och varje utbildning skall vara unik kan uppföljningen av KY inte fungera som ett signalsystem i samma omfattning som i det allmänna skolväsendet och såväl tillsyn som utvärdering måste utformas och dimensioneras därefter.

Utvärdering

I direktiven för försöksverksamheten har det gjorts en tydlig boskillnad mellan tillsyn och uppföljning å den ena sidan och utvärderingen å den andra. Kommitténs uppdrag har varit att svara för tillsyn och uppföljning, medan uppdraget i fråga om utvärderingen varit att upphandla en av kommittén oberoende utvärdering. Redan praktiska skäl har talat för detta. Kommitténs administrativa resurser har varit begränsade och att över tiden ta ett mer djupgående ansvar för utvärderingen hade lett till att andra uppgifter hade fått eftersättas. Till detta kommer den mera principiella utgångspunkten att utvärderingen innefattar en värdering också av kommitténs och systemets sätt att fungera – inte bara utbildningarnas. Eftersom vi förordar att den kvalificerade yrkesutbildningen skall fortsätta som en egen utbildningsform, med en egen styrelse och nationella beslut om utbildningarnas vara eller inte vara, anser vi också att en oberoende utvärdering av KY bör bedrivas. Ansvaret för finansiering och beställning bör även fortsättningsvis ligga på styrelsen (nu kommittén), men uppdragen bör genomföras helt oberoende av styrelsen, vilket bör säkerställas i de upphandlingsavtal som träffas. Man kan naturligtvis överväga att utvärderingsuppdragen hanteras av en överordnad instans, d.v.s. Regeringen. Vi har emellertid stannat för att förorda styrelsen som ansvarig, detta inte minst eftersom Regeringen genom regleringsbrev och på annat sätt kan utöva ett bestämmande inflytande över inriktningen utan att belastas med administrationen. Vi anser också att utvärderingen bör ha en utvecklande funktion, varför det vore opraktiskt om någon annan än KY-styrelsen hade det omedelbara beställaransvaret.

Den nu pågående utvärderingen avser samtliga utbildningar vid en viss tidpunkt. Över tiden är det inte nödvändigt att utvärderingen har den omfattningen och framför allt kan omfattningen variera från utvärderingsområde till utvärderingsområde. Också utvärderingsområdena bör självfallet variera. Grovt sett bör emellertid följande områden kontinuerligt ingå i utvärderingsverksamheten:

Kvaliteten på utbildningarna. Värderingen som sådan utgår från dels de studerandes upplevelser av utbildningen, dels arbetsmarknadens värdering. Inom ett sådant program undersöker man framgångsfak-

torerna för en utbildning. Sambanden mellan god kvalitet och andra faktorer kan kartläggas. Möjligheterna att förverkliga lärande i arbetet och integrationen mellan lärande i arbete och den skolförlagda delen behöver uppmärksammas, inte minst eftersom detta är ett av de viktigaste kännetecknen för KY och betydelsefullt för KY:s eventuella framgångar. Till ett utvärderingsprogram med den här inriktningen kan också olika utvecklingsinsatser kopplas.

Ekonomi och organisation. Meningen med KY är att flexibelt svara mot arbetslivets och de studerandes behov. I vad mån organisationen förmår att göra detta kan studeras. En värdering av anordnarnas servicebehov och i vad mån de uppfylls hör hit. Ett studium av sambanden mellan kvalitet och ekonomi, liksom av graden av rationalitet i medelsanvändningen behövs. Eftersom de skolförlagda delarna av KY i princip är totalfinansierade via bidrag är det betydelsefullt för en rationell medelsanvändning att utvärderingen bidrar till att höja effektiviteten i medelstilldelningen.

Samhälle och arbetsliv. KY:s effekter på arbetsmarknaden – ökar produktiviteten, uppstår ett högre förädlingsvärde, skapas bättre arbetsförhållanden, uppstår nya jobb, hur motverkas traditionella könsbundna utbildnings- och yrkesval? – är frågor som är angelägna för en värdering av KY. Longitudinella uppföljningar av dem som genomgått KY kan ge värdefulla bidrag till utvärderingen av utbildningsformen i dess helhet och utgöra underlag vid bedömningen av prioriteringarna på branscher. Av intresse är vidare om KY har några effekter på andra samverkande utbildningsformer, liksom andra sekundäreffekter, varför och hur KY bidrar till att minska den sociala snedrekryteringen till eftergymnasiala studier och de regionalpolitiska effekterna.

Ett brett spektrum av vetenskapliga discipliner bör involveras i utvärderingen. Såväl samhällsekonomiska som företagsekonomiska aspekter behöver anläggas. Sociologiska, statsvetenskapliga och pedagogiska angreppssätt måste användas.

Från vissa utgångspunkter är det en fördel om de olika forskningsprojekten samordnas. Därför valde vi att gå ut med ett sammanhållet anbudsunderlag när vi gjorde upphandlingen av den nu pågående utvärderingen. Intresset att medverka var emellertid blygsamt. Vi ser det som en risk med större sammanhållna projekt att intresset är så svagt att kvaliteten sätts i fara. En annan nackdel är givetvis den tidsmässiga aspekten. Projekten måste rimligen ha olika löptider. Samtidigt är det, som nämnts tidigare, angeläget att en faktiskt oberoende utvärdering kommer till stånd, varför det inte är lämpligt att KY-styrelsen utövar någon starkt samordnande roll.

En möjlig lösning på frågan kan vara att styrelsen, som ändå har överblicken över de olika projekten i samband med upphandlingarna

också ser till att samverkan kommer till stånd och samband etableras när det är relevant.

Som princip anser vi att det är bättre med en interaktiv form av utvärdering som innefattar medverkan från dem som berörs av verksamheten och som också inkluderar återkoppling till dem; detta framför den traditionella registrerande utvärderingen. Där det är relevant bör därför utvärderingsuppdraget också innefatta någon form av återföring till utbildningsanordnarna och prioritet ges åt projekt som bygger på medverkan från fältet. Utvärderingen bör också vara framåtsyftande i den meningen att den inte bara bör beskriva och värdera ett nuläge utan också kunna bidra till utvecklingen av verksamheten. Det är således viktigt att utvärderingen tar sikte på framgångsvägar och bidrar till problemlösning. Utvärderingen bör ses som ett instrument för verksamhetsutveckling snarare än som verksamhetsbeskrivning. Den bör ses som en del i utvecklingen av KY.

Vi föreslår således att en oberoende utvärdering av KY upprätthålls, att KY-styrelsen får i uppdrag att upphandla denna och att i samband med upphandlingen säkerställa att relevant samordning kommer till stånd.

Uppföljning

Under försöksperioden har uppföljningen dels bedrivits i vår egen regi genom inhämtande av uppgifter direkt från utbildningsanordnarna, dels via SCB. Allteftersom behovet av snabba uppgifter minskar och det statistiska underlaget växer och blir stabilare, kommer den egenproducerade uppföljningsverksamheten att minska och den upphandlade att öka. Omfattningen är naturligtvis inte given, utan kan, liksom periodiciteten, variera över tiden.

Eftersom varje utbildning är unik och omsättningen av utbildningar inom KY kommer att vara relativt hög, kan man inte vara säker på att förhållandena är långsiktigt stabila och vi anser därför att uppföljningen av det framtida KY bör vara relativt omfattande.

Vi förordar också att uppföljningen skall kartlägga i vad mån KY uppfyller även sekundära mål. Med jämna mellanrum bör man kartlägga i vad mån utbildningarna bidrar till att minska den könsmässiga snedfördelningen i utbildningsväsendet och på arbetsmarknaden, i vad mån utbildningarna rekryterar från yrkesinriktade gymnasieprogram, om de bidrar till att minska den sociala snedrekryteringen till eftergymnasiala studier, om de fungerar som både ungdomsutbildning, vidareutbildning, fortbildning och omställningsutbildning och hur rekryteringsbasen ser ut geografiskt.

Med hänsyn till den åldersgrupp utbildningarna vänder sig till och den eftergymnasiala nivån är det naturligt att uppföljningssystemet snarare anknyter till högskolans än till gymnasieskolans.

Så innefattar gymnasieskolans uppföljningssystem ett relativt omfattande ekonomiskt material, medan KY helt saknar sådana uppgifter. Eftersom bidraget regleras för varje utbildning för sig tenderar naturligtvis kostnaderna att bli de som utgjort underlaget för bidragsbeslutet. Vi anser det därför mindre meningsfullt att etablera en ekonomisk uppföljning. Däremot bör som nämnts utvärderingen ge underlag för ekonomiska överväganden.

Någon resultatuppföljning gentemot centralt fastställda mål och kriterier i kunskaps- och färdighetshänseende är det inte möjligt att etablera, eftersom varje utbildning har sina egna mål därvidlag. En resultatuppföljning kan däremot ske i fråga om examinationsfrekvensen. Ett annat resultat är övergångsfrekvensen till andra eftergymnasiala studier.

Den viktigaste resultatuppföljningen kommer emellertid att avse hur de som gått igenom en KY klarar sig på arbetsmarknaden. Denna uppföljning bör avse dels varje utbildning för sig, dels KY som utbildningsform:

- För utbildningsformen genom aggregerade uppgifter, men också longitudinellt.
- För varje utbildning genom att man undersöker hur åtminstone någon intagningskull klarat sig på arbetsmarknaden, vilket sedan kommer att utgöra det i allmänhet viktigaste underlaget vid en eventuell prövning av om utbildningen skall få fortsätta eller inte.

Tillsyn

Grundat på våra erfarenheter av försöksverksamheten anser vi att tillsynsverksamheten i en reguljär KY-verksamhet bör fortgå i huvudsak som hittills.

Vår erfarenhet är att den form av tillsyn vi bedrivit inom försöksverksamheten varit uppskattad både av de studerande och av utbildningsanordnarna. De studerande, som nya i en ny utbildningsform, upplever det som mycket uppmuntrande att utbildningarna ägnas ett så aktivt intresse. Vår upplevelse är också att de är synnerligen engagerade i utbildningarna och mycket måna om kvaliteten och nivån. Eftersom kommittén även genomför tillsyner på förekommen anledning, d.v.s. när kritik riktas mot en utbildning, utgör tillsyner de studerandes "livlina" när en utbildning brister påtagligt i något avseende. Även övriga

intressenter förefaller positiva till formerna för tillsynen. Detta, att bl.a. de tillsedda ser positivt på tillsynen, behöver naturligtvis inte vara ett argument för att den är ändamålsenlig. Vår bedömning är ändå att så i huvudsak varit fallet.

Tillsynen bör avse formella aspekter och regelefterlevnad i mindre utsträckning än vad som antagligen är normalt. Delvis beror det på att området i så ringa utsträckning regleras centralt. Vi hade dock kunnat åstadkomma en betydligt mer legalistisk form av tillsyn i relation till dels föreskrifterna i förordningen (1996:372) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning, dels innehållet i de för varje utbildning fastställda utbildningsplanerna. Vi har dock uppmärksammat även mer formella aspekter. Om direkta fel noteras påtalas det alltid i tillsynsrapporten.

Tillsynen bör i stället, liksom hittills, ha två huvudsakliga syften: dels att vidga kunskapen om den kvalificerade yrkesutbildningen, dels att, som ett led i en verksamhetsutveckling, föra en dialog med huvudsakligen studerande och utbildningsanordnare om utbildningarnas kvalitet i vid mening.

KY är och kommer för lång tid framåt, kanske alltid, att vara en liten utbildningsform. Den är, om inte unik, så åtminstone speciell i den starka kopplingen till arbetslivet och mångfalden av anordnare. Vi tror också att den även bortsett från det har vissa speciella förutsättningar: den rekryterar i rätt stor utsträckning studerande som inte vanligtvis använder sig av det eftergymnasiala utbildningsväsendet, den är på samma gång både utbildning för unga som vill in på ett yrkesområde, utbildning för äldre studerande som vill förkovra sig på ett område där de redan är yrkesverksamma och utbildning för andra äldre som vill byta yrkesområde. Den är också en ny utbildningsform. I valet mellan att ägna oss åt regeltillsyn och att fungera som en förhoppningsvis utvecklande samtalspartner har vi valt det senare. I valet mellan att grundligt penetrera få utbildningar och mera rapsodiskt bedriva en dialog med många har vi valt det senare och vi förordar att man fortsätter så.

Tillsynen bör alltså i stor utsträckning ha karaktären av utvecklingsamtal om utbildningen i fråga, även om besöken alltid skall resultera i en rapport som kan innehålla både påpekanden om formella och kvalitativa brister och krav på åtgärder av olika slag. Tillsynsformen har underlättat vårt handlande i dessa avseenden, samtidigt som den i allmänhet inte, som vi märkt åtminstone, verkat särskilt skräckinjagande för den tillsedde.

Med den karaktär KY har, med unika utbildningar vars livslängd är begränsad och ständigt många nya anordnare, bör alltså enligt vår mening tillsynen även fortsättningsvis ha en kvalitativ inriktning. Den

bör också ha en sådan omfattning att alla utbildningar någon gång under sin existens blir föremål för tillsyn. Med denna prioritering som utgångspunkt och med en rimlig resursåtgång måste tillsynen fortgå i stort sett enligt hittillsvarande principer.

Tillsynen tar en stor del av kansliets resurser i anspråk. Vi anser att den centrala funktionen även i en regulariserad verksamhet bör ha i stort sett den fasta dimensionering som hittills varit fallet. Det finns alltid en risk att den centrala funktionen blir alltmer benägen att se välvilligt på tillsynsobjekten, som ju kommit till stånd som ett resultat av dess ställningstaganden. En viss avlastning kan också behövas för att en god servicenivå och rimliga handläggningstider skall kunna upprätthållas. I fråga om tillsynen bör man därför framgent pröva möjligheten att i viss utsträckning använda sig av externa medverkande. Det kan motverka ett alltför välvilligt synsätt. Det kan också bidra till att tillsynen tillförs aspekter som kan vara svåra att utveckla i en liten central funktion.

Eftersom tillsynen i så stor utsträckning har karaktären av erfarenhetsförmedling är en förutsättning för att extern medverkan skall bli framgångsrik att man kan få kvalificerad medverkan av personer som kan bygga upp en viss rutin och kunskap om KY. Det kan vara svårt att få sådan kvalificerad medverkan i för var och en tillräcklig omfattning bland dem som är aktiva i arbetslivet. Man borde därför pröva att också använda sig av pensionärer. Både personer från utbildningssektorn och från arbetslivet i övrigt bör kunna komma i fråga. Det är viktigt att tillsynen inte får karaktären av en revision av utbildningens yrkesrelevans från central nivå – det är en uppgift för ledningsgrupperna och övriga lokalt medverkande från arbetslivet, medan tillsynen avser att studera att så sker. Därför är det viktigt att de medverkande alltid har ett levande intresse för yrkesutbildning och mindre viktigt att de är förankrade i just det arbetsliv den enskilda utbildningen avser. Det innebär inte att vi anser att man i första hand skall engagera medverkande med en bakgrund i utbildningsväsendet.

I ett avseende anser vi att tillsynen bör skärpas och det är utbildningarnas eget kvalitetsarbete.

1.4.2 Utbildarens eget kvalitetsarbete

Den utvärdering, uppföljning och tillsyn som KY-styrelsen kommer att genomföra enligt vårt förslag kan också bidra till det kvalitetsarbete varje utbildning måste ägna sig åt.

Som vi sagt tidigare är vår åsikt att en oberoende utvärderingsverksamhet skall verka interaktivt och med återföring till utbildningsanordnarna. Utvärderingen skall syfta till att lämna direkta konkreta bidrag till

utvecklingen av KY. För att det skall fungera krävs inte bara att den som genomför utvärderingen har en stark ambition att samverka med utbildningsanordnarna, utan också att de i sin tur engagerar sig i och får möjligheter att påverka utvärderingens inriktning. Deras direkta medverkan är en förutsättning för att en utvärdering med dragning åt utvecklingsarbete över huvud taget skall bli meningsfull.

Den centrala uppföljningen kommer att förse utbildningsanordnaren med information om bl.a. rekrytering, avhopp och hur många som får anställning, både för den egna utbildningen, andra i samma bransch och totalt.

Tillsynen kommer huvudsakligen att ta sikte på kvalitetsaspekterna och fungera som ett samtal om detta snarare än en redovisning av fel och brister. Ambitionen bör vara att åstadkomma ett erfarenhetsutbyte där utbildningsanordnaren kan bidra med sina kunskaper och därmed berika dem som genomför tillsynen, medan deras bidrag blir att tillhandahålla kunskande framför allt grundat på erfarenheterna från andra utbildningar.

Det väsentliga kvalitetsarbetet måste emellertid den ansvarige utbildningsanordnaren stå för själv. Vi tror att det är viktigt att en utbildningsanordnare redan från början tänker igenom hur kvalitetsarbetet kan bedrivas och formulerar detta för sig själv och den som skall pröva ansökan. Vi förordar därför att en redovisning av det egna kvalitetsarbetet alltid skall finnas med i en ansökan om att få anordna en kvalificerad yrkesutbildning. Kvalitetsarbetet är så väsentligt att redovisningen bör ingå i utbildningsplanen och därmed fastställas av KY-styrelsen. Det innebär också att avsteg inte kan göras utan att styrelsen medgett det.

Regeringen bör inte fastställa villkor på innehållet i denna redovisning, eftersom det dels skulle bli ett uttryck för onödig detaljreglering, dels hämma KY-styrelsens eget utvecklingsarbete avseende de krav som bör ställas på en utbildning.

Ett hjälpmedel i det avseendet skulle kunna vara en fortsättning på det material Luleå tekniska universitet tagit fram ("Läroverket") för sin utvärdering. Materialet har i och för sig haft till syfte att bidra till den centrala utvärderingen, men till sitt upplägg är det ett redskap för kvalitetsutveckling på lokal nivå. Enligt vår mening kan det vara lämpligt att ett sådant hjälpmedel tillhandahålls, men det bör inte vara obligatoriskt att använda det.

Kvalitetsarbete måste för att vara godtagbart innefatta både de studerande och arbetslivet, båda lika viktiga. De studerande har i en utbildningsform som denna ovanligt goda möjligheter att bidra till kvalitetsarbetet, eftersom de själva kan stämna av den skolförlagda delens yrkesrelevans under sina LIA-perioder. Vår erfarenhet från tillsynsverksamheten är också att de har välgrundade uppfattningar om

utbildningens kvalitet och också goda förslag. Arbetslivets synpunkter kommer alltså delvis fram redan genom de studerandes deltagande.

Ledningsgruppernas uppgift är att se till att kvalitetsarbetet fungerar. Det kräver att resultat rapporteras och åtgärder förankras. Ledningsgruppernas arbetslivsföreträdare kan och bör dessutom användas för att hålla ögonen på utvecklingen av branschen i ett framtidsperspektiv.

Vi anser alltså att en redovisning av kvalitetsarbete och egenutvärdering alltid bör ingå i en ansökan om att få starta en KY. Vilka områden som särskilt bör uppmärksammas i det sammanhanget måste givetvis bedömas över tiden med hänsyn till de behov som visar sig under verksamhetens gång. F.n. finner vi följande områden angelägna.

Utbildningarnas nivå. Utbildningen skall ge de studerande möjligheter att utveckla sina kunskaper utöver vad de fått i gymnasieskolan. En åtgärd kan vara att utbildningens innehåll kurs för kurs analyseras i förhållande till gymnasieskolans mål. Härvid måste man också beakta utbildningens sammansättning i dess helhet. Trots att en utbildning till stor del består av moment på gymnasienivå kan sammansättningen ändå ge ett mervärde. Kravet på en KY skall dock alltid vara högre i fråga om graden av färdigutbildning än vad som gäller för gymnasieskolan, som ju är yrkesförberedande. En indikator på utbildningsnivån kan också vara den tilltänkta personalsammansättningen. Utbildningen skall ge de studerande möjligheter att utveckla andra färdigheter än ämnesanknutna såsom problemlösningsförmåga, förmåga att se helheter och samarbetsförmåga. En del av detta kan man säkert lära sig genom undervisning, men vi anser att det i första hand är en fråga om arbetssätt i utbildningen, både under den skolförlagda och den arbetsplatsförlagda delen. För att säkra detta kan man redovisa den pedagogiska uppläggningsen och hur samverkan mellan utbildningens olika delar skall upprätthållas.

Utbildningarnas yrkesrelevans. Därmed avses att de studerande lär sig rätt saker i förhållande till arbetslivets behov. För att mäta detta bör alltid kvalitetsarbetet innefatta handledarnas bedömning. Det händer att utbildningsanordnarna anser det tillräckligt att kontrollera yrkesrelevansen via ledningsgruppen, men dels företräder den inte hela det berörda arbetslivet, dels har inte alltid ledningsgruppens ledamöter några kontakter med de studerande under LIA-perioderna. Genom att direkt ta med handledarna får man förstahandssynpunkter på om utbildningens nivå är den rätta, om man får lära sig rätt saker under den skolförlagda delen och om de studerandes kompetens gör dem attraktiva på arbetsmarknaden och förser dem med en god utvecklingspotential. Ett annat sätt att testa yrkesrelevansen är att redogöra för de ingående kursernas innehåll och uppläggning inför ledningsgruppen.

Arbetslivets medverkan i genomförandet av utbildningen är också betydelsefullt. Denna medverkan kan ske både genom utbildningsutveckling och genom direkt medverkan. Utbildningsutvecklingen kan innefatta sådant som att lärarna får tillfälle att följa verksamheten i arbetslivet någon tid för att bättre kunna koppla sin undervisning till aktuella förhållanden i arbetslivet och för att höja sin kompetens inom yrkesområdet. Arbetslivet kan också bidra med exempel och projektförslag. Det är viktigt att varje utbildning har former för samverkan mellan skola och arbetsliv som gör att lärarna i den skolförlagda delen är förtrogna med det arbetsliv de utbildar för.

Arbetslivets direkta medverkan i utbildningen sker naturligtvis främst under LIA. Vår erfarenhet är att även den skolförlagda delen av utbildningen i någon utsträckning bör involvera yrkesverksamma. Detta skänker en legitimitet hos utbildningen bland de studerande som har en starkt motiverande effekt. Det gör också att utbildningens yrkesaktualitet blir högre än vad som någonsin kan presteras av utbildningsväsendet självt.

Utbildningsresultaten, de studerandes motivation för studierna och yrkesrelevansen blir bättre om hela utbildningen genomsyras av de övergripande yrkesmål som varje utbildning skall ha. Det innebär att innehållet i varje ämne på något sätt anknyts till den kommande yrkesverksamheten. Det är erfarenhetsmässigt bättre om exemplen i matematik är realistiska och anknyter till det räknande man kommer att ägna sig åt i sin anställning. Också i andra allmänna ämnen som ekonomi och språk uppnår man ofta goda resultat genom att även de ämnena präglas av utbildningens röda tråd. Icke-facklärare måste givetvis få hjälp med detta från andra kolleger eller kanske ännu hellre från arbetslivet.

De studerandes medverkan. Därmed avser vi att de studerande både i fråga om utbildningarnas uppläggning och det dagliga arbetet skall ha goda möjligheter att framföra sina synpunkter och att den dagliga verksamheten präglas av en arbetsgemenskap. För att nå goda utbildningsresultat är det också viktigt att de studerande är reellt involverade i kvalitetsarbetet. Dels är vår erfarenhet att de studerandes omdöme oftast överensstämmer med andra intressenters, dels anser vi att ett aktivt studerandeengagemang i kvalitetsarbetet bidrar till de personlighetsutvecklande kompetenser utbildningarna skall ge vid sidan om ämneskunskaper och yrkesfärdigheter. Inläringen i många av utbildningarna förutsätter att den studerande tar ett stort eget ansvar för sitt lärande, medan utbildningen tillhandahåller verktygen. Det är knappast möjligt att upprätthålla en sådan pedagogisk metod utan att de studerande har ett betydande inflytande på utbildningen och utan att använda deras kunskaper och erfarenheter i utvecklingen av utbildningen. De

formella aspekterna på studerandeflytandet har vi funnit mindre väsentliga.

Det är utan vidare så att studeranderepresentanterna i väl fungerande ledningsgrupper både har vägande synpunkter och bemöts med intresse och respekt. Hur många de är och om de är ledamöter eller adjungerade är av mindre betydelse. Några klagomål från de studerande har hittills aldrig framförts i det avseendet. Vi har fått det intrycket att det även från de studerandes utgångspunkt är viktigare att arbetslivet har majoriteten i ledningsgruppen.

Planeringen av kvalitetsarbetet. Tre aspekter bör alltid ingå i beskrivningen av kvalitetsarbetet: vad man avser att göra, hur man kontrollerar att det görs och hur man kontrollerar och följer upp resultaten.

Kvalitetsredovisningen bör således beskriva vilken personal man avser att ha som ett komplement till den mera regelmässiga uppgiften om de formella krav som ställs på de medverkande i den skolförlagda delen. En jämförelse bör göras av utbildningens nivå i relation till andra delar av utbildningsväsendet. Man bör redovisa hur arbetslivets medverkan i utbildningen kommer att genomföras och hur utbildningens aktualitet i förhållande till utvecklingen i arbetslivet säkras. De pedagogiska metoderna bör presenteras med utgångspunkt i både ett inlärningsperspektiv som sådant och för att främja de studerandes mera generella utveckling. Det kan vara svårt för en utbildningsanordnare att i förväg dokumentera den pedagogiska uppläggnings som i så hög grad är en attitydfråga. Man kan dock lägga fast en grundsyn och redovisa hur man avser att implementera den. Man kan också lägga upp kontaktvägar, exempelvis genom att ha en utbildningsansvarig som är tillgänglig för de studerande och väl insatt i utbildningen. Man bör beskriva hur man avser att få de studerande att medverka i kvalitetsarbetet och i utvecklingen av utbildningen och hur man kommer att göra för att engagera de studerande i den dagliga verksamheten.

Kontrollen kan t.ex. utformas som ett rapportsystem avseende vidtagna åtgärder, både i fråga om den dagliga driften (genomförda lektioner, avstämning av undervisningens innehåll mot kursmålen, kunskapsprov och -resultat i förhållande till kursmålen, studiebesök, LIA-placeringar m.m.) och utvecklande och korrigerande åtgärder. Ett rapportsystem bör innefatta mottagarsidan.

Resultatkontrollen och -uppföljningen bör innefatta att handledarnas uppfattning om utbildningens yrkesrelevans inhämtas. Man kan också ha ett mera långsiktigt perspektiv så att man frågar tidigare studerande om vilken nytta de haft av utbildningen och vilka kunskaper de med sin yrkeserfarenhet anser kan slopas eller tillföras. Givetvis innefattar resultatkontrollen också de studerandes kunskaper. En ordning för hur de

studerandes uppfattning inhämtas både om de ingående kurserna, inkl. LIA-perioderna, och om utbildningen som sådan bör finnas. Sammanfattande skriftliga utvärderingar i enkätform bör företas åtminstone någon gång under utbildningen. En sådan enkät bör göras i slutet av varje utbildning. Vi vill avråda från ett alltför flitigt bruk av enkäter, eftersom det verkar störande och kan tas som en ursäkt för att undvika det viktiga samtalet om utbildningen. Återkopplingen till de studerande liksom rapporteringen till ledningsgruppen bör redovisas. Slutligen bör resultat- och åtgärdsuppföljning redovisas.

1.5 KY och andra utbildningsformer

Den kvalificerade yrkesutbildningen har i försöksverksamheten inte utvecklats någon tydlig gräns mot andra utbildningsformer vad innehållet och nivån beträffar. Kunskapsinnehållet kommer huvudsakligen från arbetslivet, gymnasieskolan, komvux påbyggnadsutbildningar och högskolan. Oftast är det inte fråga om att hela kurser ograverat införlivas i en KY, utan innehållet tillrättaläggs för att överensstämja med de utbildningsmål respektive utbildning har. Man kan alltså säga att de kunskaper en KY förmedlar ofta är specifika för just den utbildningen, även om det ämnesteoritiska innehållet tillhandahålls av gymnasieskolan, komvux och högskolan. Sammantaget skall utbildningens innehåll ligga på en eftergymnasial nivå och detta markeras också i intagningsvillkoren.

Man kan inte heller hävda att KY är unik till sin uppläggning. Det finns både högskoleutbildningar, gymnasieutbildningar och påbyggnadsutbildningar som består av montage från olika utbildningsproducenter och innehåller arbetsplatsförlagda inslag. I detta avseende är emellertid KY konsekvent, till skillnad från andra utbildningsformer. Enligt vår mening är det meningslöst att försöka åstadkomma en mer särskiljande och tydligare avgränsning i förhållande till resten av utbildningsväsendet än den som redan gjorts i propositionen, lagen och förordningen.

Nivåmässigt är KY en eftergymnasial utbildningsform, men det är i sig inte ett särskilt entydigt begrepp – en KY på ett yrkesområde där det saknas gymnasial grundutbildning börjar naturligtvis på en helt annan nivå än en utbildning som bygger på en gymnasieutbildning. På samma sätt är det i andra eftergymnasiala utbildningsformer; högskoleutbildning i främmande språk startar naturligtvis på helt olika nivåer beroende på om språket kan läsas i gymnasieskolan eller inte.

1.5.1 En kompletterande utbildningsform

Eftersom KY är en ny utbildningsform kan den till skillnad från andra i större utsträckning definieras i förhållande till återstoden av utbildningsväsendet. I den meningen kan – och bör – KY vara en kompletterande utbildningsform. KY bör producera sådan eftergymnasial yrkesutbildning som inte kommer till stånd i andra delar av utbildningsväsendet. Det kan naturligtvis inte vara det enda eller kanske ens det huvudsakliga kriteriet, men det kan tjäna som ett riktmärke när man försöker precisera KY:s uppgift i förhållande till annan utbildning. KY bör alltså syfta till att åstadkomma ny, arbetslivsnära utbildning. Naturligtvis kan den inte alltid, eller ens i allmänhet avse helt nya yrken. Det förhållandet att det redan finns någon utbildning inom ett yrkesområde är därför inte tillräckligt för att det inte också skall kunna finnas en KY på området i fråga. Däremot bör utbildningsmässiga dubbleringar undvikas: En KY och en annan utbildning bör inte i sina helheter överensstämma i fråga om kursinnehåll, omfattning av och innehåll i lärande i arbete, nivå, yrkesmässiga förutsättningar och övergripande mål. Normalt sett bör graden av färdigutbildning vara högre i KY, d.v.s. den som gått igenom en KY bör vara omedelbart användbar på en arbetsplats, utan någon längre inskolning.

Även om man ser KY på detta sätt, som en kompletterande utbildningsform, blir gränserna till andra utbildningsformer inte självklart givna. På områden där högskolan bedriver många utbildningar och där de kvalificerade yrkesutbildningarna inrymmer ett kunskapsstoff som är relativt teoretiskt blir gränsen ändå otydlig. Detta gäller t.ex. utbildningar inom ekonomi, turism och i viss mån IT. Också här kan det vara graden av färdigutbildning och den flexibla produktionsformen som utgör KY:s särdrag, snarare än det ämnesteoretiska innehållet eller nivån. Områdena för inläring kan i stort sett sammanfalla, men i KY lär man sig i allmänhet mera att yrkesmässigt använda sig av kunskapen. Samtidigt innebär säkert högskolans utbildningar med dess mera påtagliga forskaranknytning att dess utbildningar ger andra förmågor. Utifrån enskilda utbildningar är naturligtvis inte detta ett invändningsfritt resonemang. Som nämnts tidigare är inte heller vår avsikt att dra upp klara gränser eller åstadkomma entydiga definitioner. Vad vi försöker göra är att ange var KY visat sig ha goda förutsättningar allmänt sett att producera angelägen utbildning och där utbildningsväsendet i övrigt inte verkat i särskilt stor utsträckning.

Om gränsen mot högskolan är otydlig i den ena änden är förhållandet likartat i förhållande till komvux påbyggnadsutbildningar i den andra. Innehållsligt är många kvalificerade yrkesutbildningar vidareutvecklade påbyggnadsutbildningar, där utvecklingen ofta inneburit att utbildningen

kompletterats med ett lärande i arbetet, att arbetslivsanknytningen förstärkts, mer av allmän kompetens och personlig utveckling och inte minst att utbildningen ofta blivit längre. Kopplingen till högskolan har därtill ofta medfört en ämnesteoretisk förstärkning.

1.5.2 Samordning med påbyggnadsutbildningarna i komvux

För de kommunala påbyggnadsutbildningarna gäller de generella målen för komvux. De innebär bl.a. att främst de som fått minst utbildning skall få möjlighet att stärka sin ställning i arbetslivet och i det politiska och kulturella livet. Utbildningen skall vara likvärdig och den skall främja jämställdhet mellan könen. Dessutom har skolformen mål av värdegrundskaraktär. Påbyggnadsutbildningarna syftar, enligt de specifika målen, till att ge en sådan utbildning att den leder till en ny yrkesnivå eller till ett nytt yrke.

Enligt vår uppfattning överensstämmer i stor utsträckning de specifika målen för komvux påbyggnadsutbildningar med de mål vi tänker oss för KY. Som det visat sig i praktiken fungerar KY både som ombytesutbildning, som vidareutbildning inom ett yrke för redan yrkesverksamma och som en kvalificerad färdigutbildning för dem som kommer från gymnasieskolan. Vi ser det som angeläget att samtliga dessa funktioner upprätthålls inom KY.

Komvux "värdegrundsmål" är så okontroversiella att de inte kan orsaka några problem inom KY. Dessutom kan ju påbyggnadsutbildningarna i sin nuvarande utformning knappast vara särskilt kompensatoriska i meningen att de i första hand är till för dem som har minst utbildning tidigare, eftersom de förutsätter genomgången gymnasieutbildning. KY fungerar i praktiken också kompensatoriskt, men på ett annat sätt. KY har utbildningar som till stor del vänder sig till dem som reellt inte anser sig ha ett eftergymnasialt utbildningsalternativ, d.v.s. dem som gått en yrkesinriktad gymnasieutbildning.

Det står varje kommun fritt att anordna påbyggnadsutbildningar. Något särskilt statsbidrag får kommunen inte. Inte heller har kommunen rätt till ersättning för studerande från andra kommuner utom när kommunen beviljats rätten därtill och dessutom för vissa angivna utbildningar. Antalet platser som berättigar till sådan interkommunal ersättning uppgår till drygt 8 000. Numera beslutar Skolverket inom en av Regeringen fastlagd ram om fördelningen av de interkommunala platserna.

I praktiken är alltså möjligheterna att studera vid av det offentliga anordnad eftergymnasial utbildning beroende av i vilken kommun man är

bosatt. Betalar inte hemkommunen interkommunal ersättning förvägras man utbildningsplatsen. Likaså kan man tänka sig att möjligheterna att anordna utbildning varierar. De större kommunerna kan naturligtvis hålla sig med ett mera varierat utbud för sina egna invånare, utan att vara beroende av en finansiering utifrån.

Enligt vår mening bör inom det offentliga utbildningsväsendet anordnad eftergymnasial utbildning i princip alltid vara riksrekryterande. Enligt vår mening finns det ingen anledning att sköta två utbildningsformer som är så lika som KY och de eftergymnasiala påbyggnadsutbildningarna i komvux på två så olika sätt. De har relativt sammanfallande mål, ofta samma anordnare, rekryterar från likartade grupper och utbildar på likartade områden. Dessutom är ofta kvalificerade yrkesutbildningar utvecklade ur påbyggnadsutbildningar.

En sammanhållen skötsel av påbyggnadsutbildningarna och KY som inkluderar en helstatlig finansiering enligt KY-modell skulle dessutom förbättra riksrekryteringen. Det skulle också innebära att resurserna behålls inom utbildningssektorn.

Den modell för prioritering av utbildningar som vi förordar medför att arbetslivsförankringen och gensvaret mot arbetslivets behov blir mycket uttalat. Vi anser inte att någon annan modell bör tillämpas för utbildningar vars syften i så hög grad överensstämmer med KY:s. Vi anser vidare att det särskilt i ett tillväxtperspektiv är väsentligt att arbetslivsanpassad utbildning växer till, något som delvis kan uppnås genom att KY och påbyggnadsutbildningarna slås samman.

Vi föreslår att staten och kommunerna med tillämpning av finansieringsprincipen kommer överens om att de medel som kommunerna använder för påbyggnadsutbildningar förs över till ett nytt KY-anslag och att de båda formerna hanteras i ett sammanhang. Eftersom begreppet KY är på väg att etableras som en utbildningsform med vissa karaktäristika anser vi inte att påbyggnadsutbildningarna i oförändrad form skall betecknas som KY.

1.5.3 KY och det kommunala skolväsendet

Kommuner är de vanligaste KY-anordnarna och ofta är det en komvux-enhet eller en gymnasieenhet som sköter utbildningen, emellanåt ett fristående kommunalt organ. Som nämnts är KY ofta vidareutvecklingar av tidigare påbyggnadsutbildningar. Enligt våra erfarenheter är skillnaderna mellan olika utbildningsanordnare inte så stora att några säkra slutsatser kan dras om vilken kategori som är att föredra från kvalitetssynpunkt. Alldeles säkert är att den expansion som KY genomgått skulle ha varit omöjlig utan kommunal medverkan.

Ofta har arbetslivet och kommunen goda kontakter, vilket särskilt kanske gäller i kommuner av måttlig storlek. Det är således inte ovanligt att arbetslivet initierar en utbildning, men vill ha en professionell pedagogiskt kompetent utbildningsanordnare och då ligger ofta kommunen närmast till hands. Även om det inte är skolväsendet i sig som från början har kontakterna med arbetslivet är det skolan som svarar för professionaliteten både för att närmare arbeta fram innehållet och som genomförare av utbildningen. Oavsett vem som är utbildningsanordnare kan det kommunala skolväsendet lämna viktiga bidrag till kunskapsuppbyggnaden inom KY. Som nämnts tidigare är gymnasiekunskaper mycket ofta en komponent i den kvalificerade yrkesutbildningen. Vanligast är detta kanske i matematik och andra naturvetenskapliga ämnen och i kommunikativa ämnen. Vårt intryck är att KY är ett prioriterat område, vilket innebär att den undervisning det kommunala skolväsendet bidrar med oftast är av god kvalitet. Det finns naturligtvis alltid en frestelse att använda egen personal och egna resurser i större utsträckning än vad som är önskvärt från kvalitetsynpunkt. Utbildningen skall vara kvalificerad och eftergymnasial, vilket innebär att kunskapsinnehållet inte alltid kan tillhandahållas av det kommunala skolväsendet. Särskilt gäller nog detta i yrkesämnena, där gymnasieskolan inte har så många nivåer som i t.ex. matematik eller engelska.

Kvalificerade yrkesutbildningar på områden där det finns gymnasieutbildningar och där de utgör förkunskapskrav kommer i högre grad att fungera som vidareutbildning och färdigutbildning. Andra utbildningar kommer i högre grad att kunna fungera också som ombytesutbildningar. Vi ser det emellertid som angeläget att KY skall kunna fungera som ombytesutbildning även på områden där det finns gymnasieutbildningar. I så fall behöver den studerande någon form av förberedande utbildning eller praktik. Den ökade satsningen på yrkesinriktade utbildningar inom komvux erbjuder goda möjligheter därvidlag.

Vi ser det angeläget att en närmare samverkan mellan KY och komvux kommer till stånd i fråga om studeranderekrytering. Det är viktigt att KY har en bred rekryteringsbas, inte för utbildningens skull, utan för att arbetslivets efterfrågan på kvalificerad arbetskraft skall kunna tillgodoses. Det är naturligtvis också betydelsefullt att de som har svårt att ta sig in på arbetsmarknaden p.g.a. bristande utbildning får en chans att bättra på sina meriter, liksom att den som har svårt att göra karriär av samma skäl också får den möjligheten.

KY är en eftergymnasial utbildningsform. Det bör normalt innebära att utbildningen som inträdesvillkor har en yrkesmässig kompetens som motsvarar en gymnasieutbildning inriktad mot yrkesområdet i fråga och åtminstone grundläggande behörighet i kärnämnen. Många som är i behov av utbildning brister i något eller några av dessa avseenden och

här kan komvux göra en betydande insats genom att KY-basår e.d. anordnas. Samtidigt kan en efterföljande KY, där platsgaranti kanske rent av kan tillämpas, ge ett nyttoinslag till komvux som motverkar de rekryteringssvårigheter komvux har bland vissa grupper, särskilt män. För att bli effektivt förutsätter detta en kommunal samverkan, där kommuner tillåter att egna kommuninnevånare går i en annan kommuns vuxenutbildning och betalar för det. Allteftersom KY växer kommer allt fler kommuner att beröras. Vårt förslag i fråga om påbyggnadsutbildningarna bidrar till det. Det innebär i sin tur att obalanserna kommunerna emellan minskar.

1.5.4 KY och de kompletterande skolorna

I vårt remissvar på Utredningen om översyn av det statliga stödet till kompletterande skolor (SOU 1998:11) anförde vi sammanfattningsvis att den kvalificerade yrkesutbildningen och bidrag till kompletterande skolor bör hanteras inom en och samma organisatoriska ram, med de skillnader i regelverk som kan vara påkallade, att ett organ med bred samhällelig förankring involveras i beslutsprocessen och att tillstånden för en utbildning tidsbegränsas till högst sex år.

I remissvaret konstaterade vi att det angreppssätt vi har på tillsynen som kunskapsuppbyggande, förmedlande och kvalitetsorienterad borde vara gynnsam även för de kompletterande skolorna. En samordnad hantering av tillsynen borde medföra en högre samlad kompetens än en åtskild hantering.

Vi såg också positivt på en likartad hantering av uppföljningen. Dels kunde den användas för att värdera varje utbildning för sig och skapa meningsfull information inför ställningstagande till utbildningens framtid, dels kunde den skapa kunskap om utbildningsformen mer generellt.

Beträffande utvärderingen konstaterade vi att erfarenheterna av KY-utvärderingen, med hänsyn till de likheter som föreligger mellan utbildningsformerna, kommer att kunna tillämpas även i fråga om de kompletterande skolorna.

I fråga om hanteringen ansåg vi att ett organ, inom en befintlig organisation eller fristående, med en beslutsprocess liknande den som gäller för KY rationellt och med en hög grad av legitimitet skulle kunna hantera både KY och kompletterande skolor med statsbidrag. Eventuellt, ansåg vi, kunde även andra likartade utbildningsformer hanteras inom en sådan gemensam organisatorisk ram med tillämpning av flera än likartade regelverk. Framför allt tror vi att en gemensam hantering kan ge en högre kvalitet både systemmässigt och personellt, samtidigt som

både likheterna mellan utbildningsformerna och skillnaderna dem emellan kan ge goda utvecklingsbetingelser både för utbildningarna och administrationen.

Vi gjorde också ett försök till jämförelse mellan utbildningsformerna och fann att det föreligger påtagliga likheter mellan KY och de kompletterande skolorna. Den största likheten är att bådasyften är att tillgodose utbildningsbehov som inte, åtminstone inte fullt ut, beaktas inom utbildningsväsendet i övrigt. De har inte heller någon given plats i ett hierarkiskt ordnat utbildningssystem, utan hämtar sitt kunskapsinnehåll från flera utbildningsformer och också utanför utbildningsväsendet. I någon mening utgör de i första hand en struktur för att tillgodose en varierande flora av utbildningsbehov. I mindre utsträckning, och det gäller främst de kompletterande utbildningarna, är de en nivåmässigt enhetlig skol- eller utbildningsform. De kan användas för att tillgodose smala eller udda utbildningsbehov över lång tid men också, vilket främst gäller KY, relativt kortsiktiga behov.

Vi anser att våra tidigare ställningstaganden står sig väl och föreslår således att de statsbidragsberättigade kompletterande utbildningarna framgent hanteras inom samma organisatoriska ram som KY, med ett regelverk som gör det möjligt att behålla de kompletterande utbildningarnas särart.

1.5.5 KY, YTH och arbetsmarknadsutbildningen

Det finns både skillnader och likheter mellan YTH och KY. Kanske kan man säga att KY som försöksverksamhet är vidare än YTH och något mindre renodlad. Samtidigt råder det ganska stora skillnader mellan olika YTH-utbildningar. YTH är dock en renodlad vidareutbildning inom ett yrke, vilken förutsätter en hög yrkeskompetens för tillträde. KY kan vara likartad, men är det oftast inte. En KY kan kanske ge samma kompetens som en YTH-utbildning, men den ger i allmänhet också en yrkesmässig färdighet som utbildningsmässigt börjar på en lägre nivå än vad YTH utgår från.

Enligt vår bedömning fyller YTH och KY i så stor utsträckning skilda funktioner att en sammanslagning mellan de båda utbildningsformerna inte skulle ge några påtagliga mervärden.

Vi ser det som angeläget att KY fortsätter att vara en utbildningsform med ett starkt och institutionaliserat arbetslivsinflytande, med en stark förankring i arbetslivets vardag genom lärandet i arbetet och utan fasta institutionella bindningar. Som en del i högskolan har YTH andra traditioner i dessa avseenden och en sammanslagning skulle kunna skada

både den ena och den andra formen utan att förlusterna kompenseras av andra vinster.

KY är en egen utbildningsform med en egen idé. Det är angeläget inte minst för etableringen av KY att samordningen med andra utbildningsformer inte leder till att särdragen suddas ut. Många av utbildningarna använder sig också av pedagogiska metoder som förutsätter gruppsamverkan, vilket kan äventyras om samordningen drivs för långt.

Trots detta ser vi goda möjligheter till utbyte mellan olika utbildningar inom resp. utbildningsform. Där kunskapsinnehållet sammanfaller kan en KY-kurs mycket väl samtidigt också vara en del av en YTH-utbildning och omvänt. Vi tror att en ökad samverkan, särskilt inom de relativt små utbildningsområden det är fråga om här, kan bidra till både bättre utbildningsekonomi och bättre kvalitet.

På samma sätt som beträffande YTH finns det möjligheter till samordning mellan KY och arbetsmarknadsutbildningen. En KY-anordnare kan självfallet samtidigt anordna arbetsmarknadsutbildning och samordna olika utbildningsmoment.

1.5.6 KY och högskolan

I likhet med högskolan är KY eftergymnasial. Som vi varit inne på tidigare ser vi ingen poäng i att dra upp skarpa gränser mellan dessa två former. De försök som gjordes i den tidigare utredningen, där man försökte diskutera sig fram till någon skillnad i kunskapsinnehållet manar inte till efterföljd att döma av remissopinionen, inte minst från olika högskolors sida. Fördelarna med KY är inte att åstadkomma en kunskapsuppbyggnad hos de studerande som har någon särskild karaktär jämfört med andra utbildningsformer. Utan att använda en särskilt oortodox tolkning av begreppet kvalificerad yrkesutbildning är det som vi ser det ingen tvekan om att högskolan producerar mängder av sådan utbildning. Däremot använder inte högskolan begreppet annat än som anordnare av KY och behöver det inte heller. Högskolans utbildningar är i allmänhet så väletablerade att de inte behöver detta tilläggsepitet och därmed bör det inte heller råda någon konkurrens om begreppet, utan det kan användas som hittills även fortsättningsvis.

En del KY-anordnare gör kopplingar till högskolan i exempelvis sitt rekryteringsmaterial för att höja sin status och förbättra rekryteringen. Vi ser bara nackdelar med detta. Oftast lyckas en sådan utbildningsanordnare inte klargöra skillnaden ordentligt utan möts så småningom av missnöjda och lurade studerande. Från rekryteringssynpunkt är det dessutom tveksamt om det är någon fördel att ta upp tävlan med högskolan. Högskolan är naturligtvis bättre på att bedriva högskoleutbild-

ning än någon annan och sätter dessutom upp normerna för vad som är högskoleutbildning. För en stor del av befolkningen, i alla åldrar, är högskolan inte ett aktuellt och kanske inte heller ett attraktivt utbildningsalternativ över huvud taget. Att använda sig av högskolebegreppet i samband med KY kan i så fall innebära att man avskräcker betydande skaror. I detta avseende anser vi således att en klar boskillnad bör upprätthållas mellan KY och högskolan. Lika angeläget ser vi det med samverkan i flera praktiska avseenden.

Några högskolor anordnar egna kvalificerade yrkesutbildningar. Främst gäller det de små och medelstora och även bland dem är intresset varierande. Ofta tar högskolan på sig ansvaret att vara ansvarig utbildningsanordnare, medan verksamheten som sådan anförtros åt en eller flera uppdragstagare. Mycket vanligt är det att högskolan är underleverantör till andra ansvariga utbildningsanordnare. Enligt vår bedömning är högskolans bidrag genomgående av hög kvalitet och uppskattas av de studerande.

Ett problem med högskolan som underleverantör är de höga priser man ofta betingar sig. Detta är sannolikt en följd av de mer eller mindre schablonartade påslagsprinciper högskolan tillämpar. Detta får som vi ser det orimliga konsekvenser för de kvalificerade yrkesutbildningarna, som ju oftast inte använder sig av högskolans faciliteter i andra avseenden än personellt. Det vore olyckligt om högskolans medverkan i utbildningarna minimeras av kostnadsskäl. Prissättningen bör anpassas till de faktiska kostnaderna. Det finns ingen anledning till att den som upphandlar en utbildning i högskolan skall bidra till samtliga de overhead-kostnader en högskola har även om dessa kostnader inte berör den sålda utbildningsinsatsen.

Vi har fått det intrycket att högskolans medverkan i KY ofta är till nytta och glädje även för högskolan. Eftersom KY skall vara så omedelbart nyttig måste kunskapsstoffet anpassas till det. De kvalificerade yrkesutbildningarna drivs ofta efter pedagogiska principer som inte är så vanliga i högskolan. KY-medverkan rymmer således ett inslag av pedagogisk fortbildning eller åtminstone eget pedagogiskt utvecklingsarbete. KY:s starka koppling till arbetslivet gör också att högskolan kan knyta nya kontakter för sin egen verksamhet.

Vi anser att högskolan kan lämna stora bidrag till kvalitetsarbetet inom KY. Den koppling som finns nu, att högskolan skall vara företräd i ledningsgruppen anser vi därför bör behållas. Våra erfarenheter leder oss till att ledningsgruppens arbete med kvaliteten i utbildningarna bör förstärkas. Utan att gå in på det närmare här anser vi att högskolans, liksom det kommunala skolväsendets medverkan är viktig för detta. Både det kommunala skolväsendet och högskolan skall kunna bedriva ett kvalitetsarbete i fråga om utbildning. De, och endast de, kan med stor

säkerhet uttala sig om utbildningens nivå i förhållande till andra utbildningsformer och likaså bör de kunna bedöma verksamhetsformerna i den skolförlagda delen. Högskolans medverkan i detta är så betydelsefull att högskolan alltid bör vara företrädd i ledningsgrupperna för KY. Detta bör åstadkommas på frivillighetens väg. På så sätt kan också den enskilda utbildningen försäkra sig om den medverkan som är mest gagnelig för just den utbildningen.

En stor fråga i en del utbildningar är i vilken utsträckning utbildningen är tillgodoräkningsbar i högskolan. Ofta avtar dramatiken runt detta allteftersom utbildningen går och de studerande får träffa arbetslivet och därmed får klart för sig vad som begärs av dem på arbetsmarknaden. Problemen är som nämnts störst i utbildningar som ligger nära högskolans utbud, men också när marknadsföringen anknyter till högskolan. Också utbildningar som inte entydigt är kopplade till en specifik bransch dras emellanåt med detta problem.

Vi kan notera att högskolan oftast avstår från att pröva frågan om tillgodoräkning innan den i praktiken blir aktuell och vi har respekt för det ställningstagandet. Det är och bör vara en seriös prövning. Även om högskolan själv bidrar med viss undervisning kan dess innehåll vara så tillrättalagt för KY-ändamål att bedömningen inte låter sig göras utan vidare. Om det är en identisk kurs bör man dock kunna förvänta sig att högskolan kan ta ansvar för det och tillkännage att kursen i fråga är tillgodoräkningsbar. Frågan om tillgodoräkning kan ju inte heller lösas genom en närmare koppling av KY till högskolan, eftersom samma ordning gäller för prövning av tillgodoräkning mellan högskolor som mellan KY och högskolorna. Vi har inte heller kunnat notera att högskolorna skulle vara generösare eller välvilligare i prövningen av tillgodoräkning när de själva anordnar KY. Att döma av deras handlande anser högskolorna ofta att KY inte kan fogas in bland högskolans utbildningar. På samma sätt förhåller det sig f.ö. ofta med YTH.

Enligt vår uppfattning är det viktigare att utbildningarna fyller sina övriga uppgifter än att de är tillgodoräkningsbara i högskolan. Huvudsaken är att de studerande inte vilseleds. För att öka tydligheten föreslår vi därför att begreppet poäng förtydligas och att man i bestämmelser och annat konsekvent använder uttrycket "KY-poäng".

En invändning i den tidiga debatten om KY eller yrkeshögskolan var att man med den skulle åstadkomma en utbildningsmässig återvändsgränd. KY lägger emellertid en god grund för framgångar i yrkeslivet och ger goda möjligheter till fortsatt utveckling i arbetet. KY ger också både teoretiska kunskaper och förmågan att använda dem, vilket i praktiken skapar goda förutsättningar för fortsatta studier även inom det övriga utbildningsväsendet. Till detta kommer vårt förslag att

KY skall kunna vara en väg att uppnå särskild behörighet för studier i högskolan.

I fråga om tillgodoräkning i högskolan föreslår vi att samma regler tillämpas som i fråga om tillgodoräkning av annan utbildning. Vi föreslår också att det i utbildningsplanen inte längre skall vara nödvändigt att ange om utbildningen är tillgodoräkningsbar.

Läroverstyrelsens utredningskommitté föreslår i sitt betänkande Att leda och lära (SOU1999:63) att studier inom kvalificerad yrkesutbildning skall godtas som inträdeskrav till utbildning av lärare i yrkesämnen parallellt med det nuvarande kravet på 60 poäng i "relevanta, yrkesinriktade högskolekurser". Enligt vår mening bör kvalificerad yrkesutbildning kunna vara ett förkunskapskrav jämsides med andra även i fråga om andra utbildningar i högskolan.

1.5.7 Internationella jämförelser

Genom att studera några länders olika utbildningssystem har vi försökt att få en bild av vilka likheter och skillnader som finns i den eftergymnasiala yrkesutbildningen i några europeiska länder. Vi har främst tittat på Finland, Tyskland, Storbritannien och Irland. Vi har inte kunnat finna något som i allt väsentligt påminner om KY, vilket knappast med tanke på de olika traditioner och förutsättningar som råder i olika länder var att vänta. Däremot finns det naturligtvis likheter mellan KY och andra satsningar på eftergymnasial yrkesutbildning i andra länder.

En aktiv medverkan från arbetslivet är en grundbult i KY både i fråga om utformningen av en utbildning men också i själva genomförandet. Det är svårt att avgöra i vilken utsträckning och omfattning som arbetslivet medverkar i yrkesutbildningen i de olika länderna. I Tyskland har arbetslivet tveklöst haft ett stort inflytande på hela utbildningssystemet. En stor del av arbetslivet är idag involverat, inte minst genom det duala systemet som förutsätter att arbetslivet tillhandahåller praktikplatser till stora studerandegrupper. I Irland har man inte samma tradition och där har det också visat sig svårare att engagera näringslivet i utbildning, även om det börjar bli vanligare. I satsningen på National Traineeship verkar dock arbetslivet ha deltagit mer aktivt både vid utformningen och genomförandet av utbildningarna. I National Traineeship varvas skolförlagd utbildning med arbetsplatsförlagd i ungefär samma proportioner som i KY. I fråga om flexibilitet och arbetslivsengagemang kan kanske det engelska University for Industry (UFI) påminna om KY. UFI är emellertid under utveckling och har dessutom börjat senare än KY, varför man inte kan dra parallellerna så värst långt. En skillnad är redan nu påtaglig: UFI avser hela spektret av

yrkesutbildning från grundläggande till avancerad nivå liksom även utbildning i baskunskaper och inte som KY endast den eftergymnasiala nivån.

Lärande i arbete är något som betonas i KY. Någon form av arbetsplatsförlagd utbildning förekommer, som delvis framgår ovan, nästan alltid i de eftergymnasiala yrkesutbildningar som vi tittat på. Det förefaller dock som om det är vanligare med en förhållandevis traditionell praktik där de studerande är anställda på företag, än ett lärande i arbete där skol- och arbetsplatsförlagda delar integreras.

Valet av organisationsform skiljer sig avsevärt mellan olika länder. I Tyskland är valet av utbildningsinstitution avgörande för vilken utbildning man erhåller. Varje skola bedriver utbildning inom specifika områden och på en viss nivå. Likaså i Finland har den eftergymnasiala yrkesutbildningen samlats under en institution, yrkeshögskolorna. I Storbritannien och i Irland är det inte valet av skola eller utbildningsanordnare som är avgörande, utan det är snarare valet av examina som avgör hur utbildningen kommer att se ut. Dessa system påminner om KY såtillvida att flera olika utbildningsanordnare tillhandahåller utbildning oavsett skolform. Däremot saknar både Storbritannien och Irland i dagsläget något enhetligt system för nationell samordning av examina.

Ett gemensamt drag i alla de länder vi studerat är att uppdelningen på yrkesutbildning resp. studieförberedande utbildning sker tidigt i utbildningsgången, på en nivå som motsvarar den svenska grundskolan. En sådan uppdelning tycks över huvudtaget vara vanligare i jämförbara länder än den svenska modellen med en sammanhållen grundskola och en gymnasieskola som ger grundläggande behörighet till alla.

Ett annat gemensamt drag i de länder som studerats är att samtliga verkar försöka skapa ett mer överskådligt och flexibelt utbildningssystem bl.a. genom att minska antalet program och examina. I Finland har större delen av yrkesutbildningen reformerats. Man har gått ifrån smala program och breddat innehållet på både gymnasial och eftergymnasial nivå. All eftergymnasial yrkesutbildning har också inordnats i ett system. I Tyskland pågår en diskussion om behovet av att bredda innehållet i utbildningarna och minska antalet inriktningar. Både i England och Irland försöker man att skapa ett mer enhetligt examinationssystem. I Danmark har man nyligen reformerat sitt eftergymnasiala utbildningssystem med inriktningen att göra det mera enhetligt. I Norge pågår en översyn med ett likartat syfte.

Debatten om yrkesutbildningen, också internationellt, tycks oss ha två huvudspår, å ena sidan en stark inriktning på ett yrke, å andra sidan en inriktning som betonar generella kunskaper och relativt breda utgångar. Gemensamt är nog strävan att i högre grad involvera arbetslivet i utbildning. I det förra fallet har man troligen tagit starka intryck av

den höga arbetslösheten och inspirerats av det tyska duala systemet och den relativt låga ungdomsarbetslösheten i Tyskland, i det andra fallet har man mera utgått från ett utvecklingsperspektiv och den snabba förändringen i arbetslivet över huvud taget. KY kan ses som ett försök att förena dessa båda trender: utbildningarna skall dels ha ett tydligt yrkesmål, dels möjliggöra fortsatt utveckling och lärande i arbetslivet, men också att både inspirera till och underlätta fortsatt lärande i utbildningsväsendet.

1.6 Utbildningarnas organisation och ekonomi

1.6.1 Omfattning i tid

Under försöksverksamheten har utbildningarna omfattat mellan 40 och 120 poäng, där den största delen varit 80 poäng. Självfallet skall kompetensbehovet i arbetslivet styra utbildningarnas längd. Vi ser dock en fördel i att utbildningarna inte blir alltför långa.

Det är, för det första, viktigt ur arbetslivets perspektiv. Eftersom den kvalificerade yrkesutbildningen, i stor utsträckning, syftar till att fylla snabbt uppkommande behov av kvalificerad arbetskraft bör de studerande så snart som möjligt komma ut på arbetsmarknaden.

För det andra, är det enligt vår uppfattning viktigt att det i utbildningsväsendet finns ett utbildningsalternativ för dem som vill skaffa sig en kvalificerad eftergymnasial utbildning men som inte önskar studera under många år. Vid samtal med de studerande under försöksverksamheten har flera uppgivit att det inte bara är innehållet utan även den relativt begränsade omfattningen som varit avgörande vid val av utbildning. Många vill inte påbörja en utbildning som är längre än två år. Genom att erbjuda relativt korta yrkesinriktade utbildningar har man förutsättningar att rekrytera dem som inte ser de ganska långa högskoleutbildningarna som ett alternativ. Långa utbildningar kan således resultera i att man över huvud taget inte får några utbildade.

Det finns vidare en risk för att alltför långa KY tenderar att, både i omfattning och innehåll, bli mer lika utbildningar som redan finns inom högskolan. För att undvika utbildningsmässiga dubbleringar bör de utbildningar som ges inom ramen för KY normalt vara kortare yrkesnära utbildningar som relativt snabbt leder till arbete. KY syftar inte till att ge samma djup som en högskoleutbildning och bör därför generellt inte vara lika omfattande. Inom områden där det inte finns några andra eftergymnasiala alternativ eller där branschen uttryckligen efterfrågar en

mer omfattande utbildning bör dock längre utbildningar kunna komma ifråga.

Det är heller inte önskvärt att utbildningstiden blir för kort. Enligt vår bedömning är det svårt att åstadkomma en kvalificerad yrkesutbildning, med LIA som ett kännetecknande och väsentlig inslag, av god kvalitet under en kortare tid än ett år.

Under försöksverksamheten har vissa utbildningar följt traditionella skoltider medan andra har följt arbetslivets tider med kortare uppehåll under sommaren. Utbildningarna har i allmänhet startat på hösten, men det har också förekommit att man har startat i början på vårterminen eller under andra perioder. Det finns, enligt vår uppfattning, ingen anledning att inskränka utbildningsanordnarnas frihet att starta en utbildning när de själva önskar.

1.6.2 Heltid-deltid

Under försöksverksamheten har KY endast bedrivits på heltid. Vi har dock uppfattat att även utbildningar som ges på deltid har efterfrågats. Det har framförts att det finns ett stort behov av vidareutbildning för personer som har svårt att vara borta helt och hållet från arbetet under en längre period. Det kan t.ex. röra sig om anställda på mindre företag där man har svårt att avvara en person under längre tid eller inom branscher där det finns behov av vidareutbildning men där det f.n. är brist på personal. Genom att kombinera arbete med en deltidsutbildning som t.ex. kan bedrivas på distans, kan man ytterligare förbättra möjligheterna till studier för dem som har svårt att på heltid lämna sin arbetsplats.

Det finns således anledning att bedriva KY även på deltid. En förutsättning för detta är dock att kvaliteten i LIA upprätthålls varför omfattningen av och innehållet i den arbetsplatsförlagda delen inte bör ändras i någon större utsträckning. Ett deltidsupplägg medför dock att den totala utbildningstiden blir längre vilket innebär att LIA kommer att äga rum under en lång tid men där varje period blir ganska kort. Detta upplägg kan sannolikt skapa svårigheter för vissa arbetsplatser, t.ex. där man arbetar i kortare projekt eller där verksamheten är starkt koncentrerad till vissa veckodagar. För att LIA skall kunna hålla en hög nivå och kunna integreras med den skolförlagda delen av utbildningen, bör dessa perioder även vid deltidsstudier förläggas så att de studerande kan involveras i den dagliga verksamheten på arbetsplatserna. Man kan vidare anta att vissa studerande som läser på deltid vill förlägga LIA till sin egen arbetsplats. Detta bör enligt vår uppfattning undvikas. Vi anser att det är väsentligt att LIA utgör fortsatt utbildning, dvs ett faktiskt

lärande i arbete och att de studerande får delta i en annan arbetsgemenskap med andra erfarenheter.

KY som uppdragsutbildning

En möjlighet att endast läsa delar av en KY har också efterfrågats. Även detta skulle kunna vara ett sätt att möta behovet av vidareutbildning för främst anställda i mindre företag men även av personalutveckling i allmänhet. Vi anser att en utbildningsanordnare skall kunna sälja delar av KY som en uppdragsutbildning till företag men också till t.ex. AMS. Redan under försöksverksamheten har detta förekommit, dock i ringa omfattning.

Enligt vår uppfattning bör den statliga finansieringen vad KY beträffar, endast avse hela utbildningar. Däremot bör finansieringen av den här formen av enstaka kurser kunna ske inom ramen för ett allmänt system för finansiering av kompetensutveckling i arbetslivet.

Med de praktiska hinder som föreligger p.g.a. av att utbildningarna är så föränderliga och att deras varaktighet är tidsbegränsad bör det vara möjligt för en studerande som läst en delkurs att senare kunna tillgodoräkna detta i en hel KY-utbildning. Prövning att detta bör göras av berörda utbildningsanordnare.

1.6.3 Behörighet och urval

Behörighet

Under försöksverksamheten har, som beskrivits tidigare, behörighet för högskolestudier gällt som grundkrav. Detta har ofta kompletterats med krav på någon särskild behörighet.

För att kunna rekrytera studerande som traditionellt inte har fortsatt till högre utbildning i någon större utsträckning och för att undvika att konkurrera om sökande till framför allt högskolornas tekniska och naturvetenskapliga utbildningar, har vi under försöksverksamheten valt att inte ha för höga behörighetskrav särskilt i fråga om matematik och naturorienterade ämnen.

KY kan ses som ett utbildningsalternativ för studerande från yrkesinriktade program för vilka de faktiska möjligheterna till eftergymnasial utbildning är begränsade. Därför anser vi att man även i fortsättningen bör undvika behörighetskrav i framförallt matematik och naturvetenskapliga ämnen som utestänger studerande från yrkesinriktade gymnasieprogram.

Att enbart rekrytera studerande från ett specifikt program eller område kan innebära att rekryteringsbasen blir så snäv att man inte får tillräckligt med sökande. För att bredda rekryteringsbasen till utbildningar inom områden där det finns en stor efterfrågan på arbetskraft kan det finnas anledning att även erbjuda personer med en annan studie- eller arbetslivsbakgrund tillträde till utbildningen. Detta förutsätter dock att utbildningens innehåll, främst i karaktärsämnena, anpassas till gruppens disparata förkunskaper. Studerande med bristande förkunskaper måste ges möjlighet att inhämta nödvändiga kunskaper likaväl som studerande med gymnasiekunskaper inom området måste kunna få fortsätta till en högre utbildningsnivå. Om man, t.ex. genom en god pedagogik kan uppnå detta, anser vi att det är mycket positivt med en bred rekrytering. Man bör dock vara försiktig så att valet av behörighetskrav inte påtagligt försämrar förutsättningarna att bedriva en god utbildning på hög nivå.

Urval

De urvalsgrunder som har tillämpats under försöksverksamheten är betyg, särskilt prov, tidigare utbildning och yrkeserfarenhet. Det har även varit möjligt att använda intervjuer. Både studerande och utbildningsanordnare har under försöksverksamheten sett positivt på att man kan använda sig av andra urvalsgrunder än betyg. Utbildningsanordnare har genom tester och intervjuer kunnat hitta motiverade studerande som har goda möjligheter att tillgodogöra sig utbildningen och de sökande har inte varit helt hänvisade till sina gymnasiebetyg. I samband med att man har tillämpat tester och intervjuer har de studerande också tidigt fått god information om utbildningens upplägg och innehåll, vilket bl. har inneburit att felval lättare har kunnat undvikas.

Det finns enligt vår uppfattning inget som tyder på att något urvalssätt skulle vara generellt bättre än något annat. Vi anser att det i princip bör vara upp till varje utbildningsanordnare att bedöma vilken urvalsprocess som passar bäst för varje enskild utbildning. Vi vill däremot betona vikten av tydlighet i urvalsprocessen. Urvalsgrunderna måste utformas så att det i efterhand går att kontrollera att de följts. Det är därför av yttersta vikt att varje utbildningsanordnare noggrant beskriver och motiverar sina urvalsgrunder.

Vi anser vidare att det är viktigt att man vid antagningsförfarandet respekterar de behörighetskrav och urvalsgrunder som man har bestämt sig för att använda. Om man endast har ett fåtal sökande kan det vara frestande att ändra på behörighetskrav och urvalsmetod för att fylla antalet platser. Enligt våra erfarenheter riskerar utbildningsanordnaren

vid ett sådant förfarande att få flera avhopp och kan få svårigheter att bedriva utbildningen på avsedd nivå. I de fall där utbildningsanordnaren inte får tillräckligt många sökande rekommenderar vi att man skjuter upp starten till en lämpligare tidpunkt eller ställer in utbildningen.

KY på KY

Det har framkommit önskemål om att det borde finnas en fortsättning inom ramen för KY för studerande som redan har genomgått en KY. Vi har under försöksverksamheten uppfattat att det finns studerande som vid slutet av en utbildning känner att de vill fördjupa och/eller bredda sina kunskaper ytterligare. Företrädare för arbetslivet förefaller också vara positiva till att de studerande som så önskar skall kunna specialisera sig eller kunna komplettera sina kunskaper inom ett specifikt område.

Ett alternativ som har prövats under försöksverksamheten är utbildningar med etappavgång där de studerande kan välja att sluta utbildningen vid två olika tillfällen. Eftersom innehållet i utbildningarna ändrats kontinuerligt har detta dock inneburit att det i praktiken endast har gått att läsa hela utbildningen i en följd. Någon möjlighet att arbeta en period och sedan fortsätta studera har, inom ramen för KY, således inte funnits. Det vore, som ett led i det livslånga lärandet, önskvärt om denna möjlighet fanns. Vi förordar därför att man även inom ramen för ett eftergymnasialt yrkesutbildningssystem möjliggör anordnandet av kortare utbildningar som kan fungera som vidareutbildningar för studerande som redan gått en KY. För att ge fler personer tillgång till sådan utbildning bör även studerande med någorlunda likvärdig kunskapsbakgrund t.ex. inhämtad genom yrkeserfarenhet kunna antas till en sådan vidareutbildning inom KY.

1.6.4 Jämställdhet – att bryta traditioner i fråga om könsbundna utbildnings- och yrkesval

Åtgärder för att bryta traditioner i fråga om könsbundna utbildnings- och yrkesval måste beröra olika dimensioner i KY för att få effekt.

Redan i förordningen (1996:372) om försöksverksamheten slås fast att kommittén särskilt skall beakta om en utbildning bidrar till att bryta sådana traditioner. De flesta anordnare har redovisat någon form av åtgärder i ansökan för att öka representationen från underrepresenterat kön eller angett att könsfördelningen antas bli relativt jämn.

Åtgärder i samband med rekryteringen är vanliga: att vända sig direkt till underrepresenterat kön med information, att anpassa formerna för information och att visa på förebilder t.ex. från arbetslivet.

Hur behörighet och urval formuleras kan ha stor betydelse, särskilt om den mest naturliga rekryteringsbasen har få av underrepresenterat kön. Det gäller t.ex. många av världens och de tekniska yrkesinriktade programmen i gymnasieskolan. En del av platserna kan avsättas för behöriga sökande från underrepresenterat kön. Den traditionella formuleringen att underrepresenterat kön har försteg vid lika meriter ger, om man inte arbetar med många kvotgrupper, endast en garanterad plats åt det underrepresenterade könet, vilket i sig kan leda till att den ensamma hoppar av.

I utbildningens genomförande finns också åtgärder att vidta. Att se till att det finns förebilder bland lärarna och handledarna är ett sätt. En IT-utbildning har tagit fram kvinnliga mentorer från arbetslivet som stöd till sina kvinnliga studerande. Valet av pedagogik kan också bidra till att avdramatisera ämnen som traditionellt anses avskräcka ett kön. Problembaserat lärande där olika ämnen integreras och fokus ställs på att lösa ett yrkesrelevant problem kan vara ett sätt. Könsfördelningen i ledningsgrupperna kan uppmärksammas mer, inte minst från arbetslivets och högskolans sida.

Våra erfarenheter visar alltså att det finns många konkreta, användbara åtgärder. Statistiskt sett är könsfördelningen i KY ofta något mindre segregerad än i den bransch de studerande utbildas för. Statistiken visar emellertid också att det är en lång väg kvar innan utbildnings- och yrkesval inte längre är könsbundna. Det är därför viktigt att hålla frågan levande och t.ex. alltid se till att könsskillnader uppmärksammas i såväl utbildningsanordnarnas kvalitetsarbete som i centralt initierad uppföljning och utvärdering.

I försöksverksamheten har vi alltid värderat frågan i samband med att ansökan prioriteras och vid behov ställt krav på åtgärdsprogram innan en ansökan beviljas. Ofta har dock åtgärderna inskränkt sig till att visa på kvinnliga förebilder vid rekryteringen och att lyfta fram att utbild-

ningen innehåller ämnen som kvinnor anses vara intresserade av. Frågan om jämställdhet tas också alltid upp vid tillsynsbesöken och det har i något enstaka fall lett till påpekanden i tillsynsrapporten. För att få mer variation och djup i åtgärderna både hos oss och hos anordnarna kan en metod vara att arbeta fram en handledning där konkreta åtgärder beskrivs. Den skulle t.ex. kunna bifogas anvisningarna för ansökan och vara utgångspunkt för tillsynens samtal kring frågan.

I målavsnittet har vi föreslagit att betoningen på jämställdhetsaspekten bör bibehållas och i regelavsnittet föreslår vi att den lyfts från förordningen in bland de övergripande målen i lagen om KY.

1.6.5 Tidsbegränsade utbildningsmedgivanden

Vi har tidigare i remissyttrande om Utredningen om översyn av det statliga stödet till kompletterande skolor (SOU 1998:11) framfört att varje kvalificerad yrkesutbildning bör tidsbegränsas. Efter en angiven tid bör utbildningsanordnaren få konkurrera på samma villkor som övriga sökande om att få anordna en utbildning. Vi menar att en tidsbegränsning är nödvändig för att kunna skapa ett flexibelt och dynamiskt system där en reell prövning av utbildningarnas aktualitet faktiskt kan genomföras. Genom en kontinuerlig omprövning av utbildningar frigörs också platser som gör det möjligt för nya utbildningsanordnare att medverka i KY. Vi tror att detta kan bidra till att anordnare och inte minst arbetslivet bibehåller engagemanget i pågående utbildningar och att det samtidigt skapas ett intresse för att både anordna och medverka i nya utbildningar.

Vi föreslår att ett medgivande om att starta en utbildning inte bör få omfatta mer än fem starter. Det gör att belastningen på den prövande organisationen blir rimlig, tidsutrymmet för tillsyn acceptabelt och uppföljningsdata såpass omfattande att tillförlitliga slutsatser kan dras. Det blir även möjligt att hålla nere statsbidragskostnaderna. Med den tidsrymd vi förordar kan omprövningen genomföras på ett säkert underlag, samtidigt som en sådan tidsrymd är anständig i förhållande till utbildningsanordnaren. Om utbildningsbehovet eller andra förhållanden föranleder färre intag bör det givetvis vara möjligt att medge ett mindre antal starter.

1.6.6 Utbildningsanordnare

Under försöksverksamheten har kommuner, privata företag, högskolor och universitet samt landsting anordnat kvalificerad yrkesutbildning. Vi tycker det är positivt att många anordnare med olika kompetenser är intresserade av att medverka. Vi tror att denna mångfald är värdefull och skapar goda förutsättningar för att utbildningar av god kvalitet kommer till stånd.

Vi anser vidare att det är positivt när flera intressenter går samman och skapar en utbildning tillsammans. Vi har sett att samverkan mellan olika anordnare som bidrar med kunskaper och erfarenheter från skilda verksamheter är värdefullt i den kvalificerade yrkesutbildningen. Det bör dock alltid, enligt vår mening, finnas en ansvarig utbildningsanordnare så att det inte råder några tvivel om vem som bär det yttersta ansvaret för verksamheten.

I de fall då den ansvarige utbildningsanordnaren önskar använda sig av underleverantörer som genomförare av delar eller av hela utbildningen, bör kontakter med leverantörer etableras tidigt. Man löper, enligt vår erfarenhet, en större risk för att leverantörens faktiska genomförande av utbildningen väsentligt avviker från den ansvarige utbildningsanordnarens syn på upplägg och innehåll, om de tas in sent i processen.

1.6.7 Ekonomi

Statsbidrag eller upphandling

Under försöksverksamheten har KY finansierats med statsbidrag. Efter en inbjudan från kommittén har intresserade utbildningsanordnare fått skicka in en ansökan om att anordna KY. Inbjudan har inkluderat de prioriteringsgrunder vid sidan av förordningens som avses avgöra vilka utbildningar som kan komma ifråga för statsbidrag. Till inbjudan har anvisningarna för ansökan bifogats. I anvisningarna, som blivit alltmer preciserade, har kraven på innehållet i ansökan konkretiserats. Förutom utbildningsplanen för utbildningen har anordnarna fått beskriva ett antal för kommitténs prioriteringar väsentliga variabler t.ex. bedömning av arbetsmarknad och efterfrågan från arbetslivet och medel som begärs för utbildningen med beräkningsgrunder.

Därmed har ansökningarna kunnat rangordnas. Resultatet har blivit ett prioriteringsförslag motsvarande det tillgängliga antalet platser för start under perioden. Flera gånger har fler platser kunnat disponeras än som var känt vid inbjudningstillfället. Vid prioriteringen har hänsyn till

kostnaderna tagits bara om de kraftigt överstigit 60 000 kr per årsprestation.

Kommittén har fastställt prioriteringsgrunderna och kansliet har för varje ansökan delgivit kommittén sina överväganden och tilltänkt resultat i fråga om prioriteringen. Därefter har kansliet på delegation fattat de enskilda besluten. Denna uppläggning har gett utrymme för en förhandling om både kostnader och utbildningarnas innehåll och uppläggning. I de flesta fall har resultatet blivit att den ursprungliga kostnadsnivån sänkts. I två fall har ingen överenskommelse kommit till stånd p.g.a. att utbildningsanordnaren inte ansett sig kunna bedriva utbildningen inom kommitténs ekonomiska ram.

Vår bedömning är att ett upphandlingsförfarande med dess relativt formalistiska utformning och begränsade möjligheter att förhandla om priset i efterhand inte kunnat fungera lika smidigt. Upphandling kan också innebära att man tvingas fatta bindande beslut relativt tidigt, vilket minskar handlingsutrymmet och leder till kvalitetsförluster. Det är av stor betydelse att kommittén i efterhand kan justera t.ex. antalet platser eftersom statens budgetsystem ofta ger planeringsförutsättningarna sent.

Statsbidragsutbetalningssystemets utformning

I kommitténs beslut att bevilja en utbildning anges ett bidragsbelopp per studerande och år (40 poäng). Statsbidrag utbetalas månadsvis i efterskott med en tolfedel av det angivna beloppet efter antalet studerande som faktiskt går utbildningen, dock högst det antal kommittén fastställt. Avstämningstidpunkter är tre veckor efter utbildningens start och därefter var sjätte månad.

Utbetalningssystemets utformning leder i allmänhet till att utbildningsanordnaren har högre kostnader än statsbidraget i början av utbildningen och lägre kostnader i slutet. Har utbildningstiden pressats samman jämfört med normal högskolestudietakt avslutas utbildningen innan alla statsbidragsdelar utbetalats.

Fördelarna med systemet är flera. Det ger utbildningsanordnaren ett starkt incitament att inte starta med färre studerande än antalet platser och att anstränga sig för att behålla de studerande tiden ut. Anordnare med svag ekonomi avskräcks från att starta en KY eftersom initialkostnaderna är stora och utbetalningarna sker i efterskott.

En nackdel är att anordnare som har svårt att fylla antalet platser, på ett för arbetslivet angeläget område, får mycket dålig ekonomi om de startar med för få, att kvaliteten på utbildningen därmed kan bli sämre, vilket i sin tur ytterligare kan öka svårigheterna att rekrytera. Ett antal utbildningar har ställts in, varav de flesta p.g.a. svårigheter att rekrytera

studerande. Under försöksverksamheten har inställningen till förändringar av bidragsnivån varit mycket strikt. Det kan finnas anledning att i angelägna fall vara något öppnare, men i så fall koppla bidragshöjningen till en sänkning av antalet beviljade platser så att inte moralen försämras.

Under försöksverksamheten har inget hinder funnits för att starta med mycket få studerande. Några anordnare har av policyskäl gjort det genom att skaffa finansiering vid sidan av statsbidraget. I de fall vi tillsett sådana utbildningar har kvaliteten inte visat sig vara bra. Framgent bör man därför ange ett minimiantal studerande för start.

En annan nackdel kan vara att mindre anordnarföretag känner sig tveksamma till att anordna KY av rädsla för att råka på obestånd. I försöksverksamheten har detta inte framstått som ett stort problem. Endast en utbildningsanordnare har avstått från att gå vidare med en prioriterad ansökan med hänvisning till statsbidragssystemets uppbyggnad. För staten och de studerande ger det en ökad säkerhet att anordnaren har en god likviditet och det minskar behovet av administrativ kontroll av anordnarnas ekonomi före beviljande. Det anser vi överväger nackdelarna med att skrämja bort några få.

I dagens system finns inget ekonomiskt incitament för anordnaren att se till att de studerande fullföljer utbildningen, i meningen tar ut sin examen (motsvarande). Det skulle kunna lösas t.ex. med någon form av premie. Vid en jämförelse med högskolan ligger KY emellertid bra till, med i genomsnitt 76 procent av kvarvarande studerande examinerade på dagen för utbildningens slut. I dagsläget anser vi därför inte att det behövs.

Statsbidragens nivå

Under försöksverksamheten har det genomsnittliga statsbidraget per årsprestation (40 poäng) över åren ökat från drygt 50 000 kr till drygt 53 000 kr. En tredjedel av utbildningstiden i alla utbildningarna är arbetsplatsförlagd. För den delen står arbetslivet kostnaderna. Bidraget beräknat per 40 poäng skolförlagd utbildning har uppgått till i genomsnitt drygt 75 000 – 80 000 kr, dvs. i förhållande till andra utbildningar relativt mycket.

I ansökan lämnar anordnaren in en kalkylerad totalkostnad för alla aktuella intag fördelad på kostnadsslagen undervisning, IT- och multimediautrustning, övrig utrustning och förbrukningsmaterial, lokaler samt ledning och administration. Den kalkylen har legat till grund för kansliets förhandlingar i frågan. I kommitténs allmänna råd anges att utbildningsanordnarnas redovisning skall vara sådan att ekonomin för varje utbildning kan följas kalenderårsvis och per intag samt vara fördelad på

kostnadsslagen ovan. Eftersom kalkylerna avsett totalkostnaden för alla intag, för att fullt ut få med de kostnadssänkningar som anordnandet av flera intag medför, har verkligheten ännu inte nått till kalkylperiodens slut och någon uppföljning av utfall mot kalkyl har inte kunnat göras. Utbildningarnas ekonomi har ingått i Luleå tekniska universitets utvärderingsuppdrag. Inom den ramen har emellertid inte någon djupare analys genomförts.

Variationen mellan den billigaste och den dyraste utbildningen är betydande. Det finns skillnader i genomsnittskostnaden för t.ex. olika branscher och anordnargrupper (kommun, privat, högskola). Emellertid är variationerna inom en och samma bransch och inom anordnargrupperna oftast större än skillnaderna dem mellan. Det är svårt att hitta några variabler som samvarierar med kostnadsläget. Vi har undersökt platsantal, lärartimmar och elevtimmar. En studie av tillsynsresultat i form av genomsnittligt värde på studerandenkäter ger, tråkigt nog, vid handen att det inte är mer sannolikt att man gör bra utbildning med högt än med lågt statsbidrag per årsprestation.

Det finns anledning att forska ytterligare i vad som påverkar kostnaderna för att i framtiden kunna bli mer strukturerad i förhandlingarna med anordnaren i fråga om rimligheten i olika kostnader.

Regleringsbrevets utformning och beviljandebesluten

Regleringsbrevet för kommittén har hittills innehållit både uppgift om anslaget och maximalt antal årsstudieplatser för ett år i taget. Årsstudieplatserna ger beräkningsgrunden för studiemedelskostnaderna hos CSN. Anslaget har hittills omfattat knappt 60 000 kr per studerande och 40 poäng.

De flesta utbildningar startar på hösten då rekryteringen av studerande ger bäst resultat. Statsbidragsutbetalningarna till utbildningsanordnaren sker tidigast tre veckor efter start. Det har i uppbyggnadsskedet inneburit att en avsevärd skillnad uppstått mellan antalet årsstudieplatser beräknat från den 1 januari och utfallet. Ett stort överskott har uppstått. Eftersom utbildningarna startar senare pågår emellertid utbetalningarna längre. Överskott på anslaget ett år kommer med andra ord att konsumeras, i allmänhet två år senare. Med nuvarande uppläggning av budgetsystemet måste överföringarna av överskotten mellan åren därför fortsätta.

Kommitténs ekonomiska åtagande när en utbildning beviljas stämmer inte heller överens med budgetsystemet. Kommitténs anslag är ettåriga. I allmänhet är utbildningarna tvååriga och för att hålla nere kostnaderna har oftast fler än en start beviljats, utöver den första dock endast

preliminärt. Ett beviljande om start innebär ett mycket starkt åtagande från statens sida att betala ut statsbidragen, även om kommittén fattat beslut under förutsättning av regeringens och riksdagens beslut.

För alla parter skulle planeringsramar för fler år än ett vara att föredra. Det skulle inte bara underlätta administrationen både hos den prövande organisationen och utbildningsanordnarna utan sannolikt också medverka till att hålla nere statsbidragskostnaderna.

Under försöksperioden har vi inte gjort några pris- och löneomräkningar av bidragen, delvis därför att inflationen varit så låg, delvis för att besluten inte omfattat så många år. När KY går över i reguljär form bör sedvanliga löne- och prisomräkningar göras.

Studiefinansiering

Som princip gäller att de studerande under hela utbildningstiden har rätt till studiemedel enligt gällande studiestödsregler, under samtliga moment. Det är t.ex. inte meningen att den studerande ska vara anställd under lärandet i arbetet.

Att utbildningen konkurrerar med annan eftergymnasial utbildning på lika villkor och att de studerande i princip står för kostnaden för sitt uppehälle anser vi är positivt. KY har inte "köpt" sina studerande och det är mycket tydligt att de studerande ställer skarpa kvalitetskrav på utbildning de lånar till. Systemet kan naturligtvis vara svårhanterligt för t.ex. studerande föräldrar med stora fasta kostnader. Trots det har 14 procent av de studerande varit äldre än 34 år när de börjat sin utbildning.

Ett problem, som kommittén tidigare fäst regeringens uppmärksamhet på, är att studiestödsreglerna såväl som reglerna om arbetslöshetsersättning i viss mån försvårar möjligheterna att förlägga utbildningarna i tiden på annat sätt än i det vanliga utbildningsväsendet. Det är dock ofta önskvärt att utbildningarna läggs upp så arbetsplatslikt som möjligt och anpassas till arbetslivets rytm. I fråga om studiestödssystemet är ett problem att den studerande riskerar reducerade studiemedel om han eller hon haft inkomster under det kalenderhalvår utbildningen tar sin början. Det kan därmed bli ofördelaktigt för den studerande att påbörja en utbildning som startar några månader efter halvårsskiftet. Ett annat problem är reglerna för beräkning av sammanhängande studieperioder, som också visat sig förskjuta tidsförläggningen från den optimala. Ersättning från arbetslöshetsförsäkringen utgår inte under ett studieuppehåll om uppehållets längd understiger en viss tid. Det utgör en nackdel för studerande som är berättigade till ersättning om studieuppehållet inskränker sig till att motsvara vanlig semester.

1.7 Styrning av KY

Vid våra överväganden om den närmare organisationsformen för KY har vi tagit vår utgångspunkt i de tre modeller för en framtida KY som beskrivs i Regeringens skrivelse (Skr. 1998/99:121) Utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning – samverkan, ansvar och utveckling, d.v.s. antingen en anknytning till högskolan, ett operativt ansvar för de regionala kompetensråden eller en egen myndighet och en verksamhet bedriven ungefär som försöksverksamheten.

Enligt vår mening är det viktigt att anlägga ett nationellt perspektiv på planeringen av KY. Varje utbildning inom KY har en förankring i ett eget arbetsliv på konkreta arbetsplatser, som också gjort bedömningen av behovet och medverkat i framtagningen. Det innebär att varje utbildning i någon mening är unik, samtidigt som den naturligtvis mycket väl kan svara mot ett behov som finns även på andra arbetsplatser än dem som medverkat från början. Om man sprider planeringsansvaret på flera händer är risken betydande att man får ett stort antal utbildningar inom ett litet antal områden och relativt stereotypa utbildningar, medan i och för sig nationellt viktiga utbildningsinsatser riskerar att inte bli genomförda. Volymmässigt stora utbildningsbehov kan bli de enda som tillfredsställs, eftersom varje region kan tänkas välja att tillgodose dem först. Därmed riskeras att utbildningar för små branscher liksom utbildningar med hög specialiseringsgrad inte kommer till stånd, även om de är angelägna ur ett nationellt perspektiv.

Om möjligheten att få starta en ny utbildning upplevs som liten blir också incitamentet att utveckla nya utbildningar svagt. Den risken anser vi vara större med en regional tilldelning än med en i och för sig sammanlagt lika liten på riksnivå.

Till detta kommer att utbildningarna i dag inte är jämt fördelade regionalt, i huvudsak beroende på varierande intresse. Skillnaderna är rätt betydande: det finns län som har bortåt 3 000 innevånare per KY-plats medan exempelvis Blekinge bara har omkring 500. En regionalisering kan medföra att regionerna börjar jämföra sig med varandra och krav på "rättvisa" resas, krav som kan vara svåra att hantera även om skillnaderna är sakligt motiverade.

Vi har framhållit att fortsatt framgång för KY förutsätter en hög grad av flexibilitet. Vi anser att en regionalisering eller ett infogande av KY i någon annan utbildningsform riskerar att omintetgöra detta. Vi anser, som framgår i det följande, att det finns en rad andra skäl som talar för en sammanhållen nationell hantering av KY.

Högskolan är inte en regional organisation. Varje högskola är rikskryterande. Högskolan som en till länen alternativ regional indelningsgrund är därmed knappast möjlig. Högskolorna har också varie-

rande kvaliteter på olika områden, och dessutom olika inriktningar, något som är bekant även bland anordnare av KY. Beroende på utbildningens inriktning vill man således inte sällan att en annan högskola än den närmast liggande skall medverka i utbildningen. Denna form av samverkan på nationell basis kommer troligen att försvåras om högskolan blir den organisatoriska hemvisten för KY, vilket får till följd att nya utbildningar kan bli sämre än de behöver vara. Även om högskolorna var och en skulle få ett riksansvar kvarstår denna invändning, eftersom åtminstone de små och medelstora högskolorna har en naturlig regional förankring. Erfarenheterna från försöksverksamheten visar också att intresset att engagera sig som ansvarig utbildningsanordnare varierar kraftigt bland högskolorna. I de fall de gjort det driver de i allmänhet inte utbildningen med sina egna utbildningsresurser utan anlitar underleverantörer som står för hela eller nästan hela utförandet i högre grad än andra. Om man menar att högskolans operativa drift skulle förbättra kvaliteten i KY är det uppenbarligen inte en uppfattning som delas av högskolorna själva. Däremot, som vi berör mera på annan plats, är högskolans undervisande insatser i delar av utbildningen oftast mycket värdefulla. Anknytningen till högskolan har, liksom ifråga om YTH, heller inte inneburit att de studerande i någon högre grad får tillgodoräkna sig KY vid efterföljande studier i högskolan.

Enligt vår uppfattning tillgodoses behoven hos arbetsliv och individer bättre med en central hantering av KY än en utspridd. Särskilt bevaras mångfalden och de små yrkesområdena. En central hantering innebär också att utbildningsproduktion och -utveckling kan ske utan geografiska bindningar, vilket leder till bättre kvalitet. Det är också troligt att en central hantering ger betydligt bättre förutsättningar att avveckla utbildningar än en regional, helt enkelt p.g.a. det större avståndet.

Samtidigt är det viktigt att den regionala aspekten beaktas. Det bör emellertid inte göras genom att en och samma modell tvingas på alla agerande. Det är viktigt att stimulera uppkomsten av olika former av samverkan grundad på delaktighet och medansvar i stället för central reglering. Om den regionala och lokala strukturen formas utifrån behoven kring ett eller flera utbildningsbehov, uppnås också en både snabbare, kvalitativt bättre och mera lokalt anpassad utveckling än om strukturen genom påbud görs uniform. Framgångsrik lokal/regional samverkan har etablerats bl.a. av ett par olika grupperingar av kommuner i Jönköpings län och i delar av Blekinge, där högskolan i Karlskrona/Ronneby spelar en ledande roll. Flera andra ansatser till sådan samverkan har gjorts; ibland är det en högskola som är den sammanhållande länken, i något fall en länsstyrelse eller en eller flera kommuner. Denna samverkan är inte alltid knuten till någon befintlig regional indelning. Samverkan förekommer också mellan olika utbildningar utan

att någon geografisk närhet föreligger, t.ex. inom IT och Turism, liksom mellan en utbildning och andra intressenter. Bilden är så mångfacetterad att det enligt vår bedömning vore skadligt att centralt försöka åstadkomma samverkansstrukturer.

Våra överväganden har således lett oss till den slutsatsen att KY bör vara en egen utbildningsform med en samlad nationell administration i huvudsak som den nuvarande försöksverksamheten.

Det innebär att den politiska nivån lägger fast mål, ställer upp verksamhetskrav och anger volymer medan den närmre administrationen liksom uppföljning, utvärdering och tillsyn handhas av en regeringen underställd instans.

Prövningen av ärenden om KY måste i någon mening vara skönmässig och värderingsberoende. Rena tjänstemannabedömningar har i fråga om sådana beslut svårare att vinna legitimitet än beslut som bygger på ett mer konkret regelverk än vad som antagligen är möjligt att konstruera i fråga om KY. Vi förordar därför att ett organ med allsidig förankring bland arbetslivets intressenter, samt i politiken och högskolevärlden och på det kommunala området får ansvaret för hanteringen av KY. Vi kallar detta organ för KY-styrelsen.

Vi anser att beviljandefunktionen och tillsynsfunktionen bör hållas samman. Det innebär ett rationellt resursutnyttjande eftersom beviljandefasen inte sträcker sig över hela arbetsåret, vilket däremot tillsynen kan göra. Kompetenserna från den ena funktionen är nyttiga vid fullgörandet av den andra. Åtskilliga utbildningsanordnare kommer att komma tillbaka med nya eller gamla idéer. Att vara väl insatt i utbildningens uppbyggnad underlättar tillsynen. Det bidrar också till respekten för tillsynen att beviljandet är i händerna på det organ som också sköter tillsynen. Den yttersta konsekvensen av tillsynen är ju också en fråga om att tillämpa beviljandefunktionens baksida, d.v.s. att dra in ytterligare starter för en utbildning. Det skulle te sig märkligt att resultaten av tillsynen, med den uppbyggnad KY har, inte skulle kunna leda till att en utbildning läggs ner. Samtidigt kan tillsynen bli tandlös om beslutet att lägga ner en utbildning av tillsynsskäl i praktiken kunde överprövas av en beviljande myndighet. Vi tror inte att det är rationellt att bygga upp en tillsynsfunktion med tillräcklig kompetens på regional basis. Vi ser också en fara i en regional knytning, där utbildningsanordnare och den beviljande och tillseende funktionen kommer så nära varandra att det går ut över kvaliteten.

Regler

Regler om den kvalificerade yrkesutbildningen återfinns i lagen (1996:339) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning. Lagen innebär i huvudsak:

- utbildningen skall ge sådana fördjupade teoretiska och praktiska kunskaper som krävs för att självständigt och i arbetslag utföra kvalificerade uppgifter i en modernt organiserad produktion av varor och tjänster
- utbildningen skall präglas av såväl ämnesteoretiskt djup som stark arbetsplatsintegrering och
- utbildningen skall bygga på de nationella gymnasieprogrammen eller motsvarande kunskaper.

Lagen innebär en stark kvalitetsmarkering parad med betoningen av att utbildningen skall ge förmågan att utföra kvalificerade arbetsuppgifter. I dessa avseenden är den fullt tillräcklig. Den anger målen i kunskaps- och färdighetshänseende, men är inte så detaljrik att den utgör en besvärande hämsko eller innebär att angelägen utbildning inte har kommit till stånd. Samtidigt utgör den ett stöd i tillämpningen både så att färdighetsaspekterna lyfts fram – man skall kunna utföra ett kvalificerat arbete när man gått igenom en KY – och att den eftergymnasiala nivån markeras.

Vi anser att de övergripande målen för KY även fortsättningsvis bör regleras i en lag med i huvudsak samma utformning som lagen om försöksverksamheten. Som vi nyss nämnt anser vi att arbetslivsanknytningen, som kommer så tydligt till uttryck både i förordningen och förarbetena, är så betydelsefull att den bör markeras tydligare. Likaså anser vi att jämställdhetsaspekten bör lyftas in i lagen. Vi föreslår en målparagraf för KY med följande lydelse:

Utbildningen skall

- 1 ge sådana fördjupade teoretiska och praktiska kunskaper som krävs för att självständigt och i arbetslag utföra kvalificerade uppgifter i en modernt organiserad produktion av varor eller tjänster,
- 2 präglas av såväl ämnesteoretiskt djup som en stark arbetsplatsintegrering,
- 3 utvecklas och bedrivs i samverkan mellan arbetsliv och utbildningsanordnare och
- 4 bidra till att bryta traditioner i fråga om könsbundna utbildnings- och yrkesval.

Även i övrigt har vi funnit att regelverket för KY, d.v.s. dels förordningen (1996:372) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning, dels regeringsbeslut, huvudsakligen regleringsbrev och kommittédirektiv, från verksamhetens utgångspunkt fungerat väl. Regleringen ligger på en "lagom" nivå: föreskrifterna är tillräckliga för att ge verksamheten en gemensam profil, främst reglerna om LIA och om ledningsgrupperna, de har gett tillräcklig administrativ stadga genom att kommittén beslutar om utbildningsplaner och bidrag samt har till uppgift att utöva tillsyn och följa upp. Samtidigt tycks utbildningsanordnare och andra intressenter inte ha uppfattningen att verksamheten styrs för detaljerat eller krångligt. Från verksamhetens utgångspunkt är således regelverket i huvudsak väl fungerande.

I förordningen föreslår vi dock följande ändringar.

Enligt 2 § får statsbidrag eller särskilda medel inte lämnas för en del av en utbildning som får sådant i annan ordning. För den som ger ut bidrag är det i praktiken omöjligt att kontrollera detta. Vi föreslår därför i stället att den ansvariga utbildningsanordnaren skall förbjudas att ta emot dubbla statsbidrag för samma utbildning.

I kapitlet Utbildningarnas organisation och ekonomi påpekar vi att fleråriga utbildningsstarter vore att föredra. Vi anser att detta bör inarbetas i 3 § förordningen, så att KY-styrelsen som en planeringsförutsättning får medge flera starter. Det bör också vara möjligt att återkalla ett sådant medgivande, t.ex. om en utbildning brister påtagligt eller grövre fel begås.

På annan plats berör vi frågan om LIA:s omfattning och föreslår där ett intervall på 25-35 procent. Vi förordar också på annan plats att LIA ytterst undantagsvis skall kunna skolförläggas. Detta bör förordningsregleras. Nuvarande 5 § bör ges följande formulering: "Utbildningen skall bestå av dels teoretisk undervisning, dels lärande i arbete på en arbetsplats. 25 – 35 procent av utbildningstiden, normalt en tredjedel, skall utgöras av lärande i arbete. Styrelsen får om synnerliga skäl motiverar det medge att lärandet i arbete får förläggas till skolan. I så fall skall arbetslivet svara för kostnader och handledning."

Som vi berört tidigare anser vi det nödvändigt att KY även kan användas som en vidareutbildningsform för dem som gått en KY. Det bör därför i förordningen öppnas en möjlighet att kräva genomgången KY eller motsvarande kunskaper som förkunskapskrav för tillträde till en KY. Vi föreslår därför ett nytt andra stycke till nuvarande 14 § av följande lydelse: "För en kvalificerad yrkesutbildning avsedd som vidareutbildning får krav ställas på genomgången viss kvalificerad yrkesutbildning eller motsvarande kunskaper."

I övrigt anser vi att behörighetsvillkoren skall vara oförändrade i sak. Utformningen bör dock anpassas till den som gäller för grundläggande

behörighet i högskolan. Vi förordar dock en övergångsbestämmelse som är generösare än högskoleförordningens i fråga om behörighet enligt äldre föreskrifter så att den inte innehåller någon tidsbegränsning. Vi har inte inarbetat detta i vårt författningsförslag.

I 18 § krävs att det skall finnas en utbildningsplan för varje KY. I 19 § anges också vad denna utbildningsplan skall innehålla. Därvidlag förordar vi följande förändringar:

- Nu krävs att den ansvarige utbildningsanordnaren och övriga utbildningsanordnare anges. Begreppet övriga anordnare lämnar utrymme för tolkningar. Avses därmed underleverantörer eller skall någon mera kvalificerad form av partnerskap råda? Vi anser det tillräckligt att den ansvarige utbildningsanordnaren anges. Genom att slopa kravet på att övriga utbildningsanordnare skall anges undanröjs ett tolkningsproblem samtidigt som en högre grad av flexibilitet uppnås. Detaljregleringen minskar och man slipper en onödig byråkratisk omgång i de fall man byter underleverantör. Däremot anser vi att man i ansökan om att få starta en utbildning bör ange vilka underleverantörer och samarbetspartners man avser att anlita. Detta för att underlätta bedömningen av en tilltänkt utbildnings kvalitet, graden av koppling till arbetslivet och realismen i planerna. Det bör emellertid vara en uppgift för KY-styrelsen att bestämma detta.
- Nu ställs krav på att utbildningsplanen anger utbildningens mål och de huvudmoment som ingår i utbildningen. Enligt vår uppfattning bör också målen för huvudmomenten anges. Vi förordar också att ordet "huvudmoment" byts ut mot "kurs", eftersom det är den term som allmänt används. Kursmålen är en så väsentlig del i definitionen av en utbildnings kvalitet att de bör fastställas av KY-styrelsen.
- Enligt förordningen skall det anges om den högskola som är representerad i ledningsgruppen för utbildningen bedömer att ett eller flera moment som ingår i utbildningen får tillgodoräknas vid denna högskola. Vi anser att denna bestämmelse bör slopas. Ofta fungerar den inte i praktiken, eftersom många högskolor är ovilliga att göra en sådan bedömning i förväg. Det är naturligtvis också svårt för högskolan att hålla sådana bedömningar aktuella, eftersom de beror på sammansättningen av högskolans eget utbildningsutbud.
- I ansökan om att få ordna en KY kräver vi att den sökande skall redovisa hur arbetet med kvalitetssäkring och egenutvärdering avses bedrivas. Vi har funnit att detta är en punkt där kraven behöver skärpas. Det är inom denna ram som en stor del av både arbetslivets synpunkter på utbildningen och de studerandes kanaliseras. Vi föreslår att detta fortsättningsvis skall ingå i utbildningsplanen.

Vi anser alltså att utbildningsplanen, som fortsättningsvis bör fastställas av KY-styrelsen (liksom hittills av kommittén), enligt förordningen bör ha följande innehåll:

1. Utbildningens namn/inriktning och omfattning
2. Ansvarig utbildningsanordnare
3. Utbildningens övergripande mål
4. Huvudsaklig uppläggning och organisation av utbildningen och omfattningen av utbildningens olika delar
5. Huvudsaklig uppläggning och organisation av lärandet i arbetet
6. Kursplaner och mål för kurserna
7. Inriktning av lärandet i arbetet
8. Kompetenskrav på den personal som medverkar i utbildningen
9. Kvalitetssäkring och egenutvärdering
10. Förkunskapskrav och andra villkor för att få påbörja utbildningen
11. Urvalsgrunder
12. Principer för betygssättning och former för kunskapskontroll
13. Examen och utbildningsbevis

I vårt svar på remissen Försäkringsskydd för studenter har vi förordat att KY-studerande skall ha samma försäkringsskydd som studerande i högskolan, men att den ansvariga utbildningsanordnaren själv skall ansvara för att ett sådant försäkringsskydd kommer till stånd. Vi utgår från att regler om försäkringsskydd för högskolestuderande kommer att införas och föreslår att 20 § förordningen ges ett andra stycke där något motsvarande regleras för KY.

För varje utbildning skall det enligt 21 § finnas en ledningsgrupp. Vi har fört en diskussion om namnet ledningsgrupp. Oftast står det ju för en grupp som består av den exekutiva ledningen för verksamheten och den funktionen har ledningsgruppen inte enligt reglerna för KY. Däremot förekommer det att ledningsgruppen tillagts ytterligare uppgifter som gör den mera styrelselik. Vi anser det orealistiskt att engagera utomstående i sådan grad att man närmar sig vad begreppet ledningsgrupp i allmänt språkbruk står för. Det skulle dessutom säkerligen vara besvärligt både för åtminstone kommuner och högskolor att etablera styrelse- och beslutsfunktioner som skulle svara mot begreppet ledningsgrupp, eller, för den delen, styrelse. Nu är emellertid ledningsgruppen med dess nuvarande funktioner etablerad inom KY och vi har dessutom inte funnit något bra annat uttryck, varför vi stannat för att behålla nuvarande terminologi.

En ansvarig utbildningsanordnare kan enligt 21 § ha en gemensam ledningsgrupp för flera av sina utbildningar. Det vanliga är att varje

utbildning har en egen ledningsgrupp, men möjligheten att ha en gemensam ledningsgrupp utnyttjas också. I det senare fallet har man ofta undergrupper som beredningsorgan och som i praktiken också följer resp. utbildning närmare. Denna möjlighet bör kvarstå, men det är viktigt att man följer upp ledningsgruppernas funktion så att de inte blir alltför överordnade organ som i praktiken förlorat kontakten med utbildningen. KY-styrelsen bör därför i det enskilda fallet kunna meddela föreskrifter om ledningsgruppen. Detta bör också kunna utnyttjas när en ansvarig utbildningsanordnare fyller ledningsgruppen med "sitt eget folk". Ledningsgruppens kvalitetsövervakande funktion sätts i fara om den är sammansatt av företrädare för olika verksamhetsgrenar hos den ansvarige utbildningsanordnaren. Arbetslivsföreträdarna bör således i huvudsak vara externa och det bör KY-styrelsen kunna föreskriva för en enskild utbildning, liksom alltså att en anordnare måste ha fler ledningsgrupper för sina utbildningar. En organisation med undergrupper kan t.ex. motivera att man har en gemensam ledningsgrupp, särskilt om det finns ett personsamband mellan ledningsgruppen och undergrupperna.

Vi anser att ledningsgruppens uppgifter bör vara i huvudsak de samma som nu, d.v.s.

1. att se till att utbildning genomförs enligt bestämmelserna i lag och förordning och i enlighet med kommitténs (d.v.s. enligt våra förslag KY-styrelsens) beslut,
2. att anta studerande till utbildningen och
3. att utfärda utbildnings- och examensbevis efter genomförd utbildning.

Utbildningsplanen är det faktiska styrdokumentet för en utbildning och det är viktigt att ändringar i den är förankrade, framför allt i den majoritet i ledningsgruppen som arbetslivets företrädare utgör. Vi förordar därför att en ny uppgift för ledningsgruppen tillförs 22 §, nämligen att besluta om förslag om ändringar i utbildningsplanen.

I 23 § förordningen stadgas att minst en företrädare för den kommunala vuxenutbildningen skall ingå i ledningsgruppen. Eftersom kommunen "äger" komvux är det rimligen kommunen som skall utse företrädaren. Ofta är det en anställd i komvux, någon gång en kommunalpolitiker och inte så sällan en gymnasieskolledare. Vi föreslår att regeln formuleras något öppnare, så att det i ledningsgruppen skall ingå en företrädare för det kommunala skolväsendet.

I 25 § anges att kommittén vid sin fördelning av medel särskilt skall beakta om en utbildning:

1. efterfrågas av arbetslivet och bedöms ha goda förutsättningar att bli genomförd med en hög kvalitet,
2. genomförs av en högskola och en kommun och eventuellt någon annan i samverkan och
3. bidrar till att bryta traditioner i fråga om könsbundna utbildnings och yrkesval.

Vi föreslår att dessa prioriteringsgrunder lyfts ut ur förordningen. Den första därför att den är självklar och egentligen följer av lagen, den andra eftersom den inte fungerar som prioriteringsgrund (alla eller praktiskt taget alla ansvariga utbildningsanordnare samverkar med någon annan – och vi tror att det har praktiska motiv snarare än att det skulle bero på att det är en prioriteringsgrund) och den tredje eftersom vi i stället vill att jämställdhetsaspekten lyfts in i lagen.

Vi har tidigare redovisat vår syn på operationella mål, till vilka prioriteringsgrunderna i allra högsta grad måste räknas. Vi anser att sådana mål huvudsakligen bör anges i regeringsuppdrag eller regleringsbrev till KY-styrelsen.

I 25 § regleras också vad ett bidragsbeslut skall innehålla. Vi föreslår att ordet "dimensionering" tas bort, eftersom studerandeantalet ändå skall anges i beslutet. Närmast av administrativa ordningsskäl föreslår vi att starttidpunkt i stället skall anges.

Enligt 28 § förordningen kan statsbidrag återkrävas om den ansvariga utbildningsanordnaren eller någon annan som deltar i anordnandet av utbildningen i väsentlig mån åsidosätter någon bestämmelse eller något villkor som gäller för bidraget. Vi har tolkat detta som att bidrag också kan dras in i förskott, d.v.s. innan det betalats ut. Kommitténs beviljandebeslut innefattar dels ett medgivande att få starta en utbildning vid en viss tidpunkt, dels att utbildningsanordnaren kan utgå från att utbildningen, under förutsättning av erforderliga riksdags- och regeringsbeslut, även får anordnas med en eller flera intagningar ytterligare. En fördel med detta är bl.a. att utbildningsanordnaren kan räkna med att de fasta kostnaderna kan slås ut över flera utbildningsomgångar, vilket håller nere kostnaderna. Det bör emellertid finnas en möjlighet att återkalla ett sådant villkorat medgivande och vi ser tre huvudanledningar för att så kan ske: dels om en utbildning bedrivs med dålig kvalitet, dels om en utbildning lockar endast få studerande, dels om en utbildning endast i liten utsträckning leder till jobb.

Enligt 29 § förordningen skall kommittén svara för uppföljning och tillsyn. Enligt kommittédirektiven skall vidare kommittén svara för att en oberoende utvärdering kommer till stånd. Vi anser att utvärderingsuppdraget bör inarbetas i förordningen. Liksom nu bör uppdraget avse oberoende utvärderingar. Som vi berör på annat ställe bör emellertid inte

detta tolkas så att utvärderingarna inte kan nyttiggöras i verksamheten. KY-styrelsen bör därför kunna ange områden för utvärderingen och ställa villkor i fråga om återkoppling o.d.

Kommitténs möjligheter att meddela föreskrifter har varit begränsade till att avse uppgiftslämnande. Vi har inte upplevt något större behov av vidgade möjligheter utöver vad som nyss angetts och föreskrifter med anledning av tillsyn. Kommittén har i sina tillsynsrapporter anmodat den ansvariga utbildningsanordnaren att vidta åtgärder, men strikt formellt är detta möjligen tveksamt. Det bör dessutom finnas en sanktionsmöjlighet eller en sanktionstrappa i samband med tillsyn och förekommande kvalitetsbrister, där ett påpekande och kanske en rekommendation är den mildaste formen, ett åläggande att vidta någon åtgärd ett andra steg och det sista att dra in bidrag. Vi föreslår därför att förordningen tillförs en bestämmelse av följande lydelse. "Styrelsen får med anledning av tillsyn meddela föreskrifter för en viss utbildning."

1.8 Utvärderingen av KY

Luleå tekniska universitet har, på kommitténs uppdrag och efter anbudsförfarande, genomfört en oberoende utvärdering av försöksverksamheten. Resultaten publiceras separat. Vi har valt att behandla utvärderingen i ett eget kapitel, varför hänvisningar till utvärderingsresultaten endast undantagsvis förekommer i övriga kapitel. Vårt syfte här är inte att ge en fullständig bild av utvärderingen, utan endast att lyfta fram iakttagelser som vi funnit särskilt intressanta och att lämna de kommentarer till utvärderingen vi funnit angelägna.

Utvärderingen har i allt väsentligt tagit upp de områden som angetts i anbudsunderlaget och avtalet om utvärderingen. Den ger en god bild av försöksverksamheten och de iakttagelser som gjorts överensstämmer huvudsakligen med våra egna. I en del av de avseenden där utvärderingen kan uppfattas som mager är förklaringen i allmänhet att tiden, två och ett halvt år, inte varit tillräcklig för att några säkra observationer kunnat göras eller säkra slutsatser kunnat dras. Detta gäller kanske särskilt sekundäreffekter av KY-försöket. På en del andra punkter hade vi gärna sett en högre grad av kvantifiering och ett större inslag av analys.

Utvärderingen ger en sammantaget positiv bild av försöksverksamheten. Utbildningarna har oftast uppskattats av de studerande och de har också varit positiva till utbildningsformen som sådan. Det samma kan sägas om den andra stora intressentgruppen – arbetslivet.

Utvärderarna har gjort en indelning av utbildningarna i yrkesutbildning resp. branschutbildning, dock med markeringen att en sådan indel-

ning är svår att göra. Den slutsatsen är det lätt att instämma i. Den metod man valt är att utifrån kortfattade utbildningsbeskrivningar göra distinktionen. Beskrivningarna kvantifierar emellertid i allmänhet inte de ingående kurserna, varför risken för felslut är betydande. Utvärderarna menar att KY bör fokusera på yrke – inte på bransch. Som antytts är enligt vår mening gränsen svävande. Vi kan också notera att de branschriktade utbildningarna ger lika bra eller bättre resultat i fråga om anställningsbarhet. Med den syn vi har på KY, som en flexibel och kompletterande utbildningsform, finns det ingen anledning att snäva in användningen av KY på det sättet. Det skulle dessutom innebära att KY inte kan användas för att utbilda egna företagare eller för ledande befattningar, vilket knappast varit avsikten. Vi återkommer till den aspekten senare.

Utvärderarna hyser vissa tvivel beträffande nivån på en del av IT-utbildningarna och menar att de egentligen borde höra hemma i gymnasieskolan. Eftersom sådan utbildning inte tillhandahålls i särskilt stor utsträckning i gymnasieskolan blir ju emellertid den eftergymnasiala nivån relativt elementär, ungefär på samma sätt som rimligen är fallet med högskoleutbildning i ett främmande språk som inte förekommer i gymnasieskolan. Ingen menar väl att högskoleutbildningar i t.ex. kinesiska skall börja på "samma nivå" som exempelvis i engelska. Som vi ser det är det den avlämnande utbildningsnivån som definierar var den mottagande börjar. Någon "absolut" eftergymnasial nivå kan alltså varken anges för KY eller för högskolan. Lika lite kan man göra en utbildning som enbart är eftergymnasial i meningen att ingen del av kunskapsmassan kommer från gymnasieskolan, eftersom ju ingen studerande har läst samtliga gymnasieskolans kurser.

Utvärderarna menar att KY har ett nivåmässigt tvåfrontsproblem där den ena fronten går mot gymnasieskolan (yrkesutbildningar som inte är tillräckligt kvalificerade för att klassas som KY-nivå) och den andra mot eftergymnasiala högskoleutbildningar. Vi har nyss framhållit att någon entydig nivå "neråt" inte är möjlig att upprätthålla i det eftergymnasiala utbildningssystemet. Vi har också tidigare berört att vi inte ser distinktionen i förhållande till högskolan som särskilt meningsfull att göra. Vi har i stället velat se KY som en produktionsform för utbildning som inte annars kommer till stånd, en kompletterande utbildningsform. Vi menar också att KY som process för att ta fram och driva utbildning har unika drag som i högre grad än "nivån" är ett särskiljande drag.

Utvärderarna påpekar att en betydande del av utbildningarna är inriktade på arbetsledarrollen eller eget företagande, utan att det har stöd i förarbetena. Vi vill ifrågasätta riktigheten i påståendet. Visserligen innehåller inte så få utbildningar inslag av projektledning e.d., men endast i några få utgör det huvudingrediensen. Att utbildningarna,

förutom att ge goda yrkeskunskaper, också skulle lägga grunden för en yrkesmässig karriär åt specialist- eller ledande funktioner är inte något som motsägs i propositionen, som över huvud taget knappast uppehåller sig vid frågan om vilken hierarkisk nivå i arbetslivet utbildningarna bör syfta till. Vad som dock sägs i propositionen är att det kan behövas en utbildningsform som "kan bidra till att tillgodose arbetslivets behov av arbetskraft med den kompetens som krävs för att genomföra produktionen av varor och tjänster", vilket får antas innefatta även ledningsfunktioner. Beskrivningen av utbildningsinnehållet i propositionen antyder att utbildningarna kan syfta till både ett kvalificerat yrkesarbete och ledande funktioner och det gäller särskilt de allmänna kompetenser utöver fackkunskaper som lyfts fram. Det sägs också att försöksverksamheten skall belysa den kvalificerade yrkesutbildningens möjligheter på hela arbetsmarknaden, vilken ju omfattar även ledarbefattningar.

Utvärderarna påtalar att prioriteringarna på branscher inte stämmer med fördelningen på arbetsmarknaden. Som de nämner beror detta bl.a. på att det är fråga om en försöksverksamhet, som ju har att pröva KY:s förutsättningar på hela arbetsmarknaden. Som de också nämner är utbildningsformen liten, vilket ju gör att arbetsmarknaden sannolikt kan svälja det utbud som kommer från KY (vilket f.ö. bekräftas av utvärderingen). Fyra ytterligare aspekter på detta förtjänar emellertid att lyftas fram:

1. Utbildningsformen är efterfrågestyrd. Ingen utbildning kommer till stånd utan att arbetslivets behov redovisas och utan att arbetslivet är berett att ta på sig en betydande och resurskrävande uppgift i utbildningen.
2. Utbildningsutbudet kan inte ses isolerat från resten av utbildningsväsendet. Det är ett skäl till att vårdområdet fått ett begränsat utrymme, medan utbildningar på IT-området och för tekniker i industrin högprioriterats. KY för sig skall således inte utgöra en spegel av arbetslivet, utan i sammanhang med övrig eftergymnasial utbildning.
3. Det finns ett hyggligt samband mellan andelen ansökningar inom resp. område och andelen beviljade, särskilt på de större områdena. Avvikelsena beror till icke ringa del på dels att de områden som fått relativt färre utbildningsplatser är sådana där det i högre grad finns andra eftergymnasiala utbildningar, dels att de som fått fler avser bristområden.
4. Studien hade kunnat tillföras en tidsaspekt: I den första ansökningsomgången var naturligen försöksverksamheten som sådan en fram-

skjuten prioriteringsgrund. När dess behov av mångfald tillgodosetts bör prioriteringarna i högre grad vara knutna till arbetslivets behov.

Som utredarna påpekar har arbetsmarknaden reagerat positivt på utbudet av KY. Som man också konstaterar kan man bara gissa sig till utfallet vid större volymer. Med den självkorrigerande som ligger framför allt i efterfrågestyrningen borde risken för överetableringar vara liten.

Utredarna framhåller också att prioriteringarna kan ses i ett bristyrkesperspektiv, vilket gör snedfördelningen rimligare. Likaledes menar de att prioriteringarna är rimligare om de snarare har en kampanjkaraktär än är långsiktigt giltig. Det är också det perspektiv man enligt vår mening skall lägga på prioriteringarna: En god del av vitsen med KY är flexibiliteten, att man relativt snabbt kan ställa om siktet.

Utvärderarna ifrågasätter om KY-utbildade inom vårdområdet har några möjligheter att lyckas på arbetsmarknaden. Detta p.g.a. den noggranna regleringen av revir och kompetensgränser. Reflexionen har troligen en del fog för sig, vilket vi också beaktat i prioriteringarna på så sätt att vi lyft fram vårdutbildningar inriktade på det primärkommunala området och psykiatri där ju dessa förhållanden råder i mindre utsträckning.

Utredarna framhåller att utbildningsväsendet är beroende av långsiktiga arbetskraftsprognoser, vilka emellertid anses vara notoriskt missvisande. Detta gör enligt vår mening en satsning på KY som ett komplement i utbildningssystemet så värdefull. Dels grundar sig en KY på ett befintligt oftast lokalt arbetslivs bedömningar och förutsätter dess medverkan, vilket senare antagligen minskar benägenheten att förorda en expansion "för säkerhets skull". Utvärderarna menar också att den lokala förankringen gör prognoserna säkrare och närmast självuppfyllande. Dels är KY flexibelt och kan ställas om relativt lättvindigt eftersom det inte byggts fast och dessutom enligt vårt förslag innefattar tidsbegränsade utbildningsmedgivanden som medger en successiv omprövning av prioriteringarna.

De uppgifter vi har och de intryck vi fått genom tillsynen stämmer överens med den bild utvärderingen ger i fråga om de studerandes uppskattning av KY.

Utvärderingen noterar att KY lyckats tämligen väl med att rekrytera "otraditionella" grupper till eftergymnasial utbildning. Det gäller de studerandes sociala bakgrund, andelen med yrkesinriktad gymnasieutbildning och andelen med invandrarbakgrund. Någon förklaring till detta ges inte, men vi antar att det beror på den starka arbetslivsanknytningen och de goda utsikterna på arbetsmarknaden, utbildningarnas oftast rätt begränsade omfattning i tiden och sannolikt också ett arbets-

sätt som förenar teori och praktik och gör lärandet lättare för den som inte uppskattar de vanliga konventionella metoderna.

Däremot, menar utvärderarna, har KY inte lyckats bryta de traditionella könsmönstren i fråga om yrkes- och utbildningsval. Detta är definitivt sant om man menar att målet är en 50/50-fördelning i samtliga branscher. Vi menar dock att KY är en relativ framgång i detta avseende om man jämför med förhållandena i den avlämnande utbildningsstrukturen och på den mottagande arbetsmarknaden. I allmänhet är nog den könsmässiga segregeringen större i de gymnasieprogram som närmast svarar mot resp. KY-område, liksom i fråga om den mottagande arbetsmarknaden. På industri-, bygg-, fordons-, energi- och elprogrammen utgör kvinnorna endast någon enstaka procent, medan kvinnorna utgör 20-29 procent av de studerande på de "manliga" KY-områdena tillverkning, bygg och träindustri. Sämst har KY lyckats med att rekrytera män till otraditionella områden: endast 7 procent av de studerande på vårdområdet är män. Det finns ingen anledning att slå sig till ro med dessa resultat, men de visar kanske att man kan åstadkomma förändringar. Det borde vara intressant att närmare kartlägga vad det är som gör att KY har en så relativt otraditionell rekrytering i flera avseenden och därur förfina redskapen för KY och andra utbildningsformer.

Utvärderarna har erfårit att man ofta har problem med den ojämna kunskapsnivån bland de studerande. Både studerande och lärare påpekar detta. Vi har likartade erfarenheter. En del utbildningsanordnare uppger att detta är förhållandet även när de studerande i formell mening (med avseende på betyg) är en ganska homogen grupp. I någon utsträckning beror de ojämna förkunskaperna på att den ansvariga utbildningsanordnaren töjer på behörighetsföreskrifterna för att fylla utbildningen. Alltför stora skillnader gör utbildningen svår att genomföra med god kvalitet. Å andra sidan har vi, liksom utvärderarna, lagt märke till att relativt stora men inte omåttliga skillnader kan användas som ett positivt bidrag till utbildningen. Ju större ansvar de studerande får för sin inläring och ju mer man bygger utbildningen på deras egen verksamhet med god handledning, desto mindre tycks problemen bli och desto större de positiva bidragen. Två slutsatser kan dras av detta: Antagningen och förkunskapskraven måste utformas så att de studerande har faktiska förutsättningar att fullfölja utbildningen och den pedagogiska utformningen av utbildningen har stor betydelse för att även heterogena grupper skall klara av studierna.

Utvärderarna tecknar en övervägande positiv bild av den pedagogiska utformningen av utbildningarna inkl. lärandet i arbete. I relativt stor utsträckning bygger utbildningarna på ett aktivt deltagande från de studerandes sida, vilket ligger i linje med de anspråk som ställs upp bl.a. i propositionen. Ett sådant arbetssätt främjar inte bara inläringen – det

bidrar också till att man lär sig att använda sina kunskaper, att tillämpa ett kritiskt och kreativt tänkande och att se helheter och processer. Det stärker förmågan både att arbeta självständigt och tillsammans med andra. Utvärderingens kartläggning av de pedagogiska metoderna är synnerligen värdefull både som systematisering och beskrivning. Den visar också att det finns ett betydande utrymme för fortsatt utveckling av utbildningsformerna för att främja de studerandes förmåga i de avseenden vi nyss nämnt, liksom för att förbättra effektiviteten i inläringen, kanske särskilt för dem som inte gynnas av traditionella former av utbildning. Ett fortsatt forsknings- och utvecklingsarbete borde enligt vår mening ta sikte på att kartlägga för- och nackdelar med de olika former som används för olika grupper, samt en metodutveckling kombinerad med implementering. Genom beskrivningarna och systematiseringen av LIA och undervisning skapas ett underlag för reflektion och medvetna val bland dem som anordnar KY, vilket redan det borde bidra till att formerna utvecklas och förfinas.

Utvärderarna delar inte vår "negativa syn" på praktik. De har sett flera fall där konventionell praktik förefaller att vara den lämpligaste formen för lärande i arbete. Någon närmare analys tycks inte ligga till grund för iakttagelsen. Vår syn på praktik är inte negativ men vi tror att andra former kan ge bättre resultat. Enligt utvärderarna belyser och klargör praktik teoretiska moment i utbildningen, medan lärande i arbete tillför ny kunskap för bearbetning. En utbildning som skall resultera i att man med ingen eller mycket kort ställtid är användbar i en kvalificerad yrkesutövning kan knappast förmedla den yrkesfärdigheten enbart i en trots allt artificiell utbildningssituation.

Utvärderarna förordar en viss flexibilitet i fråga om LIA:s längd. Vi föreslår i det föregående att ett intervall införs, men med ett angivande av en normal andel. De pekar också på att nya yrken inte kan bli aktuella inom KY, eftersom det ännu inte finns något arbetsliv. Vi har tidigare varit inne på samma sak och konstaterar att någon lösning på problemet inte kan åstadkommas inom ramen för KY, med mindre än att man slopar kravet på LIA, vilket enligt vår mening skulle göra att dess särdrag skulle försvinna och i hög grad försvåra möjligheterna att etablera KY på arbetsmarknaden och bland tänkbara studerande.

Utvärderarna noterar att man i stort sett lyckats åstadkomma tillräckligt många LIA-platser, att de studerande är synnerligen nöjda med LIA, att arbetslivet är påtagligt positivt till fortsatt medverkan och dessutom anser LIA nyttigt för den egna verksamheten och att LIA stimulerar skolundervisningen och gör den mer konkret och mer påtaglig. Två problem lyfts fram: ackvisitionsförfarandet och handledarutbildningen. Vad ackvisitionsförfarandet beträffar är det frustrerande för de studerande att de i många utbildningar måste ta ett så stort eget ansvar

för att skaffa en LIA-plats. Vi har erfårit det samma under tillsynerna. Vi har inget emot att de studerande måste göra en egen insats härvidlag, men det är alldeles klart att den ansvariga utbildningsanordnaren har ett ansvar för att hela utbildningen kan genomföras. Anordnaren har således ett tydligt sista hands ansvar för detta.Handledarutbildning är kanske ett mindre problem, eftersom de studerande är så nöjda med LIA. Vi har kommit till den insikten att det i allmänhet inte är realistiskt att anordna handledarutbildning i konventionella former med utsatta tider. Handledarna måste dock vara välinformerade och väl förberedda och man får använda sig av andra metoder: skriftligt material och framför allt kontakter med var och en.

Det kanske största problem som utvärderarna iakttagit inom KY är tillgodoräkningen av högskolepoäng. Vi har gjort liknande observationer, men inte i samma omfattning som utvärderarna. Vår bild är att studerandemissnöjet huvudsakligen uppstår när man varit otydlig i marknadsföringen eller gjort antydningar eller utfästelser som inte besannats. Det är vanligare på utbildningar där det finns relativt närliggande utbildningar inom högskolan. Det är också vanligare tidigt i utbildningen, innan de studerande genom LIA varit i kontakt med arbetslivet och därigenom fått sin utbildning "legitimerad" i praktiken. Det viktiga för den enskilde i ett längre perspektiv är antagligen snarare hur man lyckas etablera sig i en arbetsgemenskap än hur ens utbildning förhåller sig till andras. Som vi framhållit tidigare är vår uppfattning att tydlighet gentemot sökande och studerande kan lösa detta problem. Allteftersom KY fortgår etableras utbildningsformen och får ett eget värde. Den snabba volymökningen och de täta kontakterna med arbetslivet gör att den processen kan gå ganska fort. Ett utvärderingsresultat som stärker vår tro i det avseendet är att över hälften av arbetsförmedlingarna och nästan 80 procent av de utbildades arbetsgivare kände till KY (svar i efterenkäten).

Utvärderarna ser ett värde i att olika examinationsformer tillämpas, anpassade till undervisningssituationen, men förordar standardiserade betygsskalor. Det ligger en del i detta, bl.a. har det med KY:s tydlighet att göra. Nu finns det t.o.m. utbildningar som har flera olika betygsskalor. Ofta beror det på att flera anordnare medverkar och var och en vill tillämpa sin skala. Vi anser inte att man bör föreskriva om detta centralt men menar att en ensning på frivillighetens grund borde åstadkommas.

Utvärderarna bedömer att tilldelningen av medel till KY är generös jämfört med andra utbildningsformer. Vi anser den tillräcklig i förhållande till uppdraget, vilket medför att kvalificerade yrkesutbildningar blir ganska dyra. Utvärderarna anser vidare att de stora skillnaderna i tilldelning av statsbidrag baserat på uppdelning i olika utbildningsom-

råden bör ifrågasättas. Man menar att kostnadsskillnaderna inte kan hänföras till skillnader i behov mellan de olika områdena. Spridningen i bidragsstorlek är emellertid större inom branscherna än mellan branscherna. Enligt vår mening finns det ingen rimlig anledning att höja bidraget till en viss bransch eller vissa utbildningar. Varför skulle man betala mer än man behöver? En förändring mot minskade skillnader i bidrag måste i så fall gå ut över de dyra utbildningarna eller branscherna, vilket kan resultera i att de utbildningar som får minskade bidrag inte kommer till stånd. Bidragsnivån är, särskilt för de utbildningar som begär mer än det genomsnittliga, föremål för samtal mellan kansliet och den sökande. Målsättningen från kansliets sida är givetvis att få ner bidragsnivån. Vi tror att man måste acceptera rätt stora bidragsskillnader för att få till stånd det önskade utbildningsutbudet.

I likhet med utvärderarna har vi inte funnit några eller mycket svaga samband mellan bidrag och andra faktorer. Undervisningstäthet och kvalitet mätt med våra tillsynsenkäter har t.ex. inget samband med kostnaderna. Det behöver dock inte betyda att kostnadsskillnaderna är omotiverade. För att verkligen kunna hävda det måste man analysera den enskilda utbildningen och dess organisation och se vilka effekter ett minskat bidrag skulle få och också jämföra utbildningarna med varandra. Bidragsskillnaderna kan ju faktiskt vara motiverade av kostnadsskillnader i olika avseenden. I någon mån tillämpas dessutom antagligen ett marginalkostnadsresonemang när man budgeterar en KY.

När vi valde utvärderare var ett skäl till att vi stannade för Luleå tekniska universitet att upplägget inte bara var värderande utan också skulle erbjuda redskap för kvalitetsutveckling för varje utbildning. Ett verktyg för detta, "Läroverket", har tagits fram och använts i relativt stor utsträckning av anordnarna. Det skriftliga materialet har kompletterats med utbildningserbjudanden. Enligt den utvärdering av självutvärderingen enligt Läroverket som genomförts har det övervägande antalet som använt metoden varit positiva till den. Vid våra tillsynsbesök har vi i allmänhet tagit upp hithörande frågor. Vårt intryck är att de flesta som arbetat med Läroverket har ansett det nyttigt, även om många från början knotade över arbetets omfattning. Vi har också funnit att kvalitetsbrister i en utbildning ganska ofta hänger samman med att den ansvariga utbildningsanordnaren inte har tillräcklig kunskap om sin egen utbildning och hur arbetet i den går till. Vi ser instrument som Läroverket som värdefulla hjälpmedel för att lära känna den egna verksamheten och analysera den med sikte på kvalitetsutveckling. En undersökning av utfallet sett som vidtagna förändringsåtgärder hade varit på sin plats som en jämförelse med den undersökning i det avseendet som gjorts i fråga om dem som inte använt Läroverket.

I ett avslutande kapitel diskuterar utvärderarna KY:s framtid. Vår syn på detta skiljer sig väsentligt från utvärderarnas.

Utvärderarna gör ingen värdering av den dynamik som ligger i att en KY förutsätter en samverkan mellan arbetsliv och olika utbildare för att komma till stånd och kunna drivas och möjligheterna att upprätthålla detta i institutionaliserade former, d.v.s. alternativen separation (yrkeshögskola) resp. integration (i högskolan).

Utvärderarna tar inte heller upp lokaliseringsaspekten. Man menar att en institutionaliserad yrkeshögskola förutsätter byggnader och ett visst minsta antal utbildningar, fem. I dag är det endast Stockholm, Göteborg, Malmö och kanske Jönköping och Västerås som har så många utbildningar. En koncentration av det slag utvärderarna förordar innebär i vart fall att många orter som idag har en eller flera utbildningar kommer att bli utan. Det vanligaste är att en ort har en eller ett par utbildningar, vilket såvitt vi kunnat bedöma också svarar mot behoven. Även om det inte skulle ha så stora negativa effekter på rekryteringen av studerande, skulle en koncentration av utbildningarna till färre orter utan tvekan utgöra en påtaglig hämsko i fråga om tillkomsten av nya KY och delvis omintetgöra den dynamiska process av samverkan mellan utbildare och arbetsliv som tillkomsten av en KY bör bygga på. I högskolealternativet finns visserligen möjligheten, som för andra högskoleutbildningar, att förlägga utbildningarna utanför huvudorten, men hur lätt blir det i så fall att etablera sig inom högskolans "kärnverksamhet" och varför skulle det krävas ett mindre antal än fem utbildningar på ett och samma ställe i det alternativet?

Det stora problemet med en integrering (i högskolan) är det svala intresset som KY mött hos sina värdhögskolor. Man exemplifierar också med hur högskolorna hanterat YTH och konstaterar att det finns mycket som tyder på att högskolan inte skulle ta "utbildningsprogrammen till sin kärnverksamhet". Vår mening är att KY har bättre förutsättningar att etablera sig om den drivs som en självständig utbildningsform och på egna meriter än om den drivs inom ramen för högskolesystemet.

Slutligen diskuterar man inte heller trögheten i ett institutionellt system och i vad mån fasta institutioner med fasta resurser i fråga om lokaler, utrustning och personal kan vara flexibla i fråga om att både skapa och avveckla utbildningar och att erbjuda snabbt föränderlig, efterfrågestyrd utbildning.

2 Försöksverksamheten med KY, en beskrivning

2.1 Utbildningarna

2.1.1 Prioriteringsgrunder vid urval

Enligt lagen (1996:339) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning skall utbildningen ge sådana fördjupade teoretiska och praktiska kunskaper som krävs för att självständigt och i arbetslag utföra kvalificerade uppgifter i en modernt organiserad produktion av varor och tjänster. Utbildningen skall präglas av såväl ämnesteoretiskt djup som en stark arbetsplatsintegrering.

Enligt förordningen (1996:372) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning skall kommittén vid medelsfördelningen särskilt beakta om en utbildning

- efterfrågas av arbetslivet och bedöms ha goda förutsättningar att genomföras med hög kvalitet
- genomförs av en högskola och en kommun och eventuellt någon annan i samverkan och
- bidrar till att bryta traditioner i fråga om könsbundna utbildnings- och yrkesval.

Enligt propositionen om kvalificerad yrkesutbildning (prop. 1995/96:145) är det väsentligt att genom försöket utveckla ny utbildning och tillföra ny utbildningskapacitet. Vidare är en viktig utgångspunkt för kommitténs arbete, enligt propositionen, att belysa KY:s möjligheter inom hela arbetsmarknaden.

Arbetslivets bedömning av *behovet* av utbildningen har successivt tillmätts en allt större betydelse i våra prioriteringar. Vi har, inte minst som en följd av propositionsuttalanden, fäst större avseende än tidigare vid om utbildningarna bidrar till att lösa flaskhalsproblem på arbetsmarknaden. Detta har gynnat ansökningar inom områdena IT och tillverkning. Vårdområdet har också lyfts fram särskilt, även det en följd av ett propositionsuttalande. Värderingen av arbetsmarknadens behov tar

sikte också på den utvecklingspotential för arbetslivet som ligger i tillgången på viss kompetens. En trovärdig redovisning av möjligheterna att genomföra lärandet i arbetet är ett villkor för att utbildningen skall få komma till stånd.

Kraven på *kvalitet och arbetslivsanknytning* har vägt tyngst vid urvalet. Det har bl.a. manifesterats i att arbetslivets medverkan i framtagningen skall dokumenteras och att målformuleringarna även på kursnivå skall vara utförliga och framför allt utvärderingsbara.

Samverkan mellan komvux, högskola och eventuellt någon annan är frekvent. I många fall är högskolan direkt inblandad i utbildningens genomförande, i andra har högskolan deltagit i utvecklingen och medverkar mera som en kvalitetsgarant. Vanligen medverkar ytterligare någon utöver den ansvarige utbildningsanordnaren i genomförandet av utbildningen. Denna prioriteringsgrund har därför i praktiken inte haft någon utslagsgivande verkan.

Efter den första ansökningsomgången (1996) har vi kunnat notera att en påtaglig förändring till det bättre i fråga om förslag på insatser för att en sökt utbildning skall bidra till att *bryta traditioner* i fråga om könsbundna utbildnings- och yrkesval. De flesta sökande redovisar någon form av åtgärder för att öka rekryteringen från underrepresenterat kön. I annat fall motiverar man i allmänhet avsaknaden av åtgärder med att könsfördelningen antas bli relativt jämn.

Allteftersom KY byggs ut uppnås en allt större spridning avseende yrken och branscher. Nu anordnas det kvalificerade yrkesutbildningar inom de flesta sektorer av arbetsmarknaden. Behovet av att i prioriteringarna beakta behovet av att belysa KY:s möjligheter på *hela arbetsmarknaden* har därmed i stort sett bortfallit.

Kommittén har också strävat efter att endast bevilja utbildningar som innebär *ny utbildning och ny utbildningskapacitet*. En del av ansökningarna hade likaväl eller kanske hellre kunnat avse bidrag enligt bestämmelserna om kompletterande skolor. I andra fall har sökta utbildningar utgjort vidareutvecklingar av befintliga påbyggnadsutbildningar. Sådana utbildningar som helt eller delvis inneburit en påtaglig förlängning, en väsentligt ökad anknytning till arbetslivet, bl.a. genom arbetsplatsförläggningen av lärandet i arbetet och ett reformerat teoretiskt innehåll har vi sett som nya utbildningar. En strikt tillämpning av uttrycket *ny utbildning* skulle omöjliggöra verksamheten, eftersom ju delar av innehållet hämtas från existerande utbildningar på både gymnasial, påbyggnads- och högskolenivå.

Vi har också anlagt ett *kompensatoriskt synsätt* såtillvida att visst försteg getts åt utbildningar som står öppna för studerande som genomgått gymnasieutbildning med yrkesämnen. I viss utsträckning, dock allt mindre, har områden med låg andel annan eftergymnasial

utbildning använts som särskild prioriteringsgrund. Därvidlag har i ökande omfattning arbetsmarknadens behov tagit över.

I valet mellan utbildningar som i huvudsak är likvärdiga enligt de prioriteringsgrunder vi tillämpat har försteg getts åt anordnare i län med låg andel KY. Eljest har vi inte tagit några geografiska hänsyn vid tilldelningen av platser.

2.1.2 Sökta och beviljade utbildningsplatser

Utbildningsanordnarna ansöker om att få anordna KY efter inbjudan från kommittén. Inbjudan och anvisningar för ansökan har skickats till alla tidigare sökande samt till universitet, högskolor, kommuner, gymnasieskolor, skolenheter med komvux, landsting, utbildningsföretag m.fl.

I alla ansökningsomgångar utom den första, där en kontinuerligt beslutsordning tillämpades under våren och hösten 1996, har en sista ansökningsdag angetts. Modellen med en sista ansökningsdag har enligt vår uppfattning verkat kvalitetsbefrämjande genom att alla ansökningar kunnat vägas mot varandra. Trots att som flest drygt 250 ansökningar skulle läsas och bedömas har ett prioriteringsförslag kunnat redovisas för kommittén cirka sex veckor efter ansökningstidens utgång. Administrativt har detta möjliggjorts genom att ansökningarna fördelats branschvis mellan handläggarna och fördelningen mellan branscherna till stor del styrts av de övergripande prioriteringsgrunder som angetts i förordningen, direktiv och propositionsuttalanden.

Vår bedömning är att först i den senaste omgången har tiden mellan inbjudan (1998-05-26), sista ansökningsdag (1998-10-15) och utbildningsstart (oftast hösten 1999) varit tillräcklig för en fullödig beredning av ansökningarna inför beslut och för utbildningsanordnaren att organisera utbildningen och rekrytera studerande. Rekryteringsläget är bäst till höststarterna och de flesta anordnarna vill starta då. Några vårstarter har dock fått senareläggas p.g.a. att utbildningsplanen inte blivit klar i tid. Vill man se fler vårstarter bör processen alltså inledas ännu tidigare.

Antalet sökta utbildningsplatser ökade kraftigt de första omgångarna från 3 400 till 6 700, för att något minska till 5 500 i den senaste, se tabell 1 i tabellbilagan. De minskade antalet ansökningar kan bero på att kommittén redan i anvisningarna till ansökan framhöll att vissa avgränsade områden (it, tillverkning och vård) torde komma att prioriteras som en följd av propositionsuttalanden. Detta stöds av att antalet ansökningar på områden som turism och ekonomi minskade, ansökningarna från tillverkning var ungefär lika många som tidigare och IT många fler.

Andelen sökta platser inom olika branscher har varierat något över tiden men tillverknings- och IT-branscherna har alltid varit i ledning. Inom dessa branscher finns också flest kvalificerade yrkesutbildningar.

I regleringsbrev anger regeringen utrymmet för kommitténs beviljande i antal platser. I de fyra omgångarna har vi kunnat bevilja från knappt var fjärde ansökan till som mest varannan. Vår bedömning är att det kvalitetsmässigt optimala är att kunna bevilja drygt var tredje ansökan. Såsom anvisningarna för ansökan varit utformade hittills har t.ex. kraven på att ha en färdig ledningsgrupp och företag för lärande i arbete klara ställts mycket högt. Många människor inte minst från arbetslivet har haft stora förhoppningar. Att grusa dessa i tre fall av fyra är för mycket och kan om det upprepas för ofta sannolikt skada viljan att engagera sig i KY. Å andra sidan har inte så mycket som varannan ansökan haft riktigt hög kvalitet.

Utbildningsanordnarna lyckas inte rekrytera studerande till alla platser som beviljas. Antalet intagna studerande understiger i genomsnitt antalet beviljade med drygt 4 % om överintagen räknas med och räknar man endast underintagen stiger siffran till drygt 8 %. Avhopp under utbildningen är inte heller ovanligt. I de utbildningar som hittills avslutats var 83 % av de beviljade platserna besatta när utbildningen avslutades. Vi trodde att platsutnyttjandet skulle förbättras när tiden mellan beviljandebeslut och utbildningsstart blev längre men det har inte skett. En förklaring kan vara att arbetsmarknadsläget förbättrats. För att säkra ett gott resursutnyttjande har kommitténs ambition varit att antalet studerande i försöksverksamheten skall ligga så nära budget som möjligt. I alla ansökningsomgångar utom den första har därför platser beviljats utöver regleringsbrevens ram.

När försöksverksamheten förlängdes erbjöds tidigare beviljade utbildningar att starta några ytterligare intag. Cirka 8 % av utbildningarna avstod från denna möjlighet. 18 % ville ha fler platser och 12 % färre platser. De flesta som ville ha färre platser eller inte ville fortsätta alls har haft rekryteringssvårigheter.

2.1.3 Platser per utbildning

Genomsnittligt antal platser per KY är knappt 26. Antalet har minskat något över tiden liksom skillnaderna mellan anordnarna. Högskolorna har flest platser per utbildning, 30, privata anordnare 28, kommuner 24 och landsting 19.

2.1.4 Utbildningarnas längd

Utbildningarnas vanligaste längd är 80 poäng. En poäng motsvarar en studievecka. Knappt tre fjärdedelar av platserna har den omfattningen. 12 % är längre än 85 poäng och 9 % kortare än 80 poäng. De kortaste utbildningarna omfattar 40 poäng och de längsta 120. Alla utbildningar bedrivs på heltid.

2.1.5 Utbildningarnas geografiska spridning

Vid valet av utbildningar har som nämnts i princip ingen hänsyn tagits till den geografiska spridningen. Andel KY per län har mer styrts av ansökningarnas fördelning än av något annat. Från Stockholms län kom 21 % av ansökningarna, från Västra Götalands län 20 % och från Skåne län 11 %.

Beviljade utbildningar och platser per län

i förhållande till folkmängden 18 - 44 år den 31 december 1998

Län	Antal KY	Platser	Platser i %	Platser i % /Folkm 18-44 år i %
Stockholms län	45	1 271	17,3%	0,78
Uppsala län	10	248	3,4%	0,95
Södermanlands län	9	178	2,4%	0,90
Östergötlands län	10	252	3,4%	0,74
Jönköpings län	20	540	7,4%	2,08
Kronobergs län	5	127	1,7%	0,90
Kalmar län	11	227	3,1%	1,27
Gotlands län	2	22	0,3%	0,49
Blekinge län	9	358	4,9%	3,02
Skåne län	35	866	11,8%	0,94
Hallands län	6	152	2,1%	0,70
Västra Götalands län	49	1 325	18,1%	1,06
Värmlands län	8	174	2,4%	0,81
Örebro län	4	103	1,4%	0,47
Västmanlands län	10	296	4,0%	1,45
Dalarnas län	12	332	4,5%	1,57
Gävleborgs län	12	324	4,4%	1,51
Västernorrlands län	5	120	1,6%	0,63
Jämtlands län	3	100	1,4%	0,98
Västerbottens län	8	178	2,4%	0,83
Norrbottnens län	8	144	2,0%	0,69
Riket	281	7 337	100,0%	1,00

Grunddata: kansliet

2.1.6 Studerandeefterfrågan på KY

Vi har under försöksverksamhetens gång samlat in uppgifter från utbildningsanordnarna om de studerande som sökt och tagits in till KY. Generellt sett över perioden har KY närmare 4 ansökningar per intagen. Över tiden har antalet ansökningar per intagen ökat från 3,1 år 1996 till 4,2 år 1998, se tabell 2 i tabellbilagan. Efterfrågan skiljer sig emellertid kraftigt åt mellan branscherna. Flest sökande per utbildningsplats har branscherna IT, övriga och vård haft, minst träindustri och bygg. Tillverkning hade 2,5 sökande per intagen i genomsnitt, 1,9 år 1996 och 2,7 år 1998.

Studerandeefterfrågan på KY

Bransch	Ansökningar per intagen
Bygg	2,1
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	3,4
IT inkl. multimedia, grafisk industri	5,5
Jord, skog, trädgård	2,3
Livsmedel	2,3
Miljö	2,5
Tillverkning inkl. produktutveckling	2,5
Transport inkl. sjöfart	3,0
Träindustri	2,0
Turism inkl. restaurang	4,1
Vård	5,3
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	5,4
Totalt	3,8

Grunddata: kansliet

Av 434 möjliga starter t.o.m. våren 1999 har 22 eller 5 %, tvingats ställa in, framför allt på grund av rekryteringsproblem. Nästan två tredjedelar av de inställda starterna är inom tillverkningsbranschen.

2.1.7 De studerandes uppfattning om utbildningarnas kvalitet

Vid tillsynen görs studerandeenkäter. Studerandeenkäterna omfattar 29 flervalsfrågor om kvalitet, pedagogik/metodik, information, ordning och reda samt en helhetsbedömning innefattande bl.a. om utbildningen kommer att göra den studerande attraktiv på arbetsmarknaden.

Sammanställningar av studerandeenkäterna, cirka 2 850, visar att de studerande överlag är nöjda med utbildningarna. Genomsnittet vid det

första besöket är 3,4 på en femgradig skala där 1 är sämst. 86 % av 161 utbildningar har vid ett första besök ett genomsnitt på 3 eller mer och 17 % ett genomsnitt på 3,9 eller mer. Resultaten är stabila och varierar inte på grund av kön, arbetslöshet eller om man tidigare gått på högskolan eller inte. Inom de största branscherna, med 100 studerandenkäter eller fler, är genomsnittet: IT 3,3; tillverkning 3,5; ekonomi 3,4; turism 3,4; transport 3,5; bygg 3,5 och övrigt 3,4. På frågan om utbildningens attraktionskraft på arbetsmarknaden varierar resultatet från 3,6 för ekonomi till 4,0 för transport. Genomsnittet för alla studerande är 3,8. Motsvarande siffra där samtliga återbesök också är inräknade är 3,9.

Resultat från studerandenkäter

skala 1–5 där 1 är sämt

Bransch (med > 100 genomförda enkäter)	Genomsnitt på samtliga frågor	Attraktionskraft på arbetsmarknaden	Antal enkäter
Bygg	3,5	3,7	146
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	3,4	3,6	378
IT inkl. multimedia, grafisk industri	3,3	3,9	661
Tillverkning inkl. produktutveckling	3,5	3,8	535
Transport inkl. sjöfart	3,4	4,0	186
Turism inkl. restaurang	3,4	3,9	314
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	3,4	3,7	116
Totalt (samtliga branscher)	3,4	3,8	2 845

Avhopp kan vara en indikator på en utbildnings bristande kvalitet, men de kan också bero på t.ex. personliga skäl eller på att den studerande fått arbete innan utbildningens slut. Vid tillsynerna har alltid frågan om orsaken till eventuella avhopp tagits upp. En stor, men inte kvantifierad, andel har slutat för att de valt att ta erbjuden anställning istället för att fullfölja utbildningen. (En del anordnare har skrivit kontrakt med medverkande LIA-företag om att de inte skall rekrytera de studerande förrän de är klara.) Ett tecken på att så är fallet kan vara att en hel del avhopp sker relativt sent under utbildningen. Efter sex månader hade 9 % hoppat av, efter 12 månader ytterligare 7 %. Vid utbildningens slut fanns 82 % kvar av de närmare 2 700 studerande som påbörjat lite längre avslutade utbildningar.

Avhopp i olika branscher

(Intagna studerande på utbildningar längre än 12 månader som avslutats)

Bransch	Intagna	Avhopp vid		
		6 mån	12 mån	utb slut
Bygg	120	8%	17%	18%
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	233	11%	20%	21%
IT inkl. multimedia, grafisk industri	611	9%	15%	17%
Jord, skog, trädgård	86	3%	15%	13%
Livsmedel	73	14%	37%	38%
Miljö	91	11%	20%	22%
Tillverkning inkl. produktutveckling	635	13%	20%	22%
Transport inkl. sjöfart	197	9%	15%	18%
Träindustri	40	5%	13%	13%
Turism inkl. restaurang	443	7%	12%	14%
Vård	88	7%	10%	11%
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	65	5%	8%	8%
Totalt	2 682	9%	16%	18%

Grunddata: kansliet

2.2 De studerande

2.2.1 Könsfördelning

T.o.m. den 31 december 1998 hade sammanlagt 10 000 studerande påbörjat en KY och var kvar tre veckor efter start. Av dem var 46 % kvinnor och 54 % män. Det är omvänt jämfört med nybörjare i högskolan höstterminen 1996 – höstterminen 1998, som av nybörjarna hade 54 % kvinnor och 46 % män. De senaste åren har andelen kvinnliga nybörjare ökat något, se tabell 2 i tabellbilagan.

Fortfarande återspeglas traditionerna i fråga om könsbundna utbildnings- och yrkesval. Över tiden skyntas dock vissa förbättringar, Vård från 100 % kvinnor år 1996 till 93 % år 1998 och tillverkning 24 % kvinnor 1996 och 30 % 1998. IT och övriga, de "moderna" branscherna, är mer jämställda.

Könsfördelning

Bransch	Ansökningar % kvinnor	Intagna % kvinnor
Bygg	23%	21%
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	55%	57%
IT inkl. multimedia, grafisk industri	41%	44%
Jord, skog, trädgård	39%	29%
Livsmedel	53%	52%
Miljö	65%	68%
Tillverkning inkl. produktutveckling	30%	28%
Transport inkl. sjöfart	37%	39%
Träindustri	16%	20%
Turism inkl. restaurang	82%	74%
Vård	95%	94%
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	49%	46%
Totalt	49%	46%

Grunddata: kansliet

2.2.2 Åldersstruktur

Åldersstrukturen har knappast förändrats de två senaste åren, se tabell 3 i tabellbilagan. Av de 10 000 som startade KY t.o.m. den 31 december 1998 var 54 % 24 år och yngre vid utbildningens start, 32 % 25–34 år och 14 % 35 år och äldre. Medelåldern vid start är 26,4: 27,1 för kvinnor och 25,7 för män.

Branscher med en stor andel yngre studerande är träindustri och tillverkning medan vård har en stor andel äldre studerande.

Åldersfördelning - intagna vid KY-start

Bransch	- 24 år	25 - 34 år	35 år -
Bygg	44%	31%	25%
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	58%	29%	13%
IT inkl. multimedia, grafisk industri	48%	39%	13%
Jord, skog, trädgård	61%	27%	12%
Livsmedel	46%	28%	25%
Miljö	38%	34%	28%
Tillverkning inkl. produktutveckling	62%	26%	12%
Transport inkl. sjöfart	45%	34%	21%
Träindustri	67%	21%	12%
Turism inkl. restaurang	61%	30%	9%
Vård	30%	36%	34%
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	55%	36%	9%
Totalt	54%	32%	14%

Grunddata: kansliet

2.2.3 Riksrekrytering

Utbildningarnas geografiska rekrytering är stabil och har t.o.m. 1998 i genomsnitt varit 73 % från det egna länet, 12 % från omgivande län och 15 % från övriga län. Störst andel från övriga län har övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk och lägst tillverkning och ekonomi. Över tiden har andelen från andra län än det egna ökat något (tabell 4 i tabellbilagan).

Riksrekrytering - intagna vid KY-start

Bransch	Egna länet	Omgivande län	Övriga län
Bygg	69%	12%	18%
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	83%	9%	8%
IT inkl. multimedia, grafisk industri	78%	9%	13%
Jord, skog, trädgård	45%	28%	26%
Livsmedel	68%	18%	13%
Miljö	82%	9%	9%
Tillverkning inkl. produktutveckling	79%	13%	8%
Transport inkl. sjöfart	72%	16%	12%
Träindustri	64%	21%	15%
Turism inkl. restaurang	60%	16%	25%
Vård	80%	8%	12%
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	34%	13%	54%
Totalt	73%	12%	15%

Grunddata: kansliet

2.2.4 Behörighet

Andelen obehöriga sökande till KY har varit 12 %. 82 % av intagna studerande togs in på behörighet genom gymnasiebetyg, 11 % genom arbetslivserfarenhet och 7 % genom annat t.ex. folkhögskola eller utländska betyg. Över tiden har andelen intagna på behörighet från arbetslivserfarenhet minskat något till förmån för behörighet genom gymnasiebetyg, se tabell 5 i tabellbilagan. Det bör observeras att uppgiften om arbetslivserfarenhet som behörighetsgrund inte säger något om de sökandes arbetslivserfarenhet.

Behörighet för intagna KY-studerande

Bransch	Gy betyg	Arb erf	Annat
Bygg	75%	14%	11%
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	87%	4%	9%
IT inkl. multimedia, grafisk industri	82%	12%	6%
Jord, skog, trädgård	84%	7%	9%
Livsmedel	78%	15%	8%
Miljö	82%	6%	11%
Tillverkning inkl. produktutveckling	82%	11%	7%
Transport inkl. sjöfart	72%	23%	5%
Träindustri	80%	5%	15%
Turism inkl. restaurang	87%	7%	6%
Vård	53%	35%	11%
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	92%	4%	3%
Totalt	82%	11%	7%

Grunddata: kansliet

2.2.5 Sysselsättningsbakgrund – sysselsatta och arbetssökande

På uppdrag av kommittén har SCB samlat in personnummer och namn på de studerande som påbörjat, varit kvar och tagit examen i KY. Nedanstående statistik baserar sig på SCB:s studerandestatistik och omfattar händelser fr.o.m. försöksverksamhetens start hösten 1996 och t.o.m. den 31 december 1998.

47 % av de 10 000 nybörjarna i KY var registrerade som sysselsatta i november året innan de startade utbildningen. Motsvarande siffror är för födda utomlands 35 %, för kvinnor 50 % och för män 44 %. Andelen sysselsatta var störst inom Vård, 70 %.

Sysselsatta

I november året innan KY-start

Bransch	Kvinnor	Män	Totalt
Bygg	43%	47%	46%
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	52%	46%	50%
IT inkl. multimedia, grafisk industri	48%	41%	44%
Jord, skog, trädgård	44%	59%	55%
Livsmedel	50%	60%	55%
Miljö	49%	44%	48%
Tillverkning inkl. produktutveckling	42%	40%	40%
Transport inkl. sjöfart	51%	54%	53%
Träindustri	11%	49%	41%
Turism inkl. restaurang	55%	47%	53%
Vård	70%	76%	70%
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	42%	36%	39%
Totalt	50%	44%	47%

Grunddata: SCB

SCB har också på kommitténs uppdrag undersökt om de KY-studerande var registrerade som arbetssökande någon gång under året innan de började på KY, och motsvarande i fråga om högskolenybjörjare höstterminen 1996 – höstterminen 1998 samt hela befolkningen i åldern 18-44 år under 1998, se tabellerna 6 och 7 i tabellbilagan. Registrerad som arbetslös har här definierats som deltids- eller heltidsarbetslös. Andelen arbetslösa KY-nybjörjare var 59 %, högskolenybjörjare 41 % och i befolkningen 18-44 år 27 %. KY har alltså lockat fler tidigare arbetslösa än högskolan.

Uppgifterna om sysselsatta kommer från SCB:s sysselsättningsregister som hämtar data från bl.a. kontrolluppgifterna och arbetskraftsundersökningarna och mäter läget i november varje år. De innehåller inte variabeln arbetssökande. Uppgifterna om arbetslös kommer från AMS och avser händelser under hela året innan KY-start. Summan av andel sysselsatta och andel arbetslösa kan därför bli mer än 100.

Arbetslösa i KY, högskolan och befolkningen

	Kvinnor	Män	Totalt
KY-nybjörjare ht 96-ht 98	61%	57%	59%
Högskolenybjörjare ht 1996-ht 1998	42%	39%	41%
Befolkningen 18-44 år under år 1998	30%	24%	27%

Grunddata: SCB

Fler kvinnor, 61 %, än män, 57 %, var registrerade som arbetslösa. Hela skillnaden förklaras av kvinnornas högre andel av deltidsarbetslöshet. Bland åldersgrupperna skiljer sig endast de mycket unga respektive gamla markant från genomsnittet, 34 % för de som var yngre än 20 år vid KY-starten och 29 % för de 55 år och äldre. Störst andel, 64 %, registrerade arbetslösa finns i gruppen 20-24 år.

Arbetslösa KY-nybörjare

	Kvinnor	Män	Totalt
Långtidsarbetslösa (31 januari)	3%	3%	3%
Arbetslösa	53%	53%	53%
<i>Summa heltidsarbetslösa</i>	<i>56%</i>	<i>56%</i>	<i>56%</i>
Deltidsarbetslösa	5%	1%	3%
Summa arbetslösa	61%	57%	59%

Grunddata: SCB

Branscher med störst andel tidigare arbetssökande är träindustri, övriga och IT. Lägst andel redovisas för jord, skog, trädgård.

Arbetslösa KY-nybörjare, branschvis

Registrerad som deltids- eller heltidsarbetslös året innan KY-start

Bransch	Kvinnor	Män	Totalt
Bygg	62%	56%	58%
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	53%	53%	53%
IT inkl. multimedia, grafisk industri	66%	64%	65%
Jord, skog, trädgård	56%	40%	44%
Livsmedel	60%	40%	51%
Miljö	60%	65%	62%
Tillverkning inkl. produktutveckling	64%	54%	57%
Transport inkl. sjöfart	60%	48%	53%
Träindustri	86%	66%	70%
Turism inkl. restaurang	62%	68%	64%
Vård	53%	53%	53%
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	64%	66%	65%
Totalt	61%	58%	59%

Grunddata: SCB

2.2.6 Födda i Sverige och utomlands

10 % av de 10 000 KY-nybörjarna är födda utomlands. I befolkningen 18-44 år var andelen 14 % den 31 december 1998. Av KY-nybörjare födda utomlands är största gruppen, 78 %, födda i länder utanför EU, 6 % i EU men utanför Norden och 16 % i Norden. 45 % är kvinnor. Antalet födda utomlands är, liksom för födda i Sverige, störst på utbildningar inom it, tillverkning och ekonomi medan andelen födda utomlands är störst inom bygg, 15 %, och livsmedel, 14 %. Lägst andel finns inom jord, skog, trädgård, 1 %, samt träindustri och övriga, bägge 6 %. 32 % av alla studerande födda utomlands går på utbildningar i Stockholms län, jämfört med 18 % av dem som är födda i Sverige.

I undersökningen om social bakgrund för nybörjare i KY och högskolan födda efter 1965 kan födda utomlands av bortfallet studeras. Det är inte riktigt samma sak som alla födda utomlands men kan vara en indikator på skillnader mellan KY och högskolan. Av KY-nybörjarna är den andelen 6 % (med normal definition 8 %) och av högskole-nybörjare 15 %. På några av de mer yrkesinriktade programmen i högskolan, högskoleingenjör och sjuksköterskeexamen är andelen lägre, 8 % på båda.

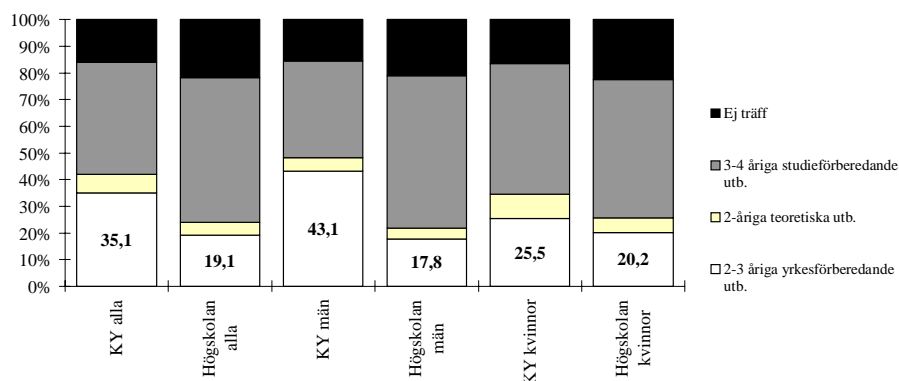
2.2.7 Studiebakgrund

En förhoppning med KY har varit att skolformen skall locka studerande som inte annars skulle ha gått eftergymnasial utbildning. SCB har på uppdrag av kommittén tagit fram uppgifter om gymnasial bakgrund för KY-nybörjare t.o.m. 1998 och högskolenybörjare höstterminen 1996 – höstterminen 1998.

En betydligt större andel, 35 %, av KY-nybörjarna har 2-3-åriga yrkesförberedande gymnasieutbildningar i botten än bland högskolenybörjarna, 19 %. Männens står för merparten av skillnaden. 43 % av männen i KY har yrkesförberedande gymnasium och 18 % av männen bland högskolenybörjarna.

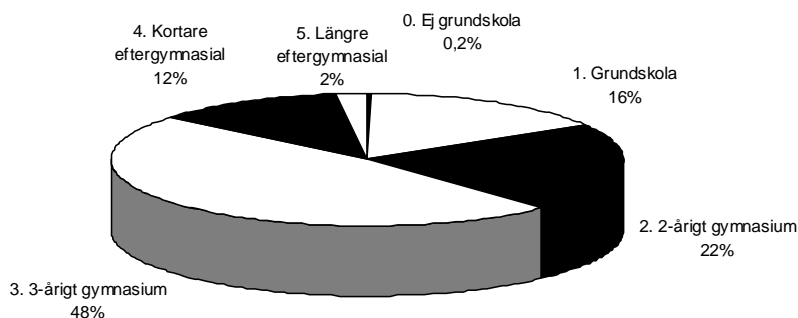
Gymnasial bakgrund

nybörjare ht 1996 - ht 1998

SCB har också tagit fram utbildningsbakgrund totalt sett, dvs. bakgrund utifrån den högsta utbildningen som en person har slutfört. Av de 10 000 KY-nybörjarna har 14 % redan en kortare eller längre eftergymnasial utbildning. Det indikerar att KY även fyller en funktion för dem som vill byta bransch.

Utbildningsbakgrund

Andelen med någon eftergymnasial utbildning födda utomlands är 25 %, jämfört med 13 % för födda i Sverige. Andelen kvinnor med någon eftergymnasial utbildning är något högre, 17 %, än ibland männen, 12 %.

10 % av KY-nybörjarna var registrerade i högskolan någon av de två terminerna innan de startade sin KY. Det indikerar att det finns en viss övergång från högskolan till KY. Störst andel började på en KY inom ekonomi, 16 %, eller IT, 13 %. Minst andel finns inom jord, skog,

trädgård, 1 %. Tillverkning hade 4 % som nyss gått på högskolan. Motsvarande siffror är för kvinnor 12 % och män 8 % samt för födda utomlands 9 %.

2.2.8 Social bakgrund

SCB har på uppdrag av kommittén tagit fram en PM (bilaga 6) om social bakgrund och hemmets utbildningsnivå för nybörjare yngre än 35 år i kvalificerad yrkesutbildning 1996–1998, ca 8 600 personer. Jämförelser görs med högskolenybörjare läsåret 1996/97 i motsvarande ålder, ca 58 600 personer. Skillnaden mellan fördelningen efter social bakgrund respektive efter hemmets utbildningsnivå i båda nybörjar-grupperna och fördelningen i den underliggande populationen, årskullarna, utgör ett mått på snedrekryteringen.

Såsom framgår i bilagan visar en jämförelse mellan grupperna KY-nybörjare och nybörjare i högskolan bl.a. att:

- Andelen med arbetarbakgrund är större bland KY-nybörjarna än bland högskolenybörjarna, 29 resp. 23 %. I den underliggande population, årskullarna i motsvarande åldrar, kom drygt en tredjedel från arbetarhem. Detta innebär att studerande från arbetarhem är underrepresenterade i båda utbildningsformerna. Underrepresentationen är mindre bland KY-nybörjare än för högskolenybörjare.

Social bakgrund

enligt socialekonomisk (SEI) klassificering av familjehushåll

Social bakgrund	Nybörjare i		Befolkningen	
	KY	Högskolan	Född 1976	Född 1962
Arbetare	29%	23%	36%	39%
Företagare/lantbrukare	10%	9%	10%	12%
Lägre tjänstemän	14%	12%	13%	15%
Tjänstemän mellannivå	27%	28%	23%	19%
Högre tjänstemän	20%	28%	18%	15%
Totalt	100%	100%	100%	100%

Källa: SCB

- Männerna inom KY är något mindre socialt snedrekryterade än kvinnorna. En förklaring till detta är att kvinnor och män delvis återfinns inom olika branscher. Männerna finns i större utsträckning än kvinnorna inom branscher med en relativt jämn social rekrytering, som t.ex. inom tillverkning.

- Den högsta andelen nybörjare med arbetarbakgrund i KY fanns inom tillverkningsbranschen, 37 % och den lägsta inom branschen för ekonomi, 24 %.
- Andelen med enbart förgymnasialt utbildade föräldrar eller kortare gymnasialt utbildade föräldrar är större för KY-nybörjarna än för högskolenybörjarna, 50 resp. 40 %. Högskolenybörjarna, som grupp, har mer välutbildade föräldrar än KY-nybörjarna, 29 resp. 18 % har en längre eftergymnasial utbildning.

2.2.9 Studiefinansiering

När vi expedierar ett beviljande får även Centrala studiestödsnämnden (CSN) i Sundsvall en kopia. Det är den administrativa grunden för att en KY skall berättiga till studiemedel. De flesta KY-studerande tar ut studiemedel. Trots att vi diskuterat uppföljningen med CSN sedan hösten 1996 kan CSN inte redovisa uppgifter för hela perioden som försöksverksamheten pågått.

För höstterminen 1998 finns uppgifter för 110 av de 180 intag som startade då. Av 2 600 intagna studerande tog 88 % ut studiemedel och 68 % både studiemedel och lån. Bidraget för KY-studerande är uppskattningsvis 8 455 kr/kalenderhalvår och den som lånar kvitterar ut 22 548 kr/kalenderhalvår. Det är lite mer än en heltidsstuderande på högskolan och beror på att många KY har en mer arbetslivsnära förläggning av studietiden.

2.2.10 Examinerade

En KY får enligt förordningen avslutas med en kvalificerad yrkesutbildningsexamen om den omfattar sammanlagt 80 poäng eller mer och den studerande har fullgjort vad som krävs för att bli godkänd på alla moment i utbildningen. Är den kortare kan den som godkänts istället få ett utbildningsbevis. Har den studerande inte godkänt på alla moment men ändå vill kunna dokumentera sin utbildning har kommittén i ett allmänt råd rekommenderat anordnarna att utfärda ett samlat betygsutdrag.

Fram t.o.m. september 1999 har 142 utbildningar avslutats enligt kommitténs snabbstatistik. För de utbildningarna gäller följande uppgifter:

Beviljade platser	3 846	
Intagna studerande	3 694	96 % av beviljade platser
Kvar på avslutningsdagen	3 062	83 % av intagna studerande
Examen (motsv.) på avslutningsdagen	2 310	62 % av intagna studerande 75 % av kvarvarande studerande

Fördelat efter ålder vid KY-start ser resultaten ut enligt följande:

	Intagna	Kvar	Examen av Intagna
-24 år	2 027	82 %	61 %
25-34 år	1 135	84 %	67 %
35 år -	532	83 %	59 %

Vård- och övrigbranscherna har högst examinationsfrekvens, miljö och livsmedel lägst.

Examinerade av intagna på avslutningsdagen

inkl. utbildningsbevis för KY kortare än 80 poäng

Bransch	Examen	Examen kvinnor
Bygg	64%	58%
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	55%	61%
IT inkl. multimedia, grafisk industri	63%	65%
Jord, skog, trädgård	80%	50%
Livsmedel	41%	46%
Miljö	52%	60%
Tillverkning inkl. produktutveckling	61%	67%
Transport inkl. sjöfart	56%	65%
Träindustri	72%	54%
Turism inkl. restaurang	68%	69%
Vård	85%	85%
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	89%	89%
Totalt	63%	66%

Grunddata: kansliet

SCB samlar in och registrerar examinerade på avslutningsdagen och fortlöpande därefter. KY-examina registreras även i SCB:s utbildningsregister, vilket gör att data kommer med i t.ex. internationell statistik över i Sverige examinerade från eftergymnasiala utbildningar.

Till årsskiftet 1998/99 hade 63 utbildningar hunnit avslutas. Av de 1 700 studerande som registrerats som intagna hade drygt 1 000, 60 %, examen på avslutningsdagen. Ytterligare knappt 100 tog sina examen senare, varvid andelen examinerade av intagna steg till 65 %.

Det är svårt att hitta jämförbara data för högskolan. Att det är en relativt hög siffra är dock sannolikt. Inskrivna läsåret 1991/92 är de sista som SCB följt upp fördelade på linjer respektive fristående kurser. Av linjestuderande hade 24 % examen inom 3 år, 49 % inom 4 år och 59 % inom 5 år.

2.2.11 Efter KY – arbete eller studier

För att få lite snabb statistik om KY:s resultat har vi via utbildningsmyndigheten samlat in information om de studerande som avslutat en utbildning, se tabell 8 i tabellbilagan. I samband med utvärderingen har Luleå tekniska universitet gjort en enkät till de studerande om förhållandena sex månader efter utbildningens slut. För att inte störa den undersökningen har vi valt att inte fråga de studerande direkt.

Uppgifterna nedan är alltså preliminära data om de studerande fått arbete eller planerar att studera vidare. I "anställning" har innefattats allt från att den studerande börjat arbeta under utbildningen till att ha blivit lovad att få börja ett arbete inom tre månader efter utbildningens slut. I "studier" har innefattats fortsatta studier inom sex månader efter KY:s slut. Om den studerande har fått anställning och senare tänker studera vidare registreras den studerande endast under anställning.

Beviljade platser	3 846	
Intagna studerande	3 694	96 % av beviljade platser
Kvar på avslutningsdagen	3 062	83 % av intagna studerande
Lovade anställning på avslutningsdagen	2 117	57 % av intagna studerande 69 % av kvarvarande studerande
Tänker studera vidare	306	8 % av intagna studerande 10 % av kvarvarande studerande

Av de studerande som var kvar vid utbildningens slut vet alltså 69 % att de har anställning inom tre månader efter avslutningsdagen. Av dessa har 51 % fått arbete på ett företag som medverkat i lärande i arbete. 10 % planerar att studera vidare, 78 % av dem i högskolan. Slår man ihop anställning och studier förklaras alltså närmare 80 % av totalen.

Uppdelat på kvinnor och män har 69 % respektive 69 % anställning varav 53 % respektive 50 % på LIA-företag medan 12 % respektive 8 % planerar att studera vidare varav 78 % respektive 73 % på högskolan.

Högst andel, över 80 %, med anställning hade man inom bygg och vård.

Arbete eller studier efter KY

i procent av kvarvarande studerande på avslutningsdagen

Bransch	Stud kvar	Anställning	Studier
Bygg	98	85%	4%
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	185	66%	11%
IT inkl. multimedia, grafisk industri	506	68%	7%
Jord, skog, trädgård	75	83%	4%
Livsmedel	45	67%	9%
Miljö	71	61%	25%
Tillverkning inkl. produktutveckling	497	66%	7%
Transport inkl. sjöfart	162	61%	7%
Träindustri	35	49%	29%
Turism inkl. restaurang	406	68%	17%
Vård	78	82%	6%
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	60	70%	10%
Totalt	2 218	68%	10%

Grunddata: kansliet

2.3 Anordnarna

2.3.1 Olika ansvariga utbildningsanordnare – kommun, högskola eller privat

Under vårterminen 1998 var 200 olika KY igång med närmare 140 olika utbildningsanordnare. Andelen helt nya anordnare har minskat över åren från 100 % år 1996 till 63 % år 1998. Cirka en tredjedel av anordnarna svarade för flera KY med olika inriktningar.

Omkring hälften av beviljade platser har en kommun som ansvarig utbildningsanordnare, cirka en tredjedel har ett företag. Bland företagen återfinns också t.ex. studieförbund och AMU-gruppen. Högskolan svarar för 14 % av platserna och landstingen numera endast för några enstaka procent. I och med vårdhögskolornas övergång i statlig regi och vissa naturbruksgymnasiers i kommunal regi kommer landstingens andel sannolikt att minska ytterligare.

Fördelningen mellan de olika anordnarkategorierna speglar mer än något annat antalet sökta platser från respektive kategori. Anordnarkategori har inte varit en av kommitténs urvalsgrunder. Vi har dock sett positivt på helt nya anordnare både för att nå syftet att pröva KY brett i arbetslivet och för att sprida riskerna. Att ge en och samma anordnare alltför många nya platser på en gång har i några fall visat sig inte befrämja kvaliteten. Det är lätt att underskatta arbetet med att starta ny

utbildning, att engagera lärare, hålla kontakterna med arbetslivet och kanske framför allt att skaffa LIA-platser.

2.4 Arbetslivet

En av förutsättningarna för välfungerande KY är att samverkan med arbetslivet sker kontinuerligt från det att utbildningarna utformas till att de studerande slutar och förhoppningsvis får en anställning.

Oftast har ett mindre antal företag deltagit i själva arbetet med att ta fram en ansökan om KY, medan fler företag anges som presumtiva arbetsplatser för LIA. I själva genomförandet deltar oftast arbetslivet även i den skolförlagda delen antingen med hela kurser eller som föreläsare och inspiratörer. Eftersom tiden mellan ansökan och den första LIA-perioden i allmänhet är mer än ett år, är det ofta många företag utöver de vidtalade som sedan deltar med LIA-platser. På många håll har arbetslivet deltagit i samband med examinationen och slutligen har arbetslivet naturligtvis den viktiga rollen som arbets- eller uppdragsgivare efter utbildningen.

De företag som deltagit vid utformningen av ansökan är ofta de som från början sitter i en ny KY:s ledningsgrupp.

2.4.1 Ledningsgrupperna

Ledningsgrupperna fyller en viktig funktion som bevakare av en utbildnings kvalitet och yrkesrelevans. Ledningsgruppens sammansättning styrs av 23 § i förordningen om KY:

Ledningsgruppen skall bestå av

1. företrädare för de delar av arbetslivet som berörs av utbildningen,
2. minst en företrädare för en högskola och
3. minst en företrädare för den kommunala vuxenutbildningen.

Den ansvariga utbildningsanordnaren får utse ledamöter utöver dem som anges i första stycket. Flertalet av ledamöterna i ledningsgruppen skall dock vara företrädare för arbetslivet.

Minst en företrädare för de studerande skall ha närvaro- och yttranderätt vid ledningsgruppens sammanträden.

Vi har fäst stor uppmärksamhet vid att ledningsgrupperna har den fastställda sammansättningen. I samband med att anordnarna lämnar in den första statsbidragsrekvisitionen för varje intag har ledningsgruppen kontrollerats. Ibland har anordnare, särskilt privata sådana angett sig själva som arbetsliv. För att ledningsgruppens funktion som kvalitets- och yrkesrelevansbevakare skall upprätthållas har de då fått komplettera

med ytterligare arbetslivsrepresentanter. I stora organisationer som har en separat enhet som är en verklig presumtiv arbetsplats för de färdiga studerande, t.ex. energiverk i kommunal regi, har dock representanter därifrån accepterats som arbetslivsföreträdare.

Om en utbildningsanordnare är ansvarig för flera utbildningar får enligt förordningen ledningsgruppen vara gemensam för dessa. Av 175 ledningsgrupper är 12 ansvariga för mer än en utbildning, 7 utbildningar som mest men normalt 2-3.

Kommittén har låtit anordnarna ange organisationsnummer för sina ledningsgruppsrepresentanter. SCB har på uppdrag av kommittén gjort en samkörning av numren mot sitt företagsregister och tillfört registret uppgifter om juridisk form, antal anställda i storleksklass, branschkod, koncerntillhörighet och kommunkod.

Uppgift om organisationsnummer finns för 2 281 ledningsgruppsrepresentanter i 199 utbildningar. Bortfallet är cirka 10 %, dels saknas alla uppgifter om organisationsnummer för 13 utbildningar, dels saknar 75 enstaka ledningsgruppsrepresentanter organisationsnummer. Det sistnämnda kan bero på att personen inte är knuten till något företag utan t.ex. är pensionerad eller att företaget inte fanns med i företagsregistret 1998 eller inte finns registrerat som företag i Sverige, men oftast är det fråga om felaktiga eller utelämnade nummer.

Av ledningsgruppsrepresentanterna är 79 % ledamöter och 21 % adjungerade. Att vara adjungerad är vanligast bland studeranderepresentanterna, 76 % är det, och minst vanligt bland arbetslivsföreträdarna, 1 %. Kommuner och privata anordnare har i högre utsträckning adjungerade studeranderepresentanter, 80 %, än landstingen och högskolan där andelen är 64 % respektive 57 %. Andelen kvinnor är 21 % bland ledamöterna och 41 % bland adjungerade.

Av arbetslivets ledamöter är 20 % kvinnor och 80 % män. Högskolans ledamöter har lägst andel kvinnor, 15 % och studerandledamöterna högst, 32 %. (Andelen kvinnor bland de studerande är 46 %.)

Bygg- och tillverkningsbranschernas utbildningar har lägst andel kvinnor bland ledamöterna, 14 %, turism- och vårdutbildningarnas högst, 44 % respektive 56 %. Ser man bara på arbetslivets ledamöter i de branschernas utbildningar är andelen kvinnor 10, 10, 31 respektive 51 %.

Arbetslivets ledamöter kommer framför allt från vanliga aktiebolag, 75 %. 9 % kommer från ideella föreningar, 4 % från kommuner, 3 % från landsting, 2 % från ekonomiska föreningar respektive från statliga institutioner. 1 % kommer från vardera bankaktiebolag, handels-/kommanditbolag, ömsesidiga försäkringsbolag och stiftelser.

Strukturen inom branscherna reflekteras i deras utbildningars ledamöter. Inom alla branscher är ledamöter från aktiebolag vanligast, bland

tillverkningsutbildningarnas dock hela 91 %. Representanter från ekonomiska och ideella föreningar är vanliga bland jord, skog, trädgårds- och livsmedelsutbildningars ledamöter, representanter från kommuner och landsting inom vårdutbildningarnas osv.

Ledamöterna kommer i stor utsträckning från relativt stora företag. 62 % av ledamöterna kommer från företag med 50 anställda eller mer. Av alla företag med anställda i Sverige 1998 var de bara 2,4 % av totala antalet företag. 8 % av ledamöterna kommer från företag med 1-4 anställda. Sådana företag var 69 % av Sveriges företag 1998. Representationen motsvarar sannolikt i högre grad antalet anställda i varje storleksklass än antalet företag.

15 av Sveriges 26 företag med fler än 10 000 anställda har en arbetslivsledamot i någon KY-ledningsgrupp.

Företagsstorlek bland arbetslivets ledamöter

Antal anställda i företaget	Ledamöter från arbetslivet	Procent
1-4	74	8%
5-9	73	7%
10-19	80	8%
20-49	144	15%
50-99	106	11%
100-199	75	8%
200-499	135	14%
500-999	75	8%
1000-1499	34	3%
1500-1999	20	2%
2000-2999	40	4%
3000-3999	11	1%
4000-4999	20	2%
5000-9999	48	5%
10000-	40	4%
Totalt med anställda	975	100%
0 anställda i företaget	54	
Uppgift saknas	32	
Totalt antal företag	1061	

Källa: SCB

Många företag sitter i fler än en utbildnings ledningsgrupp. Sammanlagt finns 944 olika organisationsnummer representerade bland de 2 281 ledningsgruppsledamöterna. Bland arbetslivets 1 061 ledamöter är 751 olika organisationsnummer företrädda.

Sveriges stora koncerner är representerade i utbildningarnas ledningsgrupper:

LM Ericsson har någon ledamot i	27 utbildningar
ABB i	21
Volvo i	13
Telia i	12

Av dessa fyra är dock Volvo den enda som även är ansvarig utbildningsanordnare för en KY.

Kommunerna är som tidigare nämnts den vanligaste KY-anordnaren. Av Sveriges 288 kommuner 1998 var 106, 37 %, representerade i någon ledningsgrupp, varav 87 som ansvarig utbildningsanordnare. 12 eller drygt hälften av Sveriges 23 landsting 1998 var representerade i någon ledningsgrupp, varav 4 som anordnare. Av de 243 s.k. statliga enheterna som fanns 1998 var bara 45, 18 %, representerade med någon ledningsgruppsledamot, varav 31 var universitet eller högskola (inkl. de konstnärliga). Av högskolorna har 10 engagerat sig som ansvarig utbildningsanordnare, två av dem är dock aktiebolag. Majoriteten tillhör gruppen små och medelstora högskolor.

2.5 Administration

Försöksverksamheten har letts av en kommitté med tio ledamöter och verkställt av ett kansli med sju anställda. I enlighet med direktiven har kommittén varje år lämnat en årsredovisning till regeringen.

2.5.1 Beslutsordning/Handläggningsordning

Handläggningsordningen avseende ansökningar har i princip varit den samma under hela försöksperioden. Det betyder att kanslichefen på delegation fattar både bifalls- och avslagsbeslut, men besluten skall, för ställningstagande av kommittén, föregås av en redovisning av de beslutsgrunder och principer för urvalet som skall tillämpas. Därvid har också varje ansökan redovisats tillsammans med kansliets bedömning av huruvida den kommer att prioriteras. Beslut i ett ansökningsärende har således inte fattats utan att ärendet på så sätt varit uppe till behandling i kommittén. Avsikten har varit att kommittén skall kunna utöva ett

avgörande inflytande på handläggningen, men samtidigt tillförsäkra kansliet ett praktiskt nödvändigt manöverutrymme och en stark förhandlingsposition. Behovet av flexibilitet i handläggningen motiveras bl.a. av att ansökningar kan brista i något avseende; det begärda bidraget kan vara för högt och de yttre förutsättningarna kan ändras.

Arbetet med ansökningarna har bedrivits i tre faser. Inför varje ny ansökningsomgång har kommittén som en första fas utarbetat och gett ut en inbjudan att ansöka till alla möjliga intressenter: högskolor, kommuner, gymnasieskolor, skolenheter med komvux, folkhögskolor, studieförbund och utbildningsföretag. Där har preciserats vad en ansökan bör innehålla och hur den bör vara utformad. Den har också innehållit allmän information om KY.

Den andra fasen utgörs av den inledande granskningen tillsammans med en rangordning av utbildningarna inom resp. område (IT, tillverkning, turism, vård o.s.v.) utifrån de tilltänkta beslutsgrunderna och principerna. Samtidigt pågår en bedömning av angelägenheten av resp. område, d.v.s. hur många utbildningsplatser som skall tillföras de olika områdena. Den senare bedömningen har huvudsakligen grundats på arbetslivets efterfrågan, men i viss mån måste kvalitetshänsyn vägas in även där, för att undvika att alltför dåliga ansökningar skall komma med. Resultatet av detta arbete redovisas för kommittén in pleno. Kommittén får alltså ta ställning till de beslutsgrunder och principer som avses tillämpas. Kommittén får också en möjlighet att bedöma om utfallet på enskilda utbildningar är rimligt, eftersom det sannolika utfallet också redovisas. Efter detta möte får alla sökande en förteckning som omfattar de utbildningar som prioriterats och alltså kommer att gå vidare i den tredje fasen.

I den tredje fasen begär kansliet in kompletteringar och förtydliganden av de sökande. Detta paras med överväganden om pris och studerandeantal för de olika utbildningarna. Denna tredje fas är många gånger utdragen i tiden och kännetecknas av en pågående dialog mellan blivande anordnare och kansliet där kansliet preciserar villkor och redovisar kompletteringsbehov. Slutresultatet är en ansökan som är godtagbar och inkluderar en komplett utbildningsplan. Därefter beslutar kansliet på delegation om den enskilda utbildningen, dess pris och studerandeantalet samt fastställer utbildningsplanen. Först när samtliga prioriterade utbildningar antingen godkänts eller fallit ifrån tas avslags-besluten, detta eftersom ju bortfallande ansökningar kan skapa utrymme för ursprungligen icke-prioriterade att komma med.

2.5.2 Allmänna råd

Enligt direktiven skall kommittén leda försöksverksamheten. Enligt förordningen (1996:372) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning beslutar kommittén om statsbidrag eller särskilda medel och godkänner utbildningsplanen för resp. utbildning. Enligt 29 § svarar kommittén bl.a. för uppföljning och enligt 30 § är anordnarna skyldiga att medverka bl.a. i detta och att lämna de uppgifter som begärs. I övrigt har kommittén inte tillagts några beslutsfunktioner i förhållande till utbildningarna.

Under försöksverksamheten har endast tio frågor behövt förtydligas för anordnarna i allmänna råd. De ämnen som behandlats är överintagning, tillgodoräkning av annan utbildning eller verksamhet, påbörjande av utbildningen efter den reguljära starten, examens- och utbildningsbenämningar, egenutvärdering, förändringar i utbildningsplanerna, byte av medlemmar i ledningsgruppen, anknytningen till arbetslivet, krav på den ekonomiska redovisningen för utbildningarna samt examensbevis och utbildningsbevis.

2.5.3 Information

KY är en ny form av utbildning och därmed följer ett stort behov av information om vad den innebär. Informationen bör nå ett antal målgrupper med delvis olika behov av information: presumtiva studerande, utbildningsväsendet, arbetslivet och människor som arbetar med information och vägledning. Vi har valt att sprida information på olika sätt och i olika sammanhang.

Kansliet har medverkat med muntlig information om KY, i första hand riktad till studie- och yrkesvägledare runt om i landet. Det har främst varit i informations-sammanhang där vägledningspersonal har kommit samman i regionala träffar. Kansliet har medverkat vid regionala träffar med KY-anordnare och intressenter. Dessa möten har haft karaktären av erfarenhetsutbyte mellan anordnare och kansli och anordnarna emellan. De har också syftat till att ge vägledning till dem som står i begrepp att ansöka om att få starta en KY.

Vi har ordnat årliga möten för nyblivna utbildningsanordnare inför varje ny utbildningsomgång. Det har varit ett välkommet forum med ett stort antal gemensamma frågeställningar. Gamla utbildningsanordnare har också medverkat och kunnat dela med sig av erfarenheter och svara på frågor.

Vidare har vi det senaste året medverkat vid Saco:s utbildningsmässor i Göteborg och Stockholm tillsammans med föreningen för KY-

anordnare. Kansliets personal, utbildningsanordnare och studerande i KY-utbildningar nådde på detta sätt ett stort antal presumtiva studerande.

Vi har tagit fram två informationsbroschyrer, en allmän om kvalificerad yrkesutbildning som främst vänder sig till arbetslivet och utbildningsväsendet och ett studerandeinformationsblad. Informationsbroschyren sprids till arbetsliv, utbildningsanordnare och organisationer. Studerandeinformationsbladet sprids till skolor och arbetsförmedlingar och beställs i stor utsträckning av utbildningsanordnarna.

Kommittén har också gjort en sammanställning med beskrivningar av samtliga utbildningar som bl.a. distribueras efter varje ny beviljandeomgång tillsammans med broschyren och studerandeinformationen till omkring 2 500 adresser inom studie- och yrkesvägledning. Denna sammanställning, som ständigt uppdateras, kan också beställas via en telefonsvarare. Cirka 4 000 samtal togs emot under 1998. Inkluderas spontana beställningar skickades uppskattningsvis 100 000 informationsbroschyrer ut 1998.

Information om utbildningarna kan också fås via DIVA, AMS utbildningsregister, och via en del privata serviceföretag inriktade på utbildningsinformation. Kortfattad allmän information om KY ges också i Högskoleverkets Studenthandboken.

Vårt informationsmaterial, broschyr, studerandeinformation och utbildningsbeskrivningar, finns även tillgängligt på Internet. Där finns också information på engelska och användarinformation i form av allmänna råd och föreskrifter, lagen och förordningen om kvalificerad yrkesutbildning, anvisningar för sökande och aktuella punkter ur det informationsblad som emellanåt ges ut till anordnare av kvalificerad yrkesutbildning. Hemsidan har nyttjats allt flitigare, under våren 1999 med i snitt över 8 000 "besök" per månad.

Kommittén har alltså valt att sprida information om KY på ett antal olika sätt beroende på målgrupp och sammanhang. Vi har valt att avstå från mer allmänna insatser som t. ex. tidningsannonser som beskriver utbildningsformen. Vi tror inte att den formen av information skulle vara meningsfull eftersom KY har så förhållandevis lite gemensamt. Alla utbildningar är olika och var och en unik för sig. Marknadsföringen görs bäst med utgångspunkt i ett konkret exempel, en särskild utbildning.

Vi finner det naturligt att det tar relativt lång tid för en ny form av utbildning att bli väl känd, och att informationen bäst når fram genom dem som på olika sätt är involverade i KY. Ett exempel på det är att utbildningsanordnare gemensamt går samman och sprider information om sina utbildningar. Det har visat sig vara ett föredömligt sätt att nå en stor grupp av presumtiva studerande. Samtidigt som man sprider information om enskilda utbildningar informerar man om utbildnings-

formen som sådan. Dessutom kan man både medverka till att bryta traditionellt könsbundna val och att nå en grupp studerande som kanske inte tänkt sig vidare studier.

Flera branscher har facktidskrifter som har skrivit artiklar där man kombinerar mer allmän information om KY med reportage om en enskild utbildning. På så sätt tror vi att man når en bred målgrupp inte minst inom arbetslivet med allmän information som också hör hemma i ett sammanhang i den enskilda utbildningen som beskrivs i artikeln.

De studerande är särskilt angelägna om att arbetslivet skall känna till KY. Arbetslivet är en kanal som skulle kunna bearbetas mer. Eftersom en tredjedel av utbildningstiden är förlagd till arbetslivet har KY unika kanaler till avnämarna jämfört med andra utbildningsformer.

2.5.4 Bidragshantering

Principerna för utbetalning av bidrag har varit desamma under hela försöksperioden. Det innebär att bidrag betalas ut månadsvis i efterskott baserat på studerandeantalet tre veckor efter utbildningens start och var sjätte månad därefter. Utbildningsanordnarna rekviderar bidrag skriftligt och intygar på rekvisitionen vilket antal studerande som deltog i utbildningen vid avstämningstidpunkten. Avstämningstidpunkterna har också använts som inlämningstidpunkter för uppgifter om utbildningarna och de studerande, en koppling som visat sig inverka positivt på uppgiftslämningen och minimerat bortfallet.

Utbetalningsbeslut för upp till sex månader fattas av kommitténs kansli. Under en 80 poängs KY fattas alltså fyra beslut. Själva bidragsutbetalningarna sköts av Kammarkollegiet, som disponerar anslaget för KY. Samarbetet har enligt vår uppfattning fungerat mycket bra.

Bidragshanteringen har kraftigt vuxit i omfattning i och med det ökade antalet platser, från cirka 200 beslut 1997 till närmare 1 000 under 1999.

2.5.5 Tillsyn

En av våra uppgifter är att utöva tillsyn över de utbildningar som ingår i försöksverksamheten. Vid tillsynsbesöken har kanslipersonalen och i viss utsträckning även kommittéledamöterna deltagit. Tillsynsverksamheten startade under 1997 med de utbildningar som beviljades för första start under hösten 1996 och våren 1997. Kommittén har beslutat att i sitt arbete med tillsyn av utbildningarna i försöksverksamheten: "beakta, inte bara regelefterlevnad, utan också sitt eget behov av en heltäckande bild

av verksamheten, liksom verksamhetens behov av återkoppling och service". Även om tillsynen har inneburit en viss kontroll av regel- efterlevnad, har det huvudsakliga syftet därför, som vi beskrivit tidigare, varit att vidga kunskapen om den kvalificerade yrkesutbildningen och att föra en dialog om utbildningens kvalitet med studerande och utbildnings- anordnare.

Tillsynsverksamheten har delats upp i två nivåer, indikerande resp. fullständig tillsyn. Den indikerande tillsynen syftar primärt till att ge underlag för en bedömning av om en fullständig tillsyn behöver genomföras och omfattar en halv dag. Vid besöken har vi valt att fram- förallt ägna oss åt de studerande. Efter ett kort inledande samtal med den ansvarige utbildningsanordnaren har vi träffat hela studerandegruppen för det aktuella intaget. Under denna träff har vi informerat om KY och de studerande har haft möjlighet att ställa frågor och lämna synpunkter. Samtliga studerande har fått göra en studerandeenkät. Därefter har vi valt ut fem studerande som vi fört ett längre samtal med. Utifrån en diskussionsmall har de studerande fått lämna synpunkter på antagning och urval, kvalitet, lärande i arbete, inflytande och övriga frågor. Besöket har avslutats med en diskussion och återkoppling till utbildningsanordnaren.

Den fullständiga tillsynen syftar till att ta ställning till om utbild- ningen bedrivs enligt de regler som finns eller om några kvalitetshöjande åtgärder behöver vidtas, och i så fall vilka. Den fullständiga tillsynen är upplagd på samma sätt som den indikerande men är mer omfattande och tar cirka en och en halv dag. Under en sådan tillsyn träffar vi förutom utbildningsanordnare och studerande även lärare, representanter i ledningsgruppen från arbetsliv, högskola och komvux samt handledare. Före besöket ber vi utbildningsanordnaren inkomma med vissa uppgifter t.ex. informationsmaterial, ekonomisk redovisning, material för LIA, protokoll samt kvalitets- och utvärderingsmaterial.

Vi har eftersträvat att i första hand framföra våra synpunkter från tillsynen muntligt vid besöket men varje besök har också följts av en tillsynsrapport. I rapporten redovisas främst sådana synpunkter som föranleder någon ytterligare åtgärd från kommitténs sida och eventuella påpekanden om avsteg från regelverket. I de fall då vi gör ett påpekande lämnar vi också uppgift om när utbildningsanordnaren senast skall rapportera sina åtgärder med anledning därav och i fall tillsynsgruppen avser att göra ytterligare ett tillsynsbesök. Rapporten och en samman- ställning av studerandeenkäterna skickas till den ansvarige utbildnings- anordnaren och till en studeranderepresentant.

Vid en fullständig tillsyn skrivs en något utförligare rapport. Den rapporten består av en bedömning av utbildningen och driften av den i följande avseenden: utbildningsplan, kvalitetssäkring och egenutvärde-

ring, statsbidrag, ledningsgruppens funktion samt studerandeflytande. Rapporten innehåller alltid en skriftlig återkoppling både avseende positiva iakttagelser och synpunkter på möjliga förbättringar.

Ett mål enligt de riktlinjer som fastställdes 1997 var att avlägga ett tillsynsbesök hos varje utbildning. På grund av den kraftiga utbyggnaden av KY har denna ambition inte kunnat genomföras fullt ut. För att nå så många som möjligt har därför främst indikerande tillsyner genomförts.

Ett annat mål är att av de utbildningar som hade en första start före 1 juli 1997 skulle minst 25 % genomgå fullständig tillsyn. Vid valet av dem var målet att uppnå god spridning branschmässigt, att besöka utbildningar med olika längd och olika typer av utbildningsanordnare. Målen har nåtts både volym- och spridningsmässigt.

T.o.m. våren 1999 har 19 fullständiga och 156 indikerande tillsyner genomförts. Resultaten från besöken har för cirka 15 % av de besökta utbildningarna föranlett ett återbesök. På några enstaka utbildningar har vi genomfört mer än ett återbesök. Cirka 20 % av rapporterna har innehållit påpekanden av formell natur. Det har oftast gällt lärande arbetet, t.ex. att det inte till fullo varit förlagt till någon arbetsplats eller inte omfattat en tredjedel av utbildningstiden. Ett annat skäl har t.ex. varit att ledningsgruppen inte har fullgjort sina åtaganden i enlighet med förordningen.

Tillsynsbesöken har varit förhållandevis tids- och resurskrävande. För att hinna besöka så många utbildningar som möjligt och för att minska resekostnaderna har vi inte gjort någon branschuppdelning utan har istället geografiskt samordnat flera besök.

Enligt vår uppfattning har tillsynsbesöken, som vi nämnt tidigare, i regel varit mycket uppskattade av såväl studerande som utbildningsanordnare. Vi kan också konstatera att de utbildningar som vi har besökt flera gånger i allmänhet fungerar bättre vid ett återbesök. I några enstaka fall har det krävts mer än ett återbesök innan resultatet varit tillfredsställande men vi har i samtliga fall kunnat notera en förbättring efter besöken. Denna förbättring behöver naturligtvis inte nödvändigtvis bero på tillsynen som sådan, men att döma av de kommentarer vi har fått vid besöken så förefaller tillsynen vara en hjälp i arbetet med att förbättra utbildningarnas kvalitet.

2.5.6 Uppföljning

Enligt direktiven skall kommittén svara för uppföljning av försöksverksamheten, varvid ett informationssystem skall utvecklas som kan tillgodose statistikbehovet på verksamhetsområdet. Vi har för ändamålet byggt upp en Access-databas med information om utbildningarna, de studerande, tillsynsverksamheten och statsbidragsutbetalningsbesluten.

På uppdrag av kommittén har SCB samlat in personnummer och namn på de studerande som påbörjat, varit kvar och tagit examen i KY. Informationen om de studerande finns hos kommittén endast i avidentifierad form. Att individdata bara finns hos SCB gör att inga extremt känsliga personuppgifter finns hos kommittén.

Individdata har samkörts med ett antal register hos SCB för att få fram uppgifter om de studerandes kön, hemkommun, födelseregion (Sverige, Norden, EU och övriga), om de arbetat eller varit arbetslösa innan de startade KY osv. Leverans av samkörda data har normalt skett en gång per år, i maj efter kalenderårets slut. Framtagandet av mer aktuella data hindras av att några av de register som bakgrundsuppgifter hämtas från endast uppdateras vid årsskiftena. För att få snabbare tillgång till statistik om de studerande har fram t.o.m. våren 1999 en del uppgifter, dock inte per individ, samlats in även via anordnaren.

Enligt direktiven skall kommittén samråda om utvärdering med myndigheter och organisationer som har anknytning till näringsliv och arbetsmarknad. En referens- och samrådsgrupp för uppföljning och utvärdering med företrädare för Statistiska centralbyrån, Högskoleverket, Skolverket, Arbetsmarknadsstyrelsen och några utbildningsanordnare har därför tillsatts.

I gruppen har uppläggning och resultat diskuterats och även kunskap om uppföljning och utvärdering inom andra utbildningsformer tillförts.

2.5.7 Utvärdering

Enligt direktiven skall kommittén ansvara för att en av kommittén oberoende utvärdering av försöksverksamheten kommer till stånd. Efter anbudsfordfarande träffades ett avtal med Luleå tekniska universitet om detta.

Intresset för att delta i anbudsfordfarande – förutom den obligatoriska annonseringen gick särskild inbjudan ut till i stort sett samtliga universitet och högskolor, några statliga myndigheter och några företag – var mycket lågt. Även om de två anbud som kom in båda var intressanta anser vi att det kan ifrågasättas om metoden för offentlig upphandling är lämplig för denna typ av uppdrag.

Vi valde det lägsta anbudet. Valet stod emellertid också mellan två sinsemellan mycket olika utvärderingsmetoder, där den ena var traditionellt värderande och registrerande, medan den andra, den vi valde, i stor utsträckning var interaktiv i den meningen att den avsåg att i stor utsträckning utgå från den egenutvärdering som varje utbildning skall genomföra, för vilken också ett särskilt material skulle tas fram. Utvärderingen har således också innefattat utbildning för och informationsinsatser till utbildningsanordnarna om det utvärderingsinstrument man tagit fram.

Som vi såg det var det fråga om vilket resultat man ville ha – bilden av en försöksverksamhet opåverkad av utvärderingen och utvärderarnas värderingar eller bilden av en försöksverksamhet där utvärderingen vid sidan av andra intressenter inklusive kommittén varit med och påverkat genomförandet av försöket. Ingen av bilderna behöver ju från denna utgångspunkt vara sannare; däremot kommer de att skildra faktiskt skilda verkligheter. Den kvalitetshöjande effekt som kan ligga i den interaktiva modellen ansåg vi vara att föredra.

Enligt underlaget och det avtal som slöts med Luleå tekniska universitet skall utvärderingen innefatta följande:

1. Arbetslivets krav. Utvärderingen skall klargöra om utbildningarna har en inriktning mot de kompetens- och kvalitetskrav som ställs på dagens arbetsmarknad. I den delen av utvärderingen bör samråd ske med myndigheter och organisationer som har anknytning till näringsliv och arbetsmarknad. Ett huvudsyfte med KY är att svara mot arbetslivets behov. Trots den korta tid som kommer att ha förflutit mellan utvärderingens slutpunkt och slutet på utbildningen för den första kullen är det viktigt att utvärderingen försöker belysa dels hur de nyutbildade tagits emot och uppfattats på arbetsplatserna, dels en bedömning från arbetslivets sida av om utbildningen – både som sådan och genom den arbetskraft som kommer ut – kommer att ha någon betydelse för produktionsresultat och utveckling.
2. Jämställdhetsaspekten. Utvärderingen skall belysa utbildningsplatsernas fördelning mellan kvinnor och män och i vad mån försöket medverkat till att bryta traditionellt könsbundna utbildnings- och yrkesval. I den mån några utbildningar lyckats bryta det traditionella mönstret bör det belysas vad som lett till det resultatet.
3. Regionalpolitiken. Utvärderingen skall ge underlag för bedömningar av den fortsatta verksamhetens inriktning och organisation ur ett regionalpolitiskt perspektiv. Av betydelse är bl.a. om KY kan förväntas bidra till uppkomsten av ny produktion av varor och

- tjänster. Hänsyn bör inte tas endast till sådan utbildning som är lokaliserad till områden som omfattas av regionalpolitiska satsningar, utan även om deltagande från sådana områden i andra utbildningar kan få några effekter. Möjligheterna att tillgodose små men betydelsefulla utbildningsbehov inom ett stort geografiskt område är av intresse över huvud taget, men också från ett regionalpolitiskt perspektiv.
4. Utbildningens utformning. Utvärderingen skall ägna särskild uppmärksamhet åt den pedagogiska utformningen av utbildningen. Inte minst möjligheterna att förverkliga lärande i arbete på en arbetsplats och integrera denna del i utbildningen med den traditionellt mer skolförlagda delen är en central del i försöket. En fråga är om arbetsplatsernas organisation är sådan att ett lärande i arbete faktiskt kunnat komma till stånd. Eventuella kvalitativa skillnader mellan det lärande i arbete som ingår i KY och arbetsplatsförlagd utbildning inom andra utbildningsformer bör belysas. Detta gäller även andra kvalitativa skillnader i förhållande till likartad utbildning, exempelvis påbyggnadsutbildningar inom komvux. Vidare bör utvärderingen redovisa om KY lett till att nya grupper rekryterats till eftergymnasial utbildning och om nya studerande kan komma att rekryteras till högskolan p.g.a. sina KY-studier. En fråga är om KY leder till ett kompetenslyft i förhållande till påbyggnadsutbildningarna och gymnasieskolans olika program, särskilt de yrkesinriktade, liksom om KY innefattat moment på högskolenivå.
 5. Huvudmannaskapets betydelse. Ett ställningstagande till utbildningens organisatoriska hemvist förutsätter en värdering av om utbildningarnas olika huvudmannaskap haft någon påverkan på de förhållanden som utvärderingen omfattar.
 6. Utbildningarnas ekonomi. Bidragen till de olika utbildningarna varierar högst betydligt, också mellan utbildningar som till innehåll och inriktning är relativt likartade. Betydelsen av detta för utbildningarnas kvalitet och innehåll bör belysas.
 7. Samverkan mellan intressenterna. Försöksverksamheten förutsätter att någon form av samverkan sker mellan arbetslivet, högskolan och komvux. Formerna för detta, intensiteten i kontakterna och resultatet för utbildningens innehåll och utformning å ena sidan och å den andra sidan resultatet sett från arbetslivets utgångspunkt bör belysas. Av intresse är också om samverkan inom ramen för försöksverksamheten haft någon betydelse för samverkan mellan de olika intressenterna på andra områden.
 8. Regleringen. Försöksverksamheten styrs dels av en lag och en förordning, dels av kommitténs direktiv och tilläggsdirektiv. Detta

är i viss mån anpassat just till att det är fråga om en försöksverksamhet, men slutsatser om regelverkets funktion kan ha betydelse för ett ställningstagande till den framtida utformningen av verksamheten. Därvid är också regeltillämpningen och det praktiska handhavandet av intresse, liksom det förhållandet att verksamheten handhas av ett från berörda parter (arbetsliv, kommuner, högskolor, andra utbildningsanordnare) oberoende organ.

9. Egenutvärderingen. Egenutvärderingen bör kunna utgöra ett viktigt inslag i den samlade utvärderingen av försöksverksamheten. Det är viktigt att den sker och att de för utbildningen ansvariga har det fulla ansvaret för att den kommer till stånd. Det är emellertid betydelsefullt att också egenutvärderingen blir föremål för utvärdering i fråga om omfattning, effektivitet och inte minst medverkan från studerande och arbetsliv.
10. Sekundäreffekter. Försöksverksamheten kan leda till förändringar i utbildningarnas omvärld, utan att de utgör förstahandsresultat. Exempelvis kan andra utbildningar påverkas, kontakter mellan utbildningsväsende och arbetsliv etableras som får vidare effekter än på försöksverksamheten, förändringar uppstå i arbetslivet p.g.a. engagemanget i utbildningen m.m. Det är av intresse att också dylika effekter ges en belysning.

Eftersom utvärderingen skall vara oberoende har vi inte haft några synpunkter på dess genomförande. Utvärderaren har emellertid, i enlighet med avtalet, lämnat muntliga och skriftliga rapporter om arbetets gång.

Kommittédirektiv

Kvalificerad yrkesutbildning

Dir. 1996:26

Beslut vid regeringssammanträde den 14 mars 1996

Sammanfattning av uppdraget

En organisationskommitté skall förbereda den försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning som skall inledas under året under förutsättning att riksdagen godkänner förslagen i proposition 1995/96:145 Kvalificerad yrkesutbildning m.m.

Organisationskommittén skall

- förbereda försöksverksamheten och arbetet i den kommitté som skall leda försöksverksamheten,
- bjuda in utbildningsanordnare m.fl. att medverka i försöksverksamhet med kvalificerad yrkesutbildning,
- ta fram och redovisa de riktlinjer som inledningsvis skall gälla för de projekt som skall kunna komma i fråga för försöksverksamhet.

Försöksverksamhet med kvalificerad yrkesutbildning

I propositionen Kvalificerad yrkesutbildning m.m. (prop. 1995/96:145) föreslår regeringen att en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning skall inledas under år 1996. Den nya kvalificerade yrkesutbildningen avses ge de fördjupade teoretiska och praktiska kunskaper som krävs för att självständigt och i lag utföra kvalificerade uppgifter i en modernt organiserad produktion av varor eller tjänster.

Försöksverksamheten föreslås inledningsvis omfatta 1 700 nybörjarplatser och påbörjas under år 1996 i syfte att vinna erfarenheter när det

gäller att pröva nya utbildningar, nya pedagogiska former och nya anordnare. Försöket skall vidare belysa arbetslivets och de studerandes intresse och ge underlag för ställningstaganden till hur utbildning av detta slag kan inordnas i utbildningssystemet. Försöket skall ledas av en kommitté.

Den huvudsakliga inriktningen av utbildningen och dess organisation under försöksverksamheten föreslås bli angivna i lag.

Uppdraget

En organisationskommitté skall tillsättas för att förbereda en försöksverksamhet och arbetet i den kommitté som avses leda försöksverksamheten.

Försöksverksamheten med kvalificerad yrkesutbildning skall inledas under innevarande budgetår under förutsättning att riksdagen godkänner förslagen i proposition 1995/96:145 om kvalificerad yrkesutbildning. För att detta, med hänsyn till den förberedelsetid som krävs hos de berörda utbildningsanordnarna, skall vara möjligt, är det angeläget att planeringsarbetet inleds omgående. De första definitiva beskederna om statsbidrag till viss verksamhet skall kunna lämnas så snart riksdagen har fattat beslut och lagen om försöksverksamheten trätt i kraft.

Det innebär att organisationskommittén snarast skall bjuda in universitet och högskolor, kommuner, landsting och andra utbildningsanordnare samt företag att medverka i försöksverksamheten. Till inbjudan bör fogas en PM med de riktlinjer som organisationskommittén -- med utgångspunkt i vad som anförts i propositionen -- beslutat inledningsvis skall gälla för projekt inom försöksverksamhet. Organisationskommittén skall därvid också redovisa grunderna för sin prioritering mellan inkomna förslag.

Det är angeläget att försöksverksamheten kan inledas redan vid början av hösten. De förslag och intresseanmälningar som rör försöksverksamheten som hittills har kommit in till Utbildningsdepartementet skall inte behandlas av organisationskommittén. Många av dem som genom ansökningar visat intresse för försöksverksamheten har goda möjligheter att relativt snabbt komma in med nya ansökningar enligt de villkor som kommer att fastställas. Organisationskommittén bör i begränsad omfattning och med förbehåll för riksdagens beslut successivt kunna pröva ansökningar och fatta preliminära beslut om statsbidrag för budgetåret 1995/96.

Organisationskommittén skall också i övrigt förbereda den verksamhet som kan behövas för att genomföra försöket. Den närmare regleringen av försöksverksamheten och arbetet i kommittén kommer att

göras i tilläggsdirektiv och förordning. Avsikten därvid är att kommittén skall besluta om de ytterligare riktlinjer för försöksverksamheten och kriterier för urvalet som kan behövas utöver regeringens föreskrifter. Kommittén skall dessutom lägga fast prioriteringar och kriterier för kvalitetssäkring och examination. Kommittén skall vidare lägga fast grunderna för uppföljning och tillsyn och noga följa detta, medan den direkta ledningen utövas av kanslichefen. Kontakterna mellan den beviljande instansen, kommittén, och de sökande måste delvis få karaktär av förhandlingar. Inte minst därför behöver kommittén kunna agera entydigt. Mot denna bakgrund och för att proceduren inte skall bli alltför utdragen utgår regeringen från att kommittén kommer att delegera beslutsfattandet i fråga om enskilda ansökningar och utbildningsplaner till kanslichefen.

Enligt propositionen skall en från kommittén fristående utvärdering komma stånd. Regeringen avser att när riksdagens beslut föreligger fatta beslut om ytterligare direktiv bl.a. rörande utvärderingen och därvid uppdra åt organisationskommittén att som kommitté leda försöksverksamheten.

Ramar för organisationskommitténs arbete

Organisationskommittén skall senast den 1 maj 1996 redovisa ett förslag till plan för hur det fortsatta arbetet skall bedrivas samt en budgetplan över beräknade kostnader för ledning av försöksverksamheten.

Organisationskommittén skall beakta regeringens direktiv (dir. 1994:23) till samtliga kommittéer och särskilda utredare att pröva offentliga åtaganden. Organisationskommittén skall även följa regeringens direktiv (dir. 1992:50) om regionalpolitiska konsekvenser och (dir. 1994:124) om jämställdhetspolitiska konsekvenser. Organisationskommittén skall samverka med andra kommittéer i frågor som kan beröra uppdraget.

(Utbildningsdepartementet)

Kommittédirektiv

Tilläggsdirektiv till Organisationskommittén för kvalificerad yrkesutbildning (U 1996:02)

Dir. 1996:41

Beslut vid regeringssammanträde den 15 maj 1996

Sammanfattning av uppdraget

Organisationskommittén för kvalificerad yrkesutbildning skall fortsätta sitt arbete med att leda den försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning som enligt riksdagens beslut (prop. 1995/96:145, bet. 1995/96:UbU8, rskr. 224) skall komma i full tillämpning under budgetåret.

Kommittén skall vidare

- svara för uppföljning av verksamheten samt för att en från kommittén oberoende utvärdering kommer till stånd,
- lämna en redovisning av försöksverksamheten senast den 1 februari varje år,
- före utgången av år 1999 lämna underlag för ställningstaganden till hur utbildningen kan inordnas i utbildningssystemet.

Försöksverksamhet med kvalificerad yrkesutbildning

Riksdagen har beslutat (prop. 1995/96:145, bet. 1995/96:UbU8, rskr. 224) att en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning skall inledas under år 1996. Den nya kvalificerade yrkesutbildningen avses ge de fördjupade teoretiska och praktiska kunskaper som krävs för att själv-

ständigt och i samverkan utföra kvalificerade uppgifter i en modernt organiserad produktion av varor eller tjänster.

Försöksverksamheten skall inledningsvis omfatta 1 700 nybörjarplatser och påbörjas under år 1996 i syfte att vinna erfarenheter när det gäller att pröva nya utbildningar, nya pedagogiska former och nya anordnare. Försöket skall vidare belysa arbetslivets och de studerandes intresse och ge underlag för ställningstaganden till hur utbildning av detta slag kan inordnas i utbildningssystemet. Försöket skall ledas av en kommitté.

Den huvudsakliga inriktningen av utbildningen och dess organisation under försöksverksamheten anges i lagen (1996:339) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning.

Regeringen beslutade den 14 mars 1996 (dir. 1996:26) att uppdra åt en organisationskommitté att förbereda försöksverksamheten under förutsättning av riksdagens bifall till förslagen i propositionen. Därvid aviserade regeringen att den närmare regleringen av försöksverksamheten och arbetet i kommittén skulle göras i tilläggsdirektiv och förordning.

Regeringen har tidigare denna dag beslutat om en förordning (1996:372) om försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning.

Riksdagen kommer senare att fatta beslut om medel för försöksverksamheten på grundval av regeringens förslag i prop. 1995/96:105 med förslag till tilläggsbudget för budgetåret 1995/96.

Uppdraget

Det uppdras åt Organisationskommittén för kvalificerad yrkesutbildning (U 1996:02) att vara den kommitté som skall leda försöksverksamheten. Kommittén skall fullfölja det arbete som den inlett som organisationskommitté.

Kommittén skall svara för att en från kommittén oberoende utvärdering kommer till stånd. En väsentlig del av utvärderingen av försöksverksamheten är den som utförs lokalt av de ansvariga utbildningsanordnarna. Kommittén skall i anslutning till besluten om tilldelning av statsbidrag säkerställa att en lokal utvärdering genomförs och dokumenteras. Kommittén skall också uppdra åt en eller flera från kommittén fristående institutioner att genomföra en kontinuerlig utvärdering av försöksverksamheten.

Av särskild vikt är att utvärderingen klarlägger om utbildningarna har en inriktning mot de kompetens- och kvalitetskrav som ställs på dagens arbetsmarknad. I denna del av utvärderingen bör samråd ske med de myndigheter och organisationer som har anknytning till näringsliv och arbetsmarknad. Utvärderingen skall vidare belysa utbildningsplatsernas fördelning mellan kvinnor och män samt i vad mån försöket kan ha med-

verkat till att bryta traditionellt könsbundna utbildnings- och yrkesval. Utvärderingen skall också ge underlag för bedömningar av den fortsatta verksamhetens inriktning och organisation ur ett regionalpolitiskt perspektiv.

Utvärderingen skall ägna särskilt uppmärksamhet åt den pedagogiska utformningen av utbildningen. Inte minst möjligheterna att förverkliga lärande i arbete på en arbetsplats och integrera denna del av utbildningen med den traditionellt mer skolförlagda delen är en central del av försöket.

Kommittén skall svara för uppföljning och tillsyn av försöksverksamheten. Ett informationssystem skall utvecklas som kan tillgodose statistikbehovet vid uppföljningen av kvalificerad yrkesutbildning. Kommittén skall senast den 1 februari varje år lämna en redogörelse för försöksverksamheten till regeringen. Förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning skall i tillämpliga delar gälla för kommittén.

Kommittén skall med utgångspunkt i vunna erfarenheter och resultat från utvärderingen ta fram underlag och utarbeta förslag i frågan om hur utbildning av detta slag kan inordnas i utbildningssystemet. Kommittén skall senast före utgången av år 1999 lämna regeringen förslag till ställningstaganden.

(Utbildningsdepartementet)

Lag om kvalificerad yrkesutbildning

Nuvarande lydelse

I denna lag ges bestämmelser om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning.

Utbildningen kan anordnas av statliga universitet och högskolor, kommuner, landsting och enskilda utbildningsanordnare. Utbildningsanordnarna får anordna utbildningen själva eller i samverkan med andra.

Utbildningen anordnas med särskilt statsbidrag, som fördelas efter ansökan.

Utbildningen skall ge sådana fördjupade teoretiska och praktiska kunskaper som krävs för att självständigt och i arbetslag utföra kvalificerade uppgifter i en modernt organiserad produktion av varor eller tjänster. Utbildningen skall präglas av såväl ämnesteoretiskt djup som en stark arbetsplatsintegrering.

Föreslagen lydelse

1 §

I denna lag ges bestämmelser om kvalificerad yrkesutbildning.

Utbildningen kan anordnas av statliga universitet och högskolor, kommuner, landsting och enskilda utbildningsanordnare. Utbildningsanordnarna får anordna utbildningen själva eller i samverkan med andra.

Utbildningen anordnas med särskilt statsbidrag, som fördelas efter ansökan.

2 §

Utbildningen skall

1. ge sådana fördjupade teoretiska och praktiska kunskaper som krävs för att självständigt och i arbetslag utföra kvalificerade uppgifter i en modernt organiserad produktion av varor eller tjänster,

2. präglas av såväl ämnesteoretiskt djup som en stark arbetsplatsintegrering,

3. utvecklas och bedrivs i samverkan mellan arbetsliv och utbildningsanordnare och

4. bidra till att bryta traditioner i fråga om könsbundna utbildnings- och yrkesval.

Utbildningen skall väsentligen bygga på de kunskaper som eleverna får på nationella program i gymnasieskolan eller motsvarande kunskaper.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om organisationen av utbildningen hos kommuner och landsting samt om deras befattning i övrigt med utbildningen.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om att enskilda utbildningsanordnare kan ges i uppgift att utfärda utbildningsbevis och examensbevis efter genomförd utbildning.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om försöksverksamheten.

3 §

Utbildningen skall väsentligen bygga på de kunskaper som eleverna får på nationella program i gymnasieskolan eller motsvarande kunskaper.

4 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om organisationen av utbildningen hos kommuner och landsting samt om deras befattning i övrigt med utbildningen.

5 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om att enskilda utbildningsanordnare kan ges i uppgift att utfärda utbildningsbevis och examensbevis efter genomförd utbildning.

6 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om försöksverksamheten.

Förordning om kvalificerad yrkesutbildning

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Inledande bestämmelser

1 §

Statligt stöd får lämnas för försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning enligt bestämmelserna i lagen (1996:339) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning och bestämmelserna i denna förordning.

Statligt stöd får lämnas för kvalificerad yrkesutbildning enligt bestämmelserna i lagen om kvalificerad yrkesutbildning och bestämmelserna i denna förordning.

För driften av kvalificerad yrkesutbildning finns en styrelse.

2 §

För en utbildning som avses i denna förordning får statsbidrag lämnas till kommuner, landsting eller enskilda utbildningsanordnare och särskilda medel lämnas till statliga universitet och högskolor eller andra statliga utbildningsanordnare.

Statsbidrag och särskilda medel lämnas i mån av tillgång på medel och får inte lämnas för en sådan del av en utbildning för vilken statsbidrag eller särskilda medel lämnas i någon annan ordning.

Med högskola avses i denna förordning dels universitet och högskolor med statligt, kommunalt eller landstingskommunalt huvudmannaskap, dels enskilda utbildningsanordnare som har

För en utbildning som avses i denna förordning får statsbidrag lämnas till kommuner, landsting eller enskilda utbildningsanordnare och särskilda medel lämnas till statliga universitet och högskolor eller andra statliga utbildningsanordnare.

Statsbidrag och särskilda medel lämnas i mån av tillgång på medel. En ansvarig utbildningsanordnare får inte ta emot statsbidrag eller särskilda medel för en sådan del av en utbildning för vilken statsbidrag eller särskilda medel lämnas i någon annan ordning.

Med högskola avses i denna förordning dels universitet och högskolor med statligt, kommunalt eller landstingskommunalt

tillstånd att utfärda examina enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina.

huvudmannaskap, dels enskilda utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda examina enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina.

3 §

Kommittén för kvalificerad yrkesutbildning beslutar om statsbidrag eller särskilda medel efter ansökan av den som enligt 4 § är ansvarig utbildningsanordnare.

Styrelsen beslutar om att en utbildning får starta och om statsbidrag eller särskilda medel efter ansökan av den som enligt 4 § är ansvarig utbildningsanordnare.

Styrelsen får som en planeringsförutsättning medge flera starter för en utbildning. Sådant medgivande får lämnas endast med förbehåll om erforderliga riksdags- och regeringsbeslut. Ett sådant medgivande kan återkallas om det finns särskilda skäl för det.

Ansvarig utbildningsanordnare

4 §

Om en utbildning anordnas av flera utbildningsanordnare i samverkan, skall alltid en av dem vara ansvarig för utbildningen (*ansvarig utbildningsanordnare*).

Om en utbildning anordnas av flera utbildningsanordnare i samverkan, skall alltid en av dem vara ansvarig för utbildningen (*ansvarig utbildningsanordnare*).

Utbildningen

5 §

Utbildningen skall bestå av dels teoretisk undervisning, dels lärande i arbete på en arbetsplats. En tredjedel av utbildningstiden skall utgöras av lärande i arbete. Kommittén får om särskilda skäl motiverar det medge att tiden för lärande i arbete skall omfatta något mer

Utbildningen skall bestå av dels teoretisk undervisning, dels lärande i arbete på en arbetsplats. 25 – 35 procent av utbildningstiden, normalt en tredjedel, skall utgöras av lärande i arbete. Styrelsen får om synnerliga skäl motiverar det medge att lärandet i arbete får förläggas till skolan. I

eller något mindre än en tredjedel av utbildningstiden.

Omfattningen av utbildningen anges enligt ett poängsystem, där varje poäng motsvarar heltidsstudier under en vecka.

En kvalificerad yrkesutbildning får avslutas med en *kvalificerad yrkesutbildningsexamen* om utbildningen omfattar sammanlagt 80 poäng och den studerande har fullgjort vad som krävs för att bli godkänd på alla moment i utbildningen.

Som allmänna mål för en kvalificerad yrkesutbildningsexamen gäller vad som anges i 2 § lagen (1996:339) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning.

Därutöver gäller de särskilda mål och krav som enligt 19 § 8 skall fastställas för en examen.

En studerande som uppfyller kraven för en kvalificerad yrkesutbildningsexamen skall på begäran få ett examensbevis. I ett sådant bevis skall utbildningens inriktning anges.

En studerande som fullgjort en utbildning som inte leder fram till en examen skall på begäran få ett utbildningsbevis.

så fall skall arbetslivet svara för kostnader och handledning.

6 §

Omfattningen av utbildningen anges enligt ett poängsystem, där varje poäng motsvarar heltidsstudier under en vecka. En poäng benämns KY-poäng.

7 §

En kvalificerad yrkesutbildning får avslutas med en kvalificerad yrkesutbildningsexamen om utbildningen omfattar sammanlagt 80 KY-poäng och den studerande har fullgjort vad som krävs för att bli godkänd på alla moment i utbildningen.

8 §

Som allmänna mål för en kvalificerad yrkesutbildningsexamen gäller vad som anges i 2 § 1 och 2 lagen om kvalificerad yrkesutbildning.

Därutöver gäller de särskilda mål och krav som enligt 19 § 12 skall fastställas för en examen.

9 §

En studerande som uppfyller kraven för en kvalificerad yrkesutbildningsexamen skall på begäran få ett examensbevis. I ett sådant bevis skall utbildningens inriktning anges.

En studerande som fullgjort en utbildning som inte leder fram till en examen skall på begäran få ett utbildningsbevis.

10 §

Lärarna inom försöksverksamheten skall ha den teoretiska utbildning och den erfarenhet från arbetslivet som behövs för att säkerställa en hög kvalitet i utbildningen.

Lärarna i kvalificerad yrkesutbildning skall ha den teoretiska utbildning och den erfarenhet från arbetslivet som behövs för att säkerställa en hög kvalitet i utbildningen.

11 §

De studerande skall ges möjlighet till insyn i verksamheten och tillfälle att påverka utbildningens uppläggning och genomförande.

De studerande skall ges möjlighet till insyn i verksamheten och tillfälle att påverka utbildningens uppläggning och genomförande.

12 §

Utbildningen skall vara avgiftsfri för den studerande.

Utbildningen skall vara öppen för sökande från hela landet.

Utbildningen skall vara avgiftsfri för den studerande.

Utbildningen skall vara öppen för sökande från hela landet.

Tillträde till utbildningen*Behörighet*

13 §

Till utbildningen får endast sådana sökande antas som vid utbildningens början uppfyller kraven i 14 och 15 §§.

Till utbildningen får endast sådana sökande antas som vid utbildningens början uppfyller kraven i 14 och 15 §§.

14 §

För tillträde till en utbildning krävs att sökanden har fullföljt ett nationellt program i gymnasieskolan eller har motsvarande svensk eller utländsk utbildning eller genom annan verksamhet har förvärvat motsvarande kunskaper.

För tillträde till en utbildning krävs att sökanden

1. fått slutbetyg från ett nationellt eller specialutformat program i gymnasieskolan och har lägst betyget Godkänd på kurser som omfattar minst 90 procent av de gymnasiepoäng som krävs för ett fullständigt program,

2. fått slutbetyg från gymnasial vuxenutbildning eller fått samlat betygsdokument från

gymnasial vuxenutbildning och har lägst betyget Godkänd på kurser som omfattar minst 90 procent av de gymnasieprogram som krävs för ett slutbetyg,

3. har en svensk eller utländsk utbildning som motsvarar kraven i 1 eller 2,

4. genom någon annan verksamhet än utbildning har förvärvat kunskaper som motsvarar dem som utbildningar i 1 eller 2 ger,

5. fyller 25 år senast under det kalenderår då utbildningen börjar, har arbetat sammanlagt minst fyra år före det kalenderår då utbildningen börjar eller på något annat sätt har förvärvat motsvarande erfarenhet och har kunskaper i svenska och engelska som motsvarar ett fullföljt nationellt program i gymnasieskolan, eller

6. är bosatt i Danmark, Finland, Island eller Norge och där är behörig till högre utbildning.

15 §

För tillträde till en utbildning får ställas upp krav på särskilda förkunskaper. Sådana krav skall vara relevanta för den aktuella utbildningen och får avse

1. kunskaper i ämne i gymnasieskolans nationella program eller motsvarande kunskaper,

2. krav på yrkeserfarenhet som kan vara av betydelse för utbildningens speciella inriktning eller det yrkesområde som utbildningen förbereder för.

För tillträde till en utbildning får ställas upp krav på särskilda förkunskaper. Sådana krav skall vara relevanta för den aktuella utbildningen och får avse

1. kunskaper i ämne i gymnasieskolans nationella program eller motsvarande kunskaper,

2. krav på yrkeserfarenhet som kan vara av betydelse för utbildningens speciella inriktning eller det yrkesområde som utbildningen förbereder för.

Urval

16 §

Om antalet platser inom en kvalificerad yrkesutbildning är mindre än antalet behöriga sökande, får urval göras. Därvid skall hänsyn tas till den sökandes möjlighet att tillgodogöra sig utbildningen.

Om antalet platser inom en kvalificerad yrkesutbildning är mindre än antalet behöriga sökande, får urval göras. Därvid skall hänsyn tas till den sökandes möjlighet att tillgodogöra sig utbildningen.

17 §

Vid urvalet får en eller flera av följande urvalsgrunder användas: betyg, särskilt prov, tidigare utbildning och yrkeserfarenhet.

Vid urvalet får en eller flera av följande urvalsgrunder användas: betyg, särskilt prov, tidigare utbildning och yrkeserfarenhet.

Utbildningsplan

18 §

För varje utbildning skall det finnas en utbildningsplan som fastställs av kommittén.

För varje utbildning skall det finnas en utbildningsplan som fastställs av styrelsen.

19 §

I utbildningsplanen skall anges

1. den ansvariga utbildningsanordnaren och övriga utbildningsanordnare,

2. utbildningens mål och de huvudmoment som ingår i utbildningen,

3. utbildningens omfattning, huvudsakliga uppläggning och organisation,

4. inriktning, organisation och omfattning av det lärande i arbete som ingår i utbildningen,

5. kompetenskrav på den undervisande personalen,

6. de krav på förkunskaper och andra villkor som gäller för att få börja på utbildningen samt

I utbildningsplanen skall anges

1. utbildningens namn/inriktning och omfattning,

2. ansvarig utbildningsanordrare,

3. utbildningens övergripande mål,

4. huvudsaklig uppläggning och organisation av utbildningen och omfattningen av utbildningens olika delar,

5. huvudsaklig uppläggning och organisation av lärandet i arbetet,

6. kursplaner och mål för kurserna,

7. inriktning av lärandet i arbetet,

de urvalsgrunder som skall användas,

7. de principer för betygssättning och former för kunskapskontroll som skall tillämpas, samt

8. om utbildningen kan avslutas med en kvalificerad yrkesutbildningsexamen, dess inriktning samt de särskilda mål och krav som skall gälla för denna examen.

I planen skall också anges om den högskola som är representerad i den ledningsgrupp som avses i 21 § bedömer att ett eller flera moment som ingår i utbildningen får tillgodoräknas vid denna högskola.

Studiestöd

Den som går igenom en utbildning enligt denna förordning kan få studiemedel enligt studiestödslagen (1973:349) och studiestödsförordningen (1973:418) trots att utbildningen inte anges i bilagan, avdelning B till studiestödsförordningen.

8. kompetenskrav på den personal som medverkar i utbildningen,

9. kvalitetssäkring och egenutvärdering,

10. förkunskapskrav och andra villkor för att få påbörja utbildningen,

11. urvalsgrunder,

12. principer för betygssättning och former för kunskapskontroll och

13. Examen och utbildningsbevis.

Studiestöd m.m.

20 §

Den som går igenom en utbildning enligt denna förordning kan få studiemedel enligt studiestödslagen (1973:349) och studiestödsförordningen (1973:418) trots att utbildningen inte anges i bilagan, avdelning B till studiestödsförordningen.

Den ansvariga utbildningsanordnaren skall ordna ett försäkringsskydd för de studerande i huvudsak enligt de principer som gäller för studerande i högskolan.

Ledningsgrupp för utbildningen

21 §

Hos den ansvariga utbildningsanordnaren skall det finnas en ledningsgrupp för utbildningen under den tid utbildningen bedrivs. Om en utbild-

Hos den ansvariga utbildningsanordnaren skall det finnas en ledningsgrupp för utbildningen under den tid utbildningen bedrivs. Om en utbild-

ningsanordnare är ansvarig för flera utbildningar får ledningsgruppen vara gemensam för dessa.

Ledningsgruppen för utbildningen skall

1. se till att utbildningen genomförs enligt bestämmelserna i lagen (1996:339) om en försöksverksamhet med viss kvalificerad yrkesutbildning, bestämmelserna i denna förordning och i enlighet med beslut av kommittén,

2. anta studerande till utbildningen och

3. utfärda utbildnings- och examensbevis efter genomförd utbildning.

Ledningsgruppen skall bestå av

1. företrädare för de delar av arbetslivet som berörs av utbildningen,

2. minst en företrädare för en högskola och

3. minst en företrädare för den kommunala vuxenutbildningen.

Den ansvariga utbildningsanordnaren får utse ledamöter utöver dem som anges i första stycket. Flertalet av ledamöterna i ledningsgruppen skall dock vara företrädare för arbetslivet.

Minst en företrädare för de studerande skall ha närvaro- och

ningsanordnare är ansvarig för flera utbildningar får ledningsgruppen vara gemensam för dessa om inte styrelsen föreskriver annat för en viss ledningsgrupp.

22 §

Ledningsgruppen för utbildningen skall

1. se till att utbildningen genomförs enligt bestämmelserna i lagen om kvalificerad yrkesutbildning, bestämmelserna i denna förordning och i enlighet med beslut av styrelsen,

2. anta studerande till utbildningen,

3. utfärda utbildnings- och examensbevis efter genomförd utbildning och

4. besluta om förslag om ändringar i utbildningsplanen.

23 §

Ledningsgruppen skall bestå av

1. företrädare för de delar av arbetslivet som berörs av utbildningen,

2. minst en företrädare för en högskola och

3. minst en företrädare för det kommunala skolväsendet.

Den ansvariga utbildningsanordnaren får utse ledamöter utöver dem som anges i första stycket. Flertalet av ledamöterna i ledningsgruppen skall dock vara företrädare för arbetslivet.

Minst en företrädare för de studerande skall ha närvaro- och ytttranderätt vid ledningsgruppens

yttranderätt vid ledningsgruppens sammanträden.

sammanträden.

Styrelsen får meddela föreskrifter om sammansättningen av en ledningsgrupp.

24 §

Om en kommun eller ett landsting är ansvarig utbildningsanordnare, skall den nämnd som fullmäktige utser uppdra åt en ledningsgrupp att under nämnden sköta de uppgifter som anges i 22 §. Nämnden får helt eller delvis återkalla uppdraget, om det finns särskilda skäl för det.

Om en kommun eller ett landsting är ansvarig utbildningsanordnare, skall den nämnd som fullmäktige utser uppdra åt en ledningsgrupp att under nämnden sköta de uppgifter som anges i 22 §. Nämnden får helt eller delvis återkalla uppdraget, om det finns särskilda skäl för det.

Statsbidrag och särskilda medel

25 §

Kommittén skall vid sin fördelning av statsbidrag eller särskilda medel särskilt beakta om en utbildning

1. efterfrågas av arbetslivet och bedöms ha goda förutsättningar att bli genomförd med en hög kvalitet,

2. genomförs av en högskola och en kommun och eventuellt någon annan i samverkan och

3. bidrar till att bryta traditioner i fråga om könsbundna utbildnings- och yrkesval.

Beslutet om statsbidrag eller särskilda medel skall innehålla uppgifter om belopp, antal utbildningsplatser, när utbildningen startar och utbildningens lokalisering.

26 §

Beslutet om statsbidrag eller särskilda medel skall innehålla uppgifter om belopp, antal utbildningsplatser och utbildningens lokalisering och dimensionering.

Statsbidrag och särskilda medel betalas ut av Kammarkollegiet till den ansvariga utbildningsanordnaren.

27 §

Statsbidrag och särskilda medel betalas ut av Kammarkollegiet till den ansvariga utbildningsanordnaren.

Statsbidrag får återkrävas om den ansvariga utbildningsanordnaren eller någon annan som deltar i anordnandet av utbildningen i väsentlig mån åsidosätter någon bestämmelse eller något villkor som gäller för bidraget.

28 §

Statsbidrag får återkrävas om den ansvariga utbildningsanordnaren eller någon annan som deltar i anordnandet av utbildningen i väsentlig mån åsidosätter någon bestämmelse eller något villkor som gäller för bidraget.

Tillsyn m.m.

Styrelsen skall svara för tillsyn och uppföljning av de utbildningar som bedrivs med stöd av statsbidrag eller särskilda medel enligt bestämmelserna i denna förordning. Styrelsen skall svara för att oberoende utvärdering av verksamheten kommer till stånd.

Tillsyn m.m.

Kommittén skall svara för tillsyn och uppföljning av de utbildningar som bedrivs med stöd av statsbidrag eller särskilda medel enligt bestämmelserna i denna förordning.

29 §

De utbildningsanordnare som deltar i anordnandet av en utbildning är skyldiga att utvärdera verksamheten och att medverka i den uppföljning och utvärdering av utbildningen som initieras av styrelsen. De skall till styrelsen eller den som styrelsen bestämmer lämna de uppgifter som styrelsen begär.

30 §

De utbildningsanordnare som deltar i anordnandet av en utbildning är skyldiga att utvärdera verksamheten och att medverka i den uppföljning och utvärdering av utbildningen som initieras av kommittén. De skall till

Styrelsen få med anledning av tillsyn meddela föreskrifter för en viss utbildning.

kommittén eller den som
kommittén bestämmer lämna de
uppgifter som kommittén begär.

Överklagande

31 §

Beslut av kommittén enligt
denna förordning får inte över-
klagas.

Beslut av styrelsen enligt
denna förordning får inte över-
klagas.

32 §

Beslut av den ansvariga ut-
bildningsanordnaren om avslag
på en studerandes begäran att få
examensbevis eller utbildnings-
bevis får överklagas till Över-
klagandenämnden för högskolan.

Beslut av den ansvariga ut-
bildningsanordnaren om avslag
på en studerandes begäran att få
examensbevis eller utbildnings-
bevis får överklagas till Över-
klagandenämnden för högskolan.

Beskrivning av utbildningssystemen i fyra europeiska länder

Inledning

I denna rapport presenteras en översiktlig beskrivning av utbildningssystemen i fyra länder. De länder som finns med är Finland, Tyskland, Storbritannien och Irland. Rapporten är främst baserad på material från Eurydicenätverkets gemensamma databas, EURYBASE och från dokument och faktablad från CEDEFOP. Kompletterande uppgifter har även inhämtats från berörda myndigheters hemsidor i de olika länderna samt från OECD (Education at a glance).

Eftersom det i regel har varit svårt att hitta aktuell information har statistiska uppgifter använts i begränsad omfattning.

Finland

1993 presenterade den finska regeringen en plan för en reform av utbildningssystemet. Sedan dess har en omfattande omstrukturering av yrkesutbildningen på alla nivåer skett. Arbetet beräknas vara klart under 2000. I det nya systemet har man bl. a. gått ifrån smala specialiserade utbildningsprogram och ökat möjligheterna för mer variation och individuellt anpassade utbildningar. All högre yrkesutbildning kommer att bedrivas vid de nya yrkeshögskolorna.

Ansvar och administration

Nästan all offentligt finansierad utbildning lyder under eller står under tillsyn av Undervisningsministeriet. I nära samarbete med departementet arbetar Utbildningsstyrelsen som är en planerings- och utvärderingsmyndighet vars uppgift är att utveckla mål, innehåll och metoder inom grund- och gymnasieskolan samt för yrkes- och vuxenutbildning. Styrelsen fastställer den nationella läroplanen och utvärderar det finska utbildningssystemet. I arbetet med att utveckla yrkesutbildningen biträds styrelsen av utbildnings- och praktikkommittéer. Dessa kommittéer verkar inom 26 områden och består av representanter från utbildnings- och forskningsområdet samt av arbetsgivare och anställda.

Varje kommun är skyldig att anordna grundläggande utbildning. De kan dessutom anordna gymnasieutbildning, yrkesutbildning, yrkeshögskoleutbildning och vuxenutbildning. Nästan samtliga grundskolor och de flesta gymnasieskolor drivs kommunalt. Av yrkesutbildningen anordnas 40 procent av privata anordnare. Yrkeshögskolorna är privata eller kommunala. Samtliga universitet är statliga.

Obligatorisk grundskola

Finland har, liksom Sverige, en 9-årig obligatorisk grundskola (Peruskoulu) som är avsedd för elever mellan sju och sexton år. Den nioåriga enhetsskolan kan kompletteras med en ettårig frivillig påbyggnadsundervisning (årskurs 10).

Fortsatt skolutbildning

Efter den obligatoriska utbildningen fortsätter cirka 60 procent av eleverna till gymnasiet (Lukio) och ungefär 30 procent börjar studera på en yrkesskola. Övriga elever fortsätter till ett tionde år i grundskolan eller börjar arbeta.

På *Lukio (16-19 år)* ges en studieförberedande utbildning under tre år. Undervisningen är indelad i kurser som eleverna kan välja under läsårets fem eller sex perioder. Samtliga gymnasier är årskurslösa. I gymnasiestudierna ingår obligatoriska, fördjupade och tillämpade studier. Utbildningen avslutas med en studentexamen som ger allmän behörighet till all utbildning på högskolenivå.

Utbildningen på *yrkesskolorna* var tidigare två eller tre år, men till år 2000 ska alla utbildningar vara treåriga. Yrkesutbildningen vänder sig i första hand till elever som kommer direkt från grundskolan, men utbildningarna är även öppna för elever med studentexamen. Den pågående reformen syftar till att bredda innehållet i utbildningarna och att göra dem mer arbetslivsanpassade bl.a. genom att öka inslaget av arbetsplatsförlagd utbildning. Tidigare fanns det 26 olika yrkesprogram och 260 olika yrkesexamina. Antalet inriktningar har nu minskats och antalet nationella yrkesexamina har reducerats till 77. Skolorna har också utvecklats till större enheter som erbjuder undervisning inom flera yrkesområden.

Utbildningen på yrkesskolorna, som ges inom tio olika områden, omfattar gemensamma yrkesinriktade och teoretiska ämnen, inriktade studier och valfria studier. Dessutom ingår arbetspraktik som skall utgöra minst ett halvår av studietiden och ett slutarbete. Efter avslutade studier kan eleverna erhålla en yrkesinriktad grundexamen. En treårig grundexamen ger allmän behörighet till både yrkeshögskolor och universitet.

Läroavtalsutbildning

Det är också möjligt att få en yrkesinriktad grundexamen genom sk. läroavtalsutbildning. Omkring fem procent av studerande på denna nivå väljer läroavtalsutbildning.

I läroavtalsutbildningen kombineras utbildning på arbetsplatser och utbildning på skolor eller vuxenutbildningscenter. De studerande förvärvar kunskaper främst genom att utföra praktiskt arbete i företag. På arbetsplatsen utses en utbildare som leder och övervakar de studerandes arbete. Ett tidsbundet arbetsavtal upprättas mellan arbetsgivaren och studerande som har fyllt 15 år.

Det finns även läroavtalsutbildning som förbereder för yrkesexamina och specialyrkesexamina (främst för vuxna) som förutsätter en djupare yrkesskicklighet inom ett område eller yrke.

Högre utbildning

Högre utbildning ges idag på yrkeshögskolor, universitet och vid försvarshögskolan. Genom den pågående reformeringen av det finska utbildningssystemet skapas en ny icke-akademisk utbildningsform på yrkeshögskolorna som parallellt med den traditionella universitetsutbildningen erbjuder högre utbildning. 65 procent av gymnasieeleverna går vidare till högre utbildning. I höst finns 19 000 nybörjarplatser på de traditionella universiteten och 24 000 platser på yrkeshögskolorna.

I Finland utgörs universitetssektorn av universiteten, dvs av vetenskaps- och konsthögskolorna samt Försvarshögskolan. Det finns 20 universitet. Tio av dem är mångvetenskapliga och tio är specialiserade. Av specialhögskolorna är tre handelshögskolor och tre specialiserade på teknik och arkitektur medan de fyra övriga är konsthögskolor.

Den finländska studentexamen ger allmän behörighet för universitetsstudier. Möjligheter att studera på universitet har även studerande som har avlagt en finländsk yrkeshögskoleexamen, en treårig yrkesinriktad examen eller motsvarande.

Examensstrukturen har förnyats på de flesta utbildningsområden. I det nya systemet har det införts en lägre högskoleexamen, *kandidatexamen*, inom så gott som alla utbildningsområden. Den omfattar tre års studier på heltid. Den högre examen, *magisterexamen*, som också finns inom de flesta områden omfattar minst fem års heltidsstudier. Dessutom finns *licentiats- och doktorsexamen*.

Genom en ny lagstiftning 1991 om temporära yrkeshögskolor (yrkesläroanstalter) inleddes arbetet med att utveckla program för en ny typ av akademisk examen och att skapa en ny icke-akademisk sektor. Målet var att rationalisera hela utbildningssystemets struktur och att höja standarden på yrkesutbildningen. Största delen av den högre yrkesutbildningen utvecklas till yrkeshögskolor och samtidigt försvinner de s.k. yrkesläroanstalterna. Innan en yrkeshögskola blir permanent genomgår den en försöksperiod. För att verka på ordinarie basis skall en yrkeshögskola uppfylla de kvalitetskrav och andra krav som gäller för högskoleundervisning.

Undervisningsministeriet fastställer utbildningsprogram men yrkeshögskolorna utformar själva sina läroplaner. Vid mål- och resultatförhandlingar mellan Undervisningsministeriet och yrkeshögskolorna avtalas det om hur många nya studerande skolorna får ta emot per år.

Yrkeshögskolorna antar studerande som avlagt en studentexamen, grundläggande yrkesexamen eller någon motsvarande internationell eller utländsk examen. Antagning sker genom ett riksomfattande antagnings-system men skolorna bestämmer själva sina urvalsregler. För de temporära yrkeshögskolorna beslutar Undervisningsministeriet om urvalsgrunderna. I regel antas de studerande på betyg, arbetslivserfarenhet och i många fall genom särskilda intagningsprov.

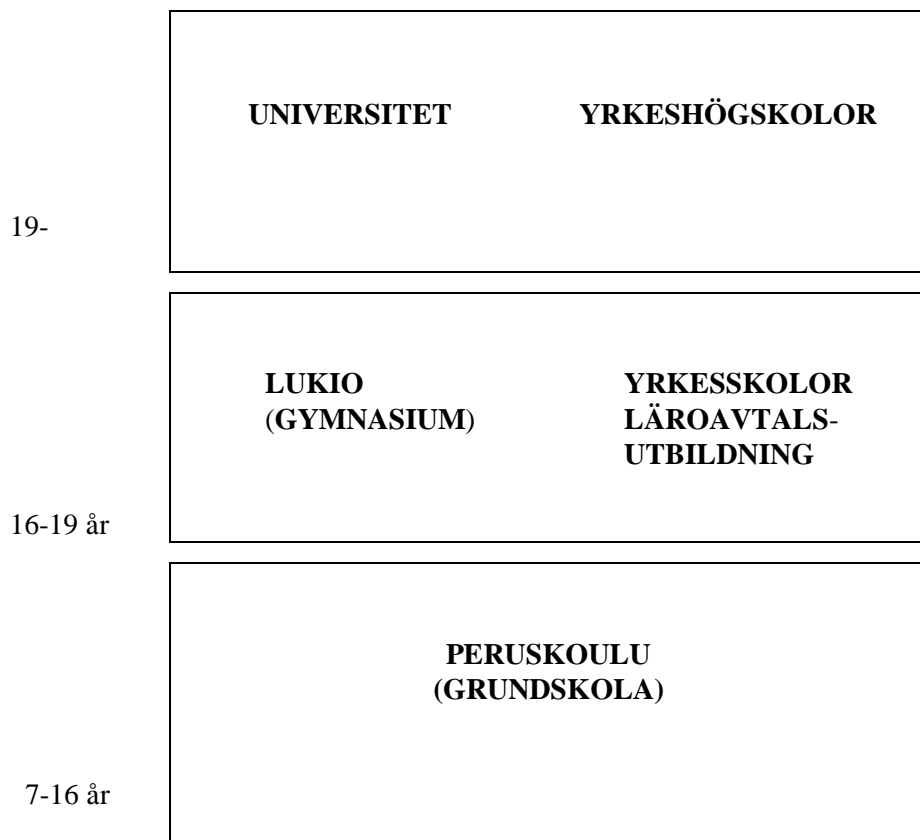
Hösten 1999 har Finland 31 yrkeshögskolor, varav 24 är ordinarie och 7 temporära. De flesta yrkeshögskolor är bildade av läroanstalter som tidigare bedrivit högre yrkesutbildning och erbjuder utbildning på flera områden. Flest studieplatser finns det inom teknik och kommunikation, handel och administration samt social- och hälsovård. De studerande väljer mellan olika utbildningsprogram som leder fram till en yrkeshögskoleexamen. Programmen varar mellan tre och ett halvt år och fyra år. De har utvecklats utifrån arbetslivets krav och utvecklingsbehov och utgör studiehelheter som är inriktade på bestämda uppgiftsområden i arbetslivet. Varje program innehåller grund- och yrkesstudier, fritt valbara studier, praktik och ett slutprov.

Utbildning ges inom följande områden:

- naturbruk
- teknik och kommunikation
- handel och administration
- turism, kosthålls- och ekonomibranschen
- hälsovård och det sociala området
- kultur
- humanistisk och pedagogisk utbildning

Alla utbildningar inom yrkeshögskolan skall innehålla en praktikperiod på minst 20 veckor. Omfattning, innehåll och förläggning är i övrigt inte reglerat och kan därför variera. De studerande ordnar i regel egen praktik. Ett kontrakt upprättas mellan arbetsgivaren, studenten och skolan. Studenterna avlönas av arbetsgivaren som får en ersättning för sin medverkan.

FINLANDS UTBILDNINGSSYSTEM

Tyskland

Arbetslivet har av tradition haft ett stort inflytande på utformningen av utbildningssystemet i Tyskland. Eleverna delas tidigt upp i olika områden som skall motsvara arbetsmarknadens behov.

För ungdomar mellan 16 och 19 år finns flera olika yrkesutbildningar på heltid. Parallellt med dessa utbildningar finns det duala systemet som kombinerar teoretiska studier på yrkesskola med praktiskt arbete på en arbetsplats.

Administration och ansvar

Ansvar för utbildningsväsendet vilar huvudsakligen på delstaterna. Det gäller skolan, till stor del den högre utbildningen och vuxenundervisningen. Det finns därför stora regionala skillnader när det gäller läroplaner, terminsstarter och även skolformer. Hela det tyska utbildningssystemet står dock under tillsyn av den federala regeringen.

På federal nivå ligger också ansvaret för den praktiska delen av den grundläggande yrkesutbildningen inom företag, fortbildning samt till den högre utbildningen. *Bundesinstitut für Berufsbildung, BIBB* (Det federala Institutet för Yrkesutbildning) där arbetsmarknadens parter, delstaterna och den federala nivån är representerade, har en framträdande roll i detta arbete. BIBB arbetar bl.a. med planering och utveckling av yrkesutbildningen och ska säkra att innehållet i utbildning och praktik överensstämmer med arbetsmarknadens behov.

Obligatorisk grundskola

I Tyskland är skolgång obligatorisk mellan 6 och 18 år. Under de första 9 eller 10 åren, beroende på delstat, gäller skolplikt på heltid. Under de resterande åren är skolgången endast obligatorisk på deltid.

Kännetecknande för det tyska utbildningssystemet är den trepartsmodell som funnits sedan början på 1900-talet. Eleverna får redan i tioårsåldern, till årskurs 5, välja mellan tre olika utbildningsalternativ *Hauptschule*, *Realschule* eller *Gymnasium*. De flesta delstater har dock infört en tvåårig orienteringsfas, *Orientierungsstufe*, som gör det möjligt att pröva på de tre olika utbildningsvarianterna inför valet till *Hauptschule*, *Realschule* och *Gymnasium*. Under de senaste åren har vissa förändringar gjorts för att göra de olika utbildningsformerna mer lika varandra och underlätta

övergångar. Därför finns numera även sammanhållna skolor s.k. *Gesamtschulen*.

Hauptschule (åk. 5- 9 eller 10) ger eleverna en grundläggande yrkesutbildning. De flesta elever som går nio år i *Hauptschule* fortsätter med någon form av yrkesutbildning. De kan dock under ett frivilligt tionde skolår komplettera sin utbildning och bli behöriga till högre yrkesutbildning.

Realschule (åk. 5- 10) är en allmänorienterande utbildning. Den förbereder eleverna för arbeten inom t.ex. industri, handel, social service, administration och jordbruk men kan också leda till fortsatta yrkesstudier. Slutbetyg från *Realschule* ger tillträde till vidare yrkesinriktade studier på *Fachoberschule*.

Gymnasium (åk. 5-13) är studieförberedande och har med tiden ändrat karaktär från "elitskola" till en mer allmän utbildning som har expanderat kraftigt. Den avslutas med studentexamen, *Abitur*, som ger allmän behörighet till högre studier. Nästan en tredjedel av eleverna väljer idag denna utbildningsform.

Vid sidan av det tredelade skolsystemet finns det numera i samtliga delstater enhetsskolor, s.k. *Gesamtschulen (åk. 5-9 eller 10)*. De existerar i två former, en samverkande som innebär att klasser från de olika skolformerna finns i samma byggnad och en integrerad där eleverna blandas och kan välja att delta i kurser av olika svårighetsgrad.

Fortsatt skolutbildning

För ungdomar mellan 15 och 20 år finns det förutom den studieförberedande utbildningen på *Gymnasium* möjlighet att välja mellan flera yrkesinriktade utbildningar samt, genom det duala systemet, lärlingsutbildningar som förenar teori och praktik. Övergången till yrkeslivet sker därför ofta successivt genom en kombination av studier och arbete.

Berufsgrundschuljahr (BGJ, åk. 11) är det första stadiet i yrkesutbildning på denna nivå. Studierna kan bedrivas på heltid, deltid eller genom en kombination av studier och arbete. Syftet med året är att ge allmänna kunskaper och färdigheter som fordras i alla yrken samt att ge teoretisk och praktisk utbildning inom ett särskilt område. Utbildningen innehåller grundläggande kurser inom 13 olika yrkesområden som t.ex. ekonomi, administration, jordbruk samt hälso- och sjukvård.

Yrkesutbildning på deltid

Cirka 70 procent av eleverna i en årskull fortsätter efter avslutad obligatorisk utbildning till den duala yrkesutbildningen, *das duale System*. Av elever med gymnasieexamen väljer cirka 15 procent det duala systemet. Systemet benämns som dualt eftersom eleverna kombinerar deltidsutbildning på yrkesskola, s.k. *Berufsschule*, med en lärlingsplats på en arbetsplats. Utbildningen bedrivs genom ett samarbete mellan statliga yrkesskolor och privata företag. I år påbörjar omkring 650 000 personer utbildning inom det duala systemet. Antalet förväntas öka under kommande år dels som en följd av större årskullar, dels genom regeringens ambition att öka tillgången på arbetsplatser för ungdomar som tidigare år inte fått någon plats.

Utbildningen omfattar två till tre och ett halvt år där en studieperiod på tre år är vanligast. Genomsnittsåldern på eleverna är 17 år. Det enda behörighetskravet för den duala utbildningen är avslutad obligatorisk heltidsutbildning. När det är stor efterfrågan har elever med mer kvalificerad utbildning lättare att få vissa lärlingsplatser.

På *Berufsschule* ges deltidsutbildning. Vissa elever har redan en anställning, men deltar i den obligatoriska deltidsutbildningen tills de fyller 18 år. I regel tillbringar eleverna två dagar i veckan i skolan och tre dagar på arbetsplatserna. Läroplan tas gemensamt fram av representanter från federala och delstatliga myndigheter.

I enlighet med två federala förordningar, *Berufsbildungsgesetz* och *Handwerksordnung*, skall en enhetlig nationell standard på praktik på arbetsplatser garanteras. Praktiken utformas genom ett kontrakt mellan företaget och praktikanten. I en organisationsplan anges en kravlista på vilka kunskaper och färdigheter som eleverna bör tillgodogöra sig under en praktikperiod. Dessa regler skall skydda praktikanterna från att bli uppbundna till akuta behov på arbetsplatsen och garantera en bred praktik. Till skillnad från utbildningen på *Berufsschule* finansieras lärlingsperioden av arbetsplatserna som betalar en praktiklön. Lönen regleras genom kollektivavtal och stiger för varje praktikår. Genom offentliga medel kan elever med särskilda behov få hjälp med praktik.

Arbetsplatserna medverkar i stor utsträckning i den duala utbildningen. Detta kan bl.a. förklaras av att arbetsgivarna enbart kan anställa personer med yrkeslegitimation för många uppgifter, vilket endast kan erhållas genom praktik. Trots detta befarar man att praktikplatserna inte kommer att räcka i framtiden. Den federala regeringen har inlett en kampanj för att engagera fler företag, vilken hittills har varit framgångsrik. *Bundesinstitut für Berufsbildung* anser att det är nödvändigt att vidta flera åtgärder och

olika aktiviteter för att stärka det duala systemet och säkra arbetslivets medverkan under kommande år (CEDEFOP No.1 & 2/1999).

Inom ramen för lärlingsutbildningen kan man erhålla en yrkeslegitimation för cirka 370 olika yrken inom ett 70-tal områden som t.ex. industri, handel, offentlig sektor, jordbruk, hantverk och sjöfart. På senare tid har man moderniserat systemet något och bl.a. lagt till en del nya yrken. Även om indelningen i olika specifika yrkeskategorier är omfattande, så har en minskning skett sedan början av 70-talet då det fanns över 600 olika yrkestitlar.

Slutexaminationen består av en praktisk och en teoretisk del. Examinationskommittén består av personal från praktikplatser och lärare från *Berufsschule*. De som klarar provet får ett certifikat, kallat *Facharbeiterbrief*, *Kaufmannsgehilfenbrief* eller *Gesellenbrief* som ger dem en yrkeslegitimation för sitt yrke. Elever som blir godkända skall ha tillräckliga kunskaper för att börja arbeta och skall inte behöva genomgå någon introduktion eller ytterligare praktik. Det finns även möjlighet att fortsätta till studier på en *Fachschule*.

Yrkesutbildning på heltid

Yrkesutbildning på heltid finns på *Berufsfachschule*, *Fachoberschule*, *Berufsaufbauschule*, *Berufliches Gymnasium (Fachgymnasium)*. Det finns även andra skolor i vissa delstater, men de är förhållandevis få.

Berufsfachschule (yrkesskola utanför det tekniska området, åk 10 el. 11-13) ger heltidsutbildningar på ett till tre år. Utbildningarna kan ses som en fördjupning av *Berufsschule* och förbereder eleverna för yrkeslivet. Studierna omfattar både allmänna och yrkesinriktade ämnen. Yrkesskolan erbjuder utbildningar inom de flesta yrkesområden utanför det tekniska området som t.ex. ekonomi, hotelladministration och social service.

För behörighet krävs nio år i *Hauptschule* eller tio år i *Realschule*. De elever som avslutat *Realschule* kan efter två års studier i *Berufsfachschule* i olika ämnen erhålla en examen. En teknisk utbildning leder till en examen som *staatlich geprüfter technischer Assistent* och en ekonomisk administrativ utbildning till en *Staatlich geprüfter kaufmännischer Assistent*.

Fachoberschule (teknisk heltidsutbildning, åk. 11-12) ger eleverna allmänna och specialiserade teoretiska och praktiska kunskaper. Kurser erbjuds inom olika ämnen som teknologi, ekonomi, närings- och hushållslära, jordbruk, socialt arbete och design. Under det elfte året går eleverna på praktik under fyra dagar i veckan under hela året. En avslutad yrkesutbildning kan ersätta det elfte året och elever med sådan utbildning kan gå direkt till det tolfte året. Obligatoriska ämnen är tyska, samhällskunskap, matematik, naturvetenskap, ett främmande språk och idrott. För behörighet

krävs en examen från *Realschule*. Examen från *Fachoberschule* ger behörighet till studier på *Fachhochschule*.

Berufsaufbauschule (åk. 11) vänder sig till elever som redan har någon form av praktisk utbildning eller flera års arbetslivserfarenhet. Efter ett års grundläggande yrkesutbildning får eleverna behörighet att fortsätta med yrkesinriktade studier. Det finns även möjlighet för ungdomar med fysiska och psykiska handikapp eller bristande språkkunskaper att få ett mer anpassat förberedande år, sk. *Berufsbereitungsjahr* som ger en introduktion till ett eller två yrkesområden.

På **Beruffliches Gymnasium/ Fachgymnasium (senare delen av gymnasium med teknisk inriktning, åk. 11-13)** liksom på *Berufsfachschule* och *Kollegsschule* (vuxenutbildning på heltid), kan eleverna få dubbla examina, en examen för yrkesutbildning och en examen som ger behörighet till högre studier, *Hochschulreife/Fachhochschulreife*. Den dubbla examen är ett försök att integrera teoretisk och praktisk utbildning. Det är dock förhållandevis få elever som väljer att avlägga en sådan examen.

Fachschule erbjuder avancerade yrkesinriktade utbildningar på 1-3 år. Denna utbildning kan ses som en påbyggnad på tidigare teknisk utbildning, men betraktas ej som högre utbildning. För behörighet krävs i allmänhet någon genomförd praktik inom området eller relevant arbetslivserfarenhet. De som utbildas på *Fachschule* förbereder sig för arbete på en nivå mellan dem som har en akademisk examen och dem som utbildas inom det duala systemet. Det finns ett 90-tal olika inriktningar, främst inom områdena teknik, ekonomi och design.

Berufsakademie som har funnits sedan 1970-talet erbjuder utbildning på en något högre nivå men är ändå inte inordnade i systemet för högre utbildning. Det finns idag 27 skolor i 7 delstater. Utbildningarna är treåriga och är främst inriktade på ekonomi, teknik och socialt arbete. Behörighetskraven varierar mellan olika delstater men antingen krävs studentexamen eller någon examen från en yrkesinriktad utbildning som ger behörighet till fortsatta studier och ett praktikavtal med en arbetsplats. När ett praktikavtal har upprättats anmäler den medverkande arbetsplatsen den studerande till en berufsakademie. Utbildningsplanen utformas i samarbete mellan skolorna och de arbetsplatser som deltar och fastställs av utbildningsministeriet i delstaten.

Under de två första åren ges en grundläggande utbildning och under tredje året sker en fördjupning. Skolförlagd utbildning varvas med arbete på en arbetsplats, i block om 12 veckor. Under de arbetsplatsförlagda perioderna erhåller de studerande lön från arbetsgivarna. Efter avslutade studier erhåller de studerande ett särskilt *Diplom* från en *berufsakademie* med inriktning på teknik, ekonomi eller socialt arbete (*Diplom-Ingenieur*, *Diplom-Sozialpädagoge* eller *Diplom-Betriebswirt*).

Högre utbildning

I Tyskland finns drygt 100 universitet, eller institutioner med samma status, ungefär 50 konst- och musikhögskolor, samt drygt 150 *fachhochschule*. Ungefär en tredjedel går vidare till högre studier.

Flertalet institutioner för högre utbildning, med undantag av några privata, är delstatliga. Merparten av finansieringen sker också genom delstaterna. Varje universitet och högskola har dock stort självbestämmande, vilket ökade 1998 då skolorna fick ökat inflytande över sina ekonomiska medel

Studentexamen ger behörighet att studera inom alla områden. Till många utbildningar är antagningen fri. Det ökade studenttrycket har dock lett till att antalet studieplatser inom flera utbildningar begränsats och att ett urvalsförfarande äger rum.

Utbildningarna är vanligen uppdelade i en grundutbildning på fyra terminer, som avslutas med en mellanexamen, och en fördjupningsnivå, som avslutas med en slutexamen. De flesta universitetsstudier beräknas ta fyra och ett halvt år. Genomsnittsstudenten studerar dock åtminstone sex år, vilket anses vara ett problem. Studierna avslutas med en *Magistergrad*, *Diplomgrad* eller *Staatsexam*. Efter forskningsstudier uppnås *Doktorgrad*.

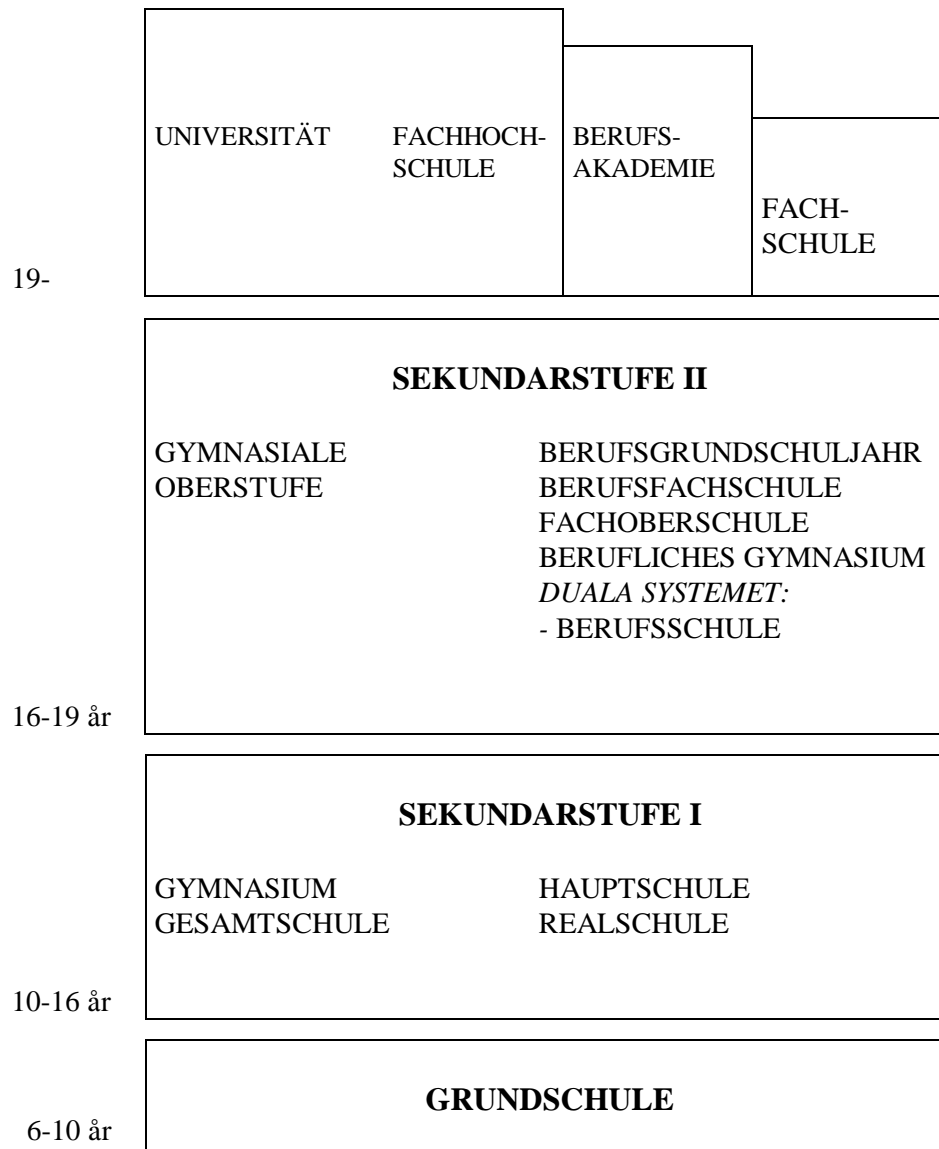
Ungefär en tredjedel av dem som fortsätter till högre utbildning studerar på en *fachhochschule*. Här ges en mer yrkesnära utbildning än på de traditionella universiteten. Lärarna hämtas vanligen från arbetslivet och de studerande tillbringar ofta en eller två terminer på en arbetsplats.

Till skillnad från universiteten så tillämpas inte fri antagning utan de flesta skolor får göra ett urval utifrån betyg och väntetid. Ungefär hälften av de sökande har studentexamen medan övriga har examen från Fachoberschulen eller motsvarande kunskaper som ger behörighet till vissa utbildningsprogram inom Fachhochschulen.

Det finns ett 50-tal olika program inom 11 olika branschområden. Utbildning ges främst inom tillverkning, IT, ekonomi, offentlig förvaltning, socialt arbete samt design. Utbildningstiden är runt fyra år.

Efter avslutad utbildning kan de studerande erhålla ett särskilt *Diplom* från en *fachhochschule*. De som önskar kan efter grundutbildningen läsa en påbyggnadsutbildning som i allmänhet omfattar tre terminer. Sedan 1998 går det att studera till en internationell *Bachelor* eller *Master*-examen.

TYSKLANDS UTBILDNINGSSYSTEM

Storbritannien

Det finns ett stort utbud av skolor och examina i Storbritannien, i synnerhet inom yrkesutbildning. Skolorna tillhandahåller utbildning medan olika s.k. awarding bodies ansvarar för utfärdandet av de cirka 1700 yrkesexamina som finns i dag. Ett arbete med att skapa ett ramverk för ett mer enhetligt värderingssystem pågår för närvarande.

Ansvar och administration

Det finns inte något enhetligt utbildningssystem i Storbritannien. De engelska och walesiska systemen är förhållandevis lika, medan utbildning i Skottland och på Irland skiljer sig i flera avseenden. I denna framställning presenteras främst utbildning i England och Wales.

Utbildnings- och arbetsmarknadsdepartementet (The Department for Education and Employment) har det övergripande ansvaret för all utbildning. Departementet fastställer nationella riktlinjer och ansvarar för planering och tillsyn av utbildning. I Wales, är *The Welsh Office* ansvarig för all utbildning.

En stor del av ansvaret för utbildning är decentraliserat till lokal nivå. I England och Wales finns det totalt cirka 150 stycken s.k. *Local Education Authorities* (LEAs) som svarar för administration och organisation av det offentliga utbildningssystemet. Till uppgifterna hör bl.a. att planera och tillhandahålla utbildningsplatser, svara för antagning, fastställa budget samt fördela resurser.

Ansvar för yrkesutbildning, är fördelat på ett flertal olika organ. Utbildnings- och arbetsmarknadsdepartementet har det övergripande ansvaret. *National Training Organisations* (NTOs) är arbetsgivarstyrda organisationer som har till uppgift att bedöma rådande och framtida utbildningsbehov inom sina respektive branschområden och ansvara för att de uppnås. *Training and Enterprise Councils* (TECs) organiserar utbildning på lokal nivå. Utbildnings- och arbetsmarknadsdepartementet förhandlar och kontrakterar olika lokala TECs som ansvarar för genomförandet av statligt finansierade utbildningsprogram. Några TECs har sammanslagits med lokala handelskammare och kallas *Chambers of Commerce, Training and Enterprise* (CCTEs). Det finns 62 TECs och 16 CCTEs i England och 4 TECs i Wales.

Obligatorisk grundskola

Skolgången är obligatorisk för alla barn mellan 5 och 16 år. Elever i åldrarna 5-11 år går i primärutbildning (primary education) och elever i åldrarna 11-18 år går i sekundärutbildning (secondary education). De flesta elever börjar sekundärutbildningen vid 11 år, men start kan även ske något senare.

Alla elever i sekundärutbildning i Wales och cirka 90 procent i England, går i en *comprehensive school* som är öppen för alla elever inom ett geografiskt område. På *grammar schools* ges en mer teoretisk utbildning och endast elever som klarat antagningsproven kommer in. På s.k. *modern schools* kan elever som inte klarat att ta en examen före 16 års ålder stanna kvar efter den obligatoriska utbildningen.

En majoritet av eleverna avslutar sina obligatoriska studier med en nationell examen vid 16 års ålder. Den vanligaste examen är *General Certificate of Secondary Education - GCSE*. Eleverna examineras i valfritt antal ämnen och betygsätts på en skala från A-G.

Fortsatt skolutbildning

Efter den obligatoriska utbildningen kan ungdomar välja att fortsätta inom sekundärskolan eller att gå över till någon av de 450 skolor som finns för vidareutbildning, s.k. *further education institutions*. Skolorna för vidareutbildning är ett mer yrkesinriktat alternativ till den utbildning som ges på sekundärskolorna. Utbildningarna vänder sig till de elever över 16 år som inte går direkt till högre utbildning. Vissa kurser som ges på dessa skolor räknas dock som en del av den högre utbildningen.

Traditionellt har de elever som velat fortsätta med teoretiska studier stannat kvar i sekundärskolan och studerat två år i den sk. *sixth form* eller gått till ett *sixth form college*. Elever som ville läsa en yrkesutbildning har bytt till en skola för vidareutbildning. Idag är skillnaderna inte lika stora och de flesta skolor erbjuder både teoretiska och yrkesinriktade utbildningar.

Oavsett skolform kan eleverna välja att studera till en teoretisk examen, en s.k. GCE A level (General Certificate of Education A levels) eller GCE AS level (General certificate of Education Advanced Supplementary examinations), eller till någon av de många examina som finns för yrkesutbildning. En normal heltidsutbildning tar i allmänhet 1-2 år. Medan de ordinarie sekundärskolorna erbjuder fortsatt undervisning på heltid, erbjuder skolor för vidareutbildning kurser på både hel- och deltid. Vidareutbildning ges på *sixth form colleges*, *further education colleges*, *tertiary colleges* och *adult education centres*.

Sixth form (fortsättning i sekundärskola) har inga formella antagningskrav men studenter som vill avlägga en teoretisk examen som ger behörighet till högre studier måste ha en GSCE examen från den obligatoriska utbildningen. I *sixth form*, undervisas eleverna av ämnesspecialiserade lärare och i regel i mindre grupper än under tidigare utbildning.

Sixth form colleges erbjuder ursprungligen teoretiska kurser för elever som avslutat den obligatoriska utbildningen. Sedan 1992 har skolorna ett stort utbud av olika kurser både på hel- och deltid. Det finns inga formella behörighetskrav för att bli antagen på ett *sixth form college* eller någon annan skola för vidareutbildning. På vissa kurser krävs dock vissa förkunskaper. Flera skolor har infört s.k. *access courses* som vänder sig till personer med bristande förkunskaper.

Further education colleges erbjuder heltids- och deltidsutbildningar för elever som har fyllt 16 år. Traditionellt har dessa utbildningar främst varit yrkesinriktade, men idag erbjuds även mer teoretisk utbildning. Det finns skolor med speciella inriktningar som t.ex. konstskolor och jordbruksskolor.

Tertiary colleges kombinerar utbildning som erbjuds på *Further education colleges* och *sixth form colleges*. Skolorna har ett stort utbud av praktiska och teoretiska kurser.

Adult education centres erbjuder utbildning och praktik på deltid samt feriekurser för elever över den obligatoriska skolåldern.

Examina/yrkeslegitimation

Det finns idag inget enhetligt nationellt system för yrkeskvalificering. Det finns ett stort utbud av organisationer, s k *awarding bodies*, som utfärdar omkring 1 700 olika yrkescertifikat. Sedan 1997 arbetar *Qualifications and Curriculum Authority* (QCA) med att utveckla och förbättra kvaliteten på både akademiska och yrkesinriktade examina. För närvarande håller man på att skapa ett ramverk för ett mer enhetligt värderingssystem som skall vara mindre omfattande och mer flexibelt. Som ett led i detta arbete ackrediterar QCA två olika nationella kompetensbevis, s k NVQ och GNVQ och utövar tillsyn på de *awarding bodies* som utfärdar dessa.

National Vocational Qualification (NVQ) är en nationell yrkeskvalificering inom olika specifika yrkesområden som är öppen för personer som är 16 år eller äldre. Man vänder sig i första hand till yrkesverksamma men även andra kan ta en NVQ. Det finns inga särskilda förkunskapskrav. Varje deltagare väljer själv studietid i samråd med arbetsgivare och handledare.

NVQ är ett värderingssystem som har tagits fram i nära samarbete med arbetslivet och berörda arbetsgivare. Det finns inom 11 olika huvudområden med omkring 900 olika inriktningar. En NVQ är baserad på den standard som arbetsgivare kommit fram till nationellt och anger tydligt vilka

arbetsuppgifter en person skall kunna utföra. Man kan välja på fem olika nivåer, från nivå 1 som omfattar relativt rutinartade arbetsuppgifter till nivå 5 som kan innebära arbetsledning med budget- och personalansvar. Utbildningen sker i allmänhet främst på en arbetsplats och under utbildningstiden avlönas de studerande av arbetsgivaren. De studerandes kunskaper testas främst genom att deltagarna får utföra praktiska jobbrelaterade uppgifter på arbetsplatsen.

General National Vocational Qualification (GNVQ) är en bredare examen som uppnås genom skolförlagd utbildning med både praktiska och teoretiska inslag. Man vänder sig främst till heltidsstuderande som är 16 år eller äldre men även elever mellan 14 och 16 kan läsa en hel eller delar av en GNVQ. Utbildningarna som är 1-2 år, är både yrkes- och studieförberedande och finns inom många områden som t.ex. ekonomi, bygg, tillverkning, vård och IT. Gemensamt för samtliga program är att de innehåller kurser i kommunikation, IT och tillämpad matematik. Utbildningen ges på tre nivåer och behörighetskraven varierar mellan de olika nivåerna. Nivå tre är jämförbar med 2 A-levels.

Utöver NVQs och GNVQs som har blivit alltmer populära finns det *awarding bodies* som även utfärdar andra yrkesexamina. Några av dessa är:

- Edexcel Foundation, BTEC
- City and Guilds
- RSA examinations Board (RSAEB)

BTEC och City and Guilds utfärdar examina inom bl.a. ekonomi och handel, turism, tillverkning och vård. RSEAB utfärdar examina inom bl.a. IT, ordbehandling, inköp och språk. Utbildningstiden varierar från korta kurser till längre program på två år.

Modern apprenticeship och National Traineeship

Modern apprenticeship introducerades 1995 och är ett samarbete mellan staten och arbetslivet. Det riktar sig främst till elever som lämnar skolan vid 16 års ålder men även till äldre studerande fram till de fyller 25 år. Genom denna lärlingsutbildning kan deltagarna erhålla en NVQ på nivå 3. Det finns ett 80-tal olika inriktningar. Varje inriktning ger kompetens för ett specifikt yrke. Deltagarna kombinerar utbildning med arbete på en arbetsplats. För den arbetsplatsförlagda delen betalar arbetsgivarna lön till de studerande. Olika *National Training Organisations* är ansvariga för att utveckla programmen inom sina områden. Cirka 250 000 personer har genomgått detta lärlingsprogram. 40 procent av alla större företag erbjuder Modern Apprenticeship som en del av sina utbildnings- och utvecklingsprogram.

Sedan 1997 har ytterligare ett lärlingsprogram, sk. *National Traineeship* funnits. Det är upplagt på samma sätt som Modern Apprenticeship men på en något lägre nivå, NVQ nivå 2. Efter att ha genomfört en *National Traineeship* är det möjligt att fortsätta till *Modern Apprenticeship*.

The New Deal

Genom *The New Deal* som är en av den brittiska regeringens större satsningar för att minska arbetslösheten erbjuds ungdomar mellan 18 och 24 år som har varit arbetslösa i mer än sex månader ett arbete som går att kombinera med studier alternativt heltidsstudier med praktik. Genom lokala nätverk erbjuds ungdomar arbete på företag, kommuner och miljöorganisationer eller möjlighet till studier på olika skolor. Alla deltagare skall få möjlighet att studera under minst en dag i veckan för att kunna uppnå en godkänd kvalifikation. Deltagarna erhåller lön från arbetsgivare som subventioneras av staten eller studiebidrag motsvarande arbetslöshetsersättning.

Inom ramen för New Deal finns också särskilda program för personer över 25 år som varit arbetslösa i minst 2 år och särskilda satsningar på handikappade och ensamstående föräldrar.

University for Industry

Ett viktigt led i arbetet med det livslånga lärandet är den brittiska regeringens satsning på UFI (University for Industry). UFI är samarbete mellan det offentliga och privata, mellan arbetsliv, skola och olika utbildningsanordnare som syftar till att förbättra företagets konkurrenskraft och öka tillgången på utbildning med god kvalitet. Genom att använda modern teknologi och erbjuda utbildningsmöjligheter i hemmet, på arbetsplatser och på lokala utbildningscentra hoppas man kunna förbättra möjligheterna för lärande. UFI som på sikt skall vara öppet för alla beräknas starta under hösten 2000. I ett inledningsskede planerar man att främst fokusera på följande:

- grundläggande baskunskaper åt lågutbildade och arbetslösa
- IT
- små- och medelstora företag
- vissa sektorer: multimedia, miljöfrågor, fordonskomponenter samt distribution och återförsäljning

UFI kommer inte själva att leverera någon utbildning utan kommer att samarbeta med nya och befintliga företag, organisationer och olika utbildningsanordnare som t.ex. FE colleges och andra skolor. Utbildning kommer att ges på alla nivåer från mycket grundläggande nivå till avancerade kunskaper för arbetsledande befattningar.

Högre utbildning

Högre utbildning ges på universitet och *Open university*. Vissa kurser som ges på *Further education institutions* betraktas också som högre utbildning.

Man brukar skilja mellan de "gamla" och de "nya" universiteten. De gamla universiteten erbjuder utbildningar inom olika områden som leder till en akademisk examen. Alla universitet är självständiga men finansieras huvudsakligen genom offentliga medel. Universiteten ansvarar själva för administration och frågor som kursplaner, antagning och examinationsfrågor. För behörighet krävs i regel som minimum att den sökande har minst tre GCSE - examina med betyg C och två GCE A levels. Det blir allt vanligare att sökande med yrkesexamina accepteras. Studenter examineras på tre nivåer, *Bachelor*, *Master* och *Doctorate*. En *Bachelor* tar vanligen tre år och de vanligaste inriktningarna är *Bachelor of Arts (BA)* och

Bachelor of Science (BSc). En masterexamen kräver ytterligare 1-2 års studier.

De nya universiteten kallades fram till 1992 för *Polytechnics*. De erbjuder i stort sett samma utbud som de äldre universiteten, men lägger en något större tonvikt på yrkesinriktad utbildning. Antagningskrav och examina är i princip de samma som vid de gamla universiteten.

Som ett komplement till universiteten, finns även *Open University* som erbjuder distansundervisning. Man kan välja mellan ett hundratal kurser inom grundutbildning och högre nivå. Vissa behörighetskrav kan förekomma, men man eftersträvar att anta alla sökande.

STORBRIANNIENS UTBILDNINGSSYSTEM

(England och Wales)

18-	UNIVERSITIES FURTHER EDUCATION INSTITUTIONS: - FE COLLEGES - TERTIARY COLLEGES	
16-18 år	SECONDARY SCHOOL - SIXTH FORMS	FURTHER EDUCATION INSTITUTIONS: - SIXTH FORM COLLEGES - FE COLLEGES - TERTIARY COLLEGES - ADULT EDUCATION CENTRES
11-16 år	<p style="text-align: center;">SECONDARY SCHOOL</p> COMPREHENSIVE SCHOOLS MODERN SCHOOLS GRAMMAR SCHOOLS TECHNICAL SCHOOLS	
5-11 år	<p style="text-align: center;">PRIMARY SCHOOL</p>	

Irland

Utbildningsnivån har vid en europeisk jämförelse varit relativt låg i Irland. Under 1990-talet har stora satsningar på utbildning genomförts. Idag är omkring en tredjedel av befolkningen i utbildning.

I Irland liksom i Storbritannien försöker man skapa ett nationellt ramverk för alla olika yrkesexamina.

Ansvar och administration

Utbildningsministeriet (Department of Education and Science) har det övergripande ansvaret för all utbildning på Irland. Under de senaste åren har olika lokala strukturer etablerats som gör det möjligt för lokala grupper att utöva ett större inflytande på utbildningsfrågor. Olika *Vocational Education Committées* (VEC) har en central roll i utvecklingen av yrkesutbildningen. I varje region finns en VEC med representanter från utbildningssektorn men också från industri och näringsliv. VECs administrerar de skolor som tillhandahåller yrkesutbildning på olika nivåer.

Ett annat viktigt organ är FÅS (The Training and Employment Authority) som har ett nätverk av arbetsförmedlingar och utbildningscenter i hela landet. FÅS anordnar yrkesutbildning på olika nivåer och är en av de organisationer som utfärdar yrkesexamina.

Obligatorisk grundskola

Skolgången är obligatorisk från sex års ålder, även om många barn, drygt hälften, börjar redan vid fyra års ålder. Skolplikten omfattar nio år.

Vid tolv års ålder påbörjar de flesta eleverna den treåriga, *Junior Cycle*. Eleverna kan välja mellan flera olika skolor, privata sekundärskolor (secondary schools) och flera olika typer av statliga skolor; yrkesskolor (vocational schools), enhetsskolor (comprehensive schools) och allmänna skolor (community schools och community colleges). Under senare år har de olika skolformerna blivit allt mer lika och samtliga skolor strävar efter att ha en jämn balans mellan teoretiska och praktiska ämnen.

Fortsatt skolutbildning

Sedan 1991 har alla elever som avslutat den obligatoriska skolgången möjlighet att studera ytterligare tre år. Cirka 80 procent fortsätter till *Senior Cycle*. Regeringen har som målsättning att höja deltagandet till 90 procent.

Efter ett övergångsår (transition year) kan eleverna läsa en tvåårig studieförberedande utbildning för att ta en examen, sk. *Standard Academic Leaving Certificate*, som ger behörighet till högre studier. För att få en examen måste eleverna läsa minst fem ämnen varav irländska är obligatoriskt. För närvarande pågår ett förändringsarbete av hela *Senior Cycle* och innehållet i de olika examina som utfärdas.

Förutom den studieförberedande inriktningen på *Senior Cycle* finns det också ett yrkesinriktat alternativ och numera även en tredje inriktning som är anpassad till elever med särskilda behov. Det yrkesförberedande programmet leder fram till en examen, *Leaving certificate Vocational Programme* och det tredje alternativet en *Leaving certificate Applied programme*.

45 procent av eleverna fortsatte 1998 efter *Senior Cycle* till universitetsstudier och 23 procent till någon yrkesinriktad utbildning. För de elever som väljer yrkesutbildning finns det ett stort utbud av olika yrkesinriktade utbildningar och kurser efter *Senior Cycle*. Utbildning ges på alla nivåer, från repetition av tidigare utbildning till längre yrkesförberedande och studieförberedande program.

På Irland liksom i Storbritannien är många olika organisationer inblandade i utfärdandet av examensbevis och yrkeslegitimationer. En av dessa är *The National Council For Vocational Awards (NCVA)* som bildades 1991. Förutom att utfärda examina har NCVA under senare år arbetat med att ta fram ett nationellt certifieringssystem för eftergymnasial utbildning. I det system som NCVA har utvecklat kan olika organisationer utfärda examina från en grundläggande nivå till nivå fem som motsvarar examina på högskolenivå.

I ett nyligen presenterat lagförslag föreslås att två nya examinationsmyndigheter skall bildas för att skapa ett mer enhetligt system för examina. Enligt förslaget skall alla examina som har utfärdats av olika organisationer inkorporeras i de nya myndigheterna. Målet med den nya organisationen är att utveckla utbildningsväsendet och skapa ett mer tillgängligt och överskådligt system, bl.a. genom att underlätta övergången mellan olika utbildningsformer och skolor.

Post Leaving Certificate

Omkring 20 procent av eleverna fortsätter efter *Senior Cycle* till de påbyggnadsutbildningar som finns på yrkesskolorna, till en sk. PLC-utbildning (Post Leaving Certificate). Det finns cirka 300 olika PLC-program som omfattar ett eller två år. Utbildningarna är främst ett alternativ till högre studier men några inriktningar ger behörighet till högskolestudier. Många program leder till en yrkesexamen från NCVA på nivå 2.

Apprenticeship

Ett alternativ till den utbildning som ges inom ramen för NCVAs certifieringssystem är att erhålla ett kompetensbevis genom FÁS. För elever som är 16 år eller äldre har FÁS sedan 1970-talet erbjudit lärlingsutbildning inom konstruktion och andra tillverkningsområden. På senare tid har systemet moderniserats. I det nya systemet har man tydligare fastslagit vad lärlingsperioderna skall innehålla och vilka kriterier som ska uppfyllas för att få en yrkeslegitimation, sk *National Craft Certificate* som utfärdas av FÁS och Undervisningsministeriet. Idag erbjuds utbildning för arbete inom 27 olika yrken. För varje yrke följer lärlingen ett specifikt program som består av sju steg.

Under utbildningen som i regel tar fyra år, varvas arbete med studier på ett av FÁS utbildningscenter. Eleverna måste själva hitta en arbetsplats. För de arbetsplatsförlagda perioderna erhålls lön och under de skolförlagda lämnas ett studiebidrag.

Traditionellt har lärlingsutbildning i Irland förekommit i liten utsträckning och inom ett begränsat antal yrkesområden. En kraftig ökning har dock skett. Mellan 1995 och 1998 har antalet deltagare i lärlingsutbildningen ökat med 30 procent. Idag fortsätter omkring 10 procent av en årskull till FÁS lärlingsutbildning. Andra organisationer erbjuder också lärlingsutbildning t.ex. inom jordbruk, transport och ekonomi.

National Traineeship

National Traineeship som introducerades 1997 är ett samarbete mellan FÁS och arbetslivet som vänder sig till arbetslösa och till ungdomar som avslutat den obligatoriska grundskoleutbildningen. Arbetslivet har, i större utsträckning än tidigare, varit med och definierat utbildningsbehov och utformat utbildningarnas innehåll.

Utbildningstiden varierar från fyra månader till två år. Cirka en tredjedel av studietiden är i regel arbetsplatsförlagd. De utbildningar som erbjuds skall svara mot arbetsmarknadens behov och leda till erkända yrkes-

kvalifikationer inom olika yrkesområden. Genom *National Traineeship* har man skapat ett nationellt ramverk för vissa yrkeskategorier.

Detta är en liten utbildningsform. Under 1997 deltog cirka 500 personer. Regeringens målsättning är att 5000 personer ska delta under 2000. Vid utvärdering av verksamheten har det framkommit att de medverkande företagens höga krav har inneburit att främst studerande med god utbildningsbakgrund har kommit ifråga. Frågan om hur man skall nå lågutbildade långtidsarbetslösa har därför aktualiseras (CEDEFOP info 2/99).

Högre utbildning

Högre utbildning bedrivs på *universitet, tekniska högskolor och lärarhögskolor*. De är självständiga institutioner men erhåller statlig finansiering. På senare år har några oberoende privata högskolor inom främst handelsområdet tillkommit. På 1980-talet fortsatte 20 procent av en årskull till högre utbildning. I dag är antalet 40 procent. Ungefär hälften av dessa tar en akademisk examen.

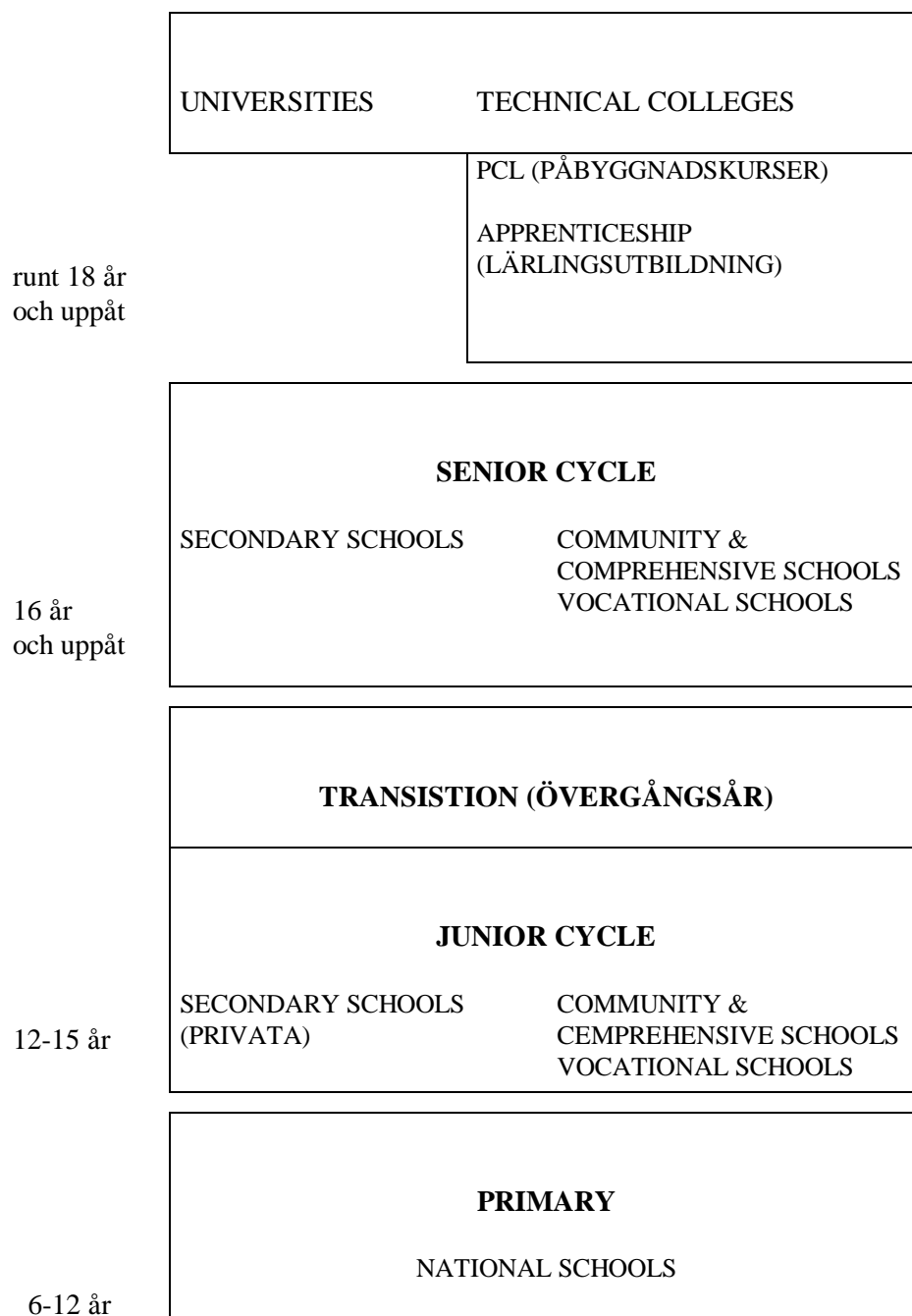
Det finns sju universitet i Irland. De studerande antas på resultat från examen på *Senior Cycle*. Antalet sökande överstiger antalet platser på alla utbildningar. Endast hälften av de sökande antas.

Universiteten erbjuder traditionell akademisk utbildning. Studierna kan leda till en *Bachelor* efter tre eller fyra år, *Master* eller *Doctorate*. Universiteten utfärdar själva sina examina under övervakning av externa examinatorer.

The Dublin Institute of Technology är den största tekniska högskolan med cirka 22 000 studenter. Sedan 1998 har man rätt att utfärda akademiska examina. Det finns ett 80-tal olika utbildningsalternativ, från lärlingsutbildning till akademiska kurser som kan leda till en doktorsexamen. Ett studiealternativ är de tvååriga yrkesförberedande utbildningarna som leder till ett *National Certificate*. Drygt 40 procent av IT-studerande väljer detta alternativ. De studerande som önskar att fördjupa sig ytterligare kan läsa till en *National Diploma* eller en längre akademisk examen.

De tekniska högskolorna samarbetar med näringslivet i fråga om utbildningsinnehåll och vid examination men arbetslivet deltar inte särskilt aktivt i själva utbildningarna. Även om man försöker att närma sig arbetslivet, är det fortfarande inte särskilt vanligt med arbetsplatsförlagd utbildning.

IRLANDS UTBILDNINGSSYSTEM

runt 18 år
och uppåt

UNIVERSITIES	TECHNICAL COLLEGES
	PCL (PÅBYGGNADSKURSER) APPRENTICESHIP (LÄRLINGSUTBILDNING)

Social bakgrund för nybörjare i kvalificerad yrkesutbildning 1996–1998

PM - Statistiska centralbyrån - Ewa Foss

Sammanfattning

I denna PM redovisas social bakgrund och hemmets utbildningsnivå för nybörjare yngre än 35 år i kvalificerad yrkesutbildning (KY) 1996–1998, ca 8 600 personer. Jämförelser görs med högskolenybörjare läsåret 1996/97 i motsvarande ålder, ca 58 600 personer.

Skillnaden mellan fördelningen efter social bakgrund och efter hemmets utbildningsnivå i båda nybörjargrupperna och fördelningen i den underliggande populationen, årskullarna, utgör ett mått på snedrekryteringen.

En jämförelse mellan grupperna KY-nybörjare och nybörjare i högskolan visar bl.a. att:

– I fråga om social snedrekrytering är skillnaden mindre mellan KY-nybörjare och högskolenybörjare än den är mellan nybörjare på olika utbildningar inom KY resp. högskolan. Samma förhållande gäller för rekrytering efter hemmets utbildningsnivå där skillnaden är mindre mellan KY-nybörjare och högskolenybörjare än den är mellan nybörjare på olika utbildningar inom KY resp. högskolan.

– Andelen med arbetarbakgrund är större bland KY-nybörjarna än bland högskolenybörjarna, 29 resp. 23 procent. I den underliggande population, årskullarna i motsvarande åldrar, kom drygt en tredjedel från arbetarhem. Detta innebär att i båda utbildningsformerna är studerande från arbetarhem underrepresenterade. Underrepresentationen är mindre bland KY-nybörjare än för högskolenybörjare.

– Männerna inom kvalificerad yrkesutbildning är något mindre socialt snedrekryterade än kvinnorna. En förklaring till detta är att kvinnor och män delvis återfinns inom olika branscher. Männerna finns i större utsträckning än kvinnorna inom branscher med en relativt jämn social rekrytering, som t.ex. inom tillverkning inkl. produktutveckling.

Bland högskolenybjörjarna är förhållandet det omvända. Kvinnorna är mindre socialt snedrekryterade än männen, vilket beror på att en stor del av kvinnorna finns inom områden med en relativt jämn social rekrytering, som vård och undervisning. Männerna finns till stor del inom mer socialt snedrekryterade områden som t.ex. inom teknikområdet.

– I den yngsta gruppen KY-nybjörjare, under 22 år, är den sociala snedrekryteringen som lägst. Drygt 30 procent hade arbetarbakgrund och andelen från högre tjänstemannahem var förhållandevis låg, 17 procent. I den yngsta gruppen högskolenybjörjare är däremot den sociala snedrekryteringen som högst, ca 20 procent har arbetarbakgrund och 32 procent kommer från högre tjänstemannahem.

– I åldersgruppen 22 till 34 år är skillnaden i social rekrytering mellan KY-nybjörjare och högskolenybjörjare små.

– Högst andel nybjörjare med arbetarbakgrund i KY fanns inom tillverkningsbranschen (inkl produktutveckling), 37 procent. Och den lägsta andelen med arbetarbakgrund fanns inom branschen för ekonomi (inkl försäkring, handel, ledning), 24 procent. Andelen med arbetarbakgrund varierar mellan 7 och 45 procent på högskolans olika program mot yrkes-examen. Lägst andel hade nybjörjarna på läkarutbildningen och högst nybjörjarna på yrkesteknisk högskoleutbildning.

– Det är svårt att göra direkta jämförelser av den sociala rekryteringen mellan branscherna i kvalificerad yrkesutbildning och högskolans program mot yrkesexamen. KY-nybjörjarna, som grupp, har dock en social rekrytering som liknar den till några av de större utbildningarna inom högskolan, högskoleingenjör, sjuksköterska och grundskollärare 1-7.

– Andelen med enbart förgymnasialt utbildade föräldrar eller kortare gymnasialt utbildade föräldrar är större för KY-nybjörjarna än för högskolenybjörjarna, 50 resp. 40 procent. Högskolenybjörjarna, som grupp, har mer välutbildade föräldrar än KY-nybjörjarna, 29 resp. 18 procent har en längre eftergymnasial utbildning.

En faktor som påverkar jämförelsen är att högskolans nybjörjare är yngre än KY-nybjörjare. De yngre årskullarna har mer välutbildade föräldrar än de äldre. Stora förändringar i föräldragenerationens utbild-

ningsnivå har ägt rum på kort tid. Jämförelsen underlättas när nybörjarna redovisas per åldersgrupper.

– Snedrekryteringen för variabel hemmets utbildningsnivå är störst i yngsta gruppen högskolenybörjare. I gruppen yngre än 22 år har 35 procent av föräldrar med en längre eftergymnasial utbildning. Motsvarande andel för de yngsta KY-nybörjarna var 18 procent, vilket är ungefär samma andel som för hela årskullen i samma ålder. I övriga åldersgrupper är skillnaden mellan KY-nybörjare och högskolenybörjare betydligt mindre.

Undersökningens uppläggning och genomförande

Bakgrund

Sedan 1996 pågår en försöksverksamhet med kvalificerad yrkesutbildning (KY). Försöksverksamheten har förlängts till 2001 och byggs ut. Under 1999 ökar antalet platser från 8 800 till 12 000 per år.

KY är eftergymnasial och en tredjedel av utbildningen bygger på kvalificerad tillämpning av de teoretiska kunskaperna på en arbetsplats. Utbildningen sker i nära samarbete mellan arbetsliv och olika anordnare.

Innehållet i KY hämtas från gymnasieskolan, påbyggnadsutbildningar, högskolan och arbetslivet. Utbildningen skall förena en praktisk inriktning med fördjupade teoretiska kunskaper. De flesta utbildningarna är på 80 poäng, vilket på samma sätt som i högskolan motsvarar två års studier.

Syftet med denna PM är att redovisa social bakgrund och hemmets utbildningsnivå för nybörjare i KY och att göra jämförelser med motsvarande fördelningar för nybörjare i högskolan.

Populationer

KY-nybörjare

Antalet KY-nybörjare under 35 år uppgick åren 1996–1998 till ca 58 600 personer, vilka utgör undersökningspopulationen.

I undersökningsgruppen var andelen kvinnor 45 procent. Andelen som var högst 21 år när studierna påbörjades var 37 procent och en lika stor andel var mellan 25 och 34 år. Männerna var något yngre än kvinnorna. 40 procent av männen jämfört med 32 procent av kvinnorna var högst 21 år.

Högskolenyborjare

Jämförelser i PM:en görs med gruppen högskolenyborjare (för första gången i svensk högskola) under 35 år 1996/97. Denna grupp bestod av 58 600 studerande, varav andelen kvinnor var 55 procent. Drygt hälften av dessa högskolenyborjare var högst 21 år när studierna påbörjades och ca var fjärde var mellan 25 och 34 år. KY-nyborjarna skiljer sig alltså, i jämförelse med högskolenyborjarna genom att andelen män är större och att de är äldre än högskolenyborjarna. Ålderskillnaden mellan de båda grupperna är speciellt stor för kvinnor.

Vissa jämförelser görs även med nyborjare på program mot yrkesexamen läsåret 1996/97.

KY-nyborjare 1996–1998 och högskolenyborjare 1996/97 under 35 år fördelade efter ålder. Procent

Ålder	KY-nyborjare			Högskolenyborjare		
	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män
≤ 21 år	37	32	40	55	58	53
22–24 år	26	27	26	21	19	23
25–34 år	37	41	33	24	23	24
Samtliga	100	100	100	100	100	100
Antal	8 592	3 864	4 728	58 565	32 302	26 263

Årskullarna – födda vissa år

I PM:en görs även vissa jämförelser med hela årskullarna födda vissa år. Uppgifterna kommer från FoB 85. Den sociala fördelningen för KY-nyborjare och högskolenyborjare jämförs med fördelningen i årskullarna i motsvarande ålder.

Social bakgrund och hemmets utbildningsnivå

Begreppet social snedrekrytering

– Social snedrekrytering till högre studier förekommer då barn från vissa sociala ursprung oftare än andra når högre utbildningsnivåer.

Den sociala snedrekryteringen byggs upp under hela skoltiden. Den är starkare vid övergången till gymnasieutbildning än till högskoleutbildning (se t.ex. SOU 1993:85).

Att mäta social snedrekrytering

Det rekommenderade måttet för att mäta social snedrekrytering, speciellt för förändringar över tiden, är ”den relativa chansen”. Måttet bygger på jämförelser av andelar av årskullar som påbörjar högre utbildning. Genom att den undersökta gruppen KY-nybörjare är liten är inte detta mått tillämpligt.

I den undersökning som presenteras i denna PM görs istället jämförelser av andelen som kommer från vissa sociala ursprung bland dem som påbörjat KY och högskoleutbildning med motsvarande andelar i (hela) årskullarna i motsvarande åldrar.

Förekom ingen social snedrekrytering eller snedrekrytering för hemmets utbildningsnivå skulle fördelningen i nybörjargrupperna överensstämma med den i årskullarna.

Eftersom bortfallet för uppgift om social bakgrund är stort för äldre personer ingår i redovisningen endast de som är under 35 år. Även för dem som är yngre finns ett bortfall för SEI-uppgift. Storleken på det bortfallet redovisas i tabellerna sist i bilagan, dels totala andelen och dels andelen födda i Sverige.

Uppgift om social bakgrund

De redovisade uppgifterna om social bakgrund kommer från den SEI-klassificering som gjordes i folk- och bostadsräkningen 1985 (FoB 85). Barn och föräldrar har sammankopplats med hjälp av den hushållskoppling som görs i FoB. Den högsta av faders och moders socioekonomiska grupp (SEI), enligt en fastställd dominansordning, har fått bestämma den studerandes sociala bakgrund.

Social bakgrund för födda 1968 och 1976. Procent

Social bakgrund (SEI)	1968	1976
Högre tjänstemän	17	18
Tjänstemän, mellannivå	21	23
Lägre tjänstemän	14	13
Facklärd arbetare	17	18
Ej facklärd arbetare	19	18
Företagare/lantbrukare	11	10
Samtliga med SEI	100	100
Antal totalt	114 000	100 000
<i>Uppgift om social bakgrund saknas</i>	10	7

Den sociala bakgrunden för de redovisade årskullarna i tablan har förändrats för de yngre jämfört med de äldre genom att andelen tjänstemän på mellannivå ökat ett par procentenheter medan andelen för vissa andra grupper minskat. Skillnaden är dock liten.

Uppgift om hemmets utbildningsnivå

En redovisning görs även av KY-nybörjare och högskolenyborjare efter hemmets utbildningsnivå (föräldrarnas avklarade utbildning). Utbildningsnivån är klassificerad enligt Svensk Utbildningsnomenklatur (SUN).

Hemmets utbildningsnivå för födda 1968 och 1976. Procent

Hemmets utbildningsnivå (SUN)	1968	1976
Eftergymnasial utbildning \geq 3 år	14	19
Eftergymnasial utbildning < 3 år	10	13
Gymnasial utbildning > 2 år	13	14
Gymnasial utbildning \leq 2 år	32	34
Förgymnasial utbildning	31	20
Samtliga med SUN	100	100
Antal totalt	114 000	100 000
<i>Uppgift om utbildningsnivå saknas</i>	6	4

Uppgiften om hemmets utbildningsnivå kommer från SCB:s register över Befolkningens utbildning från 1985. Hushållskopplingen (föräldrar – barn) har hämtats från FoB.

Det finns ett samband mellan SEI och SUN genom att klassificeringen av yrke enligt SEI bygger på ett normalt utbildningskrav för

yrkena, t.ex. krävs för klassificering som högre tjänstemän minst sex års utbildning utöver grundskolan.

Den förälder (i hushållet) som har den högsta avklarade utbildningen har fått beskriva utbildningsnivån i hemmet.

Genom den utbyggnad som skett av utbildningen i Sverige, främst gymnasieutbildningen men även högskoleutbildningen, har befolkningens – i denna redovisning föräldrarnas – utbildningsnivå höjts. Detta framgår tydligt även då en jämförelse görs av två årskullar som är födda med endast åtta års mellanrum, födda 1968 och 1976.

Bortfallsredovisning

Bortfallet för uppgiften om social bakgrund ligger på 7–10 procent för årskullarna födda 1968–1976. I redovisningen för nybörjarna i KY och högskolan är bortfallet större än för årskullarna. Detta beror på att studerande från utlandet tillkommit efter det att FoB 85 genomförts. För denna grupp saknas uppgift om social bakgrund.

Det totala bortfallet för uppgift om social bakgrund för högskolenybörjarna 1996/97 uppgick till 19 procent. Endast en mindre del, 4 av de 19 procentenheterna, består av personer födda i Sverige. Bortfallet varierar mellan åldersgrupperna. Det är störst i gruppen 22–24 år, 29 procent. I denna grupp finns många utbytesstudenter.

Bortfallet för KY-nybörjarna är lägre. För den totala gruppen uppgår det till 11 procent, varav 5 av de 11 procentenheterna består av personer födda i Sverige.

Fördelningen av bortfallet för uppgiften om social bakgrund visar att andelen födda i Sverige är ungefär lika stor i de båda nybörjargrupperna, ca fem procent. Däremot är det totala bortfallet större för högskolenybörjarna, vilket beror på att fler inflyttade från utlandet efter 1985 finns bland högskolenybörjarna än bland KY-nybörjarna.

Bortfallet för uppgiften om hemmets utbildningsnivå ligger på 4–6 procent för de redovisade årskullarna födda 1968–1976. Bortfallet är högre för nybörjarna i högskolan och för KY-nybörjarna p.g.a. den invandring som skett efter 1985.

Det totala bortfallet i fördelningen efter hemmets utbildningsnivå för högskolenybörjarna 1996/97 uppgick till 17 procent. Endast en mindre del, 2 av de 17 procentenheterna, består av personer födda i Sverige. Bland KY-nybörjarna var motsvarande andelar 9 resp. 2 procent.

Bortfallet för uppgiften om hemmets utbildningsnivå är något mindre än för uppgiften om social bakgrund p.g.a. att i princip alla folkbokförda i Sverige kan klassificeras på utbildningsnivå medan gruppen yrkesverksamma är mindre.

Resultatredovisning

Antalet nya studerande under 35 år i kvalificerad yrkesutbildning (KY-nybörjare) uppgår till närmare 8 600 personer under åren 1996–1998. Andelen kvinnor uppgick till 45 procent.

KY-nybörjarnas sociala bakgrund och hemmets utbildningsnivå jämförs i denna redovisning med motsvarande fördelningar för högskolenybjörjarna läsåret 1996/97. Antalet högskolenybjörjare under 35 år uppgick detta år till ca 58 600 personer, varav 55 procent var kvinnor.

Fördelning efter social bakgrund

Andelen med arbetarbakgrund större bland KY-nybörjare än bland högskolenybjörjare

Av dem som påbörjade en KY under åren 1996–1998 kom 29 procent från arbetarhem. Bland högskolenybjörjarna läsåret 1996/97 kom 23 procent av de studerande från arbetarhem.

I båda utbildningsgrupperna är dock andelen som kommer från arbetarhem lägre än andelen med arbetarbakgrund i årskullarna födda under 60- och 70-talen. Drygt 35 procent av dessa årskullar kom från arbetarhem.

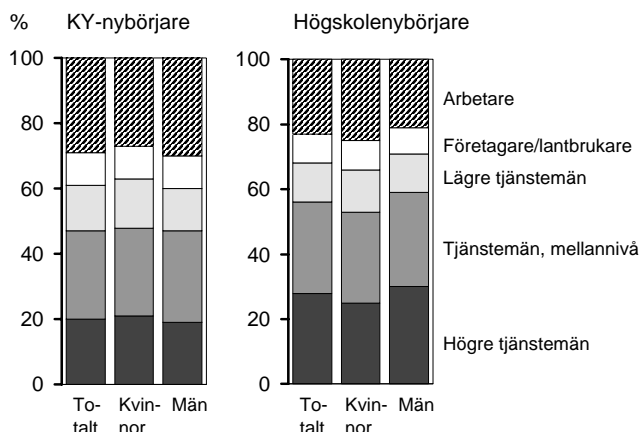
Skillnader finns även mellan KY-nybörjare och högskolenybjörjare vad gäller andelen som kommer från högre tjänstemannahem. Bland högskolenybjörjarna var denna andel 28 procent och bland KY-nybjörjarna 20 procent. För KY-nybjörjarna ligger dock andelen endast några procentenheter över den för årskullarna.

För nybjörjare med annan social bakgrund är skillnaderna små mellan andelarna i KY-utbildning och högskoleutbildning. I båda nybjörjargrupperna är andelen från tjänstemannahem, mellannivå, ungefär lika överrepresenterade i förhållande till årskullarna.

Män i KY-utbildning mindre social snedrekryterade än kvinnor

De skillnader, i fördelningen efter social bakgrund, som finns mellan nybjörjare i KY och högskoleutbildning gäller i första hand männen.

KY-nybörjare 1996–1998 och högskolenybörjare 1996/97 fördelade efter kön och social bakgrund (SEI). Procent

De manliga högskolenybörjarna är mer socialt snedrekryterade än de kvinnliga. Detta beror bl.a. på att en stor del av kvinnorna i högskolan finns inom områdena för vård och undervisning. Inom dessa områden är den sociala snedrekryteringen liten för både kvinnor och män. De manliga högskolenybörjarna återfinns till stor del inom mer socialt snedrekryterade områden, t.ex. teknikområdet.

Till skillnad från männen i högskoleutbildningen är männen i KY mindre socialt snedrekryterade än kvinnorna. Av fördelningen på branscher framgår att en stor del av männen i KY finns på utbildningar inom tillverkningsbranschen. Jämfört med den sociala fördelningen i årskullarna har denna bransch en relativt jämn social rekrytering.

KY-nybörjare 1996–1998 och högskolenybörjare 1996/97 under 35 år fördelade efter kön och social bakgrund (SEI). Procent

Nybörjare/ kön	Högre tjänste- män	Tjänste- män mellan- nivå	Lägre tjänste- män	Före- tagare/ Lant- brukare	Facklär- da ar- betare	Ej fack- lära ar- betare	Totalt	Antal
KY-nybörjare								
Totalt	20	27	14	10	15	14	100	8 592
Kvinnor	21	27	15	10	14	13	100	3 864
Män	19	28	13	10	16	14	100	4 728
Högskolenybörjare								
Totalt	28	28	12	9	13	10	100	58 565
Kvinnor	25	28	13	9	13	11	100	32 302
Män	30	29	12	8	12	9	100	26 263

Åldersfördelning

I den undersökta gruppen KY-nybörjare 1996–1998 och högskoleny-
börjare läsåret 1996/97 under 35 år finns vissa skillnader i åldersfördel-
ning. I gruppen högskolenyborjare var 55 procent under 22 år medan
denna andel bland KY-nyborjare var 37 procent. I den äldsta redovisade
gruppen, 25–34 år, fanns däremot en större andel bland KY-nyborjare
än högskolenyborjare. Skillnaderna mellan grupperna är större för
männen än för kvinnorna.

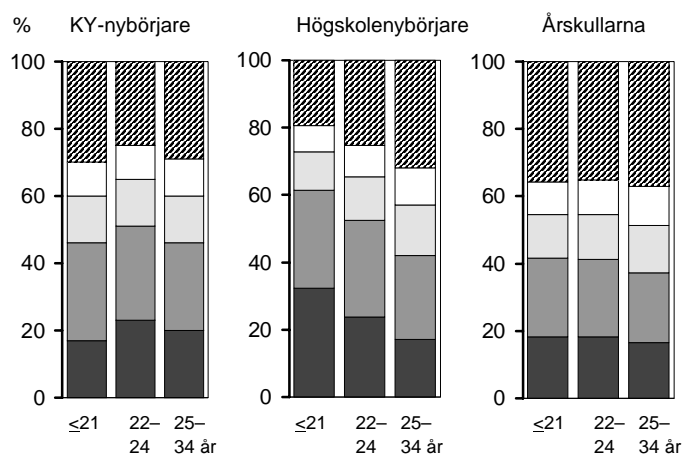
Lägst social snedrekrytering bland de yngsta KY-nyborjarna

I den yngsta gruppen KY-nyborjare, för både kvinnor och män under 22
år, är den sociala snedrekryteringen som lägst. Skillnaden i förhållande
till årskullarna i motsvarande ålder består i en underrepresentation av
studerande från arbetarhem och en överrepresentation av studerande från
tjänstemannahem, mellannivå. Skillnaden är i båda fallen små, ca fem
procentenheter.

En större andel av de yngsta KY-nyborjarna än bland de äldre åter-
finns inom branschen för tillverkning. Denna bransch har som visas i
nästa avsnitt en relativt jämn social rekrytering.

Bland högskolenyborjarna är däremot den sociala snedrekryteringen
som störst i åldersgruppen under 22 år och speciellt stor är den för
männen i denna åldersgrupp. Eftersom drygt hälften av högskolenybor-
jarna är under 22 år och denna åldersgrupp är starkt socialt snedrekry-
terad väger åldersgruppen tungt i den totala fördelningen för hög-
skolenyborjarna.

KY-nybörjare 1996–1998, högskolenyborjare 1996/97 och årskullarna fördelade efter ålder och social bakgrund (SEI). Procent

Social bakgrund

- Arbetare
- Företagare/lantbrukare
- Lägre tjänstemän
- Tjänstemän, mellannivå
- Högre tjänstemän

Små skillnader i social rekrytering mellan KY-nybörjare och högskolenyborjare i åldersgruppen 22–34 år

I åldersgrupperna över 21 år finns för KY-nybörjare en något större social snedrekrytering i förhållande till fördelningen i hela årskullen i motsvarande ålder, än vad gruppen 21 år och yngre har.

I åldersgruppen 22–24 år är skillnaderna små i social snedrekrytering mellan KY-nybörjare och högskolenyborjare.

I den äldsta redovisade åldersgruppen, 25–34 år, är den sociala snedrekryteringen något större för KY-nybörjarna än för högskolenyborjarna.

KY-nybörjare 1996–1998 och högskolenyborjare 1996/97 under 35 år fördelade efter ålder och social bakgrund (SEI). Procent

Nybörjare/ ålder	Högre tjänste- män	Tjänste- män mellan- nivå	Lägre tjänste- män	Före- tagare/ Lant- brukare	Fack- lärdar- betare	Ej fack- lärdar- betare	Totalt	Antal
KY-nybörjare								
≤ 21 år	17	29	14	10	17	14	100	3 162
22-24 år	23	28	14	10	13	12	100	2 255
25-34 år	20	26	14	11	15	14	100	3 175
Samtliga	20	27	14	10	15	14	100	8 592
Högskolenyborjare								
≤ 21 år	32	29	11	8	11	8	100	32 736
22-24 år	24	29	13	9	14	12	100	12 035
25-34 år	17	25	15	11	16	16	100	13 794
Samtliga	28	28	12	9	13	10	100	58 565

Branschfördelning

I detta avsnitt redovisas KY-nybörjare på den bransch inom vilken de utbildar sig. Endast branscher med minst 100 kvinnliga och manliga nybörjare under åren 1996–1998 särredovisas. Flest antal nybörjare fanns på utbildningar inom IT-branschen inkl. multimedia, grafisk industri. Drygt en fjärdedel av samtliga nybörjare fanns inom denna bransch.

Sociala rekryteringen skiljer mellan KY-branscherna

På samma sätt som bland högskolans utbildningar finns skillnader i social fördelning mellan olika inriktningar av KY.

Andelen som kommer från arbetarhem varierar för KY-nybörjarna mellan 24 och 37 procent i de olika branscherna. Den snedaste sociala rekryteringen finns inom branschen för ekonomi inkl försäkring, handel, ledning och då speciellt bland de manliga nybörjarna. Bland männen inom denna bransch kom endast 21 procent från arbetarhem. Motsvarande andel för de kvinnliga nybörjarna var 26 procent. Även utbildningarna inom IT-branschen och turism har en relativt sned social rekrytering.

Jämnast social rekrytering har utbildningarna inom branscherna för tillverkning och transport. Bland nybörjarna inom tillverkningsbranschen är dock studerande från högre tjänstemannahem något under-representerade.

Sociala snedrekryteringen varierar mer mellan högskolans utbildningar

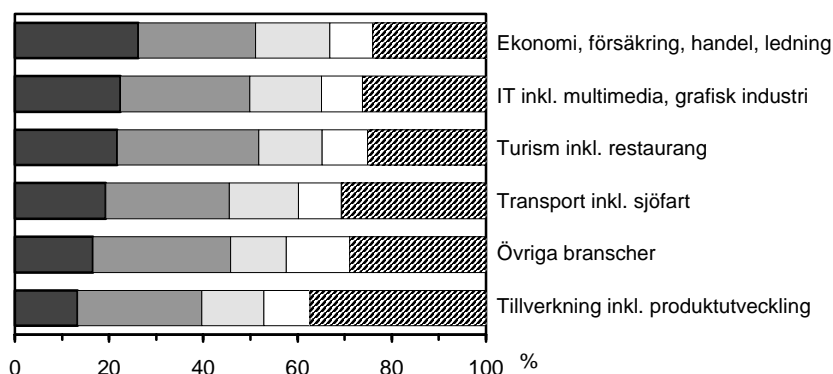
Andelen nybörjare från arbetarhem varierar mellan högskolans program mot yrkesexamen, från 7 till 45 procent. Högst var andelen på yrkesteknisk högskoleutbildning och lägst på läkarutbildningen.

Det är svårt att göra direkta jämförelser mellan branscherna i KY och högskolans program mot yrkesexamen.

KY-nybörjarna, som grupp, har dock en social fördelning som liknar den i några av de större utbildningarna inom högskolan, högskoleingenjör, sjuksköterska och grundskollärare 1-7.

Högskolans ekonomlinje, som det fanns nybörjare på t.o.m. läsåret 1993/94, hade då en snedare social rekrytering än KY mot ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning hade åren 1996–1998. Nybörjare inom högskolans ekonomutbildningar är svåra att följa i statistiken efter 1993/94, då de centralt fastställda linjerna inom högskolan försvann.

KY-nybörjare 1996–1998 under 35 år fördelade efter bransch och social bakgrund (SEI). Procent

Social bakgrund

Arbetare

Företagare/lantbrukare

Lägre tjänstemän

Tjänstemän, mellannivå

Högre tjänstemän

KY-nybörjare 1996-1998 under 35 år fördelade efter kön, bransch och social bakgrund (SEI). Procent

Kön/bransch	Högre tjänstemän	Tjänstemännivå	Lägre tjänstemän	Företag/Lantbrukare	Facklärdare	Ej facklärdare	Totalt	Antal	Bortfall SEI
									födda i Sverige
Totalt									
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	26	25	16	9	13	11	100	1 345	12 6
IT inkl. multimedial, grafisk industri	22	27	15	9	14	13	100	2 342	12 5
Tillverkning inkl. produktutveckling	13	26	13	10	19	18	100	1 785	10 4
Transport inkl. sjöfart	19	26	15	9	18	13	100	465	10 6
Turism inkl. restaurang	22	30	13	10	14	11	100	1 063	10 4
Övriga branscher	17	29	12	13	16	13	100	1 592	10 5
Samtliga	20	27	14	10	15	14	100	8 592	11 5
Kvinnor									
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	24	25	15	10	14	12	100	781	11 6
IT inkl. multimedial, grafisk industri	24	25	16	9	13	14	100	995	12 6
Tillverkning inkl. produktutveckling	14	26	14	10	17	18	100	460	12 5
Transport inkl. sjöfart	19	20	16	7	24	14	100	170	10 5
Turism inkl. restaurang	21	31	14	10	13	11	100	789	8 4
Övriga branscher	17	30	15	10	14	14	100	669	12 6
Samtliga	21	27	15	10	14	13	100	3 864	11 5
Män									
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	30	24	16	8	11	10	100	564	13 5
IT inkl. multimedial, grafisk industri	21	29	15	9	14	12	100	1 347	12 5
Tillverkning inkl. produktutveckling	13	26	13	10	20	18	100	1 325	10 3
Transport inkl. sjöfart	19	30	14	10	15	12	100	295	9 7
Turism inkl. restaurang	24	28	11	9	16	12	100	274	14 6
Övriga branscher	16	29	10	16	17	13	100	923	9 3
Samtliga	19	28	13	10	16	14	100	4 728	11 4

Fördelning efter hemmets utbildningsnivå

I detta avsnitt beskrivs KY-nybörjarna fördelade efter hemmets utbildningsnivå, definierat som den högsta av faders och moders utbildningsnivå. Fördelningen efter hemmets utbildningsnivå och fördelningen efter sociala bakgrund (SEI) har ett visst samband genom att klassificeringen i SEI bygger på ett normalt utbildningskrav för yrken.

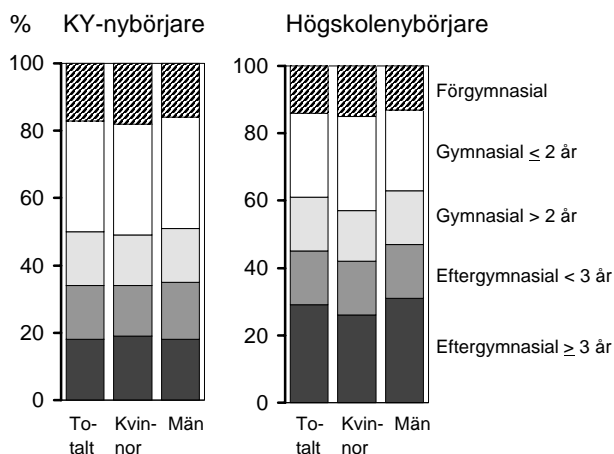
Under en relativt kort tid har det skett stora förändringar i utbildningsnivån för föräldragenerationen. Andelen med enbart förgymnasialt utbildade föräldrar har i årskullarna födda 1968–1976 minskat från 31 procent till 20 procent. De yngre årskullarna har mer välutbildade föräldrar än de äldre, vilket har betydelse för tolkningen av resultaten.

Kortare gymnasial utbildning vanlig för KY-nybörjarnas föräldrar

En tredjedel av KY-nybörjarnas föräldrar har en kortare gymnasial utbildning som högsta utbildning. Bland högskolenybörjarna var motsvarande andel lägre, 26 procent.

Det är betydligt vanligare med längre eftergymnasialt utbildade föräldrar för högskolenybörjare än för KY-nybörjare. För högskolenybörjarna 1996/97 var denna andel 29 procent, medan den för KY-nybörjarna 1996–1998 uppgick till 18 procent. Men även här finns vissa skillnader mellan åldersgrupperna vilket framgår av redovisningen nedan.

KY-nybörjare 1996–1998 och högskolenybörjare 1996/97 fördelade efter kön och hemmets utbildningsnivå (SUN). Procent

Andelen med kortare eftergymnasialt utbildade föräldrar liksom andelen med föräldrar med en längre gymnasial utbildning var lika stor bland nybörjarna i KY och högskoleutbildning.

Små skillnader i hemmets utbildningsnivå mellan kvinnor och män i KY

Till skillnad från högskolenybörjarna är skillnaderna små i hemmets utbildningsnivå mellan kvinnor och män i KY. Den skillnad som finns består i att andelen män med enbart förgymnasialt utbildade föräldrar är några procentenheter större än för kvinnor. Och att kvinnor har en något större andel eftergymnasialt utbildade föräldrar än män.

Bland högskolenybörjarna har männen mer välutbildade föräldrar än kvinnorna. Tidigare har även visats att de manliga högskolenybörjarna är mer socialt snedrekryterade än de kvinnliga.

KY-nybörjare 1996–1998 och högskolenybörjare 1996/97 under 35 år fördelade efter kön och hemmets utbildningsnivå (SUN). Procent

Nybörjare/ kön	Eftergymnasial utbildning		Gymnasial ut- utbildning		Förgym- nasial utbild- ning	Totalt	Antal
	≥ 3 år	< 3 år	> 2 år	≤ 2 år			
KY-nybörjare							
Totalt	18	16	16	33	17	100	8 592
Kvinnor	19	15	15	33	18	100	3 864
Män	18	17	16	33	16	100	4 728
Högskolenybörjare							
Totalt	29	16	16	26	14	100	58 565
Kvinnor	26	16	15	27	15	100	32 302
Män	31	16	16	24	13	100	26 263

Åldersfördelning

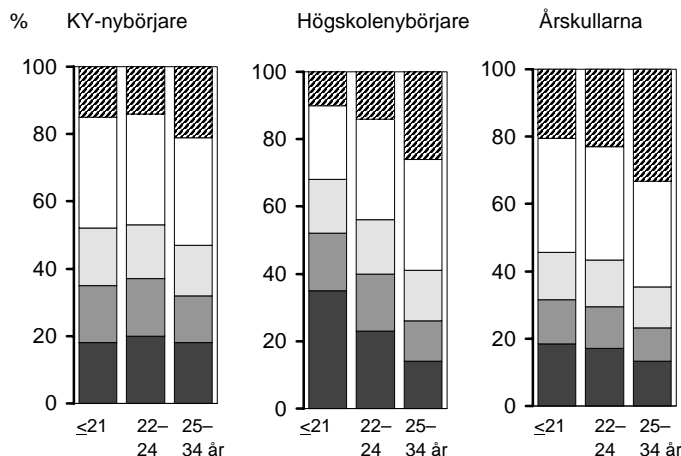
I den underliggande populationen, årskullarna, märks tydligt den ökade allmänna utbildningsnivån bland föräldrarna. För årskullarna 19 till 34 år har andelen med eftergymnasialt utbildade föräldrar ökat från 19 till 32 procent för de yngre.

Om hänsyn tas till att den redovisade gruppen KY-nybörjare är något äldre än gruppen högskolenybörjare minskar skillnaderna mellan grupperna i fördelningen efter hemmets utbildningsnivå något på totalnivå.

Bland KY-nybörjare är skillnaderna i fördelning för hemmets utbildningsnivå små mellan åldersgrupperna

Bland KY-nybörjarna är skillnaden mellan åldersgrupperna i fördelning efter hemmets utbildningsnivå jämförelsevis liten.

KY-nybörjare 1996–1998, högskolenyborjare 1996/97 och årskullarna fördelade efter ålder och hemmets utbildningsnivå (SUN). Procent

Hemmets utbildningsnivå

- Förgymnasial
- Gymnasial ≤ 2 år
- Gymnasial > 2 år
- Eftergymnasial < 3 år
- Eftergymnasial ≥ 3 år

För högskolenyborjare finns stora skillnader mellan åldersgrupperna i hemmets utbildningsnivå

På samma sätt som för fördelningen efter social bakgrund är skillnaden i fördelningen efter hemmets utbildningsnivå större mellan de olika åldersgrupperna bland högskolenyborjarna än bland KY-nybörjarna.

Snedrekryteringen för variabeln hemmets utbildningsnivå är störst i yngsta gruppen högskolenyborjare. I gruppen yngre än 22 år har 35 procent föräldrar med en längre eftergymnasial utbildning. Motsvarande andel för de yngsta KY-nybörjarna är 18 procent, vilket är ungefär samma andel som för hela årskullen i samma ålder.

Även när det gäller den äldsta gruppen högskolenybörjare (25–34 år) är mönstret det samma som i fördelningen efter social bakgrund, det förekommer nästan ingen snedrekrytering för variabeln hemmets utbildningsnivå.

Den äldsta gruppen KY-nybörjare har en något snedare fördelning efter hemmets utbildningsnivå än den äldsta gruppen högskolenybörjare.

Olika fördelning för yngre kvinnor och män i högskoleutbildning jämfört med KY

Även skillnaderna mellan kvinnor och män är små i de olika åldersgrupperna bland KY-nybörjarna vad gäller hemmets utbildningsnivå. Bland högskolenybörjarna, däremot, har de yngsta männen i större utsträckning än de yngsta kvinnorna välutbildade föräldrar.

KY-nybörjare 1996–1998 och högskolenybörjare 1996/97 under 35 år fördelade efter ålder och hemmets utbildningsnivå (SUN). Procent

Nybörjare/ ålder	Eftergymnasial utbildning		Gymnasial ut- bildning		Förgym- nasial utbild- ning	Totalt	Antal
	≥ 3 år	< 3 år	> 2 år	≤ 2 år			
KY-nybörjare							
≤ 21 år	18	18	17	33	15	100	3 162
22-24 år	20	17	16	33	14	100	2 255
25-34 år	18	14	15	32	22	100	3 175
Samtliga	18	16	16	33	17	100	8 592
Högskolenybörjare							
≤ 21 år	35	17	16	23	10	100	32 736
22-24 år	23	17	16	30	14	100	12 035
25-34 år	14	12	15	32	26	100	13 794
Samtliga	29	16	16	26	14	100	58 565

Branschfördelning

Mindre skillnader mellan KY-branscherna i fördelningen efter hemmets utbildningsnivå

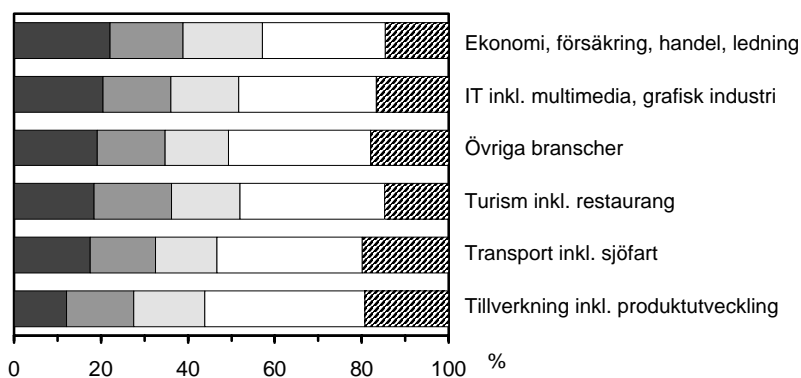
Bland KY-nybörjarna fördelade per bransch varierar andelen med eftergymnasialt utbildade föräldrar från 28 till 39 procent. Skillnaderna mellan branscherna följer samma mönster i fördelningen efter hemmets utbildningsnivå som för fördelningen efter social bakgrund. Högst andel med eftergymnasialt utbildade föräldrar fanns bland nybörjarna inom

branschen ekonomi, inkl försäkring, handel, ledning och lägsta andelen inom tillverkning inkl. produktutveckling.

Omvänt gäller att högsta andelen med enbart förgymnasialt utbildade föräldrar fanns inom branschen tillverkning m.m. och lägst andel inom branschen ekonomi m.m.

Inom två av branscherna, ekonomi och transport, har en påtagligt större andel män än kvinnor eftergymnasialt utbildade föräldrar.

KY-nybörjare 1996–1998 under 35 år fördelade efter bransch och hemmets utbildningsnivå. Procent

Hemmets utbildningsnivå

- Förgymnasial
- Gymnasial ≤ 2 år
- Gymnasial > 2 år
- Eftergymnasial < 3 år
- Eftergymnasial ≥ 3 år

Mycket stora skillnader mellan olika högskoleutbildningar i fördelningen efter hemmets utbildningsnivå

Till skillnad från nybörjarna inom KY finns det mycket stora skillnader i andelen eftergymnasialt utbildade föräldrar mellan de olika högskoleutbildningarna. Andelen varierar mellan 14 procent för nybörjarna på yrkesteknisk högskoleutbildning och 76 procent för nybörjarna på läkarutbildningen.

På två av de antalsmässigt största högskoleutbildningarna, till sjuk-sköterska och högskoleingenjör hade cirka 35 procent av nybörjarna eftergymnasialt utbildade föräldrar. Ungefär en lika stor andel med eftergymnasialt utbildade föräldrar hade nybörjarna inom flertalet av

KY-branscherna. Eftersom andelen med eftergymnasialt utbildade föräldrar varierar från 19 till 32 procent i de aktuella årskullarna förekommer det en viss snedrekrytering med avseende på hemmets utbildningsnivå för flertalet av KY-branscher.

Högskolenybjörjarna är yngre än KY-nybjörjarna och de yngre årskullarna har mer välutbildade föräldrar. Därför blir snedrekryteringen i fråga om hemmets utbildningsnivå något mindre för nybjörjarna i högskolan än för KY-nybjörjarna vid likartad fördelning av hemmets utbildningsnivå i de båda nybjörjargrupperna.

(I tabell 4 finns en redovisning av hemmets utbildningsnivå för nybjörjare på vissa högskoleutbildningar.)

KY-nybörjare 1996–1998 under 35 år fördelade efter kön, bransch och hemmets utbildningsnivå. Procent

Kön/ bransch	Eftergymna- sial utbildning		Gymnasial utbildning		Förgym- nasial utbild- ning		Totalt SUN		Antal totalt		Bortfall SUN totalt	
	≥ 3år		> 2 år		≤ 2 år						Sverige	
	< 3 år		> 2 år	≤ 2 år	utbild- ning					födda i		
Totalt												
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	22	17	18	28	14	100	1345	10	3			
IT inkl. multimedia, grafisk industri	20	16	16	32	17	100	2342	8	2			
Tillverkning inkl. produktutveckling	12	16	16	37	19	100	1785	8	1			
Transport inkl. sjöfart	18	15	14	33	20	100	465	7	3			
Turism inkl. restaurang	18	18	16	33	15	100	1063	7	2			
Övriga branscher	19	16	15	33	18	100	1592	8	2			
Samtliga	18	16	16	33	17	100	8592	8	2			
Kvinnor												
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	20	17	17	30	16	100	781	9	3			
IT inkl. multimedia, grafisk industri	20	16	13	33	18	100	995	8	2			
Tillverkning inkl. produktutveckling	15	11	16	38	20	100	460	10	2			
Transport inkl. sjöfart	14	10	14	36	27	100	170	9	3			
Turism inkl. restaurang	17	19	15	34	15	100	789	6	2			
Övriga branscher	22	12	16	30	20	100	669	8	2			
Samtliga	19	15	15	33	18	100	3864	8	2			
Män												
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	25	17	20	26	13	100	564	12	4			
IT inkl. multimedia, grafisk industri	21	15	17	31	16	100	1347	9	2			
Tillverkning inkl. produktutveckling	11	17	16	37	19	100	1325	8	1			
Transport inkl. sjöfart	20	18	14	32	16	100	295	5	3			
Turism inkl. restaurang	23	13	17	32	15	100	274	10	3			
Övriga branscher	17	18	14	34	17	100	923	8	2			
Samtliga	18	17	16	33	16	100	4728	9	2			

Socio-ekonomisk indelning (SEI)

Socio-ekonomisk indelning i FoB 85	Redovisningsgrupper i denna undersökning	Organisationstillhörighet och normalt utbildningskrav för arbetet i SEI-klassificeringen
11–22 Arbetare		yrket normalt organiserat inom LO
11 Ej facklärd, varuproduktion	11–12 ej facklärd arbetare	– mindre än två års utbildning efter grundskolan
12 Ej facklärd, tjänsteproduktion		
21 Facklärd, varuproduktion	21–22 facklärd arbetare	– minst två års utbildning efter grundskolan
22 Facklärd, tjänsteproduktion		
33–56 Tjänstemän		yrken normalt organiserade inom TCO eller SACO
33 Lägre tjänstemän I	33–36 lägre tjänstemän	– mindre än tre års utbildning efter grundskolan
36 Lägre tjänstemän II		
46 Tjänstemän, mellannivå	46 tjänstemän, mellannivå	– tre men ej sex års utbildning efter grundskolan
56–57 Högre tjänstemän/ledande befattningar	56–60 högre tjänstemän	– minst sex års utbildning utöver grundskolan
60–89 Företagare		
60 Fria yrkesutövare med akademikeryrken	redovisas tillsammans med högre tjänstemän	
79 Företagare (exkl. lantbr.)	79–89 företagare/lantbrukare (exkl. akademiker)	
89 Lantbrukare		
91–99 Övriga och bortfall	Bortfall = 91–99+ blank uppg.	Se även SCB:s Meddelande i samordningsfrågor MIS 1982:4

Socio-ekonomisk klassificering av familjehushåll

För barn under 18 år som bor hos föräldrar/förälder beskrivs den sociala bakgrunden med samma socio-ekonomiska kod som en av föräldrarna. Hushåll med vuxna barn ges också samma socio-ekonomiska kod som någon av föräldrarna under förutsättning att barnet/barnen bor hos föräldrarna. Några gränsdragningar mellan vuxna och barn görs inte utifrån något ålderskriterium*). Barn är en person som uppfyller samtliga nedanstående villkor:

- bor hos föräldrar/förälder
- ej har egna barn
- ej är gift eller sammanboende

*) För hushållsuppgifterna i denna undersökning har en specialgranskning gjorts. Ålderskillnaden mellan vuxna och barn måste vara minst 16 år.

Finns mer än en förvärvsarbetande förälder sätts koden utifrån den dominansordning som redovisas i vidstående tabell.

Dominansordning (bland förvärvsarbetande) vid fler än en vuxen i hushållet

(57	Ledande befattningar)
60	Fria yrkesutövare med akademikeryrken
56	Högre tjänstemän
89	Lantbrukare
79	Företagare
46	Tjänstemän på mellannivå
36	Lägre tjänstemän II
21	Facklärd arbetare, varu- produktion
22	Facklärd arbetare, tjänste- produktion
33	Lägre tjänstemän I
11	Ej facklärd arbetare, varu- produktion
12	Ej facklärd arbetare, tjänste- produktion

Fördelning av social bakgrund (SEI) för åldersgrupperna födda 1962–1976.¹⁾ Procent

Födda	Ålder 1985	Ålder 1996	Högre tjänste- män	Tjänste- män mellan	Lägre tjänste- män	Facklärd arbetare	Ej fack- lärd arbetare	Företaga- re/Lant- brukare	Total med SEI	Antal inkl bortfall	Bortfall SEI	
											totalt	födda i Sverige
1976	9	20	18	23	13	18	18	10	100	100 000	7	6
1975	10	21	18	23	13	18	18	10	100	105 000	7	6
1974	11	22	18	23	13	18	18	10	100	111 000	7	6
1973	12	23	18	23	13	18	18	10	100	111 000	7	6
1972	13	24	18	23	13	17	18	10	100	113 000	7	6
1971	14	25	18	22	13	17	18	11	100	114 000	6	6
1970	15	26	17	22	13	17	19	11	100	110 000	7	6
1969	16	27	17	21	14	17	19	11	100	108 000	8	7
1968	17	28	17	21	14	17	19	11	100	114 000	10	8
1967	18	29	16	21	14	17	20	11	100	122 000	7	6
1966	19	30	16	20	14	17	20	12	100	123 000	8	8
1965	20	31	16	20	14	17	21	12	100	124 000	9	8
1964	21	32	16	20	15	17	22	12	100	124 000	12	10
1963	22	33	16	19	15	16	22	12	100	115 000	16	14
1962	23	34	15	19	15	16	23	12	100	107 000	13	11

1) Uppgifter om SEI är hämtade från FoB 85. Föräldraskoppling (hushållsuppgift) är från FoB 70, 80 och 85

Svensk utbildningsnomenklatur (SUN)

SUN indelas i följande nivåer:	Redovisgrupper i denna undersökning
0 Utbildning saknas	
1–2 Förgymnasial utbildning	1–2 Förgymnasial utbildning
1 Kortare än 9 år	
2 9 (10) år motsvarande	
3–4 Gymnasial utbildning	3 Gymnasial utbildning högst 2 år
3 Högst 2-årig	4 Gymnasial utbildning längre än 2 år
4 Längre än 2 år men högst 3 år	
5–6 Eftergymnasial utbildning	
5 Kortare än 3 år	5 Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år
6 3 år eller längre	6–7 Eftergymnasial utbildning 3 år eller längre inkl forskarutbildning
7 Forskarutbildning	
9 Ospecificerad nivå	0, 9 och blank uppgift = Uppgift saknas

SUN är en standard för klassificering av enskilda utbildningar. Klassificeringen görs med en femställig kod där andra positionen anger utbildningsnivån.

Det är den högsta av föräldrarnas utbildningsnivå som i denna

rapport fått beskriva hemmets utbildningsnivå. Uppgifterna om utbildningsnivån är hämtade från Registret över befolkningens utbildning, 1985 års version. Kopplingen barn – föräldrar har gjorts med hjälp av FoB 70, 80 och 85.

För ytterligare information om SUN – se SCB:s meddelande i samordningsfrågor MIS 1996:1

Fördelningen av hemmets utbildningsnivå för årskullarna födda 1962–1976.¹⁾ Procent

Födda	Ålder 1985	Ålder 1996	Eftergymnasial utbildning		Gymnasial utbildning		Förgym- nasial ut- bildning	Totalt exkl bortfall	Antal inkl bortfall	Andel bortfall
			≥ 3 år	< 3 år	> 2 år	≤ 2 år				
1976	9	20	19	13	14	34	20	100	100 000	4
1975	10	21	18	13	14	34	21	100	105 000	4
1974	11	22	18	13	14	34	22	100	111 000	4
1973	12	23	17	12	14	34	23	100	111 000	4
1972	13	24	17	12	14	33	24	100	113 000	3
1971	14	25	16	12	14	33	25	100	114 000	3
1970	15	26	15	11	13	33	27	100	110 000	3
1969	16	27	14	11	13	32	29	100	108 000	4
1968	17	28	14	10	13	32	31	100	114 000	6
1967	18	29	13	10	12	32	33	100	122 000	2
1966	19	30	13	10	12	31	34	100	123 000	3
1965	20	31	12	9	12	31	36	100	124 000	3
1964	21	32	12	9	11	30	37	100	124 000	4
1963	22	33	12	9	11	30	39	100	115 000	6
1962	23	34	11	8	11	29	41	100	107 000	3

1) Uppgifter från Registret över befolkningens utbildning 1985, föräldrakoppling (hushållsuppgift) är från FoB 70, 80 och 85

Tabell 1 KY-nybörjare 1996–1998 och högskolenybörjare 1996/97 under 35 år fördelade efter kön, åldersgrupp och social bakgrund. Procent

Kön/ålder	Högre tjänstemän	Tjänstemän mellanivå	Lägre tjänstemän	Förstagare/Lantbrukare	Facklärares betare	Ej facklärares arbetare	Totalt	Antal	Bortfall SEI totalt	födda i Sverige
KY-nybörjare										
Totalt	17	29	14	10	17	14	100	3 162	8	4
≤ 21 år	23	28	14	10	13	12	100	2 255	9	4
22-24 år	20	26	14	11	15	14	100	3 175	15	6
25-34 år	20	27	14	10	15	14	100	8 592	11	5
Samtliga	18	29	15	9	16	14	100	1 244	8	4
Kvinnor	25	26	15	9	14	12	100	1 026	9	5
≤ 21 år	20	26	16	10	14	14	100	1 594	14	7
22-24 år	21	27	15	10	14	13	100	3 864	11	5
25-34 år	17	29	13	10	17	14	100	1 918	8	4
Samtliga	22	29	13	11	13	12	100	1 229	9	4
Män	19	26	13	11	17	14	100	1 581	16	6
≤ 21 år	19	28	13	10	16	14	100	4 728	11	4
22-24 år	32	29	11	8	11	8	100	32 736	12	4
25-34 år	17	25	15	11	16	16	100	13 794	27	6
Samtliga	28	28	12	9	13	10	100	58 565	19	4
Kvinnor	30	29	12	8	12	9	100	18 812	13	4
≤ 21 år	21	27	13	10	15	13	100	6 106	28	4
22-24 år	15	24	16	12	16	17	100	7 384	26	6
25-34 år	25	28	13	9	13	11	100	32 302	19	4
Samtliga	35	29	11	7	10	7	100	13 924	11	4
Män	26	30	13	8	12	10	100	5 929	30	4
≤ 21 år	19	26	15	10	15	15	100	6 410	29	5
22-24 år	30	29	12	8	12	9	100	26 263	20	4
25-34 år	17	25	15	11	16	16	100	13 794	27	6
Samtliga	28	28	12	9	13	10	100	58 565	19	4
Totalt	32	29	11	8	11	8	100	32 736	12	4
≤ 21 år	24	29	13	9	14	12	100	12 035	29	4
22-24 år	17	25	15	11	16	16	100	13 794	27	6
25-34 år	28	28	12	9	13	10	100	58 565	19	4
Samtliga	30	29	12	8	12	9	100	18 812	13	4
Kvinnor	21	27	13	10	15	13	100	6 106	28	4
≤ 21 år	15	24	16	12	16	17	100	7 384	26	6
22-24 år	25	28	13	9	13	11	100	32 302	19	4
25-34 år	35	29	11	7	10	7	100	13 924	11	4
Samtliga	26	30	13	8	12	10	100	5 929	30	4
≤ 21 år	19	26	15	10	15	15	100	6 410	29	5
22-24 år	30	29	12	8	12	9	100	26 263	20	4
25-34 år	17	25	15	11	16	16	100	13 794	27	6
Samtliga	28	28	12	9	13	10	100	58 565	19	4

Tabell 2 KY-nybörjare 1996–1998 och högskolenybörjare 1996/97 under 35 år fördelade efter kön, åldersgrupp och hemmets utbildningsnivå. Procent

Kön/ ålder	Eftergymnasial ut- bildning		Gymnasial utbild- ning		Förgym- nasial ut- bildning	Totalt	Antal	Bortfall SUN totalt	födda i Sverige
	≥ 3 år	< 3 år	> 2 år	≤ 2 år					
KY-nybörjare									
Totalt									
≤ 21 år	18	18	17	33	15	100	3 162	7	2
22-24 år	20	17	16	33	14	100	2 255	6	2
25-34 år	18	14	15	32	22	100	3 175	11	2
Samtliga	18	16	16	33	17	100	8 592	8	2
Kvinnor									
≤ 21 år	19	17	18	32	15	100	1 244	7	3
22-24 år	21	16	14	35	13	100	1 026	5	1
25-34 år	17	14	14	32	23	100	1 594	11	3
Samtliga	19	15	15	33	18	100	3 864	8	2
Män									
≤ 21 år	17	18	16	34	14	100	1 918	6	2
22-24 år	19	18	18	31	15	100	1 229	7	2
25-34 år	18	13	16	33	21	100	1 581	12	2
Samtliga	18	17	16	33	16	100	4 728	9	2
Högskolenybörjare									
Totalt									
≤ 21 år	35	17	16	23	10	100	32 736	10	2
22-24 år	23	17	16	30	14	100	12 035	27	1
25-34 år	14	12	15	32	26	100	13 794	24	2
Samtliga	29	16	16	26	14	100	58 565	17	2
Kvinnor									
≤ 21 år	33	17	15	24	11	100	18 812	11	2
22-24 år	20	17	15	31	16	100	6 106	25	1
25-34 år	12	12	15	33	28	100	7 384	22	2
Samtliga	26	16	15	27	15	100	32 302	16	2
Män									
≤ 21 år	38	17	16	21	8	100	13 924	10	2
22-24 år	27	17	17	28	12	100	5 929	28	1
25-34 år	16	13	16	30	25	100	6 410	25	1
Samtliga	31	16	16	24	13	100	26 263	18	1

Tabell 3 Högskolenyborjare och nyborjare på fem program mot yrkesexamen under 35 år 1996/97 fordelade på kön, program och social bakgrund. Procent

Kön/högskoleutbildning	Högre tjänste- män	Tjänste- män mellan- nivå	Lägre tjänste- män	Före- tag/ Lant- brukare	Fack- lärda arbetare	Ej fack- lärda arbetare	Totalt	Antal	Bortfall SEI	
									Totalt	
									Födda i Sverige	
Totalt							100	58 565	19	4
Högskolenyborjare	28	28	12	9	13	10	100	58 565	19	4
<i>Nyborjare på program mot yrkesexamen</i>										
Högskoleingenjör	22	31	12	10	14	10	100	6 794	11	4
Grundskollärarexamen 1-7	20	33	14	9	13	10	100	2 082	5	4
Grundskollärarexamen 4-9	26	30	12	9	13	10	100	2 192	7	5
Social omsorgsexamen	14	24	16	11	19	16	100	563	12	6
Sjuksköterskeexamen	18	27	14	10	17	14	100	2 975	13	5
Kvinnor							100	32 302	19	4
Högskolenyborjare	25	28	13	9	13	11	100	32 302	19	4
<i>Nyborjare på program mot yrkesexamen</i>										
Högskoleingenjör	24	30	12	10	14	10	100	1 553	12	4
Grundskollärarexamen 1-7	20	34	14	9	13	10	100	1 775	5	4
Grundskollärarexamen 4-9	24	31	12	10	13	11	100	1 455	7	5
Social omsorgsexamen	13	25	16	11	19	16	100	500	12	6
Sjuksköterskeexamen	18	26	14	10	16	15	100	2 554	13	5
Män							100	26 263	20	4
Högskolenyborjare	30	29	12	8	12	9	100	26 263	20	4
<i>Nyborjare på program mot yrkesexamen</i>										
Högskoleingenjör	22	32	12	10	14	10	100	5 241	11	4
Grundskollärarexamen 1-7	24	30	14	9	14	9	100	307	4	3
Grundskollärarexamen 4-9	31	28	12	7	13	10	100	737	6	4
Social omsorgsexamen	-	-	-	-	-	-	-	63	-	-
Sjuksköterskeexamen	18	32	15	7	17	10	100	421	10	3

Tabell 4 Högskolenyborjare och nyborjare på fem program mot yrkesexamen under 35 år 1996/97 fördelade på kön, program och hemmets utbildningsnivå. Procent

Kön/ högskoleutbildning	Eftergymnasial utbildning		Gymnasial utbildning		Förgymnasial utbildning	Totalt SUN	Antal totalt	Bortfall SUN	
	≥ 3 år	< 3 år	> 2 år	≤ 2 år				totalt	födda i Sverige
Totalt									
Högskolenyborjare	29	16	16	26	14	100	58 565	17	2
<i>Nyborjare på program mot yrkesexamen</i>									
Högskoleingenjör	22	17	19	28	15	100	6 794	9	1
Grundskollärarexamen 1-7	23	17	15	29	15	100	2 082	2	1
Grundskollärarexamen 4-9	27	18	14	27	14	100	2 192	4	1
Social omsorgsexamen	13	17	14	32	25	100	563	8	1
Sjuksköterskeexamen	18	16	14	33	20	100	2 975	10	2
Kvinnor									
Högskolenyborjare	26	16	15	27	15	100	32 302	16	2
<i>Nyborjare på program mot yrkesexamen</i>									
Högskoleingenjör	22	16	19	28	16	100	1 553	10	1
Grundskollärarexamen 1-7	23	18	15	29	15	100	1 775	2	1
Grundskollärarexamen 4-9	26	17	14	29	15	100	1 455	4	2
Social omsorgsexamen	11	17	13	33	25	100	500	7	1
Sjuksköterskeexamen	17	16	14	33	21	100	2 554	10	2
Män									
Högskolenyborjare	31	16	16	24	13	100	26 263	18	1
<i>Nyborjare på program mot yrkesexamen</i>									
Högskoleingenjör	23	17	19	27	14	100	5 241	9	1
Grundskollärarexamen 1-7	24	14	17	29	16	100	307	2	1
Grundskollärarexamen 4-9	29	20	15	24	12	100	737	4	1
Social omsorgsexamen	-	-	-	-	-	-	63	-	-
Sjuksköterskeexamen	18	18	16	33	15	100	421	9	1

Skrivelse från ledamoten Per Eriksson

Sammanfattning

Först vill jag understryka att det mesta i KY-kommitténs slutbetänkande ställer jag mig bakom. Det finns dock ett mycket viktigt undantag, nämligen huvudmannaskapet för KY-utbildningen. Det är så avgörande för den framtida utvecklingen att jag på denna punkt måste reservera mig. KY-kommitténs förslag kan nämligen komma att klyva upp den högre utbildning i två grupperingar, till skada för utbildningens kvalitet och respekten för kompetens som inhämtats på alternativt sätt. Ett kluvet högre utbildningssystem kommer enligt min uppfattning att negativt påverka näringslivet, högskolan och de studerande.

I konsekvens med detta måste jag därför reservera mig mot majoriteten i KY-kommittén, som väsentligen föreslår en prolongering av försöksverksamheten.

Mitt förslag

Mitt förslag är att högskolan skall bli huvudman för den kvalificerade yrkesutbildningen, KY, som regleras av en särskild förordning där det bl.a. framgår:

- att verksamheten leds från ett utbildningsorgan inom högskolan med extern majoritet från näringsliv och samhälle
- att ett särskilt kvalitetsansvar åvilar högskolan
- att lärande i arbete alltid ingår som en viktig del av utbildningen
- att vägar skall öppnas för studenterna mellan KY-utbildningarna och de befintliga högskoleutbildningar
- att KY-studenterna skall åtnjuta samma rättigheter och skyldigheter som övriga studenter, d.v.s på intet sätt segregeras från andra studenter
- att utbildningen kan och i regel bör genomföras av extern partner, oftast näringslivet

Majoriteten i KY-kommittén föreslår väsentligen en prolongering av försöksverksamheten med kvalificerad yrkesutbildning. Jag delar alltså i

huvudsak kommitténs synpunkter dock med ett viktigt undantag, synen på huvudmannaskapet.

Motivering

Min motivering för att högskolan skall vara huvudman för KY grundar sig på följande punkter:

- Högskolan bedriver redan idag ett stort antal yrkesinriktade program, t.ex. utbildning av sjuksköterskor, tekniker, ingenjörer, tandläkare, läkare, lärare med icke föraktliga inslag av lärande i arbete
- Högskolans kvalitetsansvar är nödvändigt för att säkra att näringslivet oemotsagt kan inrätta alltför företagspecifika utbildningar. Representanter från kommuner, andra företag och övriga intressenter har svårt att axla detta kvalitetsansvar. Inte heller den nationella kommittén utövar ett sådant innehållsligt kvalitetsansvar.
- Det är av särskilt värde att man inte segregerar KY-studenter från övriga studenter. Det underlättar framtida yrkessamarbete, ger möjligheter till samarbete under utbildningen, t.ex. genom gemensamma projekt. Samarbetet mellan olika kompetenser i arbetslivet fungerar i jämförelse med många andra länder väl i Sverige utan hindrande hierarkiska barriärer. Ett segregerat högre utbildningssystem kan äventyra detta. (Redan på 60-talet hävdade Olof Palme att all eftergymnasial utbildning skulle likställas.)
- Det finns inom högskolan åtminstone två helt olika traditioner. Den ena är starkt nytthetsinriktad med syntesen, inte analysen och kunskapen i sig, som mål. Här finns agronomerna, läkare, sjuksköterskor, tekniker och ingenjörer med bl.a. Chalmers slöjdskola och ett genomgående nära samarbete med arbetslivet. Den andra traditionen är mer inriktad på analys och kunskap som mål för utbildning av ämbetsmän i statens tjänst, statsvetare och samhällsvetare med tradition från bl.a. Humboldt-universitetet i Berlin och där oberoendet av näringarna och arbetslivet ofta betonas. KY ansluter till den första traditionen och kan därför integreras i högskolan. Om KY byggs upp som en från högskolan segregerad utbildningsform där man försöker påvisa hur annorlunda denna utbildning är relativt högskolan genom en stark koppling till näringslivet så har man inte någon djupare kunskap om utbildningarna vid högskolan. I värsta fall kan en segregerad och stort utbyggd KY-verksamhet leda till att högskolorna drar sig något från näringarna och överlåter detta mer till KY-utbildningarna. I så fall skulle detta, enligt min mening, allvarligt skada den högre utbildningen i landet.

Synpunkter från utvärderingen av försöksverksamheten

I den utvärdering som gjorts av försöksverksamheten inom KY av en grupp forskare från Tekniska universitetet i Luleå framförs ett stort antal intressanta resonemang. Vad gäller huvudmannaskapet gör man en uppdelning i fyra olika huvudalternativ:

1. Integration i högskolan
2. Separation, egen yrkeshögskola
3. Prolongation av nuvarande form
4. Likvidation

KY-kommitténs förslag är väsentligen alternativ 3, d.v.s. prolongation. Mitt förslag är alternativ 1, d.v.s. integration i högskolan. Utvärderarna anger för- och nackdelar med de fyra alternativen och sammanfattar resonemangen på följande sätt (sid 231):

Väljer man integration eller separation ger man KY en klar identitet, i första fallet lånar man högskolans och i det andra bygger man en egen. Valet av det senare, en egen yrkeshögskola, är möjligen mer chansartat men utfallet kan bli mycket gott om man lyckas. Valet av prolongation eller likvidation, vilket väsentligen innebär kommunalisering, är en mer lågmäld lösning, där ett positivt utfall är garanterat, men där de stora vinsterna är mindre troliga.

Även mot bakgrund av detta sammanfattande resonemang som utvärderingsgruppen gör är det naturligt att slutsatsen blir att förorda en integration med högskolan.

Internationella trender på området

Den internationella utveckling talar också för en integration av KY i högskolan. I Högskoleverkets omvärldsanalys för högskolan - Arbetsrapport nr 2 med rubriken "Internationella trender på högskoleområdet" skriven av Torsten Kälvmemark m.fl. hämtas nedanstående citat från avsnittet "Akademisering respektive professionalisering av högskoleutbildningarna"

Ett mer långsiktigt led i en europeisk harmonisering kan sägas vara det som sker i många europeiska länder (t.ex. Finland, Österrike, Schweiz och Spanien) i fråga om en akademisk "uppgradering" av tidigare gymnasiala och postgymnasiala yrkesinriktade utbildningar som lyfts in och blir en del av högskolesystemet.

Samtidigt sker i flera länder (t.ex. Italien och Spanien) en reformering av de långa, traditionella universitetsutbildningarna för att gradvis ersättas av kortare, mer yrkesinriktade utbildningar på universitetsnivå. Detta kan beskrivas som en professionalisering av universitetsutbildningen. Förändringarna kan verka gå i var sin riktning i förhållande till hur utbildningarna traditionellt har sett ut och uppfattas. Men ser man förändringarna som en del av samma trend utgör de ytterligare ett exempel på en utveckling mot större enhetlighet i de europeiska ländernas struktur för högre utbildning. Trenden har ibland (t.ex. av OECD) beskrivits som en diversification of higher education. Från att ha skilt tydligt mellan vad som är yrkesutbildning och vad som är ett traditionellt Humboldt-universitet med dess speciella relation mellan utbildning och forskning går man mot ett brett högskolesystem där mer traditionellt "akademiska" utbildningar existerar sida vid sida med yrkeslivsinriktade utbildningar och där både forskningens och arbetslivets snabba utveckling bestämmer innehållet.

Att inte integrera KY-utbildningen i högskolan innebär alltså att vi i Sverige väljer att ansluta oss till det som man i flera andra håller på att ändra. Det internationella perspektivet, särskilt den nu aktuella utvecklingen, talar också den för en integration i högskolan av den kvalificerade yrkesutbildningen.

Avslutning

I argumentationen ovan har jag valt att lyfta fram argument som talar för en integration i högskolan. Motargumenten finns väl företrädda i det förslag som KY-kommitténs majoritet framför varför jag avslutningsvis hänvisar till den.

Per Eriksson
Ledamot i KY-kommittén
Rektor för Högskolan i Karlskrona/Ronneby

Tabellbilaga

Tabell 1	Sökta och beviljade platser 1996-1999
Tabell 2	Ansökningar och intagna studerande till KY branschvis - könsfördelning och sökandetryck
Tabell 3:1	Ansökningar till KY branschvis - åldersfördelning
Tabell 3:2	Intagna studerande till KY branschvis - ålders- fördelning
Tabell 4:1	Ansökningar till KY branschvis - rekryteringslän
Tabell 4:2	Intagna studerande till KY branschvis - rekryteringslän
Tabell 5:1	Ansökningar till KY branschvis - behörighets- fördelning
Tabell 5:2	Intagna studerande till KY branschvis - behörighets- fördelning
Tabell 6	Tidigare arbetslöshet för KY - och högskolenybörjare - kön
Tabell 7	Tidigare arbetslöshet för KY - och högskolenybörjare - ålder
Tabell 8	Uppföljning av avslutad KY 1996 - september 1999 branschvis med preliminära resultat

Tabell 1: Sökta och beviljade platser 1996–1999

Ansökningsdag	Platser för start v99/h99 1998-10-15				Platser för start v98/h98 1998-01-19				Platser för start h97/v98 1997-03-17				Platser för start h96/v97 Löpande t.o.m. januari 1997			
	Sökta	Beviljade	Bev/sökta	%	Sökta	Beviljade	Bev/sökta	%	Sökta	Beviljade	Bev/sökta	%	Sökta	Beviljade	Bev/sökta	%
Bransch																
IT inkl. multimedia, grafisk industri	1 830	703	38%		1 508	490	32%		765	388	51%		716	320	45%	
Tillverkning inkl. produktutveckling	1 032	498	48%		1 044	328	31%		1 157	525	45%		772	429	56%	
Ekonomi inkl. försäkr, handel, ledning	636	70	11%		778	165	21%		984	243	25%		439	229	52%	
Vård	570	279	49%		445	68	15%		398	100	25%		86	36	42%	
Turism inkl. restaurang	412	90	22%		696	119	17%		585	199	34%		415	180	43%	
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	354	48	14%		804	136	17%		584	154	26%		304	44	14%	
Bygg	299	119	40%		786	74	9%		299	109	36%		203	111	55%	
Miljö	133	30	23%		195	40	21%		91	45	49%		105	75	71%	
Transport inkl. sjöfart	104	30	29%		155	50	32%		206	106	51%		170	124	73%	
Jord, skog, trädgård	80	0	0%		195	46	24%		86	55	64%		72	52	72%	
Träindustri	54	0	0%		74	10	14%		111	45	41%		62	52	84%	
Livsmedel	18	0	0%		26	16	62%		61	26	43%		92	76	83%	
Summa	5 522	1 867	34%		6 706	1 542	23%		5 327	1 995	37%		3 436	1 728	50%	

Grunddata: kansliet

Tabell 2: Ansökningar och intagna studerande till KY branschvis - könsfördelning och sökandetryck

Bransch	Summa ansökn			% kvinnor av ansökn			S:a intagna			% kvinnor av intagna			Ansökn per intagen		
	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996
Bygg	574	386	87	26	19	16	254	206	47	28	15	13	2,3	1,9	1,9
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	3 651	1 435	341	55	54	55	951	496	123	58	59	55	3,8	2,9	2,8
IT inkl. multimedia, grafisk industri	9 915	4 069	696	42	41	40	1 661	860	176	45	42	30	6,0	4,7	4,0
Jord, skog, trädgård	368	83	65	51	4	2	134	51	34	37	2	3	2,7	1,6	1,9
Livsmedel	147	146	82	62	50	46	57	68	42	54	53	55	2,6	2,1	2,0
Miljö	355	206	103	65	69	56	121	92	58	70	66	66	2,9	2,2	1,8
Tillverkning inkl. produktutveckling	2 663	1 866	429	31	31	24	996	759	224	30	26	24	2,7	2,5	1,9
Transport inkl. sjöfart	756	812	142	36	36	52	277	250	51	38	38	47	2,7	3,2	2,8
Träindustri	123	112	51	20	11	20	54	61	31	28	11	23	2,3	1,8	1,6
Turism inkl. restuarang	2 377	2 010	457	81	83	90	614	522	50	71	78	84	3,9	3,9	9,1
Vård	757	406	221	93	95	99	160	86	16	93	94	100	4,7	4,7	13,8
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	1 834	516	-	50	47	-	307	131	-	46	45	-	6,0	3,9	-
Totalsumma	23 520	12 047	2 674	49	49	52	5 586	3 582	852	48	46	39	4,2	3,4	3,1

Grunddata: kansliet

Tabell 3:1: Ansökningar till KY branschvis - åldersfördelning

Bransch	Summa ansökn			- 24 år i %			25 - 34 år i %			35 år - i %		
	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996
Bygg	574	386	87	43	42	62	31	33	25	26	25	13
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	3 651	1 435	341	58	53	80	31	31	13	11	16	7
IT inkl. multimedia, grafisk industri	9 915	4 069	696	49	48	62	36	38	27	15	15	11
Jord, skog, trädgård	368	83	65	50	75	69	33	19	23	18	6	8
Livsmedel	147	146	82	36	46	50	35	27	29	29	27	21
Miljö	355	206	103	32	28	59	44	32	28	24	40	13
Tillverkning inkl. produktutveckling	2 663	1 866	429	61	56	69	25	29	20	14	15	12
Transport inkl. sjöfart	756	862	142	35	40	61	38	35	28	26	25	11
Träindustri	123	112	51	54	56	63	31	29	18	15	15	20
Turism inkl. restuarang	2 377	2 010	457	66	68	74	25	24	19	9	8	8
Vård	757	406	221	42	50	62	31	25	30	27	25	7
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	1 834	516	-	54	53	-	36	38	-	10	9	-
Totalsumma	23 520	12 097	2 674	53	53	67	33	32	23	14	15	10

Grunddata: kansliet

Tabell 3:2: Intagna studerande till KY branschvis - åldersfördelning

Bransch	S:a intagna			- 24 år i %			25 - 34 år i %			35 år - i %		
	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996
Bygg	254	206	47	40	46	60	31	33	23	29	22	17
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	951	496	123	57	54	80	31	30	12	11	16	7
IT inkl. multimedia, grafisk industri	1 661	860	176	47	48	62	39	41	28	14	12	10
Jord, skog, trädgård	134	51	34	49	78	94	34	20	3	16	2	3
Livsmedel	57	68	42	39	53	48	33	25	31	28	22	21
Miljö	121	92	58	29	33	66	43	30	22	28	37	12
Tillverkning inkl. produktutveckling	996	759	224	58	61	79	29	25	16	13	13	5
Transport inkl. sjöfart	277	250	51	41	47	59	36	33	24	23	20	18
Träindustri	54	61	31	65	64	77	19	30	10	17	7	13
Turism inkl. restuarang	614	522	50	60	61	64	30	31	30	10	8	6
Vård	160	86	16	29	31	31	38	33	38	33	36	31
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	307	131	-	58	47	-	34	41	-	8	11	-
Totalsumma	5 586	3 582	852	51	53	70	34	32	20	15	15	10

Grunddata: kansliet

Tabell 4:1: Ansökningar till KY branschvis - rekryteringslän

Bransch	Summa ansökn			Egna länet %			Omgiv län %			Övr län %		
	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996
Bygg	574	386	87	64	55	82	13	16	8	23	29	10
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	3 651	1 435	341	78	80	90	8	12	3	14	8	8
IT inkl. multimedia, grafisk industri	9 915	4 069	696	73	77	72	11	10	12	15	13	16
Jord, skog, trädgård	368	83	65	38	42	38	25	25	49	37	33	12
Livsmedel	147	146	82	63	36	68	17	36	15	20	28	17
Miljö	355	206	103	77	76	93	8	7	1	14	17	6
Tillverkning inkl. produktutveckling	2 663	1 866	429	70	74	75	18	16	18	12	11	7
Transport inkl. sjöfart	756	812	142	63	66	86	15	15	7	23	19	7
Träindustri	123	112	51	55	60	71	24	22	22	20	18	8
Turism inkl. restuarang	2 377	2 010	457	48	59	90	17	10	4	35	30	6
Vård	757	406	221	70	73	59	9	5	2	21	22	38
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	1 834	516	-	47	13	-	14	22	-	39	65	-
Totalsumma	23 520	12 047	2 674	68	69	78	12	13	10	20	19	12

Grunddata: kansliet

Tabell 4:2: Intagna studerande till KY branschvis - rekryteringslän

Bransch	S:a intagna			Egna länet %			Omgiv län %			Övr län %		
	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996
Bygg	254	206	47	73	62	81	10	17	6	17	21	13
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	951	496	123	81	85	90	8	11	4	11	4	6
IT inkl. multimedia, grafisk industri	1 661	860	176	79	78	69	9	9	11	12	14	20
Jord, skog, trädgård	134	51	34	52	43	35	23	27	50	25	29	15
Livsmedel	57	68	42	79	41	67	9	37	14	12	22	19
Miljö	121	92	58	75	85	91	14	9	0	11	7	9
Tillverkning inkl. produktutveckling	996	759	224	78	81	78	13	12	18	10	8	4
Transport inkl. sjöfart	277	250	51	68	73	88	17	15	12	15	12	0
Träindustri	54	61	31	54	56	97	28	25	3	19	20	0
Turism inkl. restuarang	614	522	50	58	60	80	16	15	12	26	25	8
Vård	160	86	16	82	77	81	9	7	6	9	16	13
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	307	131	-	40	18	-	8	24	-	52	58	-
Totalsumma	5 586	3 582	852	73	72	78	11	13	12	16	15	10

Grunddata: kansliet

Tabell 5:1: Ansökningar till KY branschvis - behörighetsfördelning

Bransch	Summa ansökn			Obehör %			Gybetyg %			Arberf %			Annat*		
	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996
Bygg	574	386	87	16	7	14	69	63	70	10	20	1	5	11	15
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	3 651	1 435	341	16	5	18	76	83	78	4	3	3	5	9	1
IT inkl. multimedia, grafisk industri	9 915	4 069	696	13	8	7	72	71	85	10	17	2	5	4	6
Jord, skog, trädgård	368	83	65	14	11	26	75	75	60	3	4	11	8	11	3
Livsmedel	147	146	82	12	5	11	66	80	82	7	15	5	15	0	2
Miljö	355	206	103	14	4	23	68	89	60	11	4	1	7	2	16
Tillverkning inkl. produktutveckling	2 663	1 866	429	16	14	15	69	69	74	9	13	4	6	5	7
Transport inkl. sjöfart	756	812	142	12	20	1	67	51	91	19	22	7	3	7	1
Träindustri	123	112	51	11	4	2	66	86	80	6	4	0	18	7	18
Turism inkl. restuarang	2 377	2 010	457	8	10	16	81	81	81	6	7	0	5	1	3
Vård	757	406	221	20	34	65	51	29	31	26	32	0	3	5	5
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	1 834	516	-	3	5	-	94	83	-	2	4	-	1	7	-
Totalsumma	23 520	12 047	2 674	13	10	17	74	72	75	9	13	2	5	5	5

* Annat är t.ex. folkhögskola, utländsk utbildning

Grunddata: kansliet

Tabell 5:2: Intagna studerande till KY branschvis - behörighetsfördelning

Bransch	S:a intagna			Gybetyg %			Arberf %			Annat*		
	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996	1998	1997	1996
Bygg	254	206	47	80	68	79	13	19	0	8	13	21
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	951	496	123	88	82	93	4	4	7	8	14	0
IT inkl. multimedia, grafisk industri	1 661	860	176	82	80	91	12	14	1	6	6	9
Jord, skog, trädgård	134	51	34	83	76	79	8	6	15	9	18	6
Livsmedel	57	68	42	81	79	90	5	21	5	14	0	5
Miljö	121	92	58	79	92	72	10	5	0	11	2	28
Tillverkning inkl. produktutveckling	996	759	224	83	79	87	10	14	5	7	8	8
Transport inkl. sjöfart	277	250	51	77	63	86	21	28	12	2	9	2
Träindustri	54	61	31	72	89	77	7	5	0	20	7	23
Turism inkl. restuarang	614	522	50	84	91	96	8	7	0	8	2	4
Vård	160	86	16	59	38	75	34	44	0	6	17	25
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	307	131	-	93	90	-	3	8	-	4	2	-
Totalsumma	5 586	3 582	852	83	79	87	10	13	4	7	8	9

* Annat är t.ex. folkhögskola, utländsk utbildning
 Grunddata: kansliet

Tabell 6: Tidigare arbetslöshet för KY- och högskolenybörjare - kön

KY-studerande = nybörjare under perioden HT 1996 – HT 1998

Högskolenybörjare = nybörjare i högskolan under perioden HT 1996 – HT 1998

Långtidsarbetslös = arbetslös under året före påbörjade studier samt långtidsarbetslös 31 januari respektive under år 1998 för befolkningen.

Arbetslös = arbetslös under året före påbörjade studier respektive under år 1998 för befolkningen

Deltidsarbetslös = deltidarbetslös under året före påbörjade studier respektive under år 1998 för befolkningen

Ej arbetslös = ej träff i Händeldatabasen dvs. ej arbetslös eller uppgift saknas

Arbetslöshet året innan KY-start	KY-studerande			Högskolenybörjare			I befolkningen 18-44 år under 1998		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
Långtidsarbetslösa	117	154	271	1 520	1 329	2 849	15 700	21 420	37 120
Arbetslösa	2 488	2 861	5 349	38 544	29 023	67 567	362 920	351 760	714 680
Deltidsarbetslösa	224	81	305	3 233	977	4 210	90 690	20 060	110 750
Ej arbetslösa	1 840	2 341	4 191	58 814	48 388	107 202	1 080 972	1 224 240	2 305 212
Totalt	4 669	5 437	10 116	102 111	79 717	181 828	1 550 282	1 617 480	3 167 762
Procent	46%	54%		56%	44%		49%	51%	

Arbetslöshet året innan KY-start	KY-studerande			Högskolenybörjare			I befolkningen 18-44 år under 1998		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
Långtidsarbetslösa	3%	3%	3%	1%	2%	2%	1%	1%	1%
Arbetslösa	53%	53%	53%	38%	36%	37%	23%	22%	23%
Deltidsarbetslösa	5%	1%	3%	3%	1%	2%	6%	1%	3%
<i>Totalt arbetslösa</i>	<i>61%</i>	<i>57%</i>	<i>59%</i>	<i>42%</i>	<i>39%</i>	<i>41%</i>	<i>30%</i>	<i>24%</i>	<i>27%</i>
Ej arbetslösa	39%	43%	41%	58%	61%	59%	70%	76%	73%
Totalt	100%	100%	100%	100%	100%	1797%	100%	100%	100%

Grunddata: SCB

Tabell 7: Tidigare arbetslöshet för KY- och högskolenybörjare – ålder

KY-studerande = nybörjare under perioden HT 1996 – HT 1998

Högskolenybörjare = nybörjare i högskolan under perioden HT 1996 – HT 1998

Arbetslös = hel- eller deltidsarbetslös under året före påbörjade studier respektive under år 1998 för befolkningen

Ej arbetslös = ej träff i Händeldatabasen dvs. ej arbetslös eller uppgift saknas

Arbetslöshet	KY-studerande				Högskolenybörjare				I befolkningen 18-44 år under 1998			
	Antal				Antal				Antal			
	Födda 1974 -	1964 - 1973	- 1963	Totalt	Födda 1974 -	1964 - 1973	- 1963	Totalt	18 - 24 år	25 - 34 år	35 - 44 år	Totalt
Arbetslösa	2 925	2 141	859	5 925	42 865	22 965	8 796	74 626	261 540	365 800	235 210	862 550
Ej arbetslösa	2 163	1 327	691	4 181	70 570	23 627	13 005	107 202	476 955	884 654	943 603	2 305 212
Totalt	5 088	3 468	1 550	10 106	113 435	46 592	21 801	181 828	738 495	1 250 454	1 178 813	3 167 762
Procent	50%	34%	15%		62%	26%	12%		23%	39%	37%	

Arbetslöshet	KY-studerande				Högskolenybörjare				I befolkningen 18-44 år under 1998			
	Procent				Procent				Procent			
	Födda 1974 -	1964 - 1973	- 1963	Totalt	Födda 1974 -	1964 - 1973	- 1963	Totalt	18 - 24 år	25 - 34 år	35 - 44 år	Totalt
Arbetslösa	57%	62%	55%	59%	38%	49%	40%	41%	35%	29%	20%	27%
Ej arbetslösa	43%	38%	45%	41%	62%	51%	60%	59%	65%	71%	80%	73%
Totalt	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Grunddata: SCB

Tabell 8: Uppföljning av avslutad KY 1996 – september 1999 branschvis med preliminära resultat

Kvar = kvar på avslutningsdagen

Examen = examen på avslutningsdagen, i procent av Kvar

Anställning = anställd eller lovad anställning inom tre månader från avslutningsdagen, i procent av Kvar

Med anknytning = anställning som helt eller delvis nyttjar den kompetens som utbildningen syftar till att ge, i procent av Anställning

LIA-företag = anställning i företag som deltagit i utbildningen med LIA-plats, i procent av Anställning

Studier = planerar att studera vidare inom sex månader efter utbildningens slut, i procent av Kvar

Högskola = planerar att studera vidare inom högskola inom sex månader, i procent av Studier

Bransch	Beviljade platser	Intagna studerande	Kvar av intagna	Kvar studerande	Examen av kvar	Preliminära resultat			Studier av kvar	Högskola av studier
						Anställning av kvar	Med anknytn av anställn	LIA-företag av anställn		
Bygg	184	160	82%	131	78%	83%	83%	58%	4%	40%
Ekonomi inkl. försäkring, handel, ledning	567	582	83%	481	66%	72%	89%	58%	10%	65%
IT inkl. multimedia, grafisk industri	713	749	84%	627	75%	70%	91%	51%	7%	78%
Jord, skog, trädgård	211	171	93%	159	86%	79%	98%	32%	6%	78%
Livsmedel	118	73	62%	45	67%	67%	80%	57%	9%	0%
Miljö	170	150	80%	120	65%	52%	79%	40%	31%	92%
Tillverkning inkl. produktutveckling	862	779	79%	615	77%	64%	90%	58%	8%	62%
Transport inkl. sjöfart	254	261	81%	212	69%	65%	89%	39%	8%	94%
Träindustri	94	82	84%	69	86%	59%	95%	51%	20%	43%
Turism inkl. restaurang	511	534	87%	465	78%	70%	90%	44%	15%	86%
Vård	88	88	89%	78	96%	82%	86%	64%	6%	100%
Övriga branscher t.ex. radio, TV, hantverk	74	65	92%	60	97%	70%	100%	62%	10%	100%
TOTALT	3 846	3 694	83%	3 062	75%	69%	90%	51%	10%	75%
142 utbildningar										

Datakälla: kansliet